

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

МИ ПАМ'ЯТАЄМО! УНІВЕРСИТЕТ ЗВИТЯЖНИЙ

Статті та нариси

УДК 378.4 (477.63) ДНУ (092)
М57

*Рекомендовано до друку на вченій раді
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
(Протокол № 5 від 23.11.2017 р.)*

Ідея та загальна редакція проф. **М.В. Полякова**

Автори-упорядники:
В.В. Іваненко, І.С. Попова, М.М. Марфобудінова

М 57 Ми пам'ятаємо! Університет звитяжний: [статті та нариси] /
ідея та заг. ред. М.В. Полякова; авт.-упоряд. В.В. Іваненко,
І.С. Попова, М.М. Марфобудінова. – Д. : ЛІРА, 2017. – 230 с.
ISBN 978-966-383-960-8

Книга створена до 100-річного ювілею Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара і присвячена звитяжним сторінкам його історії та сьогодення. У ній уміщено матеріали про ратні діяння славного університетського колективу під час Другої світової війни та в антитерористичній операції на сході України в наші дні, про участь у волонтерському русі, про вихованців та працівників – Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної Праці, Героїв України, їхнє вшанування, спогади ветеранів.

Для викладачів, студентів, усіх, хто не байдужий до славетної історії університету-ювіляра.

УДК 378.4 (477.63) ДНУ (092)

ISBN 978-966-383-960-8

© Дніпровський національний
університет імені Олеся
Гончара, 2017
© ЛІРА, 2017

ЗМІСТ

Слово до читача.....	5
----------------------	---

Розділ 1. Важкими шляхами

Другої світової війни: історичні нариси

На захист Вітчизни!.....	7
Бойова звияга вчених університету	8
Студенти-фронтовики.....	10
Випускники-герої.....	12
У партизанському та підпільному русі	14
Жіноче обличчя війни.....	15
Трудовий фронт в евакуації	16
Відновлення університету після вигнання нацистських загарбників	19
Учасники бойових дій у повоєнній університетській спільноті	22
Ніхто не забутий! Ніщо не забуто!	27

Розділ 2. Прапороносці долі

<i>Спогади ветеранів Другої світової</i>	29
--	----

Розділ 3. Шануймо плем'я переможців

62

Розділ 4. На захисті суверенітету України

4.1. У лавах учасників АТО

Лакей Ігор Михайлович	73
Пархоменко Анатолій Іванович	80
Репан Олег Анатолійович	83
Саричев Володимир Іванович	87
Середюк Володимир Олександрович	93

4.2. Волонтерство і патріотизм: веління часу.....

96

Розділ 5. Легенди ратного і трудового подвигу

Наші вихованці та працівники – Герої

5.1. Герої Радянського Союзу

Вергун Яків Пантелеймонович	112
Колесніков Олексій Васильович.....	115

Риндін Павло Антонович	117
Швець Степан Іванович	119
Ширшов Петро Петрович	122
Юбкін Василь Павлович	125

5.2. Герої Соціалістичної Праці

Бродський Олександр Ілліч	128
Будник Василь Сергійович	131
Ватченко Олексій Федосійович	135
Галась Михайло Іванович	137
Герасюта Микола Федорович	140
Догужієв Віталій Хуссейнович	143
Іванов Іван Іванович	147
Ковтуненко В'ячеслав Михайлович	150
Команов Геннадій Геннадійович	153
Курдюмов Георгій В'ячеславович	156
Макаров Олександр Максимович	159
Моссаковський Володимир Іванович	163
Сайгак Володимир Михайлович	167
Семенов Юрій Павлович	170
Сметанін Юрій Олексійович	173
Ус Станіслав Іванович	176
Уткін Володимир Федорович	178
Ягджієв Лука Лазарович	182
Янгель Михайло Кузьмич	184

5.3. Герої України

Алексєєв Юрій Сергійович	188
Гончар Олесь Терентійович	191
Загребельний Павло Архипович	195
Команов Володимир Геннадійович	199
Конюхов Станіслав Миколайович	202
Ніколаєв Володимир Костянтинович	205
Січковий Володимир Іванович	209
Сушкевич Валерій Михайлович	213
Хорішко Володимир Дмитрович	217
Шевченко Володимир Павлович	221

Післяслово	226
-------------------------	------------

Відомості про авторів	227
------------------------------------	------------

СЛОВО ДО ЧИТАЧА

Дорогі друзі!

Немає нічого сталішого за пам'ять... Бо світ, людина, її діяння вартісні доти, доки жива пам'ять про них. Так твориться історія. Саме вона, як відомо, є способом – доступним лише людині – «розгорнути», «видовжити» мить існування в часі, власне, «створити» цей час свого буття.

Історія Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара триває вже майже століття, а це ціла епоха навіть у масштабі нації, народу. Минуле ХХ ст. стало «випробувальним каменем» для України, забрало огром людських життів, але й вивершилося здобуттям омріяної віками незалежності. Прикметно, що створення нашого університету 1918 р. збіглося з піком національних борін за утворення суверенної держави, і його сторіччя відзначає наш колектив також на рубежі остаточного національно-політичного самовизначення, «перезавантаження» громадської та патріотичної свідомості. Отже, закономірно, що університет як «кузня кваліфікованих кадрів» перебуває в епіцентрі цих трансформацій, бо був і є – попри «почесний» вік – молодим і для молодих.

Націлений у майбутнє, наш університет водночас пишається своєю історією, досягненнями випускників, співробітників, які її творили. За останні десятиріччя побачило світ чимало видань, де увічнено їхній життєвий і науковий шлях. Пропонована книга вивершує цю умовну «серію», адже під її обкладинкою зібрано унікальні відомості про героїчні та звияжні сторінки історії нашого закладу, а основне – про найславетніших людей, доленосно пов'язаних з ним.

«Ми пам'ятаємо! Університет звияжний» – так названо проект, у межах якого створено цю книгу. Справді, пам'ять – це не просто збереження інформації, а ще шана і вдячність тим, хто поклав життя на вівтар своєї Батьківщини, рідної землі, праці, науки. Герої Другої світової війни, трудового фронту, Герої України, біографії яких пов'язані із Дніпровським університетом, творять його славу, імідж, дають молодому поколінню блискучий приклад самовідданості справі, Вітчизні. Про них ця книга. Однак не лише про них...

Новітні часи випробовують нас на вірність обов'язку, на громадянську небайдужість, спонукають писати нашу історію по гарячих – і дуже болючих – слідах. На сході України триває гібридна війна та забирає людські життя. Віддали свої для найшвидшого та найочікуванішого її закінчення й вихованці Дніпровського університету. Чимало його студентів, випускників, молодих науковців сьогодні несуть варту на фронтівому кордоні країни, відклавши на майбутнє – ми молимося, щоб воно настало, – свою професійну, наукову кар'єру, своє навчання. Ця книга і про них. Вона також і про тих, хто дбає не про власний добробут, тішачись спокійним і мирним життям, а про добробут українських вояків у промерзлих окопах, мешканців розбомблених прифронтових сіл і містечок, біженців та переселенців. Волонтерський рух

у нашому університеті – нещодавно написана, «свіжа» сторінка його історії – також закарбована в підготовленому ювілейному виданні.

У цій книзі пам'яті, книзі славної історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, приурочений його сторічному ювілею – першій «сходінці» в подальшому поступі, віддзеркалена в зменшеному масштабі історія всієї країни, нашого народу, піднесена велич української людини, її розуму, сили, гідності.

З повагою

Ректор

Микола Поляков

Розділ 1

ВАЖКИМИ ШЛЯХАМИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНІ НАРИСИ

НА ЗАХИСТ ВІТЧИЗНИ!

На світанку 22 червня 1941 р. нацистська Німеччина розв'язала криваву війну проти Радянського Союзу. Розпочався новий етап Другої світової війни. Тяжкі випробування випали на долю українського народу, адже руйнівний смерч небачених за масштабами військових дій, що спричинив нечувані людські жертви та матеріальні втрати, двічі прокотився теренами України.

У неділю вранці 22 червня студенти і викладачі Дніпропетровського державного університету, як тоді називалася наша альма-матер, ще займалися мирними справами. Хтось здавав черговий іспит або готувався до наступного – добігала кінця літня екзаменаційна сесія. Утім, опівдні університетський загаль, як і громадяни всієї країни, почув по радіо страшну звістку про початок війни. Як згадував відомий історик, професор Д. П. Пойда, який зранку приймав іспит у студентів, уже по обіді мирний ритм життя різко змінився. Ідучи з університету під вечір, він уже не бачив щасливих усміхнених облич студентів, викладачів, усіх містян. Країна жила вже новим, воєнним світовідчуттям.

Наступного дня 23 червня 1941 р. у ДДУ відбувся небагатослівний загальноуніверситетський мітинг. Його учасники були рішучі у своїх прагненнях захистити країну й ухвалили резолюцію: професорсько-викладацький склад, співробітники та студенти ДДУ вважають своїм обов'язком стати на захист Батьківщини. І це були не просто слова. Секретар комітету комсомолу О.К. Чернова, яка була учасницею короткого університетського мітингу на вулиці Шевченківській, згадувала, що в перший день в комітеті комсомолу ДДУ було отримано понад тисяча заяв добровольців, які прагнули йти захищати рідну землю від ворога.

Ректор ДДУ Л. І. Сафронів проводить студентів на фронт

У країні розпочалася загальна мобілізація. У чергах біля військкоматів серед багатьох містян вишукалися викладачі та студенти університету. За призовом чи добровільно з ДДУ пішли в діючу армію понад 600 осіб.

Більша частина викладачів та співробітників університету записалися до складу ополчення, яке формувалося в перші дні війни. Університетські ополченці вчилися військовій справі, несли караульну службу в університеті. Інша частина викладачів увійшла до складу групи протиповітряної оборони. Очолював групу вчений-геоботанік, еколог, кандидат біологічних наук О. Л. Бельгард. До складу цього підрозділу входили також доценти Франк, Сандлер та ін. З перших днів війни в університеті випускали «Бойовий листок». До складу редакції входили декан філологічного факультету, доцент Л. Д. Іванов, доцент С. М. Бровко, старший викладач А. Глухенький. Від чоловіків не відставали й жінки, які допомагали колгоспникам збирати щедрий урожай 1941 р.

М. Г. Алхімов

БОЙОВА ЗВИТЯГА ВЧЕНИХ УНІВЕРСИТЕТУ

У числі перших до лав діючої армії стали завідувач кафедри загальної математики, доцент М. Г. Алхімов, завідувач кафедри історії Д. П. Пойда, доценти Г. П. Бистрицький, І. П. Луб'янов, М. Р. Миронов, Д. Г. Юрко, А. І. Земляний. Разом з ними були й викладачі кафедри політичної економії – професори А. К. Василевський, О. В. Новосьолов, М. Д. Сухоносенко; доценти І. Ю. Губа, Ю. А. Карцев, В. А. Новицький, М. І. Новичкова, Г. А. Сайгайдачний, І. Г. Саяпін, А. Л. Четвертка, Л. І. Яковлев; викладачі В. І. Васильєв, Р. Р. Сливко, В. В. Цимбаленко, асистенти О. Д. Рева, С. П. Федій, Г. І. Зорець, Я. О. Бойко та ін.

Типовим для багатьох викладачів був бойовий шлях завідувача кафедри загальної математики, доцента М. Г. Алхімова, який добровольцем пішов на фронт 22 червня 1941 р. і був призначений командиром батареї окремого зенітного артилерійського дивізіону ППО 38 армії. У липні він брав участь у тяжких боях, відбиваючи атаки німецьких літаків і танків. М. Г. Алхімов пройшов багатьма фронтовими дорогами війни. Він – учасник Сталінградської битви, Курсько-Орловської операції, боїв за звільнення Прибалтики. За вміле керівництво бойовими діями й особисту хоробрість нагороджений орденами Бойового Червоного Прапора, Червоної Зірки, Вітчизняної війни І ступеня, медалями.

Д. П. Пойда

Серед завідувачів кафедр, які стали учасниками бойових дій, був і Д.П. Пойда. У 1939–1941 рр. він очолював кафедру історії народів СРСР, а від початку війни – політрук роти окремого саперного батальйону при штабі інженерних військ Південного фронту. У 1942–1944 рр. у стрілецькому полку, а наприкінці війни – у політвідділі дивізії. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня, медалями.

У вересні 1941 р. був мобілізований до лав Червоної армії доцент С. М. Бровко. Будучи політруком винищувальної протитанкової бригади, він постійно перебував у вирі подій, серед воїнів, полум'яним словом й особистим прикладом підтримував їх моральний дух, надихаючи на рішучу боротьбу з німецькими загарбниками.

У липні 1941 р. пішов на фронт доцент кафедри фізичної хімії ДДУ В. П. Галушко. Він – учасник Сталінградської битви, у грудні 1942 р. дістав важкого поранення. Нагороджений медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» і «За доблесну працю в роки Великої Вітчизняної війни».

Від початку війни в лавах діючої армії опинилися молоді вчені – аспіранти та асистенти ДДУ. Уже 24 липня 1941 р. пішов на фронт і був направлений до Військово-морського авіаційного училища імені С.О. Леваневського, на курси штурманів, аспірант М. І. Варич. Після успішного закінчення курсів молодий лейтенант як один із кращих випускників був залишений в училищі штурманом загону, де прослужив до 1946 р. Він майстерно підготував чимало кваліфікованих фахівців – штурманів пікірувальної бомбардувальної авіації. В окремі дні йому доводилося робити до 20 вильотів. Нагороджений орденом Вітчизняної війни та медалями.

З 1941 р. до 1945 р. брав участь у бойових діях аспірант кафедри металофізики І.В. Саллі. Під час Другої світової війни воював на різних фронтах: від Східної Пруссії до Маньчжурії. Став командиром взводу, нагороджений орденами Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки та медалями.

Учасником бойових дій був аспірант М.А. Сидельник, який пройшов шлях від рядового до старшого лейтенанта, помічника начальника штабу окремого батальйону зв'язку. Воював у Криму, на Кавказі, в Україні, Чехословаччині, а закінчив війну на Далекому Сході, де брав участь у розгромі імператорської Японії.

Із самого початку війни був мобілізований до лав Червоної армії і призначений на посаду начальника зв'язку ескадрильї 296 авіаційного полку, перейменованого 1943 р. на 72 гвардійський винищувальний полк, асистент кафедри біохімії біологічного факультету О. Д. Рева. Молодий офіцер пройшов бойовий шлях від 14 серпня 1941 р. до 1945 р. від Нікополя до Сталінграда, а потім у західному напрямку через битви під Сталінградом, за Дніпро до Відня та Праги, був нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни та п'ятьма медалями.

СТУДЕНТИ-ФРОНТОВИКИ

До лав Червоної армії вступило й чимало студентів ДДУ. Приклад подавали молоді члени профкому університету. Це, зокрема, І. Варивода, К. Дорошкевич, П. Драган, Д. Дубина, І. Земляний, Ліberman, Лосєв, Матвієнко, М. Миронов, А. Сатара, Р. Шиндель, Д. Юдін, Д. Юрко.

Улітку 1941 р. Червона армія вела виснажливі й драматичні бої з армією загарбників, яка кількісно переважала нашу. У серпні фронт швидко наближався до Дніпропетровська. Серед захисників міста було немало викладачів, студентів та випускників ДДУ. По-різному склалася їхня життєва доля. Уже перші бої за рідне місто принесли непоправні втрати. У перший день оборони Дніпропетровська загинув кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри теоретичної фізики М. М. Чурсін. Серед мужніх захисників Дніпропетровська – вихованців державного університету, які полягли смертю хоробрих, був випускник філологічного факультету, секретар парторганізації, іменний стипендіат В. З. Бучавер, член профкому П. Драган, молодий викладач історичного факультету Мінський та ін. Можливо (точно не встановлено), обороняючи рідне місто, загинув і випускник фізичного факультету (1937), кандидат фізико-математичних наук (1940) Ю. М. Мерсон.

Серед захисників Дніпропетровська були й профспілкові активісти. Це, зокрема, студент-відмінник 5 курсу геолого-географічного факультету М.Р. Миронов, який у складі однієї з перших груп добровольців пішов на фронт. Став поліпрацівником артилерійського полку 255 стрілецької дивізії. На підступах до Дніпропетровська був тяжко поранений. Мав бойові нагороди. Брав участь у вигнанні нацистів з рідного міста 1943 р. У 1944–1946 рр. закінчив ДДУ, працював у партійних органах та органах держбезпеки. Делегат XX з'їзду КПРС, який розвінчав культ особи Сталіна. Мав чин генерал-майора.

Учасником бойових дій Другої світової був студент хімічного факультету Д.Г. Юрко, призваний в армію з 4 курсу й зарахований курсантом Дніпропетровського артилерійського училища. У серпні 1941 р. у боях за Дніпропетровськ він був поранений. Молодий офіцер воював у діючій армії до кінця війни, яку закінчив помічником начальника штабу 88 артполку з розвідки. Його бойові заслуги на фронтах війни високо оцінила Батьківщина, був нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня та медалями. Після війни Д.Г. Юрко працював на посаді доцента кафедри органічної хімії.

Студент хімічного факультету Ф. Булич також став фронтовиком. Він успішно воював в артилерії. За бойові заслуги отримав два ордени Вітчизняної війни, орден Бойового Червоного Прапора. Студент 3 курсу цього самого факультету М. М. Васвілов 1941 р. став добровольцем і пішов на фронт, потрапив до концтабору, звідки втік 1942 р. З 1943 р. – знову у діючій армії. Брав участь в Ясько-Кишинівській операції, у боях за Будапешт. Закінчив війну в Австрії.

22 червня 1941 р. пішов добровольцем на фронт студент 3 курсу ДДУ І. Івахнін. На долю 21-річного хлопця випали нелегкі випробування: подвійне поранення на Кіровоградщині, вимушений полон і втеча з нього. У серпні 1943 р. – знову в лавах Червоної армії. Пройшов з боями у складі Українських фронтів. Визволяв Варшаву і Берлін, де розписався як переможець на рейхстазі. Війну закінчував старшиною роти і старшим писарем штабу полку. Нагороджений орденом Слави III ступеня, орденом Червоної Зірки та трьома медалями. Після демобілізації 1946 р. успішно закінчив ДДУ.

У перші дні війни пішов на фронт студент біологічного факультету І. П. Луб'янов. Будучи командиром відділення дивізійної розвідроти, він брав участь у боях на Південно-Західному, III та IV Українських фронтах, I Білоруському фронті. Бойові подвиги І.П. Луб'янова відзначені трьома орденами і багатьма медалями.

І. П. Луб'янов

Ще восени 1939 р. до лав Червоної армії було призвано студента-першокурсника фізико-математичного факультету В. І. Моссаковського. З 1941 р. він – учасник бойових дій, пройшов бойовими шляхами I та II Білоруського, I Українського фронтів, брав участь у Брестській, Каунаській, Кенігсберзькій, Берлінській бойових операціях. Має бойові нагороди – орден Червоної Зірки та Вітчизняної війни II ступеня, медалі «За бойові заслуги», «За взяття Берліна» та ін.

Учасником бойових дій у Другій світовій війні став студент геолого-географічного факультету М. Ф. Носовський, який у грудні 1941 р. призваний до лав Червоної армії і пройшов шлях від топографа артилерійського полку до помічника начальника політвідділу дивізії. За військову звитягу нагороджений орденами Вітчизняної війни I ступеня, Червоної Зірки, Богдана Хмельницького й медалями.

З 1941 до 1944 р. брав участь у бойових діях у складі військ Південно-Західного, Західного та Калінінського фронтів студент фізико-математичного факультету К. М. Слепенчук. Він був двічі поранений на фронті, нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня і медалями.

Після війни капітан резерву К. М. Слепенчук працював доцентом кафедри математичного аналізу в рідному університеті.

К. М. Слепенчук

Після 3 курсу фізико-математичного факультету добровольцем пішов до лав Червоної армії студент Ю.А. Шевляков. З 1941 р. до 1943 р. він брав активну участь у бойових діях, зазнав важкого поранення, нагороджений орденами і медалями. 1945 р.

вступив до аспірантури ДДУ, захистив спочатку кандидатську, згодом – докторську дисертацію, завідував кафедрою теоретичної механіки, отримав почесне звання заслуженого діяча науки і техніки УРСР.

З 1942 р. у діючій армії був колишній студент філологічного факультету ДДУ В.О. Власенко. У складі 18 армії чорноморець-десантник воював на Малій землі, брав участь у героїчній обороні Новоросійська та Керчі, мав поранення, бойові нагороди.

ВИПУСКНИКИ – ГЕРОЇ

Війна стала справжньою школою мужності та стійкості для багатьох випускників університету. 1941р., після закінчення університету, добровольцем вступив до лав Червоної армії І.О. Земляний. Здібного військовослужбовця направили до Військової академії хімічного захисту імені К.Є. Ворошилова. Пройшовши прискорений курс навчання, І.О. Земляний повернувся в діючу армію, був на посаді начальника хімічної служби стрілецької бригади, дивізії, корпусу, воював на Брянському, Центральному, I та II Білоруських фронтах, брав участь у багатьох визначних битвах, зокрема й на Курській дузі. За час перебування на фронті шість разів був поранений, останнє поранення – на підступах до Варшави виявилось тяжким – І.О. Земляний утратив ногу. Гвардії підполковник І. О. Земляний нагороджений орденами Вітчизняної війни I і II ступеня та медалями.

Героїчно боролися, захищаючи місто, артилеристи 58 резервного артполку, серед них і випускник ДДУ, командир взводу лейтенант О.В. Синяков. Активний учасник бойових дій, він отримав тяжке поранення, нагороджений медалями.

Серед учасників Другої світової війни – випускників ДДУ – є й ті, хто продемонстрували справжні дива бойової звитяги. Зокрема, за проявлені під час форсування річки Дніпро мужність та героїзм випускникам Дніпропетровського університету Я. В. Вергуну та П. А. Риндіну присвоєне високе звання Героя Радянського Союзу із врученням ордена Леніна та медалі «Золота зірка».

Я. П. Вергун – випускник факультету професійної освіти 1934 р., якого відразу ж направили директором школи сільської молоді в село Курилівка Петриківського району Дніпропетровської області, а потім – у Чаплинську середню школу Петриківського району. Упродовж 1938-1948 рр. служив у Радянській армії. Учасником Другої світової війни був від 1939 р., коли Червона армія увійшла до Західної України, Західної Білорусі та Бессарабії. Напад фашистів відбивав уже 22 червня 1941 р. на кордоні, коли танк під командуванням старшого сержанта Я. П. Вергуна потопив 60 ворожих човнів, що прагнули переправитися через річку Прут. За цей подвиг сержант отримав орден Червоної Зірки. Після оборони Одеси він потрапив до офіцерської школи, закінчив 2 бронетанкове училище. Працював інженером, випробувачем

танка, воєнпредом. Я.П. Вергун брав участь у битві під Москвою, де став командиром танкового батальйону.

Бойовий офіцер – активний учасник Сталінградської та Курської битв, визволення Харкова, Донбасу, битви за Дніпро. У цей період війни Я.П. Вергун був у складі II Українського фронту, на посаді начальника розвідки 18 танкового корпусу. 22 лютого 1944 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР за мужність у боях на плацдармі в районі села Мишурін Ріг Верхньодніпровського району Дніпропетровської області Я.П. Вергуну присвоєне високе звання Героя Радянського Союзу із врученням ордена Леніна та медалі «Золота зірка».

У подальшому майор Я. П. Вергун брав участь у вигнанні загарбників із П'ятихаток, Кривого Рога, Кіровограда, у Корсунь-Шевченківській та Ясько-Кишинівській бойових операціях, у звільненні від нацистів Румунії, Болгарії, Югославії, Угорщини, Австрії. За участь у війні Я. П. Вергун отримав низку високих урядових нагород, зокрема два ордени Вітчизняної війни I і II ступенів, два ордени Червоної Зірки, медалі. Після демобілізації випускник ДДУ викладав географію у П'ятихатській восьмирічній школі, згодом працював директором школи, завідувачем районного відділу народної освіти.

П.А. Риндін – випускник фізхіммату 1932 р., отримав кваліфікацію викладача математики. Спочатку він працював асистентом у Дніпропетровському інституті інженерів залізничного транспорту, а в 1936 – 1940 рр. – директором середньої школи № 9 міста Дніпропетровськ, потім – заступником завідувача обљвно.

На початку війни подав заяву направити його в діючу армію, хоч отримав відмову і був евакуйований до Середньої Азії, працював у галузі освіти. У січні 1942 р. П. А. Риндін призваний до лав Червоної армії. 3 березня 1942 р. – на фронті. Пройшов бойовий шлях від Курської битви до Берліна, від рядового до майора. Брав участь у боях на Центральному, I та II Білоруських, I Українському фронтах. Під час бойових дій був двічі поранений і двічі контужений.

На світанку 15 вересня 1943 р. старший лейтенант П. А. Риндін на чолі I десантної групи I батальйону 120 стрілецького полку здійснив переправу через річку Дніпро коло селища Радуть Репкінського району Чернігівської області та вступив у нерівний бій з німецько-фашистськими окупантами, проявивши мужність, стійкість та героїзм. Під артилерійсько-мінометним вогнем П.А. Риндін зі своїми бійцями зайняли важливу

*Герой Радянського Союзу
П. А. Риндін*

стратегічну висоту, відбили численні ворожі контратаки, забезпечивши переправу іншим підрозділам 120 стрілецького полку на зайнятий плацдарм. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 30 жовтня 1943 р.

за зразкове виконання бойових завдань командування на фронті в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками та проявлені мужність і героїзм старшому лейтенантові П.А. Риндіну присвоєно звання Героя Радянського Союзу із врученням ордена Леніна та медалі «Золота Зірка» (№ 1588).

Після демобілізації 1946 р. П.А. Риндін повернувся до Дніпропетровська. Працював директором коксохімічного технікуму (1946–1950), директором середньої школи № 100 (1950–1953), згодом до виходу на пенсію – учителем математики цієї самої школи (1953–1958).

У ПАРТИЗАНСЬКОМУ ТА ПІДПІЛЬНОМУ РУСІ

Співробітники університету служили не лише в діючій армії, але брали участь і в партизанському та підпільному русі. У цьому контексті цікава біографія П. М. Федаша, який залишився за завданням обласного комітету партії на окупованій ворогом території й приєднався до партизанського загону Жовтневого району Дніпропетровська під командуванням В.О. Шахновича. Тут він боровся з окупантами протягом двох років, будучи командиром відділення. У листопаді 1941 р. на партійних зборах загону, що проходили за участі секретаря підпільного Дніпропетровського обкому КП(б)У М.І. Сташкова, П.М. Федаш був обраний парторгом.

Восени 1943 р., після визволення області від німецьких загарбників, П. М. Федаш був призваний до лав Червоної армії і вже за кілька днів разом з іншими бійцями форсував Дніпро біля села Могильов. В одному з боїв дістав поранення. Після лікування брав участь у багатьох боях як стрілець протитанкової рушниці (ПТР). За бойові заслуги П. М. Федаш став кавалером вищих урядових нагород. 1946 р. він повернувся до рідного університету, працював деканом хімічного факультету.

В. І. Панютін

Успішно виконував спецзавдання керівництва Дніпропетровської області завідувач кафедри української мови В.С. Ващенко, який залишився в окупованому обласному центрі. Після війни він став відомим українським мовознавцем, доктором філологічних наук, професором, лауреатом Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка.

На підпільній роботі залишалися і студенти ДДУ. Одним з них був студент-фізик В.І. Панютін. 22 червня 1941 р. він подав заяву на фронт, захищав Дніпропетровськ у складі кавалерійської частини батальйону особливого призначення. В. І. Панютіна залишили на підпільній роботі, бо він добре володів німецькою мовою, знав французьку. Будучи підпільником, він організував у місті автошколу, яку використовував для саботажу вивезення

молоді на роботу до Німеччини, готував кадри, диверсійні акції проти окупантів. Підпільник був викритий і розстріляний гітлерівцями 15 вересня 1943 р.

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ ВІЙНИ

Жінки та дівчата університету повною мірою спростували тезу, що «у війни не жіноче обличчя». Чимало представниць університетського жіноцтва пішло на фронт. Вони гідно служили зв'язківцями й санітарками, зенітницями й снайперами, офіцерами й політпрацівниками, стійко й мужньо переносили всі труднощі фронтового життя.

Народне ополчення жінок університету. Справа – наліво: Н. А. Ладизенська (декан історичного факультету), О. К. Чернова (секретар комітету комсомолу, пізніше доцент), А. В. Приходько (декан геолого-географічного факультету), Л. Е. Бордагова (доцент кафедри історії КПРС), М. С. Писарева (доцент кафедри зоології)

О. К. Чернова

Наприкінці серпня 1941 р. однією з них стала секретар комітету комсомолу ДДУ, аспірантка хімічного факультету О. К. Чернова, яка гідно несла військову службу. Під час війни вона пройшла шлях від рядового до гвардії капітана, була нагороджена орденом Вітчизняної війни I ступеня, орденом Червоної Зірки, медалями і після війни повернулася до університету.

У повоєнному ДДУ працювало чимало учасниць Другої світової війни. Серед перших добровольців пішла на фронт студентка хімічного факультету З.Ф. Соломко, яка гідно несла вахту у шпиталях на Південно-Західному, Брянському й II Українському фронтах, була медичною сестрою, старшим евакуатором сортувального евакогоспіталю. Нагороджена орденом Вітчизняної війни II ступеня та медалями. Після війни закінчила аспірантуру, пройшла славний трудовий шлях від асистента до доктора хімічних наук, професора кафедри органічної хімії ДДУ.

На початку війни, закінчивши 4 курс хімічного факультету, добровільно вступила до лав Червоної армії студентка М. О. Терешкевич (Кругликова). З 1942 р. до 1945 р. на посаді медичної сестри в 337 Лубенській орденів Суворова і Богдана Хмельницького стрілецькій дивізії вона пройшла бойовий шлях від Кавказу до Відня.

Учасницями бойових дій у Другій світовій війні були й такі співробітниці ДДУ, як Н.П. Бажанова (механіко-математичний факультет), Л. О. Бардагова (кафедра історії КІРС), А. П. Дьоміна (геолого-географічний факультет), О.Г. Давидова, Г.Ф. Капусняк, Т.Ф. Лисенко, А.А. Савченко, Л.Я. Фрусина (філологічний факультет), М. Г. Новичкова (кафедра політекономії), Л. О. Одинцова (військова кафедра), Є. А. Стафійчук (фізичний факультет), О. Г. Скублевська (фізико-технічний факультет), Л. М. Ткаченко (управління), Є. М. Шабаліна (кафедра філософії) та ін.

9 травня 1945 р. славна представниця університетського жіноцтва А. А. Савченко, згодом завідувачка кафедри німецької мови ДДУ, залишила на німецькому рейхстазі в Берліні свій напис: «Тут була Тося Савченко з Дніпропетровська». А. П. Дьоміна закінчувала Другу світову війну не лише в Європі (у Празі), а й на Далекому Сході (у Порт-Артурі). Після демобілізації вона навчалася в університеті, стала доцентом кафедри фізичної та економічної географії. Кавалер 12-ти урядових нагород користувалася великою повагою в колективі.

Активну участь у партизанському русі брали випускниці філологічного факультету 1941 р. О. В. Бова, аспірантка біологічного факультету В. В. Боченко (пізніше – доцент). Героїзм та мужність у боротьбі із загарбниками виявила студентка механіко-математичного факультету Є. Галинкіна – партизанка загону В. А. Шахновича. У Новомосковському лісі вона підірвала себе і групу німців гранатою.

ТРУДОВИЙ ФРОНТ В ЕВАКУАЦІЇ

У серпні 1941 р., виконуючи наказ радянського Верховного головнокомандування, колектив університету в умовах наближення фронту почав роботу з евакуації співробітників, а також найціннішого устаткування. Утім, цілком здійснити евакуацію не вдалося. Частина вчених була евакуйована до міста Чкалов Оренбурзької області, де проводила викладацьку та науково-дослідну роботу, інша частина переїхала на Урал (до міста Магнітогорськ) та Краснодарського краю.

До міста Чкалов евакуйовані проректор університету, член-кореспондент АН УРСР Д.О. Свіренко, доценти Є.М. Балкова, М. Є. Писарева, В.С. Россіхін, А.В. Приходько. За дорученням керівництва університету доцент кафедри географії А.В. Приходько супроводжувала до місця перебування майно та обладнання університету. Евакуйовані науково-педагогічні працівники та співробітники ввійшли до складу Чкаловського державного педагогічного інституту й брали участь у викладацькій та науково-дослідній роботі.

На новому місці умови праці були складними. Освітній процес здійснювався у три зміни: з 7-ї до 23-ї години, бракувало навчальних приміщень, не було читального залу, не вистачало кадрів. З початком війни були прийняті нові скорочені навчальні плани, розраховані на трирічний термін навчання, а також перехідні навчальні плани для всіх факультетів і курсів, які надалі корегувалися. Для їх виконання середньотижневе навантаження доводило до 42–44 годин замість 36. Крім того, введення нового курсу тракторної справи ускладнило й без того насичені навчальні плани.

Багато хто з учених був евакуйований до міста Чкалов із прифронтових міст, зокрема й із Дніпропетровська. Професор ДДУ Д.О. Свіренко працював завідувачем кафедри ботаніки Чкаловського інституту; кандидат біологічних наук Є. М. Балкова працювала з вересня 1941 р. доцентом кафедри ботаніки. У вересні 1941 р. до інституту з України приїхав учень академіка Д. І. Яворницького – П. Є. Матвієвський, усе подальше життя якого було пов'язане з пединститутом. Він пропрацював понад 40 років доцентом, професором, завідувачем кафедри, деканом історичного факультету, проректором з науково-навчальної роботи.

Як учений, педагог, громадський діяч, не мобілізований на фронт за станом здоров'я, П. Є. Матвієвський прагнув своєю працею зробити посильний вклад у перемогу над німецькими загарбниками. Він опублікував брошуру «Дмитрий Донской» (1942). Яскрава і досить змістовна за формою викладу, вона сприяла вихованню глибокого патріотизму, гордості за свою Батьківщину та її героїчну історію.

Через скупчення великої кількості людей і неймовірну тісноту навчальний процес проходив у вкрай складних умовах: нерідко студенти слухали лекції стоячи, не маючи змоги записати лекції. У кафедр і деканатів не було приміщень для роботи, а також і кімнати для відпочинку викладачів. Консультації, а подекуди й лекції доводилося проводити в канцелярії, у коридорах. Студенти не мали змоги користуватися читальним залом. Величезна бібліотека була розміщена у трьох маленьких кімнатах, багато літератури перебувало у хліві, під загрозою знищення. Незважаючи на суворі воєнні умови, якість лекцій, практичних занять, семінарів була в центрі уваги дирекції, деканів і завідувачів кафедр.

З 30 січня до 4 квітня 1942 р. директором Чкаловського педагогічного інституту працювала кандидат біологічних наук Є. М. Балкова із Дніпропетровського університету. Часи воєнного лихоліття впливали на організацію навчального процесу в інституті, адже траплялися великі перебої з постачанням електричного струму. В інституті систематично вимикалося освітлення, унаслідок чого зривалися лекції. Керівництву інституту після довгих поневір'янь удалося підключити обладнання на спеціальну лінію, яка не вимикалася навіть за умов аварійного стану.

У непростих обставинах держава турбувалася про своє майбутнє й прагнула не скорочувати терміни навчання. У 1942–1943 навчальному році всі вищі навчальні заклади країни були повністю переведені на 4-річний термін

навчання, зокрема й педінститут. Увесь навчальний процес за своїм змістом повністю відповідав завданням, спрямованим на зміцнення обороноздатності країни. На всіх факультетах у навчальні плани були введені відповідні до вимог того часу нові курси: на історичному факультеті – «Воєнне минуле народу», «Велика Вітчизняна війна»; на географічному факультеті – «Військова топографія», «Військова геологія»; на факультеті природознавства – «Токсикологія Великої Вітчизняної війни»; на фізико-математичному – «Теорія пострілу та бомбометання».

Евакуйовані з великих міст країни науковці, насамперед професорсько-викладацький склад Дніпропетровського університету, певною мірою поживавив наукову роботу. Кафедра ботаніки під керівництвом професора Д. О. Свіренка розробляла колективну тему «Дослідження лікарських багатств флори Чкаловської області». Мета роботи полягала в тому, щоб виявити лікарські рослинні ресурси Чкаловської області, встановити місця масового поширення лікарських рослин й організувати їх збирання. Улітку 1942 р. професор Д. О. Свіренко, доценти О. О. Михайличенко і Є. М. Балкова, старший лаборант А. З. Дульська провели дослідну роботу із заготівлі лікарської сировини в 12 районах Чкаловської області. Результати її були використані аптечним управлінням.

Професор Д. О. Свіренко написав роботу «Гідробіологічне дослідження річки Урал у районі міста Чкалов». У розробленні цієї теми брала участь доцент Є. М. Балкова, лаборант А. З. Дульська. Учені розробили засоби кількісного і якісного аналізу проб. Робота мала велике значення для лікувальних установ міста. Прикметно, що професор Д. О. Свіренко виконував обов'язки голови науково-технічного комітету Чкаловського облвиконкому. У проведенні загальноінститутської конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження К.А. Тимірязєва, брали участь і викладачі Дніпропетровського університету.

Під керівництвом Д.О. Свіренка і Є.М. Балкової в педінституті щотижнево працював студентський ботанічний гурток, який підготував групу студентів-біологів для участі в дослідженні флори лікарських рослин Чкаловської області, 5 студентів-гуртківців виїхали на польову дослідну роботу. З науковців педінституту (54 особи) 26 були евакуйованими. У зв'язку зі звільненням окупованих територій вони повернулися додому.

Наприкінці січня 1944 р. заступник директора з навчальної роботи доцент І. А. Слуцький, доценти Є. М. Балкова (кафедра анатомії і морфології рослин), А. В. Приходько (кафедра геології) та інші вчені повернулися на рідну землю до Дніпропетровська. Через хворобу залишився працювати у Чкаловському педінституті член-кореспондент АН УРСР, професор Д.О. Свіренко, який підготував до друку «Дослідження планктону річки Урал біля міста Чкалов» та «Лікарські рослини 23 районів Чкаловської області».

Частина професорсько-викладацького складу Дніпропетровського фізико-технічного інституту (ДФТІ) працювала на Уралі, переважно в Магнітогорську, та брала участь у розробленнях тем оборонного призначення. У складі трьох

лабораторій – рентгенівського аналізу, кристалізації та залишкових напружень – ДФТІ розпочав роботу в Центральній заводській лабораторії Магнітогорського металургійного комбінату. Тут сформувалося сильне ядро вчених-металофізиків, серед них були Г.В. Курдюмов, В.І. Данилов, Г. І. Аксьонов, Б. М. Фінкельштейн, О. М. Зубко, В. Ю. Неймарк, В. Я. Любов, Е.З. Камінський та ін. Частина вчених-фізиків працювала в бюро із броньових сталей, яке координувало діяльність усіх заводів, що виробляли танки.

Серйозною проблемою для виробників стала шиферність броньової сталі, тобто її розшарування під час прокату. На допомогу прийшли вчені. Серед них найвагомішу роль відіграли дніпропетровські фізики, передусім співробітники ДФТІ. За виявлення фізичної природи шиферності броньової сталі, розроблення методів підвищення якості танкової броні й створення сталей-замінників для озброєння багатьох співробітників Дніпропетровського фізико-технічного університету (ДФТІ) – Г. В. Курдюмова, В. І. Данилова, О. М. Зубка, В. Ю. Неймарка та інших науковців нагородили орденами й медалями.

Основний склад провідних учених біологічного факультету ДДУ евакуювався в серпні 1941 р. до станиці Ільїнська Краснодарського краю. Серед них – О. Л. Бельгард, О. В. Рейнгард, Л. В. Рейнгард, М. П. Акімов, В. В. Стаховський. Доцент О.Л. Бельгард працював учителем в Ільїнській середній школі, а решта – на польових роботах у місцевому колгоспі. Незабаром професори О. В. Рейнгард, Л. В. Рейнгард та доцент В. В. Стаховський стали працювати в П'ятигорському фармацевтичному інституті: перші два – асистентами, а третій – лаборантом.

У період окупації Краснодарського краю евакуйовані викладачі біологічного факультету та їхні родини працювали на різних роботах у місцевих колгоспах, жили злиденно, зазнали страждань та голоду. Після вигнання окупантів із Краснодарського краю, більшість викладачів повернулася до рідного університету.

Тримаючи трудовий фронт в евакуації, викладачі ДДУ сприяли зміцненню військово-економічного потенціалу країни й наближали жаданий час перемоги над загарбниками.

ВІДНОВЛЕННЯ УНІВЕРСИТЕТУ ПІСЛЯ ВИГНАННЯ НАЦИСТСЬКИХ ЗАГАРБНИКІВ

25 серпня 1941 р. нацистські загарбники захопили Дніпропетровськ. У нашому рідному місті було встановлено чорну добу «нового порядку», яка тривала до визволення міста Радянською армією 25 жовтня 1943 р. Людинонезалежний окупаційний режим тимчасово унеможливив функціонування Дніпропетровського державного університету. Утім, під окупантами залишилася частина науково-педагогічних кадрів, співробітників та студентів, приміщення, обладнання нашої альма-матер, адже не всі людські та матеріальні ресурси змогли вчасно евакуювати.

Створений восени 1941 р. Дніпропетровський український державний університет (ДУДУ) юридично не був правонаступником Дніпропетровського державного університету. Це не підлягає сумніву, адже ДУДУ розпочав і здійснював свою діяльність під повним контролем загарбників.

25 жовтня 1943 р. війська Радянської армії під командуванням генерала Р.Я. Малиновського вигнали нацистських окупантів із Дніпропетровська. Розпочалося відродження Дніпропетровського державного університету. Кінець «нового порядку» спричинив завершення існування ДУДУ і сприяв відновленню ДДУ.

Відбудова університету почалася вже у вересні 1943 р., коли до Харкова, де перебував уряд УРСР, викликали і призначили в. о. ректора ДДУ доцента В.М. Полежаєва. Ректорат спочатку разом з іншими радянськими органами Дніпропетровської області розмістився в Павлограді, а пізніше переїхав до Нижньодніпровська. 25 жовтня 1943 р. разом із частинами Радянської армії прибув до Дніпропетровська.

Проректорами з навчальної та наукової частин стали С.М. Бровко та Ф.І. Березовська. Серед перших до університету прибули доценти П. Є. Моцний, П.М. Зубенко, В.Л. Масальський, Я.А. Спринчак, О. Г. Топчієв. На навчання поверталися й студенти, зокрема І. О. Артеменко, Н. Ф. Винник, М. Д. Калашников, М. В. Калиниченко, К. А. Охомуш, П. О. Петрова, В. С. Подворчанський, К. І. Позняков та ін.

«Хазяйнування» німецьких загарбників у місті мало тяжкі наслідки для університету. Було спалено два навчальних корпуси (фізико-математичний та хімічний) з цінним обладнанням, будинок наукової бібліотеки із книжковим фондом, лабораторії Ботанічного саду, біологічну та водну станції. Відступаючи, нацисти підірвали новий навчальний корпус, призначений факультетам гуманітарних наук. Усього було зруйновано близько 70 % усіх приміщень. Частково збереглися лише один навчальний корпус (проспект К. Маркса, 36) та два гуртожитки (вулиця Шевченка, 59 та вулиця Університетська, 1), але, напівзруйновані, з розбитими вікнами, без дверей, з пошкодженою опалювальною системою. Збитки, завдані університетові, визначалися в 10 млн карбованців.

Основним завданням керівництва ДДУ стало в найкоротші терміни забезпечити функціонування університету як навчального закладу. За рішенням міськради університету передали два будинки: житловий (проспект К. Маркса, 34) та навчальний корпус (вулиця Московська, 6). Унаслідок цього ДДУ першим серед університетів України відновив свою діяльність.

Уже 6 листопада 1943 р. відбулося перше заняття на геолого-географічному факультеті, а з 20 листопада того самого року навчальні заняття проводилися вже на всіх факультетах університету. З 1 січня 1944 р. вони стали регулярними. На той час вже функціонувало сім факультетів: фізико-математичний, біологічний, хімічний, геолого-географічний, історичний, філологічний і факультет західних мов і літератури, на яких навчалось 540 студентів. На одному з поверхів гуртожитку № 1 (вулиця Шевченка, 59)

проводилися заняття історичного, філологічного факультетів та факультету західних мов і літератури. У головному корпусі (проспект К.Маркса, 18) розмістилися біологічний, хімічний, фізико-математичний та геолого-географічний факультети. Бібліотека і читальня зайняли флігель та чотири кімнати головного корпусу. Науково-дослідні установи ДДУ розмістилися переважно у своїх довоєнних приміщеннях. Гідробіологічний інститут зайняв будинок по вулиці Поля, 15а, лабораторії Ботанічного саду – по провулку Урицького, 8. Геологічний інститут, не маючи власного приміщення, працював у будинку Гідробіологічного інституту та в головному корпусі ДДУ.

Умови для проведення занять були незадовільними, адже бракувало найнеобхіднішого. Аудиторії не опалювали, і вони були погано освітлені. Щодня доводилося займатися відновлювальними роботами, заготівлею палива. У покинутих підвалах розшукували вугілля, дрова. До того ж не було столів та стільців. Викладачі та студенти не знімали верхнього одягу, слухали лекції стоячи чи сидячи на підлозі. Підручників також не вистачало, оскільки книжковий фонд бібліотеки ДДУ був втрачений під час окупації. Ситуація дещо поліпшилася з 1 вересня 1944 р., коли з евакуації повернулося деяке майно університету.

*Перший післявоєнний суботник –
з відновлення аеродинамічної лабораторії*

Лінія фронту проходила ще неподалік. Німці неодноразово бомбили місто. Для ліквідації наслідків ворожих нальотів доводилося переривати заняття. На оборонні роботи, зокрема на будівництво дерев'яного мосту через Дніпро, університет направляв двічі на тиждень по 100 осіб, які носили колоди, дошки, каміння, землю. Водночас створювали дружини із санітарного обслуговування шпиталів. Багато студентів ставали донорами, віддаючи кров пораненим. Під шпиталі університет тимчасово віддав гуртожиток № 2 (вулиця Університетська, 1) і навчальний корпус на вулиці Московській, 6.

Незважаючи на дуже складний час, університетське життя налагоджувалося. Уже в січні 1944 р. в університеті був хор, працювали

драматичний та балетний гуртки. Учасники художньої самодіяльності організували програми університетських вечорів, виступали у військових частинах, шпиталях міста. Викладачі та студенти були сповнені енергії та рішучості подолати труднощі, відновити університет, розширити його навчальну та наукову діяльність. Уже влітку 1944 р. в університеті працювали вісім професорів, серед яких: Г. Б. Мельников, К. П. Бунін, Л. В. Рейнгард, О. В. Рейнгард, М. О. Розенберг, Ф. І. Березовська, І. Ю. Огівецький, В. Ф. Стефановський та багато кандидатів наук, доцентів.

На новий 1944–45 навчальний рік, який розпочався своєчасно і у відносно нормальних для того часу умовах, у ДДУ налічувалося 1633 студенти, 150 викладачів (серед яких 52 з науковими ступенями і вченими званнями), 46 кафедр. Університет знову очолив Л. І. Сафронов, який замінив на посаді ректора Н.З. Хмарського. Дніпропетровський університет потроху відроджував життєдіяльність, уже влітку 1944 р. випустивши 45 фахівців. У липні 1945 р. перший повоєнний випуск склав 199 осіб.

Учасники війни в перших рядах брали активну участь у відбудові зруйнованого університету та в подальшому його розвитку, у вихованні та підготовці молодих спеціалістів. Навесні 1945 р. університету був повернутий гуртожиток на вулиці Університетській, 1. Це дало змогу майже повністю звільнити колишній студентський гуртожиток на вулиці Шевченка, 59, у якому розташувалися гуманітарні факультети, а також заочне відділення, адміністративно-управлінський апарат, громадські організації, бібліотека, майстерні та ін. У навчальному корпусі на проспекті К. Маркса, 18, окрім фізико-математичного, хімічного, геолого-географічного та біологічного факультетів розмістилися Зоологічний та Геологічний музеї, гербарій. Активно проводилися відновлювальні роботи. Зокрема, навесні – влітку 1945 р. зробили капітальний ремонт навчальних корпусів і гуртожитків. Відремонтували всю опаловальну систему, побилили й пофарбували приміщення, а також відремонтували дахи, підлоги, двері, вікна.

УЧАСНИКИ БОЙОВИХ ДІЙ У ПОВОЄННИЙ УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ СПІЛЬНОТІ

Після 9 травня 1945 р. розпочалася демобілізація зі Збройних сил СРСР. Згідно з указом Президії Верховної Ради СРСР викладачів вищих навчальних закладів невідкладно звільняли з армії й направляли за довоєнним місцем роботи. Після війни продовжили трудову діяльність у ДДУ завідувачі кафедр, доценти, які повернулися із фронту. Це завідувач кафедри загальної математики М.Г. Алхімов, який продовжив трудову діяльність у ДДУ, працював доцентом кафедри математичного аналізу; завідувач кафедри історії народів СРСР Д.П. Пойда, який по війні захистив спочатку кандидатську, згодом – докторську дисертацію, став професором, завідувачем кафедри історії СРСР та УРСР.

Після війни повернувся до університету й доцент кафедри зоології С. М. Бровко. У перші повоєнні роки він працював проректором університету з наукової роботи. Продовжив професійне зростання в повоєнний час і доцент кафедри фізичної хімії ДДУ, фронтовик В. П. Галушко. Він закінчив докторантуру, захистив докторську дисертацію, а 1965 р. став професором. З 1950 р. до 1978 р. В. П. Галушко – завідувач кафедри технічної хімії, у 1955–1958 рр. – декан хімічного факультету ДДУ.

Демобілізація дала змогу продовжити професійне зростання молодим ученим, довоєнним асистентам та аспірантам. У жовтні 1945 р. демобілізувався в запас гвардії капітан О. Д. Рева. У повоєнний час він захистив кандидатську та докторську дисертації, став кандидатом і доктором біологічних наук, одержав учені звання доцента й професора, працював завідувачем кафедри біохімії ДДУ. Після війни продовжив наукові дослідження фронтовик І. В. Саллі. 1949 р. він захистив кандидатську дисертацію, став кандидатом фізико-математичних наук, доцентом кафедри металофізики ДДУ. 1964 р. І. В. Саллі – доктор технічних наук, 1965 р. – професор, 1966 р. – завідувач кафедри експериментальної фізики.

Після демобілізації 1948 р. повернувся на кафедру експериментальної фізики ДДУ М. І. Варич, який незабаром захистив кандидатську дисертацію, став першим деканом фізико-технічного факультету, а згодом – доктором технічних наук, професором, завідувачем кафедри металофізики і проректором університету з навчальної роботи.

З війни до рідного університету поверталися й колишні випускники. Серед перших демобілізованих був підполковник І. О. Земляний – випускник біологічного факультету 1941 р. Після війни колишній фронтовик захистив кандидатську дисертацію, працював доцентом кафедри фізіології рослин, деканом біологічного факультету, обирався секретарем парткому університету.

По війні повернувся до ДДУ його випускник, фронтовик О. В. Сіяков. 1948 р. він захистив кандидатську дисертацію, а згодом став доктором фізико-математичних наук, професором, завідувачем кафедри електрофізики Дніпропетровського державного університету.

Сержант І. Г. Дерій закінчив біологічний факультет, захистив кандидатську дисертацію, працював доцентом на кафедрі геоботаніки, був деканом біологічного факультету. Розвідник-фронтовик І. П. Луб'янов, нагороджений трьома бойовими орденами та багатьма медалями, захистив кандидатську та докторську дисертації, працював у НДІ гідробіології ДДУ, також був деканом біологічного факультету.

До університетської сім'ї ДДУ в повоєнний час долучалися й фронтовики, які до війни не були пов'язані з нашим університетом. Серед них потрібно назвати ім'я вченого-історика В. Я. Борщевського. 1940 р. він закінчив історичний факультет Одеського державного університету. Брав участь у бойових діях 1941–1945 рр., нагороджений медалями «За оборону Кавказу», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.». Капітан у відставці працював у ДДУ з 1946 р., захистив

кандидатську (1949) та докторську (1966), дисертації, пройшов трудовий шлях від викладача до завідувача кафедри всесвітньої історії (1965–1972) та кафедри історіографії та джерелознавства (1972–1978).

До цієї групи фронтовиків належав і В. Є. Давідсон. У 1940–1948 рр. він служив у Радянській армії, три роки воював на фронті. 1943 р. був тяжко поранений. Має бойові ордени: Вітчизняної війни, Червоної Зірки, Богдана Хмельницького, медаль «За бойові заслуги». У 1952–2003 рр. працював у ДДУ, з 1979 р. – професор кафедри аерогідродинаміки, заслужений викладач ДДУ (1999), заслужений працівник освіти України (2000).

В. Я. Борщевський

1945 р. лави студентів університету стали поповнюватися колишніми фронтовиками, які після демобілізації прагнули продовжити перерване війною навчання. Серед них були справді непересічні особистості. Одним з таких був О. Т. Гончар, якого зарахували на 4 курс українського відділення філологічного факультету наприкінці 1945 р. За роки війни колишній студент набув великого життєвого досвіду. Він був очевидцем трагедії відступу Червоної армії 1941 р., пережив німецький полон, пройшов звияжними фронтовими шляхами України, Румунії, Чехословаччини, Угорщини та Австрії у складі передових частин Радянської армії задля звільнення

рідної Батьківщини та Європи від «коричневої чуми» ХХ ст.

1946 р. Олесь Гончар з відзнакою закінчив ДДУ і деякий час працював викладачем-стажистом кафедри української літератури. Маючи самобутній літературний талант і виняткову працездатність, молодий письменник швидко став помітним в українській радянській літературі. У тому самому році він обраний членом Спілки письменників України, а в 1946–1948 рр. видав свою знамениту трилогію «Прапороносці», за яку двічі був удостоєний Сталінської премії. Олесь Гончар став визнаним і популярним у народі майстром українського художнього слова, а згодом – визначним українським письменником. 2008 р. університетові присвоєно ім'я славного випускника.

У 1945–1950 рр. на філологічному факультеті навчався В. М. Туркін – фронтовик-артилерист, інвалід війни (втратив руку), нагороджений орденами Вітчизняної війни I та II ступенів і медаллю «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні». Після завершення навчання пройшов славний трудовий шлях, став доктором філологічних наук, професором, завідувачем кафедри загального мовознавства.

До цього повоєнного студентського покоління філологів належав і фронтовик В.О. Власенко. Він закінчив перерване війною навчання, захистив кандидатську і докторську дисертації, працював доцентом, професором, деканом історико-філологічного факультету ДДУ.

До плеяди фронтовиків, які в повоєнному ДДУ стали вченими-філологами, входить і О. М. Шиловський. Він – активний учасник бойових дій у 1941–1944 рр., дістав тяжке поранення. Нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня, медаллю «За відвагу» та ін. У 1945–1950 рр. О. М. Шиловський навчався в ДДУ. З 1953 р. – на викладацькій роботі в університеті. Захистив спочатку кандидатську, а згодом – докторську дисертацію. Пройшов славний трудовий шлях від викладача до професора, завідувача кафедри російської мови.

У 1947–1952 рр. здобував освіту філолога в ДДУ фронтовик Д. Х. Баранник. Він – активний учасник війни, мав бойові нагороди, зокрема медалі «За взяття Кенігсберга», «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні». У повоєнний час захистив кандидатську і докторську дисертації, став доцентом і професором, пройшов професійний шлях від старшого викладача до професора, завідувача кафедри української мови, декана філологічного факультету. Академік АН вищої школи України (1993).

Після завершення війни продовжив навчання в ДДУ, потім закінчив аспірантуру та докторантуру і став видатним ученим-механіком В.І. Моссаковський. Доктор фізико-математичних наук (1956), професор (1957), у 1964–1986 рр. – ректор рідного університету, дійсний член АН УРСР (1972), заслужений діяч науки і техніки УРСР (1978). В.І. Моссаковський зробив неocenний внесок у розбудову ДДУ.

Демобілізувавшись з лав Радянської армії, поновив університетське навчання М.Ф. Носовський, який згодом став відомим ученим-геологом, доктором наук, професором, заслуженим діячем науки і техніки України. Четверть століття очолював науково-дослідний інститут геології ДДУ, а в 1974–1985 рр. працював проректором університету з наукової роботи.

1945 р. повернувся до університету студент-фронтовик І.П. Луб'янов. Він продовжив навчання, його обирали секретарем комітету комсомолу ДДУ. Згодом захистив кандидатську дисертацію, став доцентом, працював директором науково-дослідного інституту гідробіології ДДУ.

Герой Радянського Союзу В. П. Юбкін

Серед учасників бойових дій Другої світової війни, які навчалися й викладали в повоєнному ДДУ, були справжні Герої. На особливі слова вдячності заслуговує Герой Радянського Союзу В. П. Юбкін, який з 1941 р. був на фронті. Особливу хоробрість і мужність він виявив у боях під Варшавою, де його було важко поранено в ноги. За військові подвиги старший лейтенант В. П. Юбкін отримав високе звання Героя Радянського Союзу із врученням ордена Леніна та медалі «Золота Зірка», нагороджений також орденами Червоної Зірки, Бойового Червоного Прапора, медаллю «За бойові заслуги». Незламність характеру він

продемонстрував і після війни. Став студентом, потім аспірантом та викладачем кафедри історії КПРС університету, завоював великий авторитет серед студентів та колег. Легкоатлетичний крос імені В. П. Юбіна став добрим стимулом для занять спортом для кількох поколінь студентів ДДУ.

У 1968 – 1977 рр. у ДДУ працював бойовий льотчик, Герой Радянського Союзу С.І. Швець. Далекого 1941 р. він був серед тих, хто здійснив легендарний нальот радянської авіації на столицю нацистської Німеччини – Берлін. У повоєнний час С. І. Швець передавав свій багатий життєвий досвід молодим поколінням студентства ДДУ.

У 1992–1996 рр. у нашому університеті працював ще один Герой Радянського Союзу – О. В. Колесніков. У роки війни він воював льотчиком-бомбардувальником, звільняв Україну від окупантів. Полковник у відставці працював начальником охорони університету, проводив велику роботу для військово-патріотичного виховання університетської молоді.

Десятикласником-добровольцем пішов на фронт М.І. Зотов, який вирізнявся винятковою мужністю і сміливістю. У битві на Курській дузі під Прохорівкою протитанковий взвод М. І. Зотова знищив шість німецьких танків. За цей подвиг він отримав орден Олександра Невського. М. І. Зотов був кавалером багатьох державних бойових нагород, зокрема чотирьох орденів, двох медалей «За відвагу» тощо. Підполковник запасу тривалий час працював завідувачем аспірантури університету, очолював Раду ветеранів, користувався повагою в колективі, проводив велику виховну роботу. За підрахунками М.І. Зотова, 1995 р. в університеті працювало 148 активних учасників бойових дій і 277 ветеранів війни.

А. К. Василевський

Свій вагомий внесок у виховання студентської молоді зробив професор А. К. Василевський. 1944 р. він пішов на фронт добровольцем, у боях дістав поранення. Здобув державні нагороди: два ордени та 24 медалі. З 1967 р. – у ДДУ: спочатку працював доцентом, а після захисту докторської дисертації – завідувачем кафедри політичної економії на економічному факультеті, а згодом професором на кафедрі міжнародних відносин на факультеті міжнародної економіки.

У повоєнний час до складу університетської спільноти входили учасники штурму Берліна М.І. Сиса та В.Н. Петрусь. На посаді маляра адміністративно-господарчої частини тривалий час працював в університеті П.А. Прохоров. Ця скромна людина уславила своє ім'я численними подвигами часів Другої світової війни. Активний учасник бойових дій був кавалером трьох орденів Слави, ордена Червоної Зірки.

НІХТО НЕ ЗАБУТИЙ! НІЩО НЕ ЗАБУТО!

Відважно боролися з німецько-фашистськими загарбниками у грізні роки війни сотні викладачів і співробітників Дніпровського університету, відстоюючи разом з воїнами армії і флоту кожну п'ядь рідної землі. Вони гідно виконали свій священний обов'язок перед Вітчизною, зробили посильний внесок у досягнення перемоги. Золотими літерами вписані до історії університету імена його вихованців, які полягли смертю хоробрих у боях з гітлерівськими окупантами.

*Студент фізичного
факультету*

**Ф. Ф. Підпригора. Героїчно
загинув на Львівщині 1944 р.**

*Пам'ятник студентам,
які загинули під час Другої світової війни*

Усього загинуло 160 викладачів, співробітників та студентів ДНУ, яким до 60-річчя Перемоги біля Наукової бібліотеки імені Олеся Гончара встановлено Пам'ятний знак, на якому золотом навічно закарбовано їхні імена. Це завідувач кафедри марксизму-ленінізму, доцент В. А. Громовий; доценти С. Є. Белов, М. В. Беліков, Н. Л. Давидов, В. Т. Пінкевич, І. С. Тартаковський, М. М. Чурсін; кандидати наук Ю. М. Мерсон, Б. М. Теверовський; викладачі й асистенти Ю. М. Грибановський, В. В. Казьмін, П. Н. Ненадкевич; аспіранти П. Д. Олексієв, В. Н. Бойко, А. М. Григоренко, Г. Т. Наливайко; студенти Н. М. Бандура і В. Д. Білоус, Я. О. Бойко, секретар комітету комсомолу ДДУФ К. Булік, іменний стипендіат В. З. Бучавер; А. Н. Бугацький, А. П. Герко, С. П. Гінзбург, Б. І. Кондрацьєв, Д. Д. Кравченко, С. М. Лукашевич, Л. П. Макарова, М. Т. Панасенко, В. І. Панюгін, Ф. Ф. Підпригора, А. А. Рябоконь, М. М. Сидоренко, П. П. Слинкевич та інші, чий подвиг безсмертний.

Колектив Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара свято шанує пам'ять своїх випускників, студентів і співробітників, які віддали життя за свободу і незалежність нашої Батьківщини.

Література

1. Газета «За передову науку». 1965–1985.
2. Газета «Дніпропетровський університет». 1991-1995.
3. Історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 4-те вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. 308 с.
4. Музей історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Фонди.
5. Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара 1918–2008 / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. 596 с.

Сергій Світленко, Ігор Шахрайчук, Віталій Яценко

Розділ 2

ПРАПОРОНОСЦІ ДОЛІ

СПОГАДИ ВЕТЕРАНІВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ

Університет звитяжний... Дивне почуття не покидає, поки працюєш з архівними матеріалами. Повертаючись думками в недалеке минуле, яке бувало постає перед очима, виразно бачиш відомих професорів і доцентів університету – ветеранів Другої світової війни – на лекціях і залаках, на трибуні, у спілкуванні зі студентами. Молодь 1970–1990-х рр. пам’ятає це покоління педагогів, згадує з великою вдячністю за те, що були справжніми людьми, прожили велике й нелегке життя, проте завжди були сповнені оптимізму й безмежної віри в рушійну силу людських можливостей, мали надзвичайно високі особисті й професійні якості.

Люди, яких, за основною думкою роману нашого випускника, видатного українського письменника, учасника Другої світової війни Олеса Гончара, з гордістю можна назвати Прапороносцями долі, були ровесниками університету або трохи молодшими. І кожен з них посів в історії alma mater своє вагоме, можливо, унікальне, місце. Саме вони передусім і сформували духовне та наукове обличчя свого часу. Якщо уявити кожен університетський рік як сторінку столітньої книги, то на покоління воїнів-переможців припадає майже половина її обсягу.

Чому так важливо почути людей, які волею долі та історичних обставин опинилися в епіцентрі героїчно-трагічних подій? Тому, що це наші батьки й діди, які змогли подолати все, окрім завершення життя... Тому, що вони є прикладом відповідального й чесного ставлення до подій і викликів долі. Тому, що активно створювали нову, насамперед освітньо-наукову дійсність. Тому, що твердо вірили у значущість своєї просвітницької й наукової місії та досягали великих цілей у вдосконаленні людського буття...

Переглядаючи в Музеї історії університету численні архівні документи, ми не могли не помітити, що на багатьох світлинах немає жодних підписів. Час змінюється швидко, і ті, хто ще вчора на прохання музейників писали автобіографічні спогади, приносили дорогі для себе фото, очевидно, були впізнаваними особисто. Утім, нині, не так уже й далеко від 1990-2000 рр., коли відбулася зміна поколінь, – стали майже невпізнаними. Можливо, тому ми не змогли знайти світлини всіх героїв, чий спогади публікуємо.

Перед нами постають виклики, які, безперечно, потрібно долати. Аби бачити світло нового дня в науці, в освіті, в суспільстві, ми маємо пам’ятати і шанувати минуле, особливо його найгероїчніші сторінки. Саме тому, опрацювавши десятки випусків університетських газет «За передову науку» і «Дніпропетровський університет», ми зібрали щирі й проникливі спогади ветеранів Другої світової – працівників і випускників університету-ювіляра.

Читаючи спогади героїв, звернули увагу на те, з якою гордістю за рідну країну, водночас просто й невимушено, вони розповідають про свої подвиги. Ким би не був ветеран під час війни – пілотом бомбардувальника, артилеристом, зенітником, фронтовим розвідником, матросом, перекладачем, кулеметником, снайпером, танкістом, яке б звання не мав, які б нагороди не отримав, у скількох битвах не брав би участь, – кожен з них відчував свою причетність до єдиної родини переможців.

Плине час, і образи учасників Другої світової відходять у минуле, стають легендами. Проте в кожного з них була своя війна, яка пройшла крізь душу й залишила слід на все життя. Запеклі бої, обличчя фронтових друзів, далекі країни, міста, якими йшли визволителі, смертельна небезпека, важка праця і радість перемоги – спогади про все це ветерани хотіли зберегти для сучасників і передати нащадкам. Ті, хто відбивав нальоти ворожих літаків, стояв у крижаній воді, йшов у нічну розвідку, виносив поранених з поля бою, форсував Дніпро й Одер, брав Берлін і залишив автограф на рейхстазі, розповідали університетській газеті звичайну солдатську правду.

Відбудовуючи рідну країну, розвиваючи науку і освіту, ветерани Другої світової війни стали провідниками цієї правди й прикладом для наслідування. Їхні спогади безцінні.

Кілька десятиріч університетська газета розмішувала нариси про ветеранів Другої світової війни. То ж наслідком пошукової роботи стала своєрідна збірка матеріалів, з яких постають перед нашими сучасниками образи тих, хто відстояв мир. Публікуємо їхні спогади в авторській редакції.

1. Бій біля Кременчуцького мосту

Увесь університет добре знав доцента **Марка Гнатовича Алхімова** – досвідченого викладача, чудового лектора, громадського діяча, людину з великою душею. До війни 11 років пропрацювавши педагогом, після її закінчення завідував кафедрою математичного аналізу, був проректором з наукової роботи. Під час Другої світової війни він пройшов важкі бої під Харковом у травні 1942 р. та Сталінградську битву, був на Курській дузі, звільняв Прибалтику, був нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня, Бойового Червоного Прапора, десятьма медалями.

Найбільше ветерану запам'яталися бої біля Кременчуцького мосту. Марк Гнатович згадував, як він, лейтенант запасу, був призначений командиром батареї зенітного дивізіону резерву головного командування:

«Через Кременчуцький міст вдень і вночі безперервним потоком йшли ешелони на захід із зброєю й боєприпасами, а на схід – з устаткуванням,

демонтованим з фабрик і заводів. Німці регулярно бомбили ці ешелони і міст. Тільки бійці встигли обладнати позиції, як з командного пункту дивізіону надійшла команда: «Приготуватися до бою!» Німецькі бомбардувальники йшли на міст на невеликій висоті, батарея за батареєю відкривали загороджувальний вогонь. Небо покритося спалахами розривів. Стрій фашистських стерв'ятників порушився, більшість з них, скинувши бомби далеко від цілі, повернули назад. Один задимів і впав»[1].

2. Згадує фронтова медсестра

Багато років віддала вихованню молоді колишня фронтова медсестра, доцент кафедри економіки і організації виробництва промислових підприємств **Наталія Прокопівна Бажанова**. Навесні 1942 р. Наталію Прокопівну призвали до діючої армії в один з підрозділів Другої винищувальної бригади Південно-Західного, пізніше Воронезького фронту. Медсестра опинилася на одній з важких ділянок оборони в районі станції Лиски – Коротцьк:

«Липень 1942 року... Фашистські війська прорвали оборону наших армій, готувалися форсувати Дон. Стрілецькому батальйону під командуванням капітана Г.І. Зарви дано наказ – зупинити німців і будь-якою ціною утримати важливий бойовий рубіж – Коротцьк.

Були вже відбиті дві атаки ворога. Тимчасове затишшя – і знов гул ворожої авіації. Згодом – танки. За ними – німецька піхота. Земля гуде, стогне. І раптом – гучне «Ур-ра-а!» Це комбат підняв і повів солдат у контратаку. Фашисти не чекали, що тут, на опаленій снарядами землі, знайдуться живі. Завагалися, відійшли.

У цьому пеклі, на полі бою – поранені солдати, їм потрібна допомога. Це добре розуміла. І поспішала перев'язати, винести, врятувати від смерті, глибше сховавши власний страх»[2].

3. Зустріч з матір'ю

Один з випускників нашого університету, кому було присвоєно звання Героя Радянського Союзу, – **Яків Пантелеймонович Вергун**. Він закінчив ДДУ 1934 р., працював шкільним учителем.

Працівники Музею історії університету проводили зустріч нашого славетного вихованця зі студентами.

У газеті «За передову науку» від 7 травня 1977 р. опубліковано згадки про зустріч танкіста з матір'ю, взяті з нарису фронтової газети «На штурм»:

«До Дніпра підійшло 10 броньовиків. В густій темряві люди виїзали з машин,

підготували паром. Діяли швидко, але обережно. На іншому березі причаївся ворог. Кожної хвилини може помітити рух і зірвати переправу.

Почулася команда і танк капітана Вергуна пішов на форсування Дніпра. Поруч на човнах і плотах переправлялися автоматники. Незабаром усі десять танків були на правому березі Дніпра. Після жорстокого бою було захоплено село Мишурич Ріг. Першим увірвався до нього доблесний офіцер Вергун.

За Дніпром було відбито у ворога станцію П'ятихатки. Біля станції є село Саївка. Сади, будинок, яблуні коло будинку, маленька хвіртка.

– Здрастуй, мамо!

– Хто це? – дивується стара жінка.

– Це я, – схвильовано говорить офіцер, простягаючи матері руку.

І впізнала його мати, та сльози не давали їй нічого говорити. Десь недалеко гримів бій. А тут, на тільки-но звільненій землі, стояв високий, дужий танкіст і гладив сиву голову матері...»[3].

4. «Війна — не лише подвиг, це виснажлива і небезпечна праця...»

Відомий український філолог **Василь Онуфрійович Власенко** під час Другої світової війни служив десантником Чорноморського флоту – брав участь у героїчній обороні Новоросійська й Керчі, був поранений, отримав бойові нагороди: ордени Вітчизняної війни II ступеня, Червоної Зірки, Слави III ступеня, 12 медалей.

У 1962–1986 рр. Василь Онуфрійович працював у Дніпропетровському державному університеті: доцентом, потім професором на кафедрі української літератури, був деканом історико-філологічного факультету. «Якщо говорити про якісь особливі риси, притаманні тому поколінню молоді, – наголошував Василь Онуфрійович, – то можна виділити потяг до знань» [4].

Ветеран згадував, як у листопаді 1941 р. на зборах Першого Чорноморського загону перед самим початком оборони Севастополя він говорив своїм бойовим товаришам: «Відступати – значить пустити ворога до міста. Будемо битись до останнього снаряда, до останнього патрона...» [4].

Колишній командир взводу розвідки 83 бригади морської піхоти Василь Власенко був упевнений, що війна не лише подвиг, але й праця. Виснажлива й небезпечна праця, яка вела до Перемоги:

«При висадці десанту під Новоросійськом, це був лютий 1943 року, нам довелося все скинути з палуби корабля в итормові хвилі. Матроси з автоматами, ручними кулеметами і гранатами, з криком «Полундра!» (саме це слово викликало паніку в рядах ворогів) кинулись

в атаку. Завдання було виконано, плацдарм захоплено! Та, прийшовши до пам'яті, ворог почав тіснити нас до берега моря. І тоді було поставлено завдання: підняти з дна моря гармати й снаряди. Командир відділення розвідки Костя Карунос, разом з ним Іван Петров, Федір Ахалая, Михайло Титаренко, перемагаючи холод крижаної води, обстріл ворожої артилерії й кулеметів, майже три години пірнали й діставали зброю. А ранком наступного дня з наших позицій ударили гармати. Це була перемога. Фашисти не витримали нашого натиску.

А скільки разів доводилося воїнам тягти на собі гармати по розгрізлій землі, коли буксували тягачі й безсилі були коні. Артилеристи капітана О.М. Панфілова, людини з легенди, який нині проживає в нашому місті, на своїх руках підіймали гармати на круті кам'яністі схили Сахарної Голови під Севастополем. Вони йшли в рядах атакуючої піхоти, штурмували окопи.

Згадую, як мінери й водолази під прицільним вогнем ворога підірвали міст, ферми якого опустились на метрову глибину Дунаю й заважали бойовим операціям флотилії. Ціною свого життя вони виконали завдання, Естергом було взято»[5].

5. Командир саперного відділення

Великий бойовий шлях пройшов учений-механік, професор кафедри аерогідромеханіки **Веніамін Євгенович Давідсон**, який віддав близько 60 років життя нашому університетові. Воював з перших днів Другої світової війни, був командиром саперного відділення інженерного батальйону 16 армії, отримав тяжке поранення. Про один з епізодів свого воєнного життя, під час якого став свідком загибелі легендарного генерала Івана Панфілова, ветеран розповів у газеті «Дніпропетровський університет» 2016 р.:

«У першій половині листопада 1941 року штаб 16 армії розташовувався в Ново-Петровському. Тут же стояв і наш батальйон.

Ми отримали розпорядження передати велику кількість протитанкових мін саперам 316 дивізії. Мінами завантажили повний кузов вантажівки, врівень з бортами. лейтенант Олександр Іванович Рижаків – командир взводу сів у кабіну з водієм, а мене й одного солдата з мого відділення розмістили в кузові на мінах, і ми поїхали Волоколамським шосе. Сидіти на мінах було неможливо, нам довелося лягти. Перед цим удень випав глибокий сніг, навколо все було біле. В шинелях на вітрі нам було достатньо холодно.

Потрібно було повернути з шосе в ліс, на путівець, який веде до селища, назва якого мені запам'яталася як Гусенєво.

Лейтенант у кабіні орієнтувався по карті. Приблизно за кілометр до повороту на узбіччя дороги вийшов солдат і попередив, що німецька танкетка тримає під обстрілом поворот на потрібну нам дорогу, сама далі не йде, оскільки боїться наших протитанкових рушниць, які по ній кілька разів вистрелили. Лейтенант Рижakov був безстрашний молодик, та й наказ потрібно було виконувати. Тому він наказав водієві: «Розганяйся і на повній швидкості звертай на північ, а там ліс поруч – сховаємося». З тим машина і рвонула, та й повернула так круто, що я злетів з мін у замет. Танкетка дала чергу, але машина пірнула в ліс. Лейтенант не помітив мого падіння, та мій напарник заколовив по даху кабіни. Я короткими перебіжками досягнув узлісся, знову забрався на своє місце на мінах, і ми продовжили шлях.

Наблизившись до Гусенєва, ми зрозуміли, що в селі вже йде бій, і міни в цій ситуації дивізійним саперам уже ні до чого. Із одного будинку вийшов військовий, тут же розірвалася міна, і він упав. Хтось крикнув: «Комдив!» Генерала Панфілова було вбито на наших очах. Дивізійним саперам було не до установки мін. Нам залишалося повертатися в Ново-Петровське. Але як? Поворот на шосе уже зайняли німці. Залишалося спробувати вибратися лісовими дорогами паралельно шосе. Сніг став підтавати, і в одному місці праве заднє колесо забуксувало. Всі наші спроби виштовхати машину із проміїни виявилися марними. Довелося розвантажувати міни. Тут саме нас наздогнала пара Т-34 з танкової бригади Катукoвa. Екіпажі танків допомогли нам завантажити міни, витягли машину на буксирі і пішли вперед, а ми до вечора дісталися до Ново-Петровського, до якого вже наближався бій»[6].

6. Для пілотів велике значення мала кожна хвилина

На механіко-математичному факультеті ДДУ працював старшим лаборантом кафедри аерогідромеханіки гвардії полковник у відставці **Олександр Олександрович Дюков**.

У листопаді 1940 р. військовий комісаріат запропонував десятикласникові Олександрю Дюкову навчання в Канській авіаційній школі. Юнак охоче погодився: він мріяв бути пілотом. 1943 р. він закінчив Рязанську вищу школу штурманів та льотчиків і був направлений в дальню бомбардувальну авіацію.

В університетській газеті опубліковано кілька спогадів бойового льотчика. Нарис «Ціна однієї хвилини» присвячений боям у небі над Берліном навесні 1945 р.

Ось як описує Олександр Дюков важливий епізод боїв за Берлін, коли для льотчиків велике значення мала кожна хвилина:

«16 квітня 1945 року нашому 18-му гвардійському полку поставили завдання: з висоти 2000 метрів нанести бомбовий удар по позиціях противника на Кюстрінському плацдармі (за рікою Одер у Берлінському напрямку). У наказі особливо підкреслювалося, що бомби повинні розірватися о 5.00. Якщо бомби розірвуться на одну хвилину раніше або пізніше, військовий трибунал притягне екіпаж до суду. Така суворість була обумовлена тим, що скидання бомб раніше 5.00 може зірвати раптовість стратегічної операції, а скидання бомб пізніше 5.00 може призвести до удару по своїх військах, які ймовірно уже займуть траншеї противника.

Наш екіпаж у складі командира ланки, Героя Радянського Союзу майора М. Вихарева і мене, итурмана ланки лейтенанта О. Дюкова, одержавши завдання, розпочав підготовку до польоту. Підготуватися до польоту означало прокласти на карті маршрут польоту, нанести точки прицілювання, маневр для погашення надлишку часу на «петлі». «Петля» – це відхилення від маршруту на 90 градусів вправо (чи вліво) і політ за цим курсом деякий час (вираховується у процесі польоту), а потім повернення на заданий маршрут. Усі розрахунки на землі і в польоті робили на логарифмічній лінійці НЛ-7.

З аеродрому Замостя (Польща) ми злетіли з деяким запасом часу, щоб не спізнитися до 5-ої години. Політ за маршрутом відбувався нормально. На щастя, у районі цілі було безхмарно, можна було точно визначити вітер і розрахувати точний час виходу на ціль. Розрахунки по вітру показали, що ми виходимо на ціль хвилин на 11 раніше. Вирішили ці хвилини витратити на «петлі» відворотом вправо. Рівно о 5.00 я скинув бомби. Після розвороту через деякий час ми побачили, як засвітилися ліхтарі і наші війська перейшли в наступ» [7].

7. «Довелося зустрічатися з війнами вражаючої мужності і великого душевного благородства»

Пилип Прокопович Жигайло був стрільцем першого класу охорони університету, а в грізні роки Другої світової війни пройшов від Ленінграда до Відня. Брав участь у звільненні Риги, Вільнюсу, Варшави, Праги, Будапешта, форсував Віслу та Дунай.

За мужність і стійкість Пилип Прокопович нагороджений орденами Вітчизняної війни I і II ступеня, 16 медалями, з яких дві – «За бойові заслуги».

Спогади про пережите довірив університетській газеті:

«Пам'ятаю, як зараз, коли наша розвідка повідомила, що за рікою німці готуються до наступу, сконцентрувавши для цього велику кількість військової техніки і живої сили. Незабаром надійшов наказ нашому дивізіону нанести попереджувальний удар. Залп «катюш» став сигналом для артилерійської

канонади. Загуркотіли гармати. Все затягло димом і пилякою. З усіх боків було чути: «Ну, фріци, тепер тримайтесь».

Коли розсіялась імла, ми побачили палаючі факели. То палали німецькі танки. Уцілілі машини поспіхом розверталися назад. Наша частина увійшла в прорив, переслідуючи противника, який відступав. За рікою, в глибині оборони, ми побачили результати роботи нашої артилерії. Вся земля була порізана снарядами, всюди – вирви, розбиті автомашини, гармати... Все було обвуглено. Земля була в диму і в попелі. Населений пункт, який виконував роль опорного пункту оборони німців, був розбитий вицент.

У бойовій обстановці мені довелося зустрічатись з воїнами вражаючої мужності і великого душевного благородства, які втілювали мрії нашого народу»[8].

8. Від України до Балтійського моря

Бойовий шлях ветерана Івана Пилиповича Завалиничча проліг від України до Балтійського моря. В нашому університеті він працював старшим лаборантом Палацу спорту. У газеті «Дніпропетровський університет» опубліковано його нарис-спогад «На передовій»:

«Мені доводилося воювати, бої були жорстокі, кровопролитні. Мені присвоїли звання командира відділення. Наша Друга армія взяла участь у Корсунь-Шевченківській операції. Мені запам'ятався такий епізод.

Ми закріпилися. Кожен солдат вирив собі окоп. На прорив нашої позиції рухалось багато німецьких танків. Частина солдатів, у яких відмовили нерви, стали перебігати. Коли почав підніматися із сусіднього окопу кулеметник – впав мертвим. Танк рухається на мій окоп – я б'ю з протитанкової рушниці в гусеницю. Переношу вогонь у лоб танка, вогні виблискують від потрапляння бронебійно-запалювальних куль, але безрезультатно. Снаряд ударив в брествер, розсік голову моєму другу. Хвиля вирвала рушницю з моїх рук. Від гусениці земля трохи присипала мій окоп і два солдати в ньому. Я хапаю станковий кулемет убитого і переповзаю в сусідній окоп. Танки зупиняються біля окопів, танкісти намагаються добити наших солдатів.

Іде в атаку німецька піхота. Почав стріляти наш кулемет Дегтярьова. Німці звернули в мій бік. Я по ним зі станкового кулемета! Спасували і пішли на позиції сусіднього полку. Зав'язався бій, підключилися наша артилерія, «катюші». Атака була відбита.

25 лютого 1944 року особливо запам'яталося. Темна ніч, завірюха. Нас дванадцять розвідників зайшли за передову лінію до німців. Бачу поруч із кулеметом силует німця, який кудись вдивляється. Я схопив його ззаду. Він прийомом кинув мене через себе. Але тут мій напарник ударом по голові оглушив його. З німцем і кулеметом ми – до своїх. Обхід швидко виявив зникнення німця. Як піднялася стрільба

з різних видів зброї, освітлення ракетами! Тоді поранило трьох із нашої групи. Мене осколком міни в руку і груди. Два з половиною місяця довелося лікуватися в госпіталі за Волгою.

У кінці травня 1944 року я прибув на 1-й Прибалтійський фронт. Наш бойовий шлях проліг через північну частину Білорусії і по Прибалтиці. Мене взяли у взвод розвідки 434-го артилерійського полку.

Якось наша артилерія так опрацювала німецькі позиції, що війська пішли вперед без боїв. Хороша літня погода. Ідемо лісом на машині з гарматами за передовими частинами. Розходяться дороги, але дві машини відстали. Мене залишили, щоб я направив їх по нашій дорозі. Не дивлячись. Іду пішки лісом. Вітер колише гілки, шелестить листя. Я насторожі з автоматом, адже розсіяні групи противника можуть ховатися в лісі. Раптом чую голос:

– Не будеш стріляти?

– Не буду, – відповідаю. – Виходьте! Вийшли до мене чоловік п'ятнадцять: німці і троє «наших». Я вишикував їх, а потім завів у розташування артилерійської частини. Німців відправив на збірний пункт до полонених. «Наших» у такому випадку відправляли в штрафні підрозділи, щоб свою зраду змили кров'ю.

30 грудня 1944 року був останнім у моєму бойовому житті. Група розвідників у масках хатах відправляється в тил до противника. До нас же в тил пробіраються тим же шляхом німецькі розвідники. Зустрілися. Зав'язався бій. Я з-за дерева стріляю з автомата. Якесь шалена куля вдарила в ногу. Я впав. Чую: «Вбило Ванюшку!» Я відгукуюсь: «Живий!». Піднімаюсь, стати на ноги не можу. Товариші перев'язали мене. Прибула викликана на місце бою піхота. На цій нейтральній смузі вона частину німецьких розвідників перебила, а решту забрала в полон.

Моє поранення виявилось тяжким. Перемогу зустрів у госпіталі під Москвою. На 1-ому Прибалтійському фронті нагороджений двома медалями «За відвагу» і орденом Вітчизняної війни I ступеня»[9].

9. На вантажівках крізь ворожі пости

Деканом біологічного факультету у 1969-1973 рр. був доцент **Іван Опанасович Земляний**.

Окремі бойові епізоди він описав у невеличкому спогаді «Шляхами війни». Завдяки сміливості і винахідливості Івана Опанасовича під час, здавалося б, безвихідної ситуації був врятований цілий підрозділ:

«У день, коли почалась війна, мені й моїм товаришам повісток не приносили, бо ми, добровольці університету, самі пішли до військкомату. Перше, що кидалось у вічі, – горе не придавило людей, біда не злякала. До військкомату всі йшли з одним проханням: відправити на фронт.

На війні все бувало: і відступали, і в атаку ходили. Жорсткий бій розгорівся за висоту 222. Майже 600 метрів ми пересувалися повзком. Багатьох загубили тут, а висоту взяли.

Ще пам'ятаю, дець під Орлом потрапили в оточення. Навколо – ліс. Нас було чоловік із 70 та декілька вантажних автомашин. Із старших офіцерів був тільки я. Здавалась, виходу немає. Тоді я запропонував такий план: пізно ввечері сісти на машини й із запаленими фарами спробувати прорватися крізь ворожі пости.

– Провокатор! – хтось крикнув.

Мабуть, не всі повірили в успіх моєї пропозиції.

Зі мною був ординарець, Федір Якович Яковенко, відмінний кавалерист. Він зрозумів мене, поговорив з солдатами, переконав їх.

Коли зовсім зсутило, сіли в машини, запалили фари і швидко поїхали до села. Збили вартового і проскочили крізь закритий шлагбаум.

Багато доріг пройшли з боями: Курськ, Орел, Речіця. Дійшли до Польщі. У боях під Варшавою мене тяжко поранило.

Та перемога вже була близькою» [10].

10. На війну пішов зі шкільної парти

Микола Іванович Зотов у нашому університеті працював завідувачем відділу аспірантури, був головою Ради ветеранів. На війну пішов зі шкільної парти – десятикласником, спочатку був рядовим окремого лижного батальйону. Ставши командиром артилеристів, пройшов від Підмоскві до Німеччини, брав участь у бою під Прохорівкою на Курській дузі, знищивши шість ворожих танків. Микола Іванович згадував основні віхи свого воєнного шляху:

«14 жовтня 1941 року бої зав'язалися на підступах до Волоколамська. Щоб затримати наступ німців на Москву, все доросле населення було мобілізоване на будівництво оборонних споруд. Десятками кілометрів простяглися вириті протитанкові рови у ймовірному напрямку руху німецьких танків. Однак німці обійшли ці переешкоди і 16 жовтня взяли Волоколамськ (120 км від Москви).

У грудні 1941 року я уже в складі 69-го окремого лижного батальйону брав участь у контрнаступі під Москвою і отримав тяжке осколкове поранення. Після одужання навчався в артучилищі і на початку липня 1943 року я, дев'ятнадцятирічний лейтенант, прибув на фронт у районі Курської дуги в 378-й армійський винищувально-протитанковий артилерійський полк. Командир полку направив у 4-ту батарею: «Учора був сильний бій, у батареї не залишилося жодного офіцера, виведені з ладу дві гармати».

Коли прибув на бойову позицію, побачив солдатів, які сиділи, наче сироти: за віком вони годилися мені в батьки. Командир гармати, молодший сержант від імені всього розрахунку запевнив, що всі вони бували солдатами і в бою не підведуть.

А вранці – бій, попереду нікого немає – тільки німецька піхота та танки. Разом із нами невелика купка солдатів-піхотинців. Всі атаки ми відбили, підбили два танки. Два солдати одержали легкі поранення, але з поля бою не пішли. І так було щодня, поки наші війська не перейшли у контрнаступ.

У складі цього полку я пройшов усю війну. Брав участь у звільненні Сумської, Чернігівської, Рівненської, Волинської областей. Тяжкі бої нам довелося вести на території Польщі під час форсування Вісли і звільнення Варшави.

Потім був стрімкий кидок на північ до Балтійського моря, звільнення міст Данціг, Гдиня, Цоппот. Тут було оточене німецьке угруповання, і ми брали участь у його знищенні. Бої були великі, німці билися за кожний будинок.

Потім були запеклі бої на річці Одер. Німці займали пануючі висоти на лівому березі, а ми повинні були по наведеному понтонному мосту під вогнем прямою наводкою їх гармат і танків, щоб то не було, форсувати цю водну перешкоду. Несли великі втрати. Але завдання було виконане. Нам вдалося переправитися, закріпитися на лівому березі і триматися до підходу наших головних сил.

Попереду були бої на завершальному етапі війни, зустріч з англійськими військами на Ельбі, південніше Гамбурга.

За роки війни доводилось не тільки радіти нашим успіхам. Були й дуже тяжкі бої, коли ми втрачали людей, техніку. Винищувальна протитанкова артилерія завжди стояла на танконебезпечних напрямках, віч-на-віч із німецькими танками, попереду майже ніколи не було піхоти. Щоб вести бій з німецькими танками, особливо з «тиграми» і «пантерами», треба було бути дуже хоробрими. Наші солдати саме такими й були і, як правило, виходили з бою переможцями»[11].

11. «Лікували» пошкоджені танки

Професор кафедри економічної теорії економічного факультету, заслужений викладач університету **Юрій Андрійович Карцев** під час війни служив у ремонтному підрозділі. У квітні 2005 р. він підготував для нашої університетської газети цікавий спогад про те, як на фронті «лікували» пошкоджені танки:

«За даними військової статистики, кожен наш танк прожив три або чотири життя завдяки самовідданій праці, стійкості і мужності ремонтників-танкістів. Вони повернули в бойовий стрій близько 430 тисяч танків та самохідно-артилерійських установок, що дорівнювало відродженню до бойової діяльності десятків танкових корпусів.

Особливе місце серед ремонтних частин танкових військ займали створені за рішенням Державного комітету оборони СРСР якісно нові підрозділи інженерно-технічної служби – пересувні танкоагрегатні ремонтні заводи, призначені для капітального ремонту танкових двигунів і агрегатів трансмісії безпосередньо на фронті, у польових умовах. Необхідність їх створення була обумовлена формуванням високомобільних

танкових корпусів та армій, обслуговувати які стаціонарні ремонтні бази не могли.

Такою мобільною ремонтно-відновлювальною частиною, справжнім фронтовим заводом був і наш пересувний танкоагрегатний ремонтний завод, який обслуговував танкові з'єднання і окремі танкові частини 1-го Прибалтійського фронту. Про унікальність нашого «заводу на колесах» свідчив той факт, що його відвідали обидва командувачі нашого фронту – генерали армії А.І. Єременко та І.Х. Баграмян, а також командувачі танкових з'єднань фронту. Цією увагою наш завод був зобов'язаний тому, що поєднував у собі дві протилежні якості – військової частини фронтового підпорядкування та великого ремонтно-механічного підприємства з усіма властивими цехами й функціональними службами.

І все це складало господарство, яке мало власну електростанцію і котельню, за кілька діб могло бути згорнуте і перекинуте на 300-400 кілометрів уперед, услід за фронтом, який наступав. Для цього пересувний танкоагрегатний ремонтний завод за розпорядженням самого Верховного Головнокомандувача мав у своєму штатному розкладі кілька десятків американських автомобілів високої прохідності і ремонтний поїзд. Особовий склад заводу складався з висококваліфікованих інженерів, техніків і робітників, які мали військове звання офіцерів, старшин та сержантів. Завдяки їм у непростих умовах другого ешелону фронту забезпечувався високоякісний ремонт танкових дизелів та інших агрегатів.

Моє місце у цьому строю визначалося посадою контролера відділу технічного контролю в званні сержанта танкотехнічної служби. Моєю «табельною зброєю», поруч із гвинтівкою, були мікрометр та індикатор, за допомогою яких я заміряв деталі при складанні танкових дизелів. Досі пишаюся тим, що за моєї участі «одужали» і повернулися в стрій двигуни В-2.

Крім того, я був членом комсомольського бюро частини і редактором стінної газети «Дизеліст».

Наш пересувний танкоагрегатний ремонтний завод (в/ч 78017) пройшов разом з військами 1-го Прибалтійського фронту шлях з верхов'їв ріки Волги, де він формувався в місті Калініні, до берегів Балтійського моря, де на території колишньої Східної Пруссії зустрів День Перемоги в незабутньому 1945-ому. Потім наш завод був перекинутий на Далекий Схід, де брав участь у війні з Японією у складі 2-го Далекосхідного фронту.

Для мене роки служби в такій незвичайній військовій частині, як пересувний танкоагрегатний ремонтний завод, стали хорошою школою трудового і морального виховання, що стало мені у пригоді в роки навчання в нашому університеті і у викладацькій діяльності.

Ось чому Свято Великої Перемоги я сприймаю не тільки як день всенародного торжества, а й як особисте свято, як свій другий день народження»[12].

12. «Велика Перемога – молодість мого покоління»

Колектив факультету суспільних наук і міжнародних відносин з великою шаную пам'ятас одного із кращих професорів кафедри філософії – фронтовика, підполковника у відставці, учасника Сталінградської битви **Івана Антоновича Мороза**. Він був філософом не лише за професією. Іванові Антоновичу було притаманне філософське ставлення до життя, поєднане з батьківською турботою про студентську молодь.

«Велика Перемога і все, що з нею пов'язано, – це молодість мого покоління. Із кожних ста моїх українських ровесників із фронту повернулося тільки двоє...», – наголошував Іван Антонович.

Нашій університетській газеті він розповів про свої війнні будні:

«Тоді мені було дев'ятнадцять. Я закінчив перший курс історичного факультету Дніпропетровського державного університету і склав літню екзаменаційну сесію. На фронт пішов добровольцем. Після багатьох перипетій опинився в Урюпінському військово-піхотному училищі, евакуйованому під місто Нальчик, де пройшов тримісячний курс навчання. Присвоїли звання лейтенанта і відправили на чолі взводу піхоти в так званій теплушці (вагон без туалету і води) південно-західніше Сталінграда, на станцію Арчеда, місто Фролово. Мій взвод (56 чоловік) входив до складу 619-го стрілецького полку 203-ої дивізії 63-ої армії під командуванням генерал-лейтенанта Кузнецова. Нас достатньо добре озброїли: гвинтівка зразка 1931 року, автомати ППШ (магазин 70 патронів) у кожного командира відділення, ручні кулемети, станковий кулемет «Максим», гранати РГД і протитанкові (опісля з'явилися протитанкові рушниці). Зброєю та війсьним пайком харчування необхідно було нести на собі. У піхоті – ніякої механізації. Маршем, головним чином уночі, ми рухалися на Дон. Наше завдання полягало в тім, щоб виловлювати й ліквідовувати німецькі диверсійні загони.

Наша дивізія вийшла на Дон північніше Серафимовичів і форсувала його на підручних засобах. Про те, як це здійснювалося, – особлива розмова. Ми захопили плацдарм і утримували його. Плацдарм став одним із важливих пунктів зосередження військ для майбутнього оточення фашистів у Сталінграді. Війна йшла довго, і багато було всіляких подій.

При мінометному обстрілі мене поранило осколком у голову. Втрати були величезні. Такі, що залізнична магістраль аж до Красноярська поранили не приймала. Прийняли нас у Красноярську в колишній школі і розмістили «валетом» на одному ліжку. Потім розселили. Після госпіталю із Новосибірська другим ешеліоном прибув до Львова для боротьби із залишками гітлерівських військ. Демобілізувався з посади командира роти 1947-го»[13].

13. Спогади фронтового розвідника

На кафедрі оптики фізичного факультету працював доцентом **Микола Опанасович Нестерко**, фронтовик, інвалід війни, кавалер двох орденів Слави. В університетській газеті було опубліковано кілька його спогадів, наприклад, нарис «Розвідник», підготовлений разом з Михайлом Фіщевим для газети «За передову науку»:

«Дивізія з боями просувалась територією Польщі. Передбачалось звільнити місто Нови-Сонч. Складність майбутнього бою полягала в тім, що перед тим, як увірватись в місто, необхідно було подолати ріку, хоч і не дуже широку, зате з крутими берегами. Ці особливості рельєфу німці успішно використали в створенні досить могутнього оборонного рубежа із дротяним загородженням і мінними полями.

Перед боєм командир дивізії наказав командирі розвідротти старшому лейтенанту Фісантіді: «Вночі проберіться в місто, а на світанку, коли ми почнемо наступати, відкрийте там таку стрілянину, щоб німці запанікували. Нехай думають, що з тилу наступаємо».

Фісантіді пішов на цю операцію, взявши з собою десять найдосвідченіших надійних юнаків. В одному місці їм нарешті вдалося по льоду швидко перебігти річку і видертися на другий, дуже крутий берег. Попереду виднілась якась будова. Тихо, у білих маскувальних халатах, один за одним підійшли до високого бетонного паркана, пішли вздовж нього. «Що там? Чи є німці?» Ось і ворота. Кинули через паркан гранату. Вибух. Нікого немає. Тихо.

Раптом у нічній тиші почувся скрип снігу. Людина наближалася. Це йшов німець. Раптовий удар по голові – і німець у полоні. Обшукали, забрали зброю і документи.

– Сержант Нестерко, поведеш його в тил, – прозвучав наказ.

– А щоб ти не втік, — сказав полоненому Нестерко, — давай сюди пасок. Ривком за пояс брюк зірвав усі гудзики. «Тримай штани і пішли!» У правій руці Микола тримав зведений автомат, направлений у спину полоненому, а в лівій затиснув полу його плаща.

Пішли у напрямку нашого переднього краю. «Як би не втрапити під вогонь своїх», — тільки подумав розвідник, як із-за куца пролунало:

– Стій! Хто йде?

– Розвідник з полоненим німцем!

– Підходь!

Виявилось, що це вогнева позиція артилерійської батареї. Нестерко розказав командирі батареї, як взяли німця і про те, що бачив в обороні і в тилу противника.

Вранці, коли це було темно, Нестерка розбудили і повели до командира дивізії: «Хорошого птаха ти вночі привів, гестапівського офіцера. Цінні відомості він дав. Буде тобі за це нагорода». Микола Нестерко одержав орден Слави III ступеня. А група розвідників виконала своє завдання, вдаривши німців із тилу» [14].

14. «Було дуже важко, але знали, що нашої підтримки чекають»

Колишній старший викладач кафедри оптики фізичного факультету **Юрій Павлович Полюль** з боями дійшов до Німеччини. Він уважав Перемогу підсумком важкої солдатської праці:

«Під час війни я був розвідником в артилерійському полку важких гармат групи підтримки піхоти артилерійського резерву головного командування. Полк входив до П'ятої армії, яка утримувала оборону на південному заході від Москви. Армія відступала з кровопролитними боями. І ми разом з нею. Наш полк постійно перекидали з одного місця на інше, де виявляли скупчення ворожих військ. Пересувалися тільки вночі. На місці відразу ж викопували сховища для гармат і запасу снарядів,

потім рили землянки і валили ліс для перекриття. Часто бувало так, що тільки закінчимо будувати перекриття, як звучить команда: «Відбій!» – і ми рухаємося на нову позицію. Там починалося спочатку. Нам було дуже важко, але ж ми знали, що нашої підтримки чекають.

Так було до кінця листопада 1941 року. Потім ми уже не відступали, а з перших чисел грудня розпочався розгром фашистів, які наступали на Москву. Під час контрнаступу 6 лютого 1942 року мене тяжко поранило. 23 лютого полк одержав назву гвардійського і став 66-м гвардійським» [15].

15. Наземний подвиг бойового льотчика

Легендою біологічного факультету був відомий біохімік, гвардії капітан, кавалер орденів Червоної Зірки та Вітчизняної війни **Олександр Дмитрович Рева**. У нашому університеті бойовий льотчик став професором, завідувачем кафедри біохімії і біофізики, засновником української наукової школи радіаційних біохіміків.

Багато подвигів звершив Олександр Дмитрович у небі. Ветеран вирішив поділитися із читачами університетського видання спогадом про подію, яка сталася на землі, під час виходу з ворожого оточення. Про те, за що отримав медаль «За відвагу», розповів у газеті «За передову науку»:

«Це було в 1942 році, у боях під Харковом. Наша шоста повітряна армія одержала наказ підтримати наступ наземних військ. Командир полку і його заступники вилетіли до штабу дивізії для з'ясування

обстановки і бойового завдання, а ми, льотчики, на аеродромі чекали наказу піднятися у повітря.

Наземні війська розвивали наступ вдало, та під час однієї з контратак противника, що підтримувалася авіацією, наш аеродром був знищений і ми опинилися без літаків і в напівоточенні... Кільце навколо нас мало от-от зімкнутися... Зв'язавшись по радії зі штабом дивізії, ми отримали наказ вийти до своїх і будь-якою ціною винести прапор полку.

Я взяв командування на себе і обгорнув прапор навколо тіла. Озброївшись гранатами, ми рушили з розбитого аеродрому. Раз по раз натикаючись на німецькі дозори, під вогнем літаків пробиралися до своїх. У штабі я дістав з-під гімнастерки полковий прапор і вручив його командирі полку» [16].

16. Переправа через Одер була важкою

На біологічному факультеті працював ветеран Другої світової війни, артилерист-зенітник **Федір Павлович Рябов**. Учасник битви на Курській дузі, звільнення північної України, Білорусі, Польщі, німецького порту Росток був доцентом кафедри гідробіології.

Особливо запам'ятав Федір Павлович переправу через Одер:

«Серед найяскравіших спогадів воєнних літ для мене є квітень 1945 року, коли війська II Білоруського фронту під командуванням маршала К.К. Рокосовського в надзвичайно складних умовах форсували ріку Одер і направилися в останній наступ на фашистську Німеччину, що вже конала, але все ще шалено огризалася. Ці квітневі дні 1945 року яскраво втілені в книзі (на жаль, забутий у наш час) письменника-фронтовика Е. Казакевича «Весна на Одері». Через кілька років був знятий одноіменний фільм... І книга, і особливо фільм викликали в мене незабутнє враження тим, що відображена в них картина переправи через Одер на подив точно збігається з тим, що було в дійсності, з тим, чому я був не просто свідком, а безпосереднім учасником.

Ілюзія схожості виявилася настільки повною, що я весь час ловив себе на відчутті, що там, на екрані, по переправі крізь спалахи снарядів і бомб рухаються гармати моєї батареї, біжать, падають, підіймаються і знову вперто біжать вперед мої фронтові товариші. Часом я був прямо-таки впевнений, що ось йще кілька кадрів і на екрані з'являться вони – командир батареї українець Гикало, командир гармати москвич Фомін, командир обслуги спареного зенітного кулемета черкес Хевсоков, розвідник євреї Фрідман... Така сила таланту письменника і режисера – ніби вони обидва були на переправі саме на нашій батареї.

А переправа, треба сказати, була важка, може, найважча і найнебезпечніша з усіх переправ, з якими я мав справу в роки війни. Весна 1945 року була рання, розлив вод у нижній течії Одера біля міста Шецина був небувало широким. Тому і переправа була дуже довгою. Хоча війна наближалася до кінця, фашисти зібрали все, що в них залишилося від авіації, і кинули її на знищення переправи. У небі хмарою висіли «юнкерси» і «хенкелі». Найбільше нам докучали на переправі особливі осколкові бомби, яких солдати прозвали «жабами» за противний квакаючий звук при їх розриві. Володіючи надчутливим зривачем, «жаби» (їх скидали в контейнерах по 200-300 штук відразу) вибухали від доторку з будь-якою поверхнею, навіть із поверхнею води, і розлітались тисячами осколків, які уражали навіть лежачих. На початку переправи втрати від «жаб», особливо у вигляді поранень, були величезні. Але потім солдати збагнули, що врятуватись від «жаб» можна, якщо захистити себе хоча б тоненьким прикриттям, наприклад, снарядним ящиком, або, почувши противне виття падаючого контейнера з «жабами», пірнути під воду – адже «жаба» вибухає при доторканні з поверхнею води і не загинюється у воду.

Але переправа була дуже важкою не тільки в чисто воєнному відношенні, а й із точки зору морального духу солдатів. Кожен із них знав, що війна уже закінчується, що ще кілька днів, може, один-два тиждень і все – ти живий. Якою ж мукою була думка, що ти можеш не дожити до Перемоги, що ти можеш загинути за кілька днів до кінця війни! І все-таки ми йшли і йшли туди, на німецький берег. Так, у ті дні радянські солдати у повній мірі виявили особливу мужність – вони перемогли самих себе, не піддалися тій думці!

Якою не була довгою переправа, як не страшно було переправлятися, закінчилось усе це, і ми ступили на фашистський берег, і розгорнувся стрімкий без зупинки наступ II Білоруського фронту вздовж берегів Північного моря. І цей наступ не дав змоги фашистам вирватися з оточеного Берліну.

І ось 2 травня: останні постріли, і ми на березі Ельби, потищуємо руки союзникам-англійцям!»[17].

17. «Автограф» на рейхстазі

Завідувачем кафедри німецької мови в нашому університеті працювала **Антоніна Антонівна Савченко**. Під час Другої світової війни вона була фронтовим перекладачем:

«Відгрімлі, закінчилися бої... Швидко плине час – і вже чверть віку відділяє нас від тієї щасливої миті, коли прозвучало жадане, очікуване і все ж несподіване «Перемога!». А вели до цього тяжкі дороги війни, які мені судилося пройти разом із чоловіками. Цими дорогами прямували ми взимку сорок другого до стін вищент зруйнованого Сталінграда, вони ж привели нас до стін берлінського рейхстагу. Можливо, скромний був наш внесок у велику перемогу. Та ми – перекладачі, радисти, телефоністи віддавали своїй роботі стільки сил, скільки могла віддати їх людина. А тому з такою

повагою ставилися до нас бійці й командири, по-людськи тепло піклувались і берегли нас.

В грудні 1942 року разом з танкістами-пушкінцями, які потім принесли свободу Дніпропетровську, наша група перекладачів потрапила до Сталінграда. Танкісти прямо із залізничних платформ розгортали машини у бойові порядки, щоб через годину-другу вступити в бій. Ми ж, в основному сімнадцяти-вісімнадцятирічні дівчата, розмістились у невеликому селі Гусевці. Роботи було вдосталь – кожного дня сотні гітлерівців приходили здаватися в полон, треба було їх допитати, переглянути військові документи. Працювали вдень і вночі, інколи по дві-три доби підряд. Відпочивати було ніколи.

Якось після такого напруження видалася хвилина сну. Аж стук у вікно. Хтось з дівчат відчинив двері хати. За дверима... стояли німці. Голодних і замерзлих вояк хвилювало лише одне: де можна здатись у полон. Довелось конвоювати їх до штабу.

Стрімкий наступ наших військ у якійсь мірі був підготовлений і нашою скромною працею: тисячі секретних директив, наказів, карт було перекладено і вивчено нами. Ці секрети згодились нашому командуванню.

Закінчувала я війну у Німеччині. В останньому бою, в заповіднику Герінга, коли нашу частину оточили есесівці, загинула одна з наших подруг. Все ж ми пробились до своїх. Було це 9 травня 1945 року. Грім салютуючих пострілів, сміх, сльози, обійми – таким був цей день, а наступного дня ми в'їхали в переможений Берлін. Біля рейхстагу зупинилися і залишили свої надписи. Серед тисяч солдатських «автографів» залишився і мій: «Тут була Тося Савченко з Дніпропетровська» [18].

18. «Рота вистояла і забезпечила форсування Дніпра»

Василь Олександрович Саксін, колишній командир кулеметної роти, працював начальником відділу матеріально-технічного постачання нашого університету. У роки Другої світової війни брав участь у форсуванні Дніпра і визволенні Дніпропетровська. Він розповів читачам газети «За передову науку» про один з епізодів цих боїв:

«Це було у вересні 1943 року в районі села Військове. Наш батальйон, значно випередивши інші підрозділи, вийшов до Дніпра. Німці перейшли до оборони на протилежному березі. Кулеметній роті батальйону, якою я командував, було поставлено завдання: з початком темряви форсувати Дніпро, знищити підрозділи противника, що оборонялися безпосередньо біля води, захопити перицу і другу траншею й утримувати їх до прибуття передових частин 333-ої стрілецької дивізії. З початком темряви рота влаштувалася на понтонах і відчалила від берега. Плили у абсолютній тиші, замаскувавшись. Наша поява перед траншеями німців була для них повною несподіванкою. Це вирішило успіх короткого бою, противника було знищено. Ми мали лише одного легкопораненого.

Рота виконала завдання, зайняла дві перші траншеї противника. На світанку німці активізувалися, контратаки слідували одна за другою. Наші бійці трималися стійко і не на крок не відійшли.

В середині дня німці зібрали значні сили і перейшли в контратаку при підтримці п'яти танків. На той час наші частини вийшли до ріки і артилерійським вогнем допомагали нам відбивати танкову контратаку, але німці швидко просувалися вперед. Рота не мала протитанкових засобів, крім гранат, і це різко ускладнювало наше становище. І ось пролунав залп «катюш», і поле, де йшли танками вкрилося суцільними розривами. Коли дим розсіявся, ми побачили п'ять факелів. Це горіли німецькі танки.

До кінця дня противник не міг опам'ятатися. Рота вистояла і забезпечила форсування Дніпра на цій ділянці» [19].

19. Звільняв Придніпров'я, дійшов до Сандомира

У Науковій бібліотеці працював ветеран Другої світової війни, Герой Соціалістичної Праці **Дмитро Тимофійович Сміюха**. Його бойовий шлях проліг від Придніпров'я до Сандомира:

«Мені виповнилося сімнадцять років. У той час уже були звільнені від німецько-фашистських загарбників Запоріжжя і Дніпропетровськ, але ворог вперто обороняв Криворіжжя. Я почув, що нашому полку треба буде рухатися через моє село Калинівку. Мою пропозицію провести полк знайомими для мене дорогами військові прийняли. Мені видали гвинтівку, навчили стріляти, орудувати гранатами. Я пішов у голові полкової колони гвардійської 8-ої армії.

Через Дніпро полк переправився по понтонному мосту біля Військового. Коли йшли центральною вулицею Калинівки, я забіг попрощатися з мамою. Далі за моєю пропозицією ми пішли балками, де було безпечніше. Частина полку, яка пішла по підвищенню, потрапила під обстріл із далекобійних гармат. Були вбиті і поранені.

Серед солдатів я був наймолодшим і на зріст невеликим. Командир роти взяв мене ординарцем. Кожної ночі я став доставляти солдатам їжу в окопи кілометрів за півтора біля Федорівки. А потім повідомляв своєму командир – капітану, чи всі живі, та інші дані.

Першого дня йшов зі стариною. Під час обстрілу його поранило. Наступного дня другий старишина – і знову поранений. Мене кулі не заділи. На шляху знаходилося мінне поле, через яке доводилося проходити вузькою смугою, позначеною двома гвинтівками. З'явився тяжко поранений. Я взяв санітара. Він у моєму супроводі на волокушах з допомогою собак вивіз пораненого у безпечне місце. Черговий раз несучи в окопи їжу. Місяць зайшов за хмару. Потемніло. Не зміг точно зорієнтуватися по гвинтівках. Ногою щось задів. Блиснув і обізвався стуком детонатор. Я підсвідомо стрибнув убік. На моє щастя міна не розірвалася.

– Ти, мабуть, народився в сорочці, – сказали мені бійці, коли я розповів їм про цей випадок.

6 листопада я доповів командирі роти:

– Очевидно немає німців у Федорівці.

– А як ти визначив? – спитав командир.

– Повертався години о четвертій, – розказую. – Повна тиша. Став на весь зріст – ніякої реакції. Постояв. Обов'язково обстріляли б.

– Командир роти взяв із собою зв'язківця, писаря та інших. На шляху до нас приєднався командир взводу, і ми пішли у Федорівку. Жодного вистрілу по нас. Виявилося, щоб не залишитися в оточенні, противник спішно залишив позицію. 7 листопада командир роти доповів командирі полку, що Федорівка – наша.

Нам належав тижневий відпочинок. Переслідувати противника пішла інша частина. Але наступного дня ми пішли далі. По дорозі під час обстрілу я одержав легке осколкове поранення. Мене направили на лікування у прифронтовий армійський госпіталь в мою рідну Калинівку.

Досі я брав участь у бойових порядках військ, які звільняли Придніпров'я, по своїй волі. Після одужання офіційно з усіма односельчанами Солонянський райвійськкомат призвав мене в армію.

Був визначений у запасний піхотний полк. В Охтирці Сумської області з лютого по вересень 1944 року пройшов підготовку на снайпера.

Бої йшли на польській землі. Наші війська, форсувавши біля Сандомира Віслу, тримали плацдарм. Мене направили на Сандомирський плацдарм. Я опинився в тій же 8-й армії, але в іншому полку. І замість снайперської звинтівки мені вручили автомат. Я став бійцем автоматної роти. Противник атакував на землі і з повітря, щоб скинути нас у Віслу. Вперто оборонялися, маючи надійну підтримку з тилу авіації та далекобійної артилерії.

Після перепочинку і підкріплення додатковими силами 12 січня 1945 року розпочався загальний наступ під назвою Вісло-Одерська операція. Наступ розпочався раніше плану на прохання Прем'єр-міністра Великобританії Черчилля, щоб таким чином допомогти англо-американським військам, які зазнали поразки від фашистських військ в Арденах у Франції.

Наш полк стрімко йшов на захід. На шляху – річка. Ми шли по льоду. Відшукавши переправу, приєдналися до нас легкі танки і решта солдатів нашої роти. Німці закріпилися за селом. На краю села наші почали рити окопи. Бачу походну кухню. Група наших солдатів зупинилася біля хати, щоб відпочити і поїсти. Йшла рідкісна перестрілка з гармат. Розуміючи характер німців, я крикнув:

– Буде відповідь. В город.

Наші та інші зірвалися туди. Я зрозумів, що противник не може цього не помітити. Наша група повернулася назад. Але по снаряду німці послали і в город, і в хату. Командир сусіднього взводу отримав поранення у обидві ноги, нашому – осколок розрубав тільки шапку. Мені три осколки поранили руку, великий застряв у кістці, біля сплетіння сухожилля і судин. Довго лікували мене в госпіталях. Демобілізувався в 1951 році»[20].

20. На єдиній ділянці кордону, яку не пройшли німецькі війська

1941 р., коли фашистська армія підходила до Дніпропетровська, **Олексій Єгорович Суховерхий** добровольцем пішов захищати Батьківщину. Воював на Карельському фронті, у бригаді морської піхоти. У ДДУ працював інженером фізико-технічного факультету.

Михайлові Олександровичу Павлюсюку, також ветерану Другої світової війни, він розповів для нашої університетської газети про бої за єдину ділянку радянського кордону біля прикордонного стовпа №1, яку не змогли пройти німецькі війська:

«Мало хто знає, але така ділянка на верхівці західного кордону була, біля Баренцевого моря, біля півострова Рибачий. Півострів мав особливе стратегічне значення. Біля нього проходили судна в Кольську затоку до Мурманська. Із заходу півострів загрожував проходженню німецьких суден в Кольську затоку до порту Петсамо, зайнятого фашистами.

Ворог нахабно рвався захопити єдиний незамерзаючий північний Мурманський порт. У квітні-травні 1942 року гітлерівці повели черговий наступ на Мурманськ.

Командир 20-ої Лапландської армії фон Дітл, видав солдатам триденний пайок і дав три доби, значилось у наказі, на розграбування Мурманська після його взяття.

Але наша 14-а армія першою атакувала противника, та так побила його, що відбила бажання наступати. Німці після цього перейшли на масоване бомбардування міста і порту.

Північний шлях через Мурманськ і далі залізницею в глибину Росії – порівняно з іншими шляхами мав найбільшу пропускну спроможність для вантажів, які доставляли країни антигітлерівської коаліції Великобританія і США. Хоч і нерегулярно, не в повному обсязі згідно з договором йшла доставка в СРСР танків, літаків, вантажних автомобілів та стратегічних матеріалів для оборонної промисловості, але ця допомога потрібна була для вигнання фашистів із радянської землі. Таку артерію постачання треба було, чого б це не коштувало відстояти» [21].

Німці шукали слабкі місця. Вони підійшли близько до станції Лоухи, намагаючись перекрити залізницю, яка зв'язувала країну з Мурманським портом. Лейтенант Олексій Суховерхий був направлений командиром взводу у 26 армію:

«Для відбиття загрози підключили і військові підрозділи, сформовані із в'язнів місцевих таборів. На трьох-чотирьох була одна гвинтівка. Німці і фіни не витримали нашого натиску – відігнали ми їх на 40 км. До того ж наші бійці доозброїлися захопленням у противника.

У серпні 1943 року, на день мого народження, німці прорвали оборону. Бригада морської піхоти повинна була відновити становище. Наш батальйон вийшов на передній край, щоб вибити противника, який зайняв гору Ганкашваара висотою 232 метри. Але німці збили нас в болото. Із батальйону залишилися чоловік п'ятдесят. Бачимо рух на сопці, готуються покінчити з нами. Боєприпасів немає, гармати пусті. Ми забрали патрони у поранених. Навколо болото, сонце на заході, ось-ось нам смерть. Раптом полетіли над нами білясті плями, обганяючи одна одну, перегукуючись, як гуси: гол, гол, гол... Вибухи з боку противника, сопка в вогні, нас затягло димом. Не розуміємо, що сталося. Вийшли з болота на гору. Жодного живого солдата. Дерев'яна частина гвинтівок згоріла, метал полавився. Ми безпосередньо побачили силу найновішої ракетної зброї. Несподівано для нас тоді прибув дивізіон «катюш» і врятував нас від неминучої смерті. Ми зайняли сопку.

Взвод узяв участь в Петсамо-Киркенеській операції. В результаті цього могутнього удару Червона армія звільнила радянське Заполяр'я і по бережжю Баренцевого моря, прорізаному фіордами, заглибилася в норвезьку територію. Втрати німців склали 30 тисяч убитими. Наш флот потопив 156 ворожих кораблів та суден»[21].

21. «Під час війни швидше приходить до людини зрілість»

Філолог **Володимир Миколайович Туркін** під час Другої світової війни був командиром артилерійського взводу, нагороджений орденами Вітчизняної війни I та II ступенів. У нашому університеті він став професором, завідувачем кафедри загального мовознавства.

Назавжди залишилися в пам'яті ветерана дні боїв за село Озерне, що на Смоленщині, де він отримав важке поранення. Це було в ніч на 27 вересня 1943 р.:

«Коли ворог розпочав контратаку з метою поліпшення своїх позицій, — писав пізніше, представляючи Володимира Миколайовича Туркіна до ордена Вітчизняної війни II ступеня, командир військової частини підполковник Тимонін, — незважаючи на переважаючі сили фашистів, наші частини успішно відбили атаку. В числі перших був лейтенант Туркін». В найгарячіший момент бою він піднявся з траншеї і криком «ура!» повів свій підрозділ на ворога.

У гарячці бою Володимир не відразу відчув, як осколок ворожого снаряду пробив йому ліву руку. Санітар, помітивши це, перев'язав рану, і він продовжував керувати бійцями. Про те, що за добу у польовому медсанбаті йому віднімуть руку, він, звичайно, не міг знати.

Під час війни швидше приходить до людини зрілість. У цьому Володимир Туркін переконався на собі. Вісім місяців у Томському госпіталі були не тільки лікуванням, а й пізнанням життя, людських характерів, самого себе. Багато передумав він і про своє майбутнє, про те, який шлях обрати в житті [22].

22. Йшли жорстокі бої за Відень

Підполковник **Петро Іванович Філімонов** у складі артилерійського корпусу звільняв Австрію, Угорщину, Чехословаччину, Югославію, Польщу, Румунію, Болгарію. Він служив начальником штабу полку у 9 артилерійській дивізії прориву, яка була резервом головного командування. Був удостоєний ордена Червоного Прапора, двох орденів Червоної Зірки, орденів Вітчизняної війни I і II ступенів. У ДДУ працював лаборантом кафедри експериментальної фізики.

Серед 14 його урядових нагород – медаль бойова медаль «За звільнення Відня». Петро Іванович пригадував:

«В Австрії йшли жорстокі бої. Наш легкий артилерійський полк підтримував стрілецьку дивізію, яка штурмувала Відень, звільнення якого тривало десь біля тижня.

Німці забарикадували житлові будинки, перетворивши їх на доти. Звідти і вдень, і вночі били кулемети. Фашистів доводилося вибивати з кожного будинку. У звільненні свого рідного міста радянським воїнам-визволителям допомагали і жителі Відня. Вони підносили нам воду, продукти.

Полк у бойових порядках штурмував Відень. Командний склад полку розробляв план чергової операції. Спостережний пункт було розташовано в одному з будинків. Почався обстріл.

Командир полку, Герой Радянського Союзу підполковник О. Посний сидів за столом, розгортаючи карту міста. Раптом за ним розірвалася міна, і величезний осколок влучив йому в спину...

Коли солдати дізналися про загибель свого командира, вони поклялися помститися за нього німцям. Командира полку замінив П.І. Філімонов, який трохі згодом за операцію по звільненню столиці Австрії був нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня.

О. Посного поховали тут же, у Відні. А зараз у центрі міста стоїть пам'ятник на могилі російського воїна-визволителя – Героя Радянського Союзу підполковника Олексія Посного» [23].

23. Поставив перед собою мету – написати про усіх ветеранів університету

Понад 40 років співпрацював з університетською газетою учасник Другої світової війни, кавалер ордена Слави III ступеня, майор у відставці, співробітник радіофізичного факультету **Михайло Олександрович Фіщев**. Він поставив перед собою мету написати про всіх ветеранів університету. Результатом його роботи є десятки воєнних спогадів представників покоління переможців. Найпомітніші публікації – «Через дві війни» (про Марка Гнатовича Алхімова), «Служили два товариша» (про Олександра Яковича Якуніна), «Це було в Карпатах» (про Миколу Опанасовича Нестерка).

Сам Михайло Олександрович воював на Ленінградському фронті.

Підготував серію автобіографічних нарисів: «Радість перемоги», «На війні як на війні», «Найпам'ятніший день війни», «Долго будет Карелия сниться». Одну з розповідей про свою воєнну молодість він назвав «І ворог був розбитий»:

«Я вчився на 5-му курсі інституту, коли розпочалася війна. В перші ж дні я записався добровольцем в 3 стрілецьку дивізію народного ополчення Ленінграда. І вже 15 липня ми на фронті. Я – артилерист. Військовій справі вчимось в ході боїв.

Більше місяця дивізія вела запеклі бої проти добре навчених фінських частин, що рвалися до Свірі з метою блокувати Ленінград з півночі. Ворог був затриманий і значно ослаблений. Та фінам вдалося 5 вересня прорвати нашу оборону. Дивізія опинилася в оточенні. Більше 20 діб йшли ми болотами і лісами без якого-небудь постачання, харчуючись журавлиною та рідкісними грибами, відбиваючи атаки противника. Нарешті з тяжким боєм вирвалися і зайняли оборону.

У листопаді 1941 р. німецькі частини армії генерала Шмідта захопили місто Тіхвін, через який проходила Дорога життя Ленінграда. Таким чином, фашисти повністю замкнули блокаду Ленінграда – вони намагалися кістлявою рукою голоду зламати захисників міста.

Наш полк зняли з оборони і кинули під Тіхвін. Рівно місяць точилися бої. Я командував мінометною обслугою. 10 грудня німці втікали. Ми бачили, що наші атаки і мінометно-артилерійський вогонь завдали колосальних втрат ворогу – всі підступи до міста були закидані трупами, а центральні вулиці і площі були перетворені в німецькі кладовища.

Потім були оборона, наступи місцевого значення, коли в результаті кровопролитних боїв звільнювали одне чи два села, втративши при цьому третину полку пораненими і вбитими.

Довелося мені повоювати помічником політрука стрілецької роти, помічником командира саперного взводу, комсоргом стрілецького батальйону. Коли ми в 1944 р. наступали на фінів, в тяжких боях розгромили фінську армію і за 10 днів пройшли від Свірі до державного кордону.

Хоч ми наступали при підтримці вогню «катюш», танків, артилерії резерву головного командування і навіть деякий час нас підтримувала штурмова авіація, та втрати батальйон ніс великі. За день вибувало не менше 50 чоловік ранених і вбитих. До кінця наступу роти скоротились до взводів, причому в деяких не залишилось жодного офіцера. Довелося й мені командувати ротою.

Після укладання перемир'я мене відправили в Ленінград на навчання військово-політичній роботі. Не довго я там пробув, потім мене направили в Москву на навчання у військовому інституті іноземних мов.

Пам'ятаю, в казарму вбіг днювальний: «Встати! Слухати всім! Перемога!» Радість охопила нас, кричимо «Ура!», кидаємо подушки й слухаємо знайомий голос Левітана, який передає урядове повідомлення...»[24].

24. Учасник штурму Берліна

Учасник штурму Берліна **Олексій Логвинович Чвертка** працював доцентом кафедри політичної економії. Він пригадував останні дні Берлінської наступальної операції:

«30 років тому, квітневими днями 1945 року, наші війська увійшли в столицю фашистської Німеччини – Берлін. В числі цих військ була і дивізія, де служив я. В садах та на городах передмість зеленіла трава, цвіли сади, і це було контрастом з тим, що поряд рвались міни і снаряди, свистіли кулі, які убивали наших солдатів.

Ворог відчайдушно відбивався. Особливо посилювався його опір при наближенні наших військ до центру міста. Обставини ускладнювалися тим, що в центрі Берліна розвинуті підземні комунікації, якими німці широко користувалися.

Одного разу перед взводом було поставлене завдання – знищити барикаду противника, яка заважала пересуванню всього полку. Використовуючи фаустпатрони, ми пробили кілька цілин в стінах будинку, – пробралися у внутрішні подвір'я, непомітно для противника вийшли йому в тил і без втрат повністю знищили майже усіх гітлерівців, що були біля барикади. Лише кільком з них вдалося втекти.

Особливо тяжким був бій за державну імперську друкарню, яка була розташована поруч з імперською канцелярією. Під прикриттям постійного вогню всього батальйону наш взвод увірвався на перший поверх будинку і взяв його. На другому поверсі, у підвалі і на подвір'ї було повно гітлерівців. Ті, що були на другому поверсі, пробивали дірку у стелі. І через неї почали кидати гранати. Спочатку ми відкидали їх на сходову клітину, і вони потрапляли в цоколь. Потім німці стали кидати гранати з деякою витримкою, і вони вражали нас, як шрапнель.

Водночас ми через вікна знищували фашистів, що були на подвір'ї. Я знищив біля десятка ворогів, не змінюючи своєї позиції, але цим користувався німецький снайпер і поранив мене.

Другого дня берлінський гарнізон капітулював. А ще через тиждень я, знаходячись у госпіталі, почув радісну звістку: фашистська Німеччина капітулювала. Війна закінчилася. Радості нашої не було краю» [25].

25. Двічі врятований долею

Доцентів кафедри української мови **Івану Юхимовичу Шашкіну** наш університет завдячує створенням журналістської спеціалізації на філологічному факультеті. Він був організатором і протягом десяти років незмінним керівником героїко-патріотичного клубу «Люди і подвиги», завданням якого було висвітлення ратного шляху ветеранів Другої світової.

Під час війни Іван Юхимович служив у Військово-морському флоті, брав участь у героїчній обороні Севастополя. Був тричі поранений. Нагороджений орденом Вітчизняної війни II ступеня та дев'ятьма медалями.

Після війни Іван Шашкін став журналістом – працював старшим диктором Дніпропетровського обласного радіо, завідував відділом інформації обласної газети «Зоря».

З 1963 р. життя ветерана було тісно пов'язане із Дніпропетровським державним університетом. Був проректором із заочного і вечірнього навчання, працював на кафедрі української мови.

Про мужність і героїзм ветерана розповів у нарисі «Крізь вогонь війни» 1984 р. тоді студент групи журналістики Юрій Швайко. Ця публікація підготовлена на основі спогадів Івана Юхимовича про пережите:

«Війна застала матроса Шаікіна в Севастополі курсантом школи морських зв'язківців. І вже її перший день міг би стати для Івана Юхимовича останнім. Одна з бомб упала в кількох метрах від моряка. Він упав ниць. Мозок пронизала думка: «Все. Кінець... Навіть ворога не побачив». Та бомба, на щастя, не вибухнула. «Будеш довго жити, Іване», – жартували товариші.

Іван дійсно вижив, пройшовши через усі випробування 250-денної героїчної оборони міста, незважаючи на тяжкі поранення. Вижив тому, що, ненавидячи смерть, йшов на ворога, захищаючи рідну землю. Тому, що повинен був хтось вижити, аби розказати дітям, внукам про мужність і героїзм захисників Севастополя.

Наказ був таким: «Забезпечити зв'язок для коректування вогню між пунктом спостереження і батареєю 86-міліметрових гармат!»

Разом із старшим лейтенантом-артилеристом благополучно дійшли до пункту спостереження. Наші гармати стали бити точніше. Але зв'язок часто переривався і доводилося поновлювати лінію під ураганним вогнем противника.

Німці відчували, що вогонь батареї хтось коректує. Згодом їх снаряди перебрали висотку, на якій знаходився пункт спостереження, стерли з лиця землі ті кілька дерев і куців, які маскували його. Вогонь спрямувався на пункт спостережний... Буквально поряд із сміливцями упав снаряд. Почувся запах гару. На Іванові горів одяг.

Шаікіна виручило фізичне загартування. Він швидко зірвав із себе бушлат і брюки, продовжуючи дублювати команди офіцера.

Присмерком коректувальники поповзли на свою батарею. Опинившись тут, відразу ж заснули. Ще б пак: заморились, добу нічого не їли.

А на ранок – тривога. Німці прорвались на стику частин і батарею терміново треба було відводити в тил. Одна з гармат зачепилась за залишки коріння дерева і її ніяк не могли зрушити з місця.

Матрос Шаікін вискочив на бруствер, звільнив гармату від коріння і уже стрибав у траншею, як раптом за спиною пролунав вибух. У кількох місцях тіло пройняв різкий біль. Із шиї фонтаном ринула кров. Він втратив свідомість.

Пізніше, у госпіталі, він дізнався, що його винесла з поля бою санінструктор Дуся Чабан, що в тілі, під лівою лопаткою, залишився осколок як вічне нагадування про війну, що на шиї перебита артерія, яка живить мозок.

Якось хірург, який лікував моряка, сказав: «Таке поранення дуже рідкісне, одне з тисячі інших. Із ста людей з подібним пораненням, як правило, виживає один. Везучий ти, матрос».

Івана Юхимовича комісували. Та він не здався ранам. Забинтований з'явився у штаб Чорноморського флоту і добився дозволу на повернення на службу, хоча навіть не міг прямо тримати голову.

Його направили в ту ж школу зв'язку, яку не встиг закінчити перед війною. В ній він прослужив до 1946 року» [26].

26. Подвиг кулеметника

Олександр Якович Якунін пішов на війну 1941 р. 18-річним юнаком. У складі 182 окремого кулеметного взводу 66 гвардійської дивізії він брав участь у Сталінградській битві. У 1943–1944 рр. лейтенант Якунін командував кулеметним взводом 93 дивізії під час визволення України, був тяжко поранений.

52 роки (1949–2001) Олександр Якович працював в університеті, 22 роки був деканом факультетів – фізичного і радіофізичного.

Пережитим на війні Олександр Якунін поділився з колегою з радіофізичного факультету, також ветераном Другої світової війни, активним дописувачем університетської газети «За передову науку» Михайлом Фіщевим:

«Маршова рота, сформована на Уралі, прибула під Сталінград в район станції Калач якраз перед наступом наших військ. Для розподілу по підрозділах дивізії її розташували у балці.

Невдовзі з'явився офіцер, спитав: «Хто бажає бути кулеметником?» Ряд бійців підвелися і підійшли до нього. Опитуючи добровольців, офіцер відбирав у свій підрозділ найбільш молодих і письменних. Дійшла черга і до молодого підтягнутого бійця.

– Як прізвище?

– Якунін Олександр.

– Освіта?

– Середня. Минулого року закінчив десятирічку.

– Підходяще. Будеш кулеметником.

Так Олександр Якунін був призначений у кулеметний батальйон. Після короткочасного навчання він став командиром кулеметної обслуги. І вже 22 грудня 1942 року батальйон прийняв бойове хрещення, підтримуючи своїм вогнем наступ піхоти.

Могутні кліщі радянських військ охоплювали сталінградське угруповання німців. Кулеметний батальйон, що володів величезною вогневою силою, кидали на найважчі ділянки, де ворог чинив найбільший опір.

Та ось наступив довгоочікуваний день, коли кільце оточення німців зімкнулося. Вразила тоді молодого сержанта Якуніна та радість, яка охопила бійців частин, що зустрілися. Вони обіймалися, щось кричали, кидали угору шапки, сміялися і плакали водночас.

Кулеметний батальйон, де служив сержант Якунін, з боями пройшов від Калача до руїн тракторного заводу. А фронтові дороги вели Олександра Якуніна, тепер вже молодшого лейтенанта, на захід. Полк, в якому продовжувалася його служба, отримав завдання: вибити німців з району кременчуцького мосту і захопити його. Увечері 21 листопада батальйон зайняв оборону на схилі широкого і досить похилого яру, на протилежному боці якого окопалися німці.

Наступив тихий ранок 22 листопада. Там, де вчора бійці бачили і чули ворога, здавалося, було зовсім тихо і безлюдно. «Мабуть, вночі німці відступили на новий рубіж, як неодноразово робили раніше», – вирішив командир і дав команду рухатися вперед. Але тільки-но бійці перейшли джерело, що протікало по дну балки, несподівано зліва кинджальним вогнем вдарив ворожий кулемет. Батальйон заліг.

Існував лише один вихід: підвестися бійцям і одним ривком атакувати противника. Але лише той, хто сам випробував, що таке атака, коли противник веде вогонь по наступаючим, коли кругом розриваються снаряди і міни, у повітрі дзигчать сотні осколків, а рої куль вицять коло голови, коли твої товариші падають убитими, тільки той може зрозуміти, як важко підвестися, відірватися від рятівниці-землі.

«Треба йти, інакше усі загинемо», – промайнула думка. Якунін встав в увесь зріст і з криком: «За мною, в атаку!» побіг. Солдати підвелися і з гучним «Ура!» кинулися на ворога.

Трошки не добігли до окопа, Якунін побачив, як там підвівся німець і прицілився в нього. Їх погляди зустрілися, і у цю мить німець вистрілив. Сильний удар у праву руку звалив офіцера, він упав. Рука якось неприродно закинулася за спину. До Якуніна підбігли солдати, щоб допомогти. «Не треба, хлопці, йдіть уперед. Я якось сам доповзу».

У госпіталі сказали: перебиті обидві кістки передпліччя, порушені важливі нерви, але постараються зберегти руку. У березні 1944 року Олександр Якович Якунін вийшов з госпіталю інвалідом II групи» [27].

Ветерани у спогадах учнів і колег

2017 р. поговорити особисто можна лише з кількома учасниками Другої світової війни – нашими викладачами. Більшості з них уже давно немає, і тому особливо цінним є той духовний слід, який вони залишили в пам'яті наступного покоління. Адже героям Другої світової недостатньо було перемогти, потрібно було знайти в собі сили відбудувати зруйновану країну, навчатися самим і навчати інших, відновлювати наукову роботу. Тому ці згадки різні, вони по-різному відбивають особистості характеру й поведінки викладачів-ветеранів.

Нещодавно в нашому університеті розпочато створення «Усної історії». З неї можна дізнатися, якими запам'яталися сучасним представникам університетської наукової еліти відомі викладачі-фронтовики.

Про те, яку увагу приділяли представники покоління переможців військово-патріотичній роботі, розповідає професор кафедри української літератури Нінель Іванівна Заверталюк:

«Завдячуючи нашій когорті викладачів «демобілізованого підрозділу», як назвав їх П. Загребельний, які працювали в ДДУ, у нас дуже високо стояло військово-патріотичне виховання. У нас було насправді дуже серйозне виховання: зустрічі з фронтовиками-письменниками, акторами – це наша специфіка і зустрічі тоді з тими, хто воював. Ясно, що була це робота В. Власенка, І. Шапкіна, які займалися її організацією»[28].

Професор-біохімік Альберт Іванович Вінніков тепло згадує своїх викладачів-ветеранів **Івана Опанасовича Земляного** і **Олександра Дмитровича Рєву**:

«Іван Афанасиевич Земляной, подполковник, пришел с войны без одной ноги, ему было трудно. У нас был субботник, он подходит и говорит: «Сынок, отойди!», берет лопату и копает. Все делал своими руками, ремонтировал, работал на строительстве корпусов. В качестве разнорабочих рук. И на кафедре Александр Дмитриевич Рева, всегда подойдет к студентам, как-то было принято. Во 2 корпусе засиживается допоздна: и 7, и 8 часов, а мы работаем. Он к каждому подходил и интересовался, а как у тебя получается, какие у тебя проблемы, помогают тебе?»[29].

Євген Романович Абрамовський, професор, відомий учений з аерогідромеханіки, був учнем Героя Соціалістичної Праці, професора **В'ячеслава Михайловича Ковтуненка** – ветерана, який воював у складі 914 стрілецького полку і після важкого поранення повернувся з війни інвалідом.

В'ячеслав Михайлович очолював кафедри прикладної газової динаміки і тепломасообміну, аерогідромеханіки, був головним конструктором КБ-3 у складі ДКБ «Південне». Мріяв про освоєння далекого космосу й польоти на інші планети:

«Я мав нагоду працювати з професором Ковтуненком. Це мій учитель і науковець, і керівник ракетно-космічної техніки. Коли очолював виконання програми дослідження далекого космосу, тобто далеких планет Сонячної системи, в основному Марса і Венери, то ми виконували роботи, пов'язані з аеродинамікою ракет та літальних апаратів у розрідженому газі. Мені випала нагода проводити розрахунки у проекті, коли наша космічна станція була послана назустріч кометі Галлея, і вона наблизилась на достатньо близьку відстань, то вдалося сфотографувати ядро цієї комети. Відомо, що це завдання змогли виконати лише дві країни – Японія і СРСР. Але Японія сфотографувала на віддаленій відстані, тоді як у СРСР фотографія була зроблена на досить короткій відстані. Потім був ще один проект, що стосувався далекого космосу. Це проект «Місія на планету Марс». Передбачалось, що буде послана ракета у вигляді металічної стріли,

виготовлена фігура, яка мала б проникнути у ґрунт Марса і виявити, чи існує на певній глибині вода. Це дало б велику інформацію для визначення того, як виглядала планета у далекому минулому, чи були на ній ріки, а може і певна біологічна активність. Коли Ковтуненко помер, відбувся запуск цього космічного апарату, але він не вийшов на певну траєкторію» [30].

Легендарною постаттю в українській математиці був випускник нашого університету **Микола Павлович Корнейчук**. Під час Другої світової війни був двічі поранений, нагороджений орденами Вітчизняної війни I ступеня та Червоної Зірки. Про його педагогічну майстерність згадує доцент-математик Лілія Георгіївна Бойцун:

«Еще один человек в моей памяти – член-корреспондент АН Украины Корнейчук Николай Павлович. Будучи доцентом кафедры математического анализа, он блестяще проводил практические занятия по дифференциальным уравнениям, раскладывая все по полочкам. Поражала его простота в обращении со студентами и одухотворенность. Казалось, что время, потраченное им не на математику, потрачено впустую. Вся жизнь его – пример самоотверженного служения науке» [31].

На одній із світлин з архіву Музею історії університету – усміхнений рядовий 339 зенітно-артилерійського полку, що дислокувався на околицях Баку, **Володимир Іванович Моссаковський**. Він ще не знає, що пройде всю війну від помічника командира взводу до командира групи дешифрувальників батареї артилерійської розвідки, візьме участь у Барановицькій, Брестській, Каунаській, Кенігсберзькій, Берлінській наступальних операціях у складі трьох фронтів, буде нагороджений орденом Червоної Зірки. А чи міг він знати тоді, що стане видатним ученим-механіком, професором, академіком, Героєм Соціалістичної Праці, ректором одного із кращих вищих навчальних закладів України – Дніпропетровського державного університету?

Про ставлення ушлякованого ректора до студентської молоді, в якому поєднувалися суворість до всіх порушників дисципліни з батьківською турботою, розповідає професор Євген Романович Абрамовський:

«Якщо студент відставав, якщо, наприклад, хлопець, то у його випадку після виключення з університету відразу забирали до армії. А професор Моссаковський, який був ректором, вважав, що армія – це дуже добрий вихователь, оскільки він теж служив. Він запросив цього студента до себе і сказав, що його відрховує, його документи будуть знаходитися у військкоматі і що він може продовжити навчання, коли повернеться. І всі знали, що до Моссаковського треба після армії зайти у формі

і звернутись: «Володимире Івановичу, дозвольте звернутись, я відслужив». Він при ньому ж підписував наказ про відновлення навчання в університеті, й студент був йому вдячний» [32].

На історичному факультеті працювала ціла плеяда ветеранів Другої світової війни. Серед них – професори **Валентин Якович Борщевський** та **Дмитро Павлович Пойда**. Валентин Борщевський брав участь в обороні Кавказу. Дмитро Пойда був політруком роти окремого саперного батальйону при штабі інженерних військ Південного фронту, служив у стрілецькому полку й політвідділі дивізії.

Учений-історик, відомий археолог, професор Ірина Федорівна Ковальова наголошує на принциповому ставленні викладачів-фронтовиків до дисципліни:

«Что касается бытовой дисциплины, это было несколько сложнее. С одной стороны, намного жестче были требования, а с другой стороны, допускались определенные послабления, и прежде всего для тех, кто воевал, кто пришел. Потому, что все те, кто учили, тоже ведь воевали: и Д. П. Пойда, и В. Я. Борщевский, и все остальные наши преподаватели-мужчины – все были фронтовиками. Они пришли в своих фронтовых одеждах. Вот В.Я. Борщевский жил в квартире, которая находилась в одном здании с учебным корпусом. И мы могли наблюдать, как он вот в этой гимнастерке, на которой остались светлые полосы от португези, которую носили в то время офицеры, катал по двору колясочку со своими сыновьями» [33].

Спогади... День нинішній, який репрезентує столітню історію alma mater, у різний спосіб об'єднує й актуалізує долі людей. Більшість студентів, викладачів, співробітників у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара є нащадками ветеранів Другої світової війни, мають свою родинну історію воєнних звитяг. Світлина із сімейного архіву, розповіді про батьків, дідів та прадідів, їхні бойові нагороди роблять ту жахливу війну не віддаленою в часі сторінкою історії, а частиною біографії власного роду, поєднуючи покоління світлом Перемоги й спонукаючи бути гідними нащадками ровесників університету, які захищали рідну землю.

Література

1. Фіщев М. Через дві війни // «За передову науку», 8 травня 1982 р.
2. Назарова Л. Фронтowa медсестра // «За передову науку», 8 травня 1982 р.
3. Луконін М. Зустріч // «За передову науку», 7 травня 1977 р.
4. Щербань Н. «Будемо битися до останнього патрона...» // «За передову науку», 20 жовтня 1978 р.
5. Власенко В. Ратний подвиг народу // «За передову науку», 6 травня 1978 р.
6. Давідсон В. Був свідком загибелі генерала Панфілова // «Дніпропетровський університет», 19 травня 2016 р.
7. Дюков О. Ціна однієї хвилини // «Дніпропетровський університет», 2 квітня 2009 р.
8. Жигайло П. В ім'я життя на землі // «Дніпропетровський університет», 29 квітня 1991 р.

9. Завалинич І. На передовій // «Дніпропетровський університет», травень 2001 р.
10. Земляний І. Шляхами війни // «За передову науку», 9 травня 1981 р.
11. Зотов М. Були сміливими і хоробрими // «Дніпропетровський університет», травень 2000 р.
12. Карцев Ю. Так «лікували» танки // «Дніпропетровський університет», квітень 2005 р.
13. Мороз І. Велика Перемога – це молодість мого покоління // «Дніпропетровський університет», 20 квітня 2010 р.
14. Фіщев М. Розвідник // «За передову науку», 7 травня 1988 р.
15. Полюль Ю. Перемога – це підсумок важкої солдатської праці // «Дніпропетровський університет», 17 квітня 2012 р.
16. Клименко О. Прапор було врятовано // «За передову науку», 6 травня 1975 р.
17. Рябов Ф. Весна на Одері – зустріч на Ельбі // «Дніпропетровський університет», травень 1998 р.
18. Савченко А. Роки народного подвигу // «За передову науку», 9 травня 1970 р.
19. Саксін В. Вистояли // Газета «За передову науку», 7 травня 1977 р.
20. Сміюха Д. Від Придніпров'я до Сандомира // «Дніпропетровський університет», квітень 2003 р.
21. Павлюсюк М. На верхівці західного кордону // «Дніпропетровський університет», травень 2003 р.
22. Чердніченко В. Пам'ять // «За передову науку», 6 травня 1980 р.
23. Дорогань Т. Йшли жорстокі бої // «За передову науку», 21 квітня 1975 р.
24. Фіщев М. І ворог був розбитий // «Дніпропетровський університет», травень 1998 р.
25. Чвертка О. А навкруги цвіли сади // «За передову науку», 28 квітня 1975 р.
26. Швайко Ю. Кризь вогонь війни // «За передову науку», 28 квітня 1984 р.
27. Фіщев М. Заради життя на землі // «За передову науку», 20 лютого 1982 р.
28. Заверталюк Нінель Іванівна / Усна історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: збірник документальних матеріалів / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-е вид. Дніпро: Ліра, 2016. Т. 2. С. 272.
29. Вінніков Альберт Іванович / Усна історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: збірник документальних матеріалів / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-е вид. Дніпро: Ліра, 2016. Т. 1. С. 116.
30. Абрамовський Євген Романович / Усна історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: збірник документальних матеріалів / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-е вид. Дніпро: Ліра, 2016. Т. 2. С. 49.

31. Бойцун Лілія Георгіївна / Усна історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: збірник документальних матеріалів / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-е вид. Дніпро: Ліра, 2016. Т. 2. С. 87.
32. Абрамовський Євген Романович / Усна історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: збірник документальних матеріалів / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-е вид. Дніпро: Ліра, 2016. Т. 2. С. 35.
33. Ковальова Ірина Федорівна / Усна історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара: збірник документальних матеріалів / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-е вид. Дніпро: Ліра, 2016. Т. 1. С. 405.

Марія Марфобудінова, Сергій Ляпін

Розділ 3

ШАНУЙМО ПЛЕМ'Я ПЕРЕМОЖЦІВ

*На п'єдесталах подвигів, схилившись,
Стоять вони безсмертні у віках.
І я спішу всім поклонитись
З букетом квітів у руках...*

Костянтин Дуб

*Пусть давно это было, но мы не забыли
Этих горьких, но – славных и доблестных лет.
Ах, какими тогда молодыми мы были!
Годы мчат... Но в памяти старости нет!*

Євгенія Шабаліна

На віддалі часу набуває особливої ваги героїчне минуле університету – подвиг викладачів і студентів під час Другої світової війни. Багато з них не повернулося із фронтів... На олтар перемоги було покладено не лише життя української інтелектуальної еліти, а і її наукову снагу: ученим, які залишили навчальні аудиторії, недописані дисертації, незавершені проекти заради відсічі загарбникам, не завжди щастило продовжити розпочате. Евакуйований у роки нацистської окупації університет попри титанічні зусилля, спрямовані на збереження матеріальної бази, усе ж таки істотно втратив науковий ресурс. Викладачі університету, які залишилися в окупованому Дніпропетровську, також намагалися відновити бодай у перспективі навчальний процес. Непростим було й відродження університету в ситуації повоєнної розрухи: брак приміщень, книг, приладдя, наукових кадрів... Усе це потребувало подвійних і потрійних зусиль від викладачів і студентів, які повернулися з війни до роботи й навчання. Дмитро Харитонович Баранник, сам фронтовик, а згодом академік АН вищої школи України, заслужений працівник вищої школи УРСР, згадує, що університет у повоєнні роки «був зодягнутий у військову форму» – так багато учасників війни зайшло в навчальні аудиторії! «Якби можна було нас тоді сфотографувати, – продовжує Дмитро Харитонович, – то на фото ми побачили б своєрідний військовий підрозділ, лише з однією відмінністю: на гімнастерках і кітелях не було погонів». Нерідко на гімнастерках рясніли нагороди, часто порожні рукави сорочок затикалися за ремінь... Утім, поранення й каліцтва, матеріальні нестатки, тісні й холодні кімнати не завадили шаленому потягові до знань, до нових відкриттів, до науки, до світла, до мирного майбуття!

Сьогодні країна втягнута в гібридну війну, яка знову загрожує її незалежності, а отже, нормальному розвитку науки й культури. Чи вистачило б нам – нинішнім співробітникам університету – сили піднятися на боротьбу,

працювати на межі життя й смерті, терпіти лихо й жертвувати найдорожчим? Чи зберегли б ми університет і його прекрасні традиції такими, якими вони є?

Віддалі історії долає пам'ять... Ушанування подвигу викладачів і студентів у часи воєнного лихоліття впродовж понад 70 мирних років, що минули звідтоді, було чільним завданням керівництва університету, його співробітників і студентської молоді. На незабудь наступним поколінням в університетському містечку споруджено пам'ятні стели. Поблизу Наукової бібліотеки імені Олеся Гончара – освітньої Мекки нашого студентства – 2005 р. до 60-річчя Перемоги над нацизмом встановлено пам'ятний знак «На честь увічнення пам'яті вихованців та співробітників університету, загиблих під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.», де викарбувані золотими літерами на граніті імена всіх 160 полеглих воїнів. Цей меморіал (автор ідеї й проекту – скульптор О. М. Шабанов) не випадково розташований в осерді університетського містечка, на «перехресті» його «червоних ліній», де щодня бувають сотні студентів. «Прообраз» цього меморіалу – пам'ятний камінь на честь загиблих у Другій світовій війні викладачів і студентів університету – був урочисто відкритий 1985 р. біля культурно-побутового комплексу ДДУ, згодом перенесений до університетського містечка. Нині в зеленій гушавині його парку височить встановлений єврейською общиною міста обеліск на вшанування пам'яті жертв фашизму, а поблизу на пагорбі – гранітна плита зі словами молитви про невинно вбитих тут у жовні 1941 р. понад 10 тисяч мирних євреїв.

На фасаді навчального корпусу №13 ДНУ розташовано меморіальну дошку на честь Героя Радянського Союзу, гвардії молодшого лейтенанта Василя Павловича Юбкіна (1920–1968), легендарного героя-танкіста, українського Мересьєва, який після закінчення війни навчався, а потім працював на кафедрі військової підготовки нашого університету. Уже стали легендою його відчайдушна сміливість, незламна мужність, проявлені, зокрема, і в останньому для нього бою поблизу Варшави, його титанічний дух, що, долаючи смерть і фізичне безсилля, повів його до нових звершень. Після війни йому стало снаги отримати блискучу освіту, здобути науковий ступінь кандидата історичних наук і прокладати далі свій науковий шлях. Ще із 70-х років минулого століття щорічно восени в університеті проводився крос на честь Василя Павловича Юбкіна. Цю традицію відновлено останніми роками. І знову радісний вир сотень молодих, засмаглих після літа бігунів і бігунок переконує в слушності життєвого кредо героя – немає перешкод для сильного духу й гарячого серця.

Погруддя Олеся Терентійовича Гончара (1918–1995), ім'ям якого названо університет, прикрашає корпус №2 (проспект Дмитра Яворницького, 36). Автор барельєфу – відомий скульптор, народний художник України Володимир Павлович Небоженко. Палкий шанувальник прози Олеся Гончара, особливо його романів про війну, він довго виношував ідею цього пам'ятника, яка зрештою була реалізована 2003 р. до 85-річчя – і знаного письменника, і його alma mater. Цього року було відкрито ще одну пам'ятну стелу біля корпусу №1, присвячену видатним діячам науки, працівникам

і ректорам нашого університету, серед яких і учасники Другої світової – В. І. Моссаковський (1919–2006), В. М. Ковтуненко (1921–1995), М. П. Корнійчук (1920 – 2003), М. Ф. Герасюта (1919–1987). Щорічно до Дня Перемоги за участі найвищого керівництва університету, профкому, Ради ветеранів війни та праці, студентської ради до цих пам'ятних і священних для кожного місць покладають квіти.

Урочиста церемонія вшанування пам'яті загиблих під час Другої світової війни студентів і співробітників університету «Естафета поколінь» (травень, 2010). На фото: ректор М. В. Поляков, голова Ради ветеранів війни та праці ДНУ В. А. Гладуш, почесні гості й керівництво університету

Немало книг, брошур, статей, виданих за ці 70 років в університеті, присвячено постатям героїв Другої світової війни, чие життя пов'язане з нашим навчальним закладом. Крізь призму їхніх індивідуальних долей у цих безцінних матеріалах постає доля всього краю того лиховісного часу. У книзі «Говорять випускники університету» (1993) зібрано коротку інформацію про видатних учених, які навчалися в нашому закладі, зокрема пройшли й війну, серед них: І. С. Данилов, М. Ф. Носовський, Д. Є. Овсієнко, А. Д. Рева, З. Ф. Соломко (Попильнюк) та ін., а також зафіксовані їхні враження про повосенну молодість і звернення до прийдешніх поколінь студентів. Військова доблесть працівників і вихованців університету піднесена й у виданнях «Днепропетровскому государственному университету – 70 лет» (1988), «История Днепропетровского университета» (1998), «Історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара» (2003, 2008). Про багатьох Героїв нашого університету вміщено біографічні довідки, нариси в книгах «Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара» (2003, 2008), «Ми – з класичного університету. Дніпропетровський національний: час, події, люди»

(2003, 2008), «Славетне сузір'я окрилених університетом» (2008), «Хто людство розумом перевершив» (2011), «Золоті кадри alma mater» (2013), «Непогасна зоря українства: Сторінки історії факультету української філології та мистецтвознавства» (2003), «Секретний підрозділ галузі: Нариси історії фізико-технічного інституту ДНУ» (2001) та ін. У них закарбовано життєвий і професійний шлях цих видатних особистостей, висвітлено їхні заслуги перед Вітчизною, наукою, рідним університетом. Немало написано книг про видатних постатей героїв війни та праці, серед яких і ректор Дніпропетровського державного університету (1964–1986), Герой Соціалістичної Праці Володимир Іванович Моссаковський, визнаний у світі вчений, неперевершений педагог, людина-легенда, авторитет якої є і буде беззаперечним. До 90-річчя від дня його народження видано книгу «В. І. Моссаковський – вчений, ректор, особистість» (ред. М. В. Поляков, В. С. Гудрамович, А. П. Дзюба, 2009).

Як відомо, прямо зі студентської лави пішов на фронт, а потім продовжив своє навчання Олесь Гончар, ще в університетських стінах написавши відзначений найвищою державною премією роман про переможний похід Радянської армії проти гітлеризму. Науковці кафедри української літератури, цілеспрямовано працюючи над вивченням його творчості, немало уваги приділяють висвітленню нюансів його біографії, зокрема пов'язаних з участю письменника в боях. Готується третє видання книги «Сторінки історії: Олесь Гончар» (перше видання за ред. І. С. Попової, Н. П. Олійник, А. І. Рудинської побачило світ 2003 р., друге – 2008 р.), приурочене до сторіччя Майстра пера. Студенти і викладачі кафедри української літератури створили аудиторію-музей, присвячену Олеся Гончару, де зберігаються, зокрема, його світлини, документи часів війни, книги з автографами, особисті речі. На Гончарівських читаннях 2010 р., приурочених до 65-ліття Перемоги, на тему «Він ішов життям і крокував війною» осмислено воєнний досвід письменника та його відображення у творчості.

Гончарівські читання «Він ішов життям і крокував війною» (квітень, 2010): сцена зі студентської вистави за романом «Прапороносці» Олеся Гончара. На фото: (ліворуч) сестра письменника О. Т. Сова, студенти ФУІФМ (Д. Чадович, Є. Назаренко (нині – військовий кореспондент у зоні АТО), Г. Гошкадор)

Співробітники кафедри української мови оформили іменну аудиторію на честь доктора філологічних наук, академіка НАН України, професора, декана філологічного факультету (1971–1988), фронтовика-орденоносця Дмитра Харитоновича Баранника (1923–2009).

До ювілейних річниць перемоги над фашизмом приурочені святкові випуски газети «Дніпропетровський університет» (її попередня назва «За передову науку»): спогади ветеранів, які пов'язали своє життя з нашим закладом, їхні світлини, поезії, історичні документи, уміщені на її шпальтах, є не просто даниною пам'яті героям, а вираженням вдячності їй шани, патріотичним уроком нашій молоді. Регулярно, особливо до пам'ятних дат, проводять тематичні виставки в Науковій бібліотеці імені Олесея Гончара. Багаторічний директор бібліотеки Світлана Василівна Кубишкіна не без гордості демонструє фотоальбоми, де зафіксовано немало таких зустрічей у попередні десятиліття, навіть тоді, коли бібліотека знаходилася не в університетському містечку, а в тісному приміщенні корпусу №2. По-доброму дивує творчий, неординарний підхід працівників бібліотеки до вшанування бойової слави учасників Другої світової. 2014 р. до Дня Перемоги були підготовлені фласери з віршами Бориса Сермана і Сергія Мушника, які в перші дні війни зі студентської лави пішли на фронт. Ці листівки з девізом «Студенти 1941 – студентам 2014» поширювали серед відвідувачів бібліотеки увесь святковий травневий тиждень. У поезії Сергія Мушника «Свій перший курс в окопах я скінчив...» комбата порівняно із суворим деканом, а випробування війною – з екзаменаційною сесією, що складена успішно: «...Я всі пройшов із зброєю в руках / Чотири роки, всі чотири курси». Така аналогія не може не примусити нинішніх студентів задуматися над своїми життєвими «випробуваннями й «обов'язками», оцінити змогу спокійно жити й навчатися під мирним небом.

До 70-річчя Перемоги працівники бібліотеки підготували книжкову експозицію «Відвойована весна», де зібрано видання про Другу світову війну, передусім на нашій землі, а також фотоекспозицію «Загинули за Україну» з портретами воїнів, які віддали за неї життя. На інформаційному стенді «Шануємо пам'ять героїв (1945–2015)» представлено портрети й короткі біографії 62 українців, які здобули звання Героя Радянського Союзу. Напередодні 70-річчя перемоги над нацизмом у відділі художньої літератури відбулася презентація книги співробітника бібліотеки Михайла Вольфовича Макаровського «Ничего кроме правды», де вміщено історії та нариси про тих, хто пережив війну. У травневі дні 2017 р. святкова виставка під гаслом «Пам'ятаємо ціну свободи» була досить своєрідна: портретна галерея родичів співробітників бібліотеки, які брали участь у Другій світовій, – такий собі «безсмертний полк»! На стенді «Імена героїв у назвах вулиць» експоновано світлини та короткі біографії воїнів, імена яких увічнені в топографії нашого міста.

Стенд «Пам'ятаємо ціну свободи» в Науковій бібліотеці імені Олеся Гончара ДНУ до 72-ї річниці Перемоги у Другій світовій війні (травень, 2017)

У Музеї історії ДНУ імені Олеся Гончара експоновано чимало документів, світлих, особистих речей учасників Другої світової війни, долею пов'язаних з нашим навчальним закладом. Один зі стендів присвячено Василю Павловичу Юбкіну: його нагородні документи, диплом кандидата наук та грамота про успішне навчання, а також – юнацькі вірші, звернені до коханої. З написаних у далекі сорокові акуратним почерком на аркуші в клітинку поетичних рядків – «Что-то часто ночью ты мне стала снится, Где ты, дорогая, что теперь с тобой?..» – вигранюється в уяві образ молодого й закоханого Василя Юбкіна, краса його душі. Вражає стенд, присвячений добровольцям, які в перший тиждень війни з навчальних аудиторій пішли на фронт. Як відомо, загалом понад 600 студентів, викладачів і співробітників університету за призовом чи добровільно стали до зброї. Зберігся наказ від 30 червня 1941 р. про звільнення 42 співробітників університету у зв'язку з мобілізацією до лав Червоної армії. На одній зі світлих вишикувані дівчата й жінки в цивільному, але...із гвинтівками – це добровольці жіночого батальйону, які одними з перших пішли на війну. На іншому стенді – бійці та підпільники, загиблі, зокрема, під час оборони Дніпропетровська. Серед них – і студентка мехмату Олена Галинкіна, яка 1941 р. підірвала себе разом з німецькими солдатами в Новомосковському лісі. В експозиції музею є світлині та окремі документи героїв війни В. О. Власенка, М. І. Варича, І. П. Луб'янова, О. Д. Реви, С. І. Швеця та ін., які після здобуття перемоги над фашизмом уславилися в мирний час науковими звершеннями, формуючи престиж alma mater.

Окрасою експозиції є бронзове погруддя Героя Радянського Союзу, уславленого льотчика Степана Івановича Швеця, подарованого Музеєм історії ДНУ автором – Володимиром Небоженком.

*Погруддя С. І. Швеця
(скульптор – народний художник
України В. П. Небоженко)*

Безцінні пам'ятки воєнного часу зберігаються в архівних фондах Музею історії ДНУ. На унікальних світликах повоєнних часів закарбовано вціл зруйнований нацистами університетський корпус (на нинішньому проспекті Д. Яворницького), роботи з його відновлення. Чекають на літописців історії університету й краю особисті документи, листи рідним, світлини воїнів – тих, хто повернувся до мирного життя, і тих, кому це не вдалося... Задokumentовані на фотоплівку й урочисті святкування річниць Перемоги, наприклад, 30-ї річниці звільнення України 11 жовтня 1974 р. під гаслом «Герої живуть серед нас» в актовій залі Палацу студентів: на почесних місцях – ветерани, учасники Другої світової війни та гості університету, на сцені – молодь у гімнастерках – це учасники студентської самодіяльності, а також ансамблю «Юність», оплески, посмішки, квіти... Закарбовані на світликах і зустрічі фронтових друзів, ветеранів зі студентами (зокрема, у квітні 1975, вересні 1979, у травні 1983 рр. – остання з названих відбулася з нагоди виходу 2-ї частини книги Є. Долматовського «Зелена брама», у якій художньо зображена легендарна битва під Уманню влітку 1941 р. за участі добровольців ДДУ), й урочисте відкриття 1985 р. пам'ятного знака на честь студентів і викладачів, які загинули в роки війни, і ще багато щемливих і радісних миттєвостей, пов'язаних з героїчним і славним минулим.

Важко переоцінити роль у збереженні пам'яті про війну та її ветеранів героїко-патріотичного клубу студентів Дніпропетровського держуніверситету «Люди і подвиги», який діяв у 70-х – на початку 80-х рр. Його організатором й очільником був доцент кафедри української мови, ветеран Другої світової війни Іван Юхимович Шашкін. На заходах, проведених клубом (а таких було понад півсотні), передавали молодим свій непростий бойовий і трудовий досвід ветерани війни й праці, учені, композитори, письменники. Старожили університету, а тоді ще молоді викладачі та студенти, згадують пам'ятну зустріч з моряками – оборонцями Севастополя, однопольчанами І. Ю. Шашкіна 1975 р., а також зустріч із діячами Дніпропетровського підпілля В. Новіковим, С. Дуктовим, Н. Сараною 1979 р. Гостем клубу був ректор В. І. Моссаковський. «Отчизне посвятим души прекрасные порывы» – під таким гаслом проходила резонансна бесіда студентів і гостей клубу з учасниками війни, доцентами університету І. Ю. Губою, А. П. Дьоміною в січні 1980 р. У грудні 1982 р. у клубі відбулася зустріч з 20 учасниками Сталінградської битви з переглядом документальної кінохроніки, вдячним словом ветеранам та піснями воєнних років. Збереження пам'яті про героїв війни, патріотичне виховання молоді, її орієнтацію на збереження миру

ставили собі за мету не лише члени клубу «Люди й подвиги», а й клубу «Дружба народів», який діяв в університеті у 80-х роках під керівництвом доцента кафедри української літератури Людмили Степанівни Каніболоцької.

І. Ю. Шашкін і герої битви за Севастополь, які прибули на його запрошення до Дніпропетровська на засідання клубу «Люди і подвиги» (1975)

Не менш важливим, ніж ушанування пам'яті загиблих героїв, є підтримка живих, що все більше потрібна їм з кожним роком. Поліпшення матеріальних умов життя ветеранів війни – колишніх працівників університету, які перебувають на заслуженому відпочинку, – передбачене наказами ректора університету про надання грошової допомоги ветеранам війни і праці на основі «Положення про ветеранів війни та праці Дніпропетровського національного університету», укладеного 2001 р. У цьому Положенні врегульовано порядок обліку, надання пільг, соціальної допомоги ветеранам (зокрема, й утворення Фонду соціальної допомоги ДНУ), проведення святкових заходів за їхньої участі, а також визначені основні напрями роботи з ветеранами, що передбачає вшанування особистих дат, різноманітну допомогу героям війни та їхнім родинам, забезпечення пільг, соціального захисту, матеріальної допомоги, запрошення на святкові вечори, концерти в університеті та за його межами. Багато років матеріальна підтримка учасників Другої світової війни була передбачена в окремій статті кошторису університету. Його підрозділи, у яких працювали до пенсії учасники війни, та цілеспрямовано створені організації всіляко підтримують учасників війни, огортають їх увагою та душевним теплом.

Створена в університеті Рада ветеранів війни та праці вже не одне десятиліття опікується долею людей, чие життя опалене війною. Наразі десятеро учасників бойових дій – В. Є. Давідсон, М. Г. Єрмакович, О. Н. Романова, О. П. Харченко, Є. М. Шабаліна, Т. І. Костіна, В. С. Ваяшин, К. Т. Колесник, М. О. Павлюсюк, Є. М. Собко – в епіцентрі найпильнішої турботи Ради ветеранів. Найстаршій учасниці війни, Євгенії Михайлівні Шабаліній, 98 років! Понад сто учасників війни також користуються опікою

цієї організації, зокрема наданими можливостями оздоровлення, відпочинку, матеріальною підтримкою. Щорічно до свят, передусім Дня Перемоги, Рада ветеранів організовує культурні заходи в Палаці студентів ДНУ на честь вшанування героїв і учасників війни. Для них знову й знову лунають слова вдячності, звучать пісні воєнних років, відтворюються миттєвості воєнного життя на святкових концертах, підготовлених студентами та учасниками творчих колективів Палацу. Біля меморіальної стели загиблим у Другій світовій війні (біля Наукової бібліотеки) в останні роки з нагоди річниць Перемоги, тепер Дня пам'яті і примирення, проводяться мітинги-реквієми, організовані Радою ветеранів та групою аналізу у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді ДНУ. 8 травня 2015 р. на такому мітингу-реквіємі звучали не лише слова вдячності воїнам-захисникам Вітчизни від найвищого керівництва університету, вірші й пісні про війну у виконанні студентів, а й спогади-роздуми про сьогоднішнє воєнне випробування колишнього воїна АТО, доцента кафедри історії України Олега Анатолійовича Репана. На мітингу-реквіємі в травні 2017 р. брав слово ветеран трудового фронту Петро Семенович Динець, про внесок університету у справу перемоги говорили студенти-історики, звучали фронтові поезії Олеся Гончара, виступав учасник війни на сході України Володимир Іванович Саричев. Традиційно пам'ять загиблих вшановано хвилиною мовчання, живими квітами...

Круглий стіл «Молодим людям треба пам'ятати про війну», присвячений 70-річчю визволення Дніпропетровська від фашистсько-німецьких загарбників. Серед студентів історичного факультету – учасниця війни К. Т. Колесник, учасник бойових дій, професор ДНУ Ю. А. Карצע

Другий, не менш важливий напрям роботи Ради ветеранів війни та праці ДНУ, особливо в новому тисячолітті, – патріотичне виховання молоді. Сучасне

студентство, звичайно, знає про Другу світову війну немало – з історії, літератури, кіно. Однак із плином часу це страшне випробування все більше втрачає обриси реального факту, перетворюючись у свідомості молоді ХХІ ст. на своєрідний «міф», культурний «сюжет». Доктор історичних наук, професор, декан історичного факультету С. І. Світленко, розуміючи цю проблему, наголошує на потребі вже на перших лекціях знайомити першокурсників із трудовими і бойовими традиціями нашого університету. Зустрічі студентів з учасниками бойових дій, людьми, які бачили війну на власні очі, безпосереднє спілкування з ними, яке скоро стане неможливим через плин часу, отже, не можна переоцінити. Живий нерв трагедії війни, який зазвичай до краю натягнений на таких заходах, нікого не лишає байдужим. Запам'яталися зустрічі з Таїсією Іванівною Костіною, Володимиром Степановичем Ваняшиним, Катериною Тимофіївною Колесник. Хоч вони пережили війну в дитячому віці, але їхні спогади про ті жахіття насичені таким потужним емоційним зарядом, який змушує молодь цілком по-новому подивитися на історію, серйозно задуматися й над нинішніми перспективами, глибоко осмислити сутність поняття патріотизму, адже його потужним джерелом, за словами доктора історичних наук, професора В. В. Іваненка, є «збереження пошани до своєї тисячолітньої минувшини, до свого народу, глибоке розуміння того, що ми не судді, а нащадки минулих епох». Не треба говорити про те, який заряд бадьорості, відчуття власної потрібності отримують на таких зустрічах шановні ветерани, як заповнена студентська аудиторія пробуджує їхні спогади про далекі часи воєнної юності.

2007 р. після введення в експлуатацію відремонтованого корпусу №1 на його четвертому поверсі було відкрито меморіальний стенд-фотоекспозицію «Вони захищали Батьківщину». Він став «першим каменем» портретної галереї славетних постатей ХХ і ХХІ ст., Героїв Радянського Союзу, Соціалістичної Праці, Героїв України, випускників та співробітників нашого університету, які поклали життя на оltар свободи й процвітання Вітчизни. Галерею було оформлено до 95-річчя Дніпропетровського національного університету й урочисто відкрито 2013 р. «Alma mater низько вклоняється вам, герої!» – така її назва. На портретах – 27 ушавлених воїнів-орденоносців – вихованців і працівників університету, а також Герої Радянського Союзу, серед яких – Яків Пантелеймонович Вергун, Олексій Васильович Колесніков, Степан Іванович Швець, Василь Павлович Юбкін. На жаль, за останні роки гібридної війни портретна галерея героїв у нашому університеті «розширила» свої просторові й часові межі: навпроти портретів умудрених життєвою дорогою «дідів» – їхні «онуки», загиблі на східному кордоні нашої Батьківщини. Їх наразі десятеро – Дмитро Астапов, Денис Гаврюшин, Володимир Градиський, Роман Карась, Павло Левчук, Сергій Петров, Вадим Ричков, Андрій Савчук, Олексій Тищик, Олександр Черніков, – але щодня з острахом підводимо погляд: чи не стало більше?! На «запит» безкомпромісності обов'язку й самопожертви від покоління наших дідів і прадідів молоде покоління дає гідну «відповідь», хоч як болісно «звучить» цей «діалог» героїв! Як тривожно повертають на

наїжджену дорогу визвольних випробувань колеса української історії! Портретні галереї загиблих у Другій світовій війні є й на інших факультетах університету, зокрема хімічному, 40 викладачів і студентів якого загинули під час війни.

Пам'ять про бойові подвиги викладачів і студентів під час воєнного лихоліття вже міцно вписана в історію нашого університету, складає одну з її найславніших сторінок. Сьогодні в університеті багато роблять для того, щоб ця пам'ять не стерлася, не знецінилася з неминучим плином часу, адже життєвий приклад героїзму та відданості справі солдатів Другої світової війни є дороговказом для молоді в торуванні шляхів у майбуття. Власне, про це рядки поезії студента філологічного факультету Дніпропетровського університету, який загинув, захищаючи Вітчизну, Володимира Булаєнка:

Колись історія назве
Наш час – народженням людини,
Бо, поки серце в нас живе,
Нас не поставиш на коліна...

Література

1. Музей історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Фонди.
2. Говорять випускники університету / Укладачі Н. М. Бикова, В. Д. Демченко. Л. Л. Прокопенко. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1993. С104.
3. Іваненко В. З досвіду патріотичного виховання молоді в Дніпропетровському національному університеті імені О. Гончара // Гуманітарний вісник державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: Збірник наукових праць. Педагогіка. Психологія. Філософія. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 110–115.
4. Історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 4-те вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. 308 с.
5. Офіційний сайт Наукової бібліотеки імені Олеся Гончара Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Режим доступу: <http://www.dnu.dp.ua/> (дата звернення 10.10.2017)
6. Офіційний сайт Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Режим доступу: <http://www.dnu.dp.ua/> (дата звернення 10.10.2017)
7. Свігленко С. Виховання професіоналів історією // Думки, підказані серцем: Роздуми про виховання студентської молоді / ідея і заг.ред. М. В. Полякова; авт.-упоряд. В. В. Іваненко, Н. П. Олійник. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2011. С. 203–211.

Ольга Шаф

Розділ 4

НА ЗАХИСТІ СУВЕРЕНІТЕТУ УКРАЇНИ

4.1. У ЛАВАХ УЧАСНИКІВ АТО

ЛАКЕЙ ІГОР МИХАЙЛОВИЧ

Ігор Михайлович Лакей – старший викладач кафедри економічної теорії та маркетингу економічного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Народився 1 січня 1966 р. у селі Зяньківка Деражнянського району Хмельницької області.

1983 р. закінчив Зяньковецьку середню школу і вступив на економічний факультет Київського державного університету імені Тараса Шевченка. 1984 р. був призваний на строкову службу до лав Радянської армії. Службу проходив у підрозділі Військово-повітряних сил в Астраханській області у званні рядового.

Після демобілізації продовжив навчання на економічному факультеті Київського державного університету, який закінчив 1990 р. зі спеціальності «Політична економія». Протягом 1986–1989 рр. проходив навчання на військовій кафедрі КДУ, після завершення якого отримав військово-облікову спеціальність «командир мотострілкового взводу» з військовим званням «лейтенант запасу».

1990 р. після завершення навчання був прийнятий на роботу до Дніпропетровського державного університету на посаду асистента кафедри політичної економії. У 1992–1995 рр. навчався в очній аспірантурі ДДУ зі спеціальності «Економічна теорія». Після закінчення аспірантури повернувся на роботу до Дніпропетровського університету, де працює й сьогодні на посаді старшого викладача кафедри економічної теорії та маркетингу.

10 травня 2014 р. відповідно до Указу Президента України «Про часткову мобілізацію» був призваний до лав Збройних сил України. Службу проходив у 39 батальйоні територіальної оборони, який створив Дніпропетровський обласний військовий комісаріат і який був підпорядкований Оперативному командуванню «Південь» Збройних сил України (із жовтня 2014 р. переформований у 39 окремий мотопіхотний батальйон з підпорядкуванням 55 окремій артилерійській бригаді). Батальйон з 15 червня 2014 р. у повному складі залучений до участі в АТО і виконував бойові завдання в Дніпропетровській та Луганській областях. У батальйоні І. М. Лакей обіймав

посаду помічника командира батальйону із правової роботи. 22 травня 2015 р. був демобілізований з військової служби у званні капітана й повернувся на роботу до ДНУ імені Олеса Гончара. Далі Ігор Михайлович пише про себе:

«Я належу до того покоління українців, яке не знало війни. Дата завершення страшної і важкої для України Другої світової війни була віддалена від мого народження 20 роками. Водночас поряд було ще багато людей, які пам'ятали ту війну, пройшли її фронтами. Обидва мої діди були фронтовиками. Батько й мама пережили війну на окупованій території, будучи дітьми, але добре усвідомлюючи її жахіття. Пам'ять про війну, відчуття її як великого горя й біди завжди були поряд. Утім, переважно розуміння війни, уявлення про неї формувалося з офіційної пропаганди, фільмів, художньої літератури. Чомусь свідки війни, її учасники були скупими на розповіді, на деталі і здебільшого обмежувалися історіями побутового характеру. Усе це призвело до того, що в мене, як власне й у решти українців, склалося неправильне сприйняття війни.

З офіційної пропаганди складалося враження, що війна – це героїчний, але уже пройдений етап для України. Наші діди та батьки заплатили за її завершення велику ціну і назавжди здобули для нас мирне життя. Війна сприймалася як щось, що вже неможливе в Україні. Від того, очевидно, ми як народ також відчуваємо частку провини за війну, яка сьогодні прийшла на нашу Батьківщину. Ми часто підтримували тих політиків, ті державні рішення, які робили можливим порушення миру в Україні, агресії від, здавалося б, найближчої за духом та дружньої держави. Пам'ятаючи пропагандистський образ війни як велетенського горя, ми психологічно готові були терпіти поневіряння, «аби не було війни». Ми сформували в сусідів уявлення про себе як про терплячий народ, який не здатний мати своєї історії й не заслуговує на власну державу та власний шлях розвитку, народ, який не здатний відстоювати свої інтереси й тому, вочевидь, його можна військовою силою скорити. Так у ХХІ ст. у центрі Європи ми отримали справжню війну.

Уже четвертий рік поспіль в Україні точиться війна не звичайна, а гібридна. Гібридність її має різні форми вияву, одним з яких є несприйняття й неусвідомлення війни повністю всім населенням України. Частина українців зрозуміла, а, основне, гостро відчула потребу захищати власну землю, своє право на власний шлях розвитку, власну гідність народу з героїчним минулим і успішним майбутнім. Ці українці стали на захист своєї Вітчизни, ідучи добровольцями на фронт, стали волонтерами, допомагаючи всіма силами Українській армії воювати з однією з найбільших і найсильніших армій світу. Такого піднесення й справжнього непоказного патріотизму ми до цього не бачили і не знали: коли солдати перед сном зі сльозами на очах співають Гімн України; коли Прапор України є найдорожчою реліквією. Такі прапори, пробиті кулями й просякні кров'ю захисників, можемо бачити в музеях АТО.

Однак, на жаль, ще є частина українців, які не усвідомлюють реальності війни. Вони не вірять, що цю війну проти України веде Росія, незважаючи на колосальні постачання Росією на Донбас зброї й матеріальної підтримки сепаратистів, на присутність на Донбасі регулярних частин російської армії та

великої кількості добровольців, які їдуть воювати проти України з усіх кінців Російської Федерації. Не можуть цих українців перекопати захищати Вітчизну й розповіді очевидців, солдат, які особисто бачили російські війська, які повернулися з полону, які, зранені російською зброєю, переповнюють військові госпіталі. Прикро, що для таких українців кращим є на це не звертати уваги, на очевидне, вдавати, що цього немає. І у цьому також гібридність нинішньої війни.

Для перемоги нам потрібна консолідація, щоб усі зусилля народу були спрямовані на перемогу. Сприйняття певним прошарком людей війни як чогось нереального, нібито якихось новин з телевізора, що відбуваються десь далеко і ніякої загрози не несуть, не посилює позицій України. Потрібно зрозуміти – якщо війна не торкнулася конкретно вас, то це тому, що хтось удень і вночі сидить в окопах, у спеку і морози, у дощ і під палючим сонцем, без елементарних зручностей і засобів гігієни й під смертоносними обстрілами. Хтось за ваш сьогоднішній мир і комфорт платить життям, здоров'ям, руйнуванням власної психіки. Хтось витрачає практично весь свій час та кошти на підтримку боєздатності Української армії, відмовляючись від кар'єрних перспектив, від відпочинку на морі чи інших речей, які ви можете дозволити собі, тому що хтось зупинив війну і не допустив поширення її на інші регіони України. Це ми всі повинні усвідомити й підтримати нашу Україну в боротьбі за власне майбутнє.

Для мене війна розпочалася навесні 2014 р. Усвідомлення війни й розуміння її масштабів відчув не відразу. Звичайно, я розумів, що анексія Криму – це акт військової агресії Росії. Було також зрозуміло, що спалах сепаратизму на Донбасі ініціювала Росія та реалізують його «зелені чоловічки». Однак думалося, що наша роль, як цивільних людей, які Указом Президента України «Про часткову мобілізацію» були призвані із запасу, буде полягати у виконанні допоміжних функцій, а відновлення миру та порядку на Донбасі буде здійснено спеціально підготовленими підрозділами в межах поліцейської операції. Усвідомлення того, що нам доведеться брати участь у справжній війні з Російською Федерацією, війні, яка триватиме, настало пізніше. Гадаю, що ніхто з нас тоді не уявляв масштабів цього протистояння.

Уже навесні 2014 р. бажання захищати Україну від зовнішніх агресивних посягань Росії довела велика кількість добровольців, які приходили у військові комісаріати й просилися до лав Української армії. Небезпека поширення сепаратизму по всій території України привела до створення батальйонів територіальної оборони (ТРО), які повинні були забезпечувати захист державних об'єктів та підтримку миру й правопорядку на території своїх областей. Батальйони ТРО формувалися обласними військкоматами за підтримки обласних державних адміністрацій. Саме в такому батальйоні довелось мені служити.

10 травня 2014 р. я був призваний і зарахований до 39 батальйону територіальної оборони, який було сформовано Дніпропетровським обласним військкоматом згідно з наказом від 9 травня 2014 р. Батальйон формувався

із жителів Дніпропетровської області, але були й представники інших областей, які бажали захищати Україну, тому приїхали добровольцями до Дніпропетровська, дізнавшись, що тут формують новий батальйон. У батальйоні була велика кількість добровольців, але вважати його добровольчим було б неправильно, тому що всі патріоти, які прийшли до військкомату добровільно, усе рівно отримували повістки й оформлялися документально як призвані до лав Збройних сил України. Батальйон входив до складу ЗСУ та підпорядковувався оперативному командуванню «Південь».

39 батальйон територіальної оборони формувався (як і інші батальйони ТРО) повністю з нуля й був окремим, тобто не входив до складу інших військових підрозділів. Перед нами стояло завдання протягом місяця створити новий військовий підрозділ і забезпечити його бойове функціонування. Як цивільна людина, я погано розумів, як узагалі функціонує військовий підрозділ, не говорячи про потребу створення його так би мовити з нуля. Навчання на військовій кафедрі університету ніяк у цьому не допомагало, тому що його я закінчив 25 років тому й мало що пам'ятав, крім того, там такому й не навчали. Мені та багатьом моїм побратимам довелося виконувати принципово нові й незнайомі нам завдання. Тоді й усвідомили, що ведення війни – це не лише бойові дії, але й забезпечення матеріальне, грошове, координація прийнятих рішень, організація й взаємодія. В умовах війни помилки в цьому разі або неналежне функціонування підрозділів може коштувати життя людей.

Так сталося, що я ввійшов до складу батальйону з перших днів його існування й, можна вважати, був причетний до його формування. За військовою спеціальністю, отриманою на військовій кафедрі, я стояв на обліку як командир мотострілкового взводу, проте на мою майбутню службу в батальйоні вплинула цивільна спеціальність. Мене як економіста цілеспрямовано військкомат мобілізував для формування фінансової служби батальйону. Однак фінансистом мені стати не довелося. Через тиждень прийшов добровольцем кадровий військовий, професійний фінансист, який мав великий досвід керівництва фінансовою службою, і обійняв цю посаду. Мене ж призначили помічником командира батальйону із правової роботи. На своїй посаді я займався юридичними питаннями, а також допомагав фінансистам і стройовій частині. Тому долі всіх військовослужбовців батальйону так чи інакше пройшли перед моїми очима. Перетворення людей зі звичайних цивільних трударів у воїнів справила на мене найбільше враження.

Формування батальйону відбувалося в колишньому піонерському таборі в селі Хащове за Новомосковськом. Цікаво було спостерігати за тим, як з купки цивільних людей різних професій, різних соціальних груп формується військовий підрозділ. Ми ще не розуміли тих завдань, які перед нами поставлять. Виходячи з того, що ми – батальйон територіальної оборони, думали, що до наших функцій уходитимуть охорона мостів, залізничних станцій тощо. Особливого відчуття війни не було. Думалося, що воюють на Донбасі підрозділи СБУ, регулярні частини Української армії. Таку думку підкріплювало й штатне озброєння батальйону – винятково стрілецька зброя.

З бойової техніки в нас була лише одна броньована розвідувально-дозорна машина, а переміщалися ми на техніці, яка була мобілізована з народного господарства від різних підприємств й пофарбована, що називається, в усі кольори райдуги. Звичайно, такий вигляд не формував у нас відчуття серйозного бойового підрозділу. Хоч уже в російському інтернеті з'явилися новини, що в селі Хашове формують підрозділ «карателів», які озброєні танками, артилерією й будуть спрямовані на Донбас для знищення місцевого населення. Так ми вперше зіткнулися з відвертою брехнею про нас, про ЗСУ, брехнею, яку використовує Росія для ведення цієї війни.

Протягом місяця відбувалося формування батальйону й паралельно йшло бойове злагодження особового складу. Вісті, які надходили з Донбасу, все більше переконували, що служити доведеться там, а повідомлення про загибель наших солдат викликали в хлопців бажання швидше відправитися до зони АТО. Особливо сильно вплинула звістка про загибель ІЛ-76 над Луганськом. Декого із загиблих ми знали. Уже на початку червня нетерпіння йти захищати Україну стало відчутним, деякі хлопці почали вимагати від командування вирішувати питання відправлення на фронт або переведення в інші підрозділи, бо здавалося, що ми байдкуємо, коли там потрібна допомога. Проте війна означає постійне перебування людини в стані мобілізації, готовність у будь-який момент виконати поставлене завдання. Це ми зрозуміли, коли отримали перший наказ про вихід до зони АТО. 9 червня 2014 р. частина вибула в Донецьку область для організації й утримання блок-постів. Отже, ми остаточно зрозуміли, які завдання буде виконувати наш батальйон. 11 червня так само терміново вибула ще частина особового складу, а 27 червня остання частина батальйону (здебільшого підрозділи забезпечення) зібрали залишки майна й вибули на Донбас. З того часу батальйон у повному складі залучений до проведення АТО й перебуває за місцем постійної дислокації в зоні АТО. Лише раз, після того як 24 серпня 2014 р. батальйон потрапив в оточення в районі міста Іловайськ, йому довелося вийти із зони проведення АТО для переформування, а уже в листопаді повернутися назад.

Служба в безпосередньо бойовому підрозділі Збройних сил України якщо не змінила мою систему цінностей, то змінила принаймні їх сприйняття, ставлення до життя, його відчуття. Це відбулося, я гадаю, з усіма людьми, які так чи інакше стали причетними до цієї війни. По-перше, це відчуття, що наявний справжній, не словесний, просякнутий пафосом патріотизм. Це розумієш, коли бачиш, що є люди, готові жертвувати своїм життям заради виконання обов'язку, заради власної гідності і честі України. Це відчуваєш, коли розмовляєш з уже зрілими людьми передпенсійного або пенсійного віку, які досягли всього в житті, мають сім'ю, роботу, власний бізнес, але не змогли залишитися осторонь і прийшли добровольцями задля того, щоб їхнім дітям не довелося воювати, щоб вони могли в мирі будувати своє життя.

Війна дає відчуття існування та єдності української нації, відчуття військового братерства. З якою радістю ми вітали один одного, зустрічаючи українські підрозділи на дорогах Донбасу. Було відчуття єдиної сім'ї, яка

робить спільну важливу справу. З якою любов'ю до воїнів ставилися волонтери, з якою самопожертвою надавали допомогу. Саме завдяки ентузіазму й зусиллям українського народу ми змогли захистити Україну і вистояти під ударами північного сусіда. Водночас на цьому фоні надзвичайно гостро відчувалася гібридність війни. Частина людей не розуміла, та й не хотіла розуміти, що в країні йде серйозна війна, перебувала під впливом ілюзій про «братський російський народ». Це викликало подив і відчуття прикрасі. Багато людей фактично не розуміють, завдяки чому і кому живуть, працюють, заробляють, відпочивають і веселяться. Гнітючі відчуття були, коли загинув перший солдат нашого батальйону. Це був хлопець, якому ледве виповнилося 19 років. Він би міг бути студентом другого курсу університету й весело та безтурботно проводити час у тилу на батьківські гроші. Скільки сімей втратили своїх близьких за час війни? А хтось робить вигляд, що його це не стосується, намагається не помічати, або ж гірше – починає звинувачувати учасників АТО в різних гріхах. Щоб було зрозуміло, середня заробітна плата солдата 2014 р., коли йшла активна фаза війни, складала близько 3500 гривень. За цю суму, яка була для багатьох меншою, аніж їхня зарплата на «громаданці», люди ризикували власним життям.

Гібридність війни відчувалася в тому, що, попри підтримку населення, усе рівно постійно натикалися на спротив людей, на бюрократизм державної машини. Особливо дивним було для нас те, що самі кадрові військові в штабах не завжди переймалися питаннями швидкого відновлення і розбудови Української армії, а продовжували працювати так, начебто війна їх не стосується. Велика шана тим кадровим військовим, які в цей важкий час віддано виконували і продовжують виконувати свій обов'язок перед Батьківщиною, саме завдяки їм, їхнім знанням і досвіду ми змогли відродити свою армію. Адже ми, мобілізовані як цивільні люди, потребували професійної допомоги від військових. Водночас мобілізація цивільних людей і запустила реформу армії. Часто це були люди із ґрунтовною освітою, з досвідом організаційної роботи, ведення бізнесу. Крім того, мобілізовані не були інтегровані в армійську ієрархію, що давало їм змогу ставити принципові питання перед штабними чинами, не побоюючись організаційних висновків. Іншими словами, найстрашніше, що могли з нами зробити, – це відправити на фронт або звільнити з армії. Перше ми вже мали, а другим цивільну людину не налякаєш. Тому ми дозволяли собі не мовчати й різко ставити питання перед вищим керівництвом. Це, на мою думку, також було чинником тиску на проведення реформи армії.

Таким був мій досвід війни, яку веде Україна, відстоюючи свою територіальну цілісність і незалежність. Я гордий тим, що служив у 39 батальйоні територіальної оборони, і, сподіваюся, зробив свій внесок у виконання цим підрозділом завдань із захисту України. Я вдячний усім своїм побратимам за те, що вони із честю виконували свій обов'язок перед народом України й здобули бойову славу батальйоніві.

Після встановлення лінії розмежування на Донбасі, коли стало зрозуміло, що батальйони територіальної оборони виконали свої функції, батальйон був переформований у 39 окремий мотопіхотний батальйон зі збереженням свого номера. Я вшановую пам'ять тих своїх побратимів, які загинули на полях Донецької області, в Іловайському котлі, на Луганщині. Вірю, що їх жертва не була даремною. Україна буде вільною й розвинутою країною, а її громадяни будуть мати щастя жити в такій країні. Ми цього заслуговуємо. Ми за це заплатили велику ціну».

Ігор Іщенко, Ігор Лакей

ПАРХОМЕНКО АНАТОЛІЙ ІВАНОВИЧ

Жива історія яскравіша та цікавіша, якщо написана власноруч особою, яка перебувала в центрі подій. Її думки й почуття стають зрозумілі читачеві, адже людина безпосередньо розмірковує над сенсом подій, їхнім емоційним забарвленням. Коли ми сприймаємо інформацію, що близька за духом, нас переповнює почуття гордості за тих людей, енергією яких живиться наше нестабільне суспільство. Саме вони уможливають той життєстверджувальний ментальний вектор, що обов'язково допоможе впорядкувати наші міркування про добро та зло. Із цієї позиції ветерани АТО щонайкраще демонструють те справжнє, здатне проінняти своїм істинним патріотизмом, хоробрістю,

правдивістю без фальші.

Ось розповідь людини, яка 20 років працює в нашому університеті, має багатий життєвий досвід. Про себе пише ветеран АТО Анатолій Іванович Пархоменко:

«Я, Анатолій Іванович Пархоменко, народився 28 лютого 1963 р. у Полтавській області. Виховувався в дитячому будинку. 1980 р. закінчив середню школу № 20 міста Дніпропетровськ і в цьому самому році вступив до Полтавського вищого військового командного училища зв'язку, яке закінчив 1984 р. Доля офіцера почалася зі служби у найвіддаленіших місцях тоді ще Радянського Союзу. У 1984–1987 рр. проходив службу в Забайкальському військовому окрузі.

Хоч упродовж служби є право вибору місця служби відповідно до посади, яку пропонують, однак цей вибір нерідко певною мірою обмежений. Тим паче, що кадрові проблеми з укомплектуванням офіцерського складу поставали переважно в тих військових гарнізонах, що були розташовані за багато сотень кілометрів від столичного, сповненого перевагами життя. Отже, офіцерові не доводиться довго розмірковувати, а зупинятися на одній з небагатьох пропозицій наступного місця служби. Тож наступними регіонами, у яких мені довелося служити впродовж 1987–1993 рр., виявилися Середньозахідський та Туркестанський військові округи. Згодом фортуна мені посміхнулася, до того ж перемогло бажання служити рідній землі та народові України, де я виріс, навчався й отримав путівку у доросле, сповнене гарних подій життя. У 1993–1997 рр. проходив службу в залізничних військах Дніпропетровська. Трохи пізніше в мене з'явилася нова мотивація.

Річ у тому, що мене завжди приваблювала педагогічна робота, і, коли мені запропонували як військовому фахівцю-зв'язківцю навчати цьому ремеслу молодих офіцерів запасу, я з радістю погодився на це. У 1997–2005 рр. служив

на військовій кафедрі Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара на посадах завідувача лабораторії, викладача та старшого викладача.

З 2005 р. після звільнення з військової служби залишився працювати в ДНУ на фізико-технічному факультеті. З того часу й донині обіймаю посаду завідувача лабораторії кафедри систем автоматизованого управління.

Після Революції Гідності на тлі подій, що розгорталися на сході України, я замислювався над тим, що я можу змінити в житті, яка моя роль у цьому нескінченному лабіринті нестабільності і конфліктності. Утім, як відповідь на мої думки й міркування надійшла повістка до військкомату. Мені відразу запропонували службу з моєї спеціальності. Далі події розгорталися динамічно. Після медичної комісії 4 вересня 2014 р. був мобілізований до зенітно-ракетного дивізіону на посаду начальника зв'язку. Пройшли перепідготовку на полігоні та самостійно перемістилися на кордон із Кримом.

На шляху прямування нерідко люди проводжали нас чи то помахами рук, чи то перехрестившись, а хто з поклоном. Зустрічали щиро, небайдуже. Було дуже приємно бачити допомогу наших простих співвітчизників: хто ящик яблук дасть, хто мішки з картоплею, а деякі допомагали матеріально, тому що техніка по дорозі часто ламалася, і ми, проходячи через населені пункти, купували запчастини та інструмент.

Ми відчували, що десь неподалік уже ведуть бойові дії і нам невдовзі доведеться взяти в них безпосередню участь. Відтак 20 жовтня ми прибули до міста Маріуполь. Ставлення людей стало настороженішим, але ми підтримували один одного, сподіваючись на успішність і злагодженість дій. Наш військовий колектив на той час уже сформувався, і з 22 жовтня ми фактично почали виконувати поставлені бойові завдання.

Після 25 років служби в армії відчував рівень технічного, матеріального забезпечення армії. Усвідомили, що форма одягу низької якості, зимової форми взагалі немає, а також бронежилетів і шоломів (лише лічені одиниці волонтерського постачання і тих, хто зміг собі купити, каски були переважно часів Другої світової війни). Лише в лютому 2015 р. нас забезпечили всім потрібним.

Не можу не відзначити патріотизму багатьох військовослужбовців, завдяки яким ми змогли дійхати до місця призначення. Мене вразив один водій, який у місті Миколаїв за свій рахунок відремонтував військовий автомобіль, наварив броню й наздогнав колону техніки.

Безумовно, військовослужбовці були різні. Були й ті, за яких, м'яко кажучи, доводилося червоніти, а подекуди – здавати до правоохоронних органів. Проте абсолютна більшість військових поводити себе із честю.

З місцевим населенням ми швидко порозумілися. Місцеві мешканці допомагали і в благоустрої наметового містечка, дали трактора для риття окопів і бліндажів. Особливо дружні стосунки в нас склалися з місцевою школою, навіть провели змагання з фізкультури 23 лютого, а 9 травня навели лад на

місцевих меморіалах загиблих під час Другої світової війни і вшанували пам'ять про них.

За період проведення АТО армія перетворювалася на краще: налагоджувалося постачання (продовольче, технічне, речове), побутові проблеми також вирішувалися – купили пральні машини, баки для води, обладнали лазню тощо.

Особливу подяку хочу висловити волонтерам. Якби не наш народ, ми б на початковому етапі операції замерзли (ходили в тому, що було, напівцивільному одязі – як партизани) і недоїдали б істотно. Ніколи не забуду пиріжків, які привозили нам волонтери, листів від школярів, дитячих малюнків.

31 травня зі мною стався нещасний випадок – серйозна травма ноги. Після отриманої травми я вертольотом був доставлений до Дніпропетровського військового шпиталю. Плакати хотілося, коли наші тендітні медсестри несли мене в палату, роздягли, викупали й випрали мій одяг. Волонтери нагодували, як то кажуть, до «не можу». Після проведеної операції відправили на реабілітацію, навчили заново ходити. 7 жовтня мене демобілізували, і я повернувся на роботу до нашого рідного університету.

Так я коротко можу розповісти про свій життєвий шлях, його останні роки, у яких і напруга, і біль, і радість злилися воедино».

Ігор Іщенко, Анатолій Пархоменко

РЕПАН ОЛЕГ АНАТОЛІЙОВИЧ

У бойових діях на сході України задіяно військових різного віку й соціального походження. Серед них є чимало освітян, до того ж тих, кому раніше не доводилося проходити строкову військову службу. У цьому автобіографічному нарисі йдеться про особисті відчуття людини на війні. Своїми спогадами ділиться ветеран АТО, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України, старший лейтенант Олег Анатолійович Репан.

Олег Анатолійович – вихованець Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. 1995 р. він закінчив з відзнакою історичний факультет, а роком раніше кафедру військової підготовки. Відразу пішов працювати викладачем на історичному факультеті. 2003 р. захистив кандидатську дисертацію. Повістка до військкомату перервала його мирне життя. Ось його розповідь:

«Здається, Юрію Нікуліну належить висловлювання: «Війна – гарна школа..., але краще її було б пройти заочно». Напевно, згоден. Я не зумію тут і зараз написати системні спогади. Те, що Ви будете читати далі, – такий собі есей, низка вражень, емоцій, спогадів. Моя війна була дуже різною.

Початок – ПШЛС (пункт прийому особового складу) у Черкаському. Купа мужиків. Великі очі солдата, який бачить набір пігулок у моїй сумці. Не знаю, можливо, він сприйняв мене за наркомана. Утім, у мене просто боліла спина. І мої великі очі, коли мені дали речовий мішок. Оскільки я строкову службу не проходив, то зав'язати його – величезний інтелектуальний виклик. Зізнаюся, цей бій з мішком я програв – добре, що поруч були люди, для яких те все було дуже легкою справою. Далі стає зрозуміло, що ти, не зважаючи на звання старшого лейтенанта, нічого не розумієш в армійських порядках – ні як людей вишикувати, ні як команди віддавати. Але ж до цього ти звик бути компетентним, а отже, твої зуби скриплять від усвідомлення власного непрофесіоналізму.

Що іще? Черкаське, стадіон, ліс. Армійські намети, поруч – снігові замети. Щоправда, у наметі є буржуйка. Це додає позитиву. Утім, вода на ранок замерзає, і вмитися – то вже проблема. Протягом ночі ще із двома мобілізованими – Дмитром Гончаровим і ще з одним, який потім різко захворів, кидаємо в ту буржуйку дрова. Кидаємо, зокрема, тому, що бачили, як надриваються вдень ротний і зампотех (капітан Колодій загине, ведучи вогонь з БМП-2 по російській піхоті), роблячи з нічого роту та підіймаючи з небуття «бехи» (бойова машина піхоти). І їм потрібно хоч трохи спати. Години чотири сну у тебе є.

До речі, розуміння того, що офіцери твоєї роти – СПРАВЖНІ, є (хоч глибинний зміст цього слова розкривається ближче до передової). Коли вибухнув так званий бунт, один з наших взводів був вишикуваний. Ліворуч широкі народні маси тирлюються – чого хочуть, не ясно, але крику багато. Наш ротний також туди поглядає. Тут від взводу чуємо: «Товаришу капітане, а чого ми стоїмо? Ми ж збиралися на полігон, щоб стріляти?» І злегка навіть розгублений, але явно задоволений ротний веде нас на стрільбище. А виродек-командир 6 роти став дезертиром, і потім саме в цій роті було найбільше «200-х». 2 батальйон 93 бригади йому це ніколи не забуде. Земля – кругла!

А ще Черкаське – це твій одноліток Юрка Омеляненко «Старий». Навідник-оператор від Бога. І (де)мотиватор так само. Улюблені фрази: «Чого встали, смертнички?», «Солдат живе на полі бою сім хвилин!» Це все дуже надихало. А ще в нього завжди запас харчів, і коли ваша «беха» перевертається дорогою на полігон, ти сидиш із хлопцями, печеш картоплю і сало під коментарі Юри: «Старий воїн – мудрий воїн!»

Уперед! В останній вечір перед відправкою командирові накручують хвоста і примушують підтягати папірці, яких він не терпить узагалі. Береш на себе «штатку» роти – і пишеш, пишеш. Дописав. Треба обдзвонити всіх, бо людей відпустили додому. Ніхто не підвів – строковики навіть із сільського району Херсонщини поверталися. Тебе командир відпускає додому. На кілька годин. Ти рвешся додому, нехай хоч на трохи.

Уперед! Ешелон, Меліоративне, і бабусі, які хрестять нас, плачуть і кажуть: «Хлопчики, повертайтеся!» І дир-дир потягом усю ніч. GPS на телефоні Дімки Гончарова показує «амплітуду коливань» – від Красноармійська до Межової. Таки Межова. Ти піднімаєшся залізничним насадом, навантажений по самі вуха, зустрічаєш місцевого дядька, який вигукує «Слава Україні!» З одного боку, хочеться висловлюватися нецензурно, бо тобі важко і піт заливає очі. З іншого – це свій.

Перепочинок на межі областей. Далі – Донецчина. І ти сидиш на броні із чудовим мужиком – полковником Мамадалієвим. Про що говорили – не пам'ятаю. Зараз він живе в моїй пам'яті – і свіглина на стіні в залі полеглих музею...

Добропілля. Село. «Сепарів» – немає. За три дні зустрів одного. В усьому іншому – звичайне село. Люди говорять, як у нас, приймають, як своїх. І ти налагоджуєш контакт з головою сільради, директором школи, проводиш уроки з історії. Це те, що ти вмієш.

Далі – знову вперед. Згідно з обов'язками «замполіта» я мав залишатися в розташуванні батальйону, але не зміг. Просто подумав, що хлопці підуть, а я, офіцер, залишуся. Так не можна. Наш блок-пост – перший від нашої роти і перший під Красноармійськом (нині – Покровським). Вилізаємо з «бех», ротний говорить, де ми. Попереду на полі працює трактор. Іду знайомитися з трактористом. Розпитую: що і як, де найближча вода. За пару днів цей цілком простий і явно не дуже заможний чоловік приїхав до нас і привіз волонтерську допомогу.

Утім, перший контакт відбувся не з ним. Щойно вийшли, на дорозі біля наших «бех» зупиняється старенький «жигуль». Пара, віком за 60 років, абсолютно нормальні селяни. Виходить жінка: «Хлопчики, ви прийшли! Рідненькі, ви прийшли!» Плаче. З машини дістає молоко та пластикове відерце з-під морозива із сиром. Намагаємося відмовитися, але де там!

Я дуже багато говорив з місцевими. Третина – проти нас. Третина – готова була віддати останнє, навіть доводилося людей стримувати. Решті – байдуже. На початку говорив з місцевими годин по 10 на день. Багато з тих, хто проти нас, просто страшно боялися: «Для чого ви прийшли нас вбивати?!» Рационально нічого не поясниш. Тому звертаєшся до людини: «Подивися мені в очі. Я не ховаюся за балаклавою. Я прийшов тебе захищати». Дивилися. Попускало.

А ще пішли біженці із захоплених «руським міром» територій. Було в мене дві зустрічі, які залишили важкий емоційний слід і сенс яких мені пояснили згодом. Люди на машині покидають Донецьк. Родини, і обидва рази на задньому сидінні була молода симпатична жінка 25-30 років в якійсь прострації. Документи в порядку, отже, усе гаразд, пропускаємо. Мені пояснили інші біженці з Донецька, бо ми дуже багато з ними говорили під Красноармійськом (Покровським). Усе дуже просто. «Асвабадітелі» тоді в Донецьку були владою й робили, що хотіли. Тому гарна молода жінка могла потрапити на два-три дні повністю до рук виродків. Фізично ті жінки, яких я зустрічав, виглядали нормально, але якщо не бачити їхніх очей.

Ще одна річ – страх. Не знаю, може, є безстрашні бійці. Утім, жоден із хлопців, які пройшли Авдіївку, Донецький аеропорт чи Піски, мені не сказали, що не боялися. Я – так само. Найбільшим був страх у Черкаському, до виходу на позиції. Я – історик, і для мене війна з Росією не стала чимось несподіваним. Зрештою, третя за останні сто років. Я розумів, куди ми йдемо. І доводилося стискати зуби. Страх став відступати вже на блок-посту. Я – командир, я відповідаю за хлопців. Кожен з них значно кращий за мене боєць, бо всі вони пройшли строкову службу. Проте я мав їх об'єднати, поєднати їхні знання, емоції. Це не було просто. Мені катастрофічно не вистачало знань, до цього додавалася колосальна втома. Посміхніться разом зі мною: приїздить машина нас обкопувати, а я сиджу й не розумію, – у який бік відкидати землю. Потім страх кудись поступово відходив, на якийсь час знову повертався – перший обстріл, перша куля, яка свистить біля тебе. Я знаю: та, що свистить, не твоя, але вперше цей посвист дуже сильно додає адреналіну. Звикаєш. Один-два обстріли, а ввечері – спроба «мишебратів» прорватися. Такий собі звичайний день.

Уночі заходимо до Пісок, до Івана Начовного «Гнома». Поки розставили пости, розмістили людей – почало світати. Близько доби взагалі без сну, а хронічне недосипання триває з квітня. Лягаю – свистить і регулярно прилігає: не знаю, снаряд 88 міліметрів чи 120. Лежачи, вдягаю каску, накриваюся «броніком» і засинаю. Я не є хороброю людиною. Просто звикаєш до всього.

До речі, коли мене поранили, першою була думка: «Господи, нарешті я висплюся!»

Насправді все дуже просто. Треба розуміти, чому ти пішов на війну. Ми дуже багато говорили із хлопцями. І мотивації в нас у всіх: доцентів, штукатурів, слюсарів, інженерів – були дуже схожими. Дуже хочеться, щоб твої рідні ніколи не побачили війни. Мій друг і «замок» (заступник командира взводу) Олег Костріченко на пропозицію лягти в лікарню й не повертатися до Пісок сказав, що не хоче, аби його чотирирічна донечка ховалася в підвалах, а ми такого надивилися. Олег не повернувся, але його дитина живе в мирному місті. Я не воїн, аж ніяк не герой. Просто це – моя війна. Тому, якщо отримаю повістку, я знову піду».

Ігор Іщенко, Олег Репан

САРИЧЕВ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

Володимир Іванович Саричев народився 23 червня 1958 р. у місті Новомосковськ Дніпропетровської області в родині військовослужбовця. Разом з батьком – Іваном Васильовичем, матір'ю – Вірою Леонтівною та молодшим братом Леонідом з дитинства занурився в нелегке життя армійських гарнізонів, звик до регулярних переїздів, нових місць служби батька та змін побуту й домівок.

Після тривалого перебування протягом 1965–1971 рр. за місцем служби батька в Групі радянських військ у Німеччині (згодом – Західної групи військ) родина переїхала до міста Володимир-Волинський Волинської області, де Володимир навчався в середній школі № 3, яку успішно закінчив 1975 р.

Ще під час навчання у школі сформувалося непереможне бажання пов'язати свою долю з армійським життям – стати офіцером. Для цього юнак докладав чимало зусиль: тренувався в секції боксу, згодом продовжив заняття в дитячо-юнацькій спортивній школі з легкої атлетики, де опановував метання диска. Регулярно відвідував шкільний гурток зі стрілецької підготовки, у якому здобув навички поводження зі зброєю та практику влучної стрільби з малокаліберної гвинтівки.

Утім, основним усе ж залишалося шкільне навчання та підготовка до складання вступних іспитів. 1975 р. Володимир отримав атестат про середню освіту лише з відмінними оцінками, другий спортивний розряд з метання диска та подав документи для вступу до Новосибірського вищого військово-політичного загальновійськового училища, куди й вступив у серпні того самого року.

Почалися нелегкі будні засвоєння основ військової справи. У програмі були передбачені й потужний блок гуманітарних дисциплін, зокрема, історії, географії, філософії, психології та педагогіки, і комплекс тактичних та військово-технічних предметів, підсилена фізкультурно-спортивна підготовка. На відпочинок та розваги часу майже не залишалося.

Пригадується, наприклад, спроба виконати щорічне завдання із кросової підготовки в 300 кілометрів та славнозвісні «500 сибірських кілометрів» з бігу на лижах. Обліком цих кілометрів займався особисто командир курсантської роти. Враховувалися лише заплановані кроси – тривалі пробіжки під час ранкової зарядки, а великі пересування й марш-кидки на заняттях до уваги не бралися. До обліку потрапляли відомості лише з добрими та відмінними результатами. А без виконання цього завдання не можна було сподіватися

на отримання основного заохочення – канікулярних відпусток зимою та влітку. Тому всі курсанти відчайдушно боролися за хвилини та секунди на кросових трасах.

Володимир швидко здобув авторитет серед своїх однокурсників і вже після року навчання був призначений на посаду командира відділення із присвоєнням військового звання «молодший сержант», незважаючи на те, що в складі курсантів були й випускники Суворовських училищ, а також такі, які мали досвід строкової військової служби, тобто за традиційними армійськими поняттями негласно були вищими за статусом, ніж випускники загальноосвітніх навчальних закладів.

Швидко минули роки навчання зі стажуваннями на посаді командира мотострілецького взводу після завершення 2-го курсу у військах Далекосхідного військового округу (ВО) на кордоні з Китаєм в Амурській області та після 3-го курсу на посаді заступника командира роти з політичної частини в Середньоазійському ВО поблизу Ашгабату – столиці Туркменістану.

Після закінчення військового училища 1979 р. лейтенант В. І. Саричев отримав призначення для подальшої служби в полк забезпечення навчального процесу курсів «Постріл» Московського ВО на посаду заступника командира мотострілецької роти з політичної частини. Невдовзі, майже разом із присвоєнням військового звання «старший лейтенант» 1981 р., його призначають на відповідальнішу посаду – секретарем комітету комсомолу полку.

У червні 1983 р. В. І. Саричева призначають заступником командира зенітно-артилерійського дивізіону з політичної частини того самого полку. А після отримання військового звання «капітан» 1984 р. він починає цілеспрямовано готуватися для вступу до Московської військово-політичної академії – провідного за тих часів вищого навчального закладу збройних сил країни з гуманітарних питань.

Його мрія здійснилася в липні 1985 р., коли він став слухачем загальновійськового факультету академії.

Навчання тривало три роки із проходженням стажування на посаді заступника командира полку з політичної частини у складі Центральної групи військ, що дислокувалася в той час на території тодішньої Чехословаччини.

Після закінчення академії 1988 р., уже будучи майором, В. І. Саричев отримав призначення на посаду заступника командира полку з політичної частини поблизу кордону з Фінляндією до Ленінградського військового округу.

Через загострення воєнно-політичного конфлікту між Вірменією та Азербайджаном у травні 1991 р. В. І. Саричев був відряджений до Закавказького військового округу, військові якого виконували завдання з роз'єднання ворогуючих сил на вірмено-азербайджанському кордоні.

З розпадом радянської системи та проголошенням незалежності України підполковник В. І. Саричев у липні 1992 р. повернувся на Батьківщину та продовжив військову службу заступником командира механізованого полку з виховної роботи в селищі Гвардійське Новомосковського району в Одеському

військовому окрузі. Із травня 1995 р. В. І. Саричева призначають на посаду викладача кафедри військової підготовки Дніпропетровського тоді ще державного університету. Нова посада і коло обов'язків потребували й нового ставлення до виконання складних завдань підготовки офіцерів запасу в умовах скорочення Збройних сил України, катастрофічного зменшення фінансування оборонної сфери, падіння престижу військової служби тощо.

Утім, і за таких несприятливих обставин кафедра військової підготовки нашого університету спромоглася утримати освітні позиції, розширити контингент прийому, значно покращити технічну й матеріальну базу та поглибити наукову й методичну роботу. Саме в цей час В. І. Саричев плідно працює над дисертаційним дослідженням з історії України під керівництвом доктора історичних наук, професора В. В. Іваненка й у червні 2000 р. успішно його захищає, отримавши науковий ступінь кандидата історичних наук.

Методичний доробок В. І. Саричева складають праці з тактичної підготовки, методики виховної роботи в армійських підрозділах, військово-політичної історії України. 2003 р. він отримує вчене звання доцента кафедри військової підготовки, його призначають начальником предметно-методичної групи, а згодом – заступником начальника кафедри з навчальної та наукової роботи.

У жовтні 2005 р. підполковник В. І. Саричев звільняється з лав Збройних сил України з вислугою понад 30 календарних років та залишається працювати на кафедрі військової підготовки на тій самій посаді.

Після прийняття у вищих ешелонах влади суперечливого рішення про закриття кафедр військової підготовки, й у Дніпропетровському університеті зокрема, В. І. Саричев з 2007 р. працює доцентом на кафедрі міжнародних відносин факультету міжнародної економіки, а з квітня 2009 р. – завідувачем кафедри фізичного виховання та спорту нашого університету.

Серед основних здобутків В. І. Саричева як завідувача кафедри фізичного виховання та спорту варто виділити такі: започаткування традиції щорічного проведення науково-практичних конференцій з обговоренням проблем фізичного виховання та масового студентського спорту й виданням збірника матеріалів, що охоплюють переважно Придніпровський регіон і Україну загалом; впровадження до навчального процесу інноваційних технологій – кардіотренажерів, аквааеробіки, скіпінгу зокрема; підтримка та розвиток нових видів спорту – черліденгу, фітнесу, історичного фехтування, історичного середньовічного бою, команда якого, до речі, виборола 1 місце на чемпіонаті світу 2017 р. в Іспанії.

Мирний перебіг життя українців 2014 р. перервали бойові дії на сході держави. В. І. Саричев у серпні за третьою хвилиною мобілізації був призваний до лав Збройних сил на посаду заступника командира 3 мотопіхотного батальйону (мпб) по роботі з особовим складом 17 окремої танкової бригади (Отбр) Південного оперативного командування.

Активна фаза формування батальйону розпочалася з 20 серпня в пункті постійної дислокації в місті Кривий Ріг. До його складу потрібно було

оперативно призвати понад 600 осіб переважно з Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської, Кіровоградської та Миколаївської областей, отримати зброю й інше військове спорядження, у стислі терміни організувати бойове злагодження підрозділів та польовий вишкіл з метою висування до зони АТО.

Це було вкрай складним завданням. Пунктом прийому особового складу, куди подавалися мобілізаційні ресурси, керували офіцери 17 Отбр, які намагалися за будь-яких умов виконати директиви Генерального штабу щодо кількості мобілізованих, а через це практично не звертали уваги на якість. Тому серед військовослужбовців батальйону було багато не придатних до військової служби за станом здоров'я, засуджених за тяжкі злочини, тих, хто не відповідав призначеним військово-обліковим спеціальностям, людей зі складними сімейними обставинами, які очікували повернення додому. Особливо прикрим у такій ситуації стало те, що офіцери-керівники вже мали бойовий досвід, пройшли важкими шляхами АТО, розуміли глибину проблем, які потрібно було б вирішити, але за традиційною звичкою понад усе цінували рапорт про виконання завдань вищого командування.

Утім, попри все, серед особового складу переважали офіцери, молодші командири та бійці, які прагнули швидко відновити власні бойові навички, підготувати ту незначну кількість техніки, що була надана батальйонові, та згуртувати підрозділи як бойові одиниці. Особливою результативністю відрізнялася робота колективів 8 мотопіхотної роти, гаубичної батареї, протитанкового взводу, взводу технічного забезпечення та ін. Варто було б поіменно назвати й кращих командирів та бійців батальйону, але передати щире бажання великої кількості людей стати справжніми майстрами військової справи обмежений обсяг публікації не дає змоги.

Хочеться відзначити активність та ініціативу командира батальйону полковника І. І. Щербини, який, на жаль, пізніше в лютому 2015 р. загинув у боях під Дебальцевом. За його задумом, коли стала зрозумілою вкрай незадовільна пропускна здатність стрілецького вогневого містечка, було розпочато обладнання взводного опорного пункту для відпрацювання стрільб відділеннями та взводами, тренування управління підрозділом та вогнем у бою. Такий безцінний досвід згодом виявився дуже корисним у траншеях на передовій.

Ще один показовий штрих до командирського портрету І. І. Щербини – його наполегливість у справжніх пошуках бойової техніки для укомплектування батальйону. Спочатку він знайшов 12 БМП, які після капітального ремонту перебували в Миколаївському порту, бо були затримані митниками через спробу продати їх в одну із країн Близького Сходу. З Миколаєва військовим ешеленом вони були спочатку спрямовані до Кривого Рогу, а потім залишилися в бригаді на полігоні «Широкий лан». Лише згодом на позиціях опорних пунктів під Дебальцевом ми зрозуміли ціну втрати цієї техніки для боездатності наших підрозділів.

Після цього І. І. Щербина спромігся, щоб батальйону надали техніку з бази збереження на Хмельниччині. Туди була відряджена група механіків-водіїв для

підбору, ремонту, доукомплектування та завантаження бойових машин на платформи. Протягом місяця було підготовлено для відправки 18 одиниць техніки. Утім, як і минулого разу, дві третини із загальної кількості були спрямовані до іншого батальйону, а решта все ж таки підсилили нашу бойову міць та зберегли багато життів, особливо під час виходу з оточення під Дебальцевом.

Заради справедливості потрібно відзначити, що до листопада 2014 р. 3 мпб, добре навчений стріляти зі стрілецької зброї, керований і хоч би частково забезпечений технікою, практично був розукомплектований через відрядження його окремих підрозділів до інших частин у складі сил АТО. Залишилося менше чверті від початкового складу.

З перших днів листопада за директивою Генерального штабу із залишків 3 мпб та окремих підрозділів 40 добровольчого батальйону «Кривбас» був сформований 40 окремих мпб у складі 17 Отбр. Командиром батальйону було призначено підполковника В. В. Почерняєва, заступником командира по роботі з особовим складом – В. І. Саричева. Розпочалася нова сторінка бойового шляху батальйону та його бійців.

Формування 40 мпб також відбувалося зі значними ускладненнями. По-перше, батальйон наполовину складався з бійців та командирів, які вже мали бойовий досвід, пройшли через Іловайський котел, пізнали гіркоту втрат своїх побратимів та з недовірою ставилися до рішень командування вищих ланок. Більшість з них були призвані із Кривого Рогу, мали тісний зв'язок з родинами та намагалися у вільний час потрапити до своїх домівок. До того ж дуже відчутним був психологічний тиск на бійців добробату через украй заангажовану оцінку їхніх дій вищим командуванням під час літньої кампанії 2014 р., особливо за низьку організованість виходу з-під Іловайська, великі втрати техніки та озброєння.

По-друге, для укомплектування батальйону не вистачало спеціалістів: танкістів, операторів протитанкових керованих ракет, особового складу для підрозділів бойового забезпечення, а також майже не було броньованої техніки для підсилення босездатності. Водночас не було й розпачу, зневіри у власних силах та сумнівів щодо виконання поставлених завдань: під час завантаження ешелону, пересування до району бойового призначення жоден борець не залишив самовільно військову частину, хоч батальйон пішов до зони АТО укомплектований лише наполовину.

У район бойового призначення на південно-східні околиці Дебальцева батальйон вийшов 20 грудня 2014 р., де замінив підрозділи 25 батальйону «Київська Русь» на низці опорних пунктів і блок-постів. Розпочалася напружена підготовка позицій з метою організації оборони, хоч достовірної інформації про справжні наміри противника не було.

Із другої половини січня 2015 р. ситуація під Дебальцевом значно загострилася: позиції батальйону постійно обстрілювала артилерія противника, ворожі танки з далекої відстані намагалися вразити основні складові частини

опорних пунктів, у глибину нашої оборони, використовуючи значні проміжки та відкриті фланги, періодично потрапляли диверсійні групи.

Під час масованого вогневого нальоту ворожої артилерії В. І. Саричев 6 лютого 2015 р. отримав вогнепальне осколкове дотичне поранення правої тім'яної ділянки голови, контузію та низку мінно-вибухових травм, але позицій не залишив і продовжував виконувати поставлені завдання у складі батальйону.

Після значного зниження інтенсивності бойових дій 9 лютого 2015 р. за наказом командира разом із двома бійцями-зв'язківцями та водієм був направлений до штабу 17 Отбр в район міста Артемівськ. На головній дорозі, що вела в тил з Дебальцева до Артемівська, бійці несподівано потрапили у ворожу засідку загону козацького союзу «Область війська Донського». Були захоплені в полон та відправлені до Донецька.

Звільнення В. І. Саричева відбулося лише 29 квітня 2015 р. завдяки вдалій складній операції, яку здійснили бійці «Офіцерського союзу» під керівництвом В. Рубана. Після нетривалого лікування та реабілітації В. І. Саричев продовжив військову службу спочатку у складі 40 окремого мпб у Кривому Розі, а згодом у навчальному центрі селища Черкаське Новомосковського району. Лише 15 жовтня 2015 р. був демобілізований за Указом Президента України й повернувся до мирного життя.

За дії під час АТО нагороджений орденом «За оборону країни» Фонду оборони країни, пам'ятним орденом «Військова мужність» Січового козацтва запорізького, медаллю «За жертвність і любов до України» Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета, медаллю «Учасник АТО» начальника Генерального штабу Збройних сил України.

Продовжуючи працювати в ДНУ імені Олеса Гончара на посаді завідувача кафедри фізичного виховання і спорту, В. І. Саричев у березні 2016 р. успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук з теми «Людський розвиток в системі державного регулювання: методологія та практика» у спеціалізованій вченій раді науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі.

Ігор Іщенко, Володимир Саричев

СЕРЕДЮК ВОЛОДИМИР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 11 серпня 1980 р. у місті Дніпропетровськ у сім'ї інженерів. Батько – Середюк Олександр Іванович, родом із села Вчорайше Попільнянського району Житомирської області, за професією геодезист. Мати – Середюк (дівоче прізвище – Кочмар) Валентина Дмитрівна, родом із села Зайчики Городоцького району Хмельницької області, за професією математик. Обоє батьків із селян.

Про себе розповідає:

«1987 р. був прийнятий до середньої школи № 133 міста Дніпропетровськ, де навчався до 1997 р. Ніколи не був відмінником, непросто давалися гуманітарні предмети, але з математики та фізики завжди брав участь у районних змаганнях, а з хімії посідав призові місця на всеукраїнських олімпіадах. 1997 р. вступив на хімічний факультет Дніпропетровського державного університету, де з 3 курсу навчався на кафедрі фізичної хімії. Протягом 3–4 курсів паралельно вчився на військовій кафедрі Дніпропетровського національного університету, де отримав звання лейтенанта запасу, військово-облікова спеціальність 021000 – командир мотострілецького взводу. Взводи хіміків на військовій кафедрі завжди вважалися одними з найкращих на своєму потоці, це, зокрема, підтверджує й те, що з п'яти моїх однокурсників, з якими я підтримував зв'язок, троє пішли мобілізованими до лав Збройних сил України в 2014–2015 рр.

Після закінчення ДНУ 2002 р. вступив до очної аспірантури на кафедру неорганічної хімії, 2003 р. перейшов на заочне відділення. З того часу працював на різних посадах у різні роки: інженер, завідувач лабораторії, молодший науковий співробітник та старший науковий співробітник на хімічному факультеті Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Захистив дисертацію й отримав науковий ступінь кандидата хімічних наук з напрямку «Електрохімія» 2015 р.

Був мобілізований 1 квітня 2014 р., коли мене направили до в/ч 3036, що перебуває біля міста Підгородне та є підрозділом внутрішніх військ. Перше враження від частини було не особливо позитивним. Я зрозумів, що до мобілізації в частині служило менше сотні солдат і офіцерів та її вже готували до розформування. А тут одночасно завезли близько тисячі людей у практично непристосовану для цього частину. Казарми з розбитими вікнами, утім, добре, що хоч армійські палатки та буржуйки до них уже завезли. Люди, які проходили перед нами в цій частині 10-добові збори, розповідали, що за час свого перебування тут вони лише раз відстрілялися на полігоні 15-ма патронами. На жаль, загальне невпорядкування життя частини, занадто великий час, коли особовий склад був полишений сам на себе, не міг не вплинути

позитивно на моральний стан військовослужбовців частини, тим більше найближчі населені пункти були дуже доступні.

Медики відразу заявили, що в них в аптеці лише бинти та аспірин. Тож хворих мобілізованих військовослужбовців відправляли на лікування до військового шпиталю. Оскільки в мене тоді виявили підвищений артеріальний тиск, незабаром назад відправили й мене.

Потрібно сказати, що мені ще неодноразово доводилося контактувати з в/ч 3036, зокрема, там протягом 2014–15 рр. служив мій однокурсник. Так що потрібно відзначити, що протягом проходження служби на блок-постах під Маріуполем, їм вдалося вирішити свої організаційні питання.

Після цього я був направлений для проходження служби до Індустріально-Самарського об'єднаного військового комісаріату. Спочатку моїм основним завданням була робота з підприємствами, узгодження мобілізаційних списків, утвердження першочергових засобів оборони на випадок бойових дій у межах міста. Не можна сказати, що останнє пророблялося дуже активно, адже в червні практично всі були впевнені, що бойові дії на сході держави закінчатся максимум через пару місяців без великої крові...

У червні мене перевели до обласного військкомату, де обіймав посаду оперативника. Брав участь у перевірках районних військкоматів, контролював перевезення військового майна, зокрема амуніції, до військових частин. З останнім часто виникали проблеми, особливо спочатку, адже наявність майна насправді, особливо форми та взуття, регулярно не збігалося з кількістю за документами, що потребувало немало часу, щоб розібратися в цьому безладі. Так само зброя й особливо техніка, що зазначалася в документах як така, що має першу чи другу категорію за своїм станом, насправді виявлялася третьою або четвертою категорією, і без ремонту (подекуди капітального) відправляти на фронт її було неможливо.

Протягом цього часу мені неодноразово доводилося бути в місцях перебування частин 93 окремої механізованої бригади та згаданої в/ч 3036. І якщо нестачі стрілецької зброї, військового одягу в них там ніколи не було, то техніки й протитанкових засобів, зокрема протитанкових ракетних комплексів, у частинах завжди не вистачало. Вирішити цю проблему на той час ми були не в змозі.

У вересні–жовтні 2016 р. був направлений на перепідготовку до 25 окремої повітряно-десантної бригади в/ч 0440 і призначений на посаду заступника командира роти по роботі з особовим складом роти вогневої підтримки 1 батальйону. Однозначно порівняно з 93 окремою бригадою, а тим більше із частинами внутрішніх військ, повітряно-десантні війська відрізнялися. Це був зовсім інший рівень. Хоч і там через різке збільшення особового складу (приїхала понад тисяча резервістів), наприклад, місцева їдальня просто не встигала за відведену обідню перерву нагодувати всіх солдатів та офіцерів. Тож неодноразово доводилося купити щось з'їсти, щоб не запізнитися на післяобідні навчання. Утім, зважаючи на те, що всі резервісти були добровольцями, ніхто не скаржився.

Навчання були досить інтенсивні із самого ранку і до нічних стрільб. До останніх була привернута особлива увага, зокрема під час маневрів на рівні батальйону. Нам було сказано так: «Мужики, у нас два «Урали» боєприпасів, потрібно їх відстріляти». Як тут з посмішкою не згадати про 15 патронів на весь час перепідготовки у в/ч 3036... А тут на одну роту я приймав по 10 «цинків» патронів 5.45, 7.62 та 12.7, ящики для пострілів із гранатометів, ручні гранати та для АГС.

Окрім того, я записався добровольцем на стрибки з парашута. Ми за чотири доби екстерном вивчили програму, яку здебільшого проходять кілька місяців. Хто стрибав з парашутом, свій перший стрибок не забуде ніколи.

За своїм соціальним станом резервісти були дуже різні, представляли всі верстви населення. І якщо говорити про різний бойовий та життєвий досвід, рівень освіти, матеріальний стан тощо – то це дуже добре для обміну досвідом та згуртування суспільства, тоді як різний вік та фізичний стан, на мою думку, є не дуже позитивним. Очевидно, саме із цим пов'язано два смертельних випадки в сусідніх ротах під час навчань, коли літні солдати не встигали за темпом своїх підрозділів і в них не витримувало серце. Водночас від вивихнутих гомілок, переломів та легких поранень під час активних навчань, мабуть, об'єктивно нікуди не дітися. Таких було приблизно 3 % серед особового складу. Основне, щоб усе було виліковне.

Відповідно до пройденної перепідготовки на цей момент я перебуваю в оперативному резерві 25 окремої повітряно-десантної бригади».

Ігор Іщенко, Володимир Середюк

4.2. ВОЛОНТЕРСТВО І ПАТРІОТИЗМ: ВЕЛІННЯ ЧАСУ

Волонтерство й доброчинність, студентську ініціативну діяльність можна сьогодні розглядати як ресурс соціально-педагогічної та психологічної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, як активну громадянську позицію молоді у студентському віці, як допомогу вимушеним переселенцям та постраждалим від воєнних дій на сході країни, як ресурс формування готовності студентської молоді до роботи у волонтерських об'єднаннях у непередбачуваній ситуації та професійного самовизначення, як бренд волонтерського центру вищого навчального закладу, яким є наш Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.

Доброчинність молодих людей студентського віку стає сучасним стилем їхнього життя, своєрідною самореалізацією, цінністю їхнього світогляду.

Волонтерська робота як ідея соціального служіння майже настільки ж давня, як і поняття «соціум». В історії не було жодного суспільства, байдужого до ідей добровільної та безкорисливої допомоги, без людей, для яких способом самореалізації, самовдосконалення, спілкування з іншими була праця на благо тієї спільноти, у якій людині довелося народитися й жити.

Нам варто пригадати сторінки історії, які засвідчують витоки добродійності. Досить давно благодійництво вважали нормою світського життя, прикметною рисою особистості кожного, хто ставав причетним до справ громади, ознакою нового, перспективного етапу розвитку суспільства. Розвитку того, що неодмінно позначатиметься в майбутньому. Збережені матеріали дають нам уявлення про тих, хто дбав про інших, хто своєю турботою добрими справами поліпшував життя багатьом нужденним людям.

Відомо, що започатковано волонтерську роботу в Англії, а пізніше й у США студентами, які працювали здебільшого з населенням у сетльмент-центрах, що виникли за аналогією з європейськими кварталами в колоніях як центри соціальної допомоги для місцевого населення та як благодійні установи на зразок Тойнбі-холу, заснованого священиком С. Барнетом 1884 р. у бідному районі Лондона. Цей заклад функціонував за рахунок приватних пожертвувальників і став поштовхом до створення понад 400 благодійних установ в англійських та американських містах. Студенти, які об'єднувалися на волонтерських засадах у невеликі групи, а пізніше – у добровільні товариства, оселялися в найбідніших кварталах Лондона, а потім – у багатьох міських районах усієї Великої Британії, щоб по-справжньому відчувати бідність та займатися безпосередньою соціальною роботою. Вони були провідниками освіти, різних видів культурної діяльності, помічниками місцевих жителів у вирішенні соціальних проблем та наданні допомоги тим, хто її потребував.

Наведені факти засвідчують, що волонтерську роботу розпочато в XIX ст., у час поширення громадської благодійності, кульмінацією чого стало створення сетльмент-центрів, де зародилися окремі напрями та форми соціальної роботи. Самі ж сетльменти стали прообразом багатьох сучасних інституцій, які успішно функціонують у територіальних та етнічних громадах

різних країн. Є підстави стверджувати, що волонтерська робота зародилася і як студентський волонтерський рух.

Особливо актуальним є виникнення волонтерського руху саме в студентському середовищі, поширення благодійності ще на Катеринославщині. Відомо, що Дніпропетровщина в усі часи мала сильну традицію благодійництва, а її історія знає багато гідних людей, місць та подій, що впливали на розвиток не лише міста, але й усієї країни. До благодійних організацій належали й Опікунство дитячих притулків, місцеве відділення Товариства Червоного Хреста, десятки товариств допомоги незаможним учням місцевих закладів освіти тощо. Відомі вчені, педагоги та студенти Дніпропетровського інституту народної освіти також не були винятком у добродійній справі того та пізнішого часу. Створені товариства допомоги студентам й учням опікувалися не лише проблемами студентської молоді, а й допомагали сиротам із притулків, шкіл та дитячих установ.

Вияви благодійництва в Україні наявні здавна, з часом вони переростали у стійкі традиції, що жили століттями й переходили із покоління в покоління, як найкращі здобутки людства, і сьогодні продовжуються у волонтерстві тих, хто вважає цю діяльність важливою, милосердною й адресною. Естафету цієї справи надійно прийняли й наші сучасники – студентська молодь ХХІ ст. Про діяльність волонтерів та їхнього Центру соціальних ініціатив і волонтерства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара є достатня кількість наукових статей, публікацій, відеосюжетів тощо.

Традиції добродійництва цей Центр продовжує вже 15 років. За своїми напрямками діяльності він є унікальним і не має аналогів серед вищих навчальних закладів України. Коли в суспільстві про волонтерство з'являлися лише перші повідомлення, у ДНУ була вже організована цілеспрямована робота з пошуку тих форм і напрямів роботи, які відповідали б вимогам і потребам часу. Проблема психологічної та соціально-педагогічної допомоги соціальним сиротам була на той час, коли створювався Центр соціальних ініціатив і волонтерства, вкрай важливою та актуальною. Центр як громадське об'єднання підтримує тісний взаємозв'язок зі структурами університету, зокрема з радою з гуманітарно-виховної роботи (професор В.В. Іваненко), групою аналізу у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді (доцент Н.П. Олійник), студентською радою університету (А. Кравченко), кафедрами педагогіки і спеціальної освіти (доцент С.І. Нетьосов), соціальної роботи (професор О.О. Осетрова) та ін. Центр соціальних ініціатив і волонтерства був створений 2002 р. на факультеті психології завдяки ідеї його керівника, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти З.П. Бондаренко та групи студентів зі спеціальності «Психологія, соціальна педагогіка». 2010 р. він набув статусу загальноуніверситетського (наказ ректора ДНУ імені Олеся Гончара № 454 від 14.06.2010 р., перезатверджений 2016 р. – наказ № 130 від 10. 06. 2016 р.) та успішно діє дотепер. Центр має свої Положення, структуру, склад координаційної ради, а також соціальних партнерів.

Напрямами діяльності Центру є підготовка студентів у школі волонтерів

до волонтерської діяльності, організація безпосередньої волонтерської роботи для різних категорій дітей – тих, які залишилися без батьківського піклування в дитячих будинках, центрах соціально-психологічної допомоги, для дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних класах міських шкіл, з родин, тимчасово переселених з Донбасу, дітей учасників і ветеранів АТО та ін. Ця робота охоплює надання різних видів послуг – соціально-педагогічних, освітніх, психологічних, організації дозвілля тощо; здійснення фандрейзингу, проведення благодійних акцій, ігротек тощо; створення соціальних проєктів.

До складу волонтерського об'єднання університету входить 57 осіб, представників різних факультетів: психології, суспільних наук і міжнародних відносин, економічного, прикладної математики, біолого-екологічного, медичних технологій діагностики і реабілітації, які займаються різними видами волонтерської діяльності. У структурі Центру є школа волонтерів, тренерська студія, прес-центр, аматорський театр, комітет соціальних проєктів, відділ супервізії, моніторингу.

Метою діяльності Центру соціальних ініціатив і волонтерства визначено організацію волонтерської роботи майбутніх фахівців освіти, соціальної роботи, їх підготовку до здійснення професійних функцій через залучення до доброчинної діяльності, підтримку та розвиток соціальних ініціатив. Ця мета детермінувала формулювання основних завдань, визначення пріоритетних напрямів діяльності. Основним змістом діяльності Центру стало сприяння розвитку волонтерської роботи в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, спрямованої на формування у студентів інтересу до доброчинної діяльності, та її організаційно-методичне забезпечення; створення сприятливих умов для гармонійного розвитку студентської молоді, задоволення потреб у добровільному виборі напрямів волонтерської роботи, активної участі в наданні соціальних послуг; сприяння академічним групам, студентським радам факультетів, окремим студентам у реалізації ними власних соціально значущих ініціатив і проєктів; участь у розробленні інноваційних соціально-педагогічних технологій у галузі соціальних ініціатив і виховання та їх впровадження в систему позааудиторної роботи студентської молоді; встановлення зв'язків із соціальними службами для сім'ї, дітей та молоді, інтеграція в міжвузівську систему соціальної роботи з молоддю; сприяння успішній соціалізації та розвитку здібностей, інтересів, нахилів студентів в умовах позааудиторної роботи через освітні і виховні програми, через безпосередню волонтерську роботу студентів університету; координація наукових досліджень на факультетах університету нових соціально-педагогічних технологій та впровадження їх у навчально-виховний процес закладів освіти (дитячі будинки, притулки, центр реабілітації неповнолітніх); організація факультетських тематичних конкурсів на краще розроблення соціально значущих ініціатив і проєктів, волонтерської роботи; підбір психодіагностичних та корекційно-розвивальних методик з надання психолого-педагогічної допомоги дітям, які залишилися без батьківської опіки, дітям з вадами фізичного і психічного розвитку; залучення, відбір та навчання

студентської молоді у школі волонтерів, проведення тематичних семінарів, тренінгів, семінарів-тренінгів для волонтерів у галузі новітніх педагогічних, соціально-педагогічних технологій; організація практичної діяльності волонтерів у закладах інтернатного типу, дитбудинках та притулках міста; надання різних видів послуг (соціально-педагогічні; матеріальна допомога; психологічні; інформаційні; просвітницькі; реабілітаційні; юридичні; розважальні; освітні та ін.) вихованцям дитячих будинків № 1, «Сім'я», притулку «Барвінок», дитбудинку для дітей з особливими потребами (школа-інтернат № 1, № 6), центру соціально-психологічної реабілітації дітей; здійснення супервізії та моніторингу волонтерської роботи в університеті; висвітлення діяльності Центру соціальних ініціатив і волонтерства у засобах масової інформації й на інтернет-сайті; створення міжвузівського координаційного центру волонтерства.

Нечуваний розвиток волонтерської активності різних верств українського населення, неурядових організацій, окремих пересічних громадян і політичних лідерів під час та після Революції Гідності й Євромайдану, а також нова хвиля волонтерства в умовах тривалого збройного протистояння на сході України потребує осмислення цього феномену як у теоретико-методологічному, так й у прикладному, практичному плані. Тим більше, що у волонтерських громадянських ініціативах відбиті не лише внески добровільної, неприбуткової активності, а й нерідко цілком корисливі мотиви людини: чийсь інтереси піару, бажання зробити собі кар'єру політичного і громадського діяча на горі тимчасово переміщених осіб або переселенців чи звичайні спроби отримати фінансовий зиск від чужого нещастя. Загалом значна заангажованість за умови відсутності особистісних чеснот у тих, хто веде громадські волонтерські справи, видається серйозною перешкодою, що гальмує розвиток українського громадянського суспільства, оскільки результатом цього стає низька взаємна довіра в суспільстві, втрата рушійної сили волонтерства – суспільно корисного характеру його діяльності.

За останній, непростий для всіх громадян України час, у діяльності волонтерського центру з'явився ще один напрям – соціально-психолого-педагогічний супровід членів родин переселенців зі східних областей, родин загиблих воїнів АТО, школярів та студентів з тимчасово окупованих територій, які навчаються в освітніх закладах міста Дніпро; матеріальна допомога мешканцям Донбасу та воїнам у зоні АТО, організаційна робота з підготовки волонтерів-студентів до цієї роботи. Підтримка цього напрямку діяльності відчутна від ректорату університету, особисто ректора, професора М.В. Полякова, ради студентів (Артем Кравченко) та деканатів факультетів.

У контексті виховання високоосвіченої, національно свідомої особистості фахівця нового часу сьогодні особливо важливим є концептуальне досягнення військово-патріотичного виховання студентської молоді. Привертає увагу одне із завдань реалізації цього напрямку виховання – пошук та реалізація сучасних форм і методів національно-виховної та військово-патріотичної роботи зі студентською молоддю, узагальнення його позитивного досвіду.

Можна переконливо стверджувати, що в університеті скоординовано

діяльність ректорату, деканатів, кафедр, кураторів, органів студентського самоврядування у справі національно-військово-патріотичного виховання студентської молоді та здійснено її сучасне інформаційне забезпечення, активне залучення до реалізації цього виховання молоді громадських та благодійних організацій, освітніх, наукових та культурних установ Дніпропетровщини й України загалом.

Зрозуміло, що реалії сьогодення потребують від конкурентоспроможної особистості сучасного фахівця навичок швидкої адаптації до різноманітних явищ соціального середовища, умінь приймати самостійні відповідальні рішення та долати життєві перепони, активізувати особистісний потенціал для самореалізації та самоствердження в різноманітних сферах людської життєдіяльності.

За останні роки були розроблені та впроваджені освітньо-виховні програми в нашому виші, основною метою яких стало формування в молоді патріотизму, високої гідності, розуміння здорового стилю життя, розвитку резильєнтності молодих людей, законопорядності й високої моральності.

Найбільше це стосується усвідомлення значущості почуття поваги до рідної землі, готовності до захисту Батьківщини, пошана до історичної пам'яті, збереження та зміцнення власної ідентичності. Зокрема, в історію ДНУ імені Олеся Гончара вписані героїчні сторінки подвигу наших університетських колег: мужній приклад асистента кафедри політології факультету суспільних наук і міжнародних відносин **Павла Левчука**, стрільця-зенітника, солдата 25 окремої Дніпропетровської повітряно-десантної бригади, який загинув у ніч з 13 на 14 червня 2014 р. у літаку ІЛ-76, збитому над Луганськом; **Сергія Петрова**, випускника факультету суспільних наук і міжнародних відносин 2011 р. спеціальності «Політологія», який загинув 18 січня 2015 р., захищаючи підступи до Донецького аеропорту у лавах зведеного загону бійців 95 аеромобільної та 93 механізованої бригад; **Олександра Чернікова**, випускника факультету систем і засобів масової комунікації, який у званні молодшого сержанта пройшов усі «гарячі точки» АТО й загинув біля Донецького аеропорту під Авдіївкою. У списку загиблих героїв, імена яких назавжди вписано в історію університету, – **Олексій Тищик**, випускник юридичного факультету, **Володимир Градиський**, випускник механіко-математичного факультету, **Денис Гаврюшин**, випускник юридичного факультету, **Роман Карась**, випускник фізичного факультету, розвідник 56 ОМПБр, рядовий, який загинув під Маріуполем 4 жовтня 2015 р., **Дмитро Астапов**, випускник механіко-математичного факультету, стрілець 72 ОБр, загинув поблизу села Опитне Ясинуватського району Донецької області 11 травня 2015 р.; **Андрій Савчук**, випускник факультету психології, доброволець батальйону «Дніпро-1», рядовий, який помер 31 серпня 2014 р. унаслідок тяжкого поранення, отриманого під Іловайськом.

Надзвичайно важливою подією в контексті цього напряму роботи є відкриття меморіальної дошки в навчальному корпусі № 1 в пам'ять про десяткох загиблих воїнів у зоні АТО – випускників університету. Дніпровський

національний університет імені Олеся Гончара є єдиним в освітньому просторі регіону, який здійснює цю гідну справу заради виховання майбутніх поколінь студентської молоді.

В арсеналі форм і методів волонтерської роботи є й інноваційні технології. Зокрема, психологічна служба ДНУ імені Олеся Гончара (керівник – доцент В.І. Лазаренко) разом з Центром соціальних ініціатив і волонтерства університету (керівник – доцент З.П. Бондаренко) розробили соціальний проект «Партнерська підтримка студентської молоді із числа переселенців із тимчасово окупованих територій». Метою проекту є створення умов для підвищення соціальної активності серед студентської молоді з тимчасово окупованих територій; залучення студентської молоді і викладачів до волонтерської роботи; психотехнічна підготовка студентів і психологів-практиків, які могли б у майбутньому надавати різну психологічну допомогу. Для досягнення цієї мети організована робота навчально-розвивальних груп: «Соціальне проектування» – розроблення і підтримка в реалізації соціальних проектів, залучення до волонтерської роботи та «Технології соціально-психологічного консультування» – психотехнічна підготовка студентів і практичних психологів. Заняття в цих групах, які студенти охоче відвідують, проводять досвідчені психологи служби.

На нашу думку, психологічна підтримка студентів-переселенців полягає в тому, щоб допомогти їм гармонізувати їхні емоційні стани, усвідомити непередбачувану ситуацію, працювати над особистісним вдосконаленням тощо. Оскільки кожен психологічний феномен має соціальну природу, вважаємо за потрібне працювати також із соціальним оточенням переселенців – студентами, викладачами, адміністративним персоналом вищого навчального закладу. Для того, щоб надавати партнерську підтримку, потрібно змінити ставлення до переселенців: зрозуміти їхній стан, усвідомити, якої допомоги вони справді потребують.

У форматі цього проекту створений консультаційний центр, у якому індивідуальне соціально-психологічне консультування проводять як працівники психологічної служби, так і консультанти-волонтери. З'явилися і нові форми роботи: ініціативи для допомоги студентам з Донбасу й Криму, які навчаються в ДНУ імені Олеся Гончара. Актуальними для студентів і викладачів зі східних областей України є різні сучасні форми роботи: студентські форуми, круглі столи, благодійні ярмарки, сесії-тренінги та виїзні семінари-тренінги, студентські літні табори тощо. Успішно організована робота груп самодопомоги під керівництвом практичних психологів психологічної служби: для студентів – тимчасово переміщених осіб проводиться у гуртожитках, на факультетах, у приміщенні університетської та міської бібліотеки тощо. Волонтерська та самоврядувальна робота є тими чинниками, які позитивно впливають на особистість студента з тимчасово окупованих територій, на процес її адаптації. Активними учасниками позанавчальної громадської роботи й волонтерської діяльності є студенти факультетів психології (Вікторія Голенко, Неллі Семерова, Микита Дагаєв, Валерія

Лютькович, Ростислав Донцов, Христина Грибанова, Ніна Жирова, Анастасія Федіско, Антон Гейсин та ін.), біолого-екологічного (Ірина Нечипорук), систем і засобів масової комунікації, української й іноземної філології та мистецтвознавства, прикладної математики тощо.

Реалізація проекту «Партнерська соціально-психологічна підтримка студентської молоді із числа переселенців з тимчасово окупованих територій» у нашому класичному університеті є успішною, досить вагомою, доцільною та вкрай потрібною.

Діяльність певних структурних підрозділів університету для розвитку нового волонтерського та благодійного бачення сутності патріотизму, шанобливого й толерантного ставлення до людей, які захищають країну на сході в зоні проведення АТО, до поранених, яких лікують в медичних установах міста, активізувалася. Студенти проводять волонтерську роботу з пораненими військовими, які перебувають на лікуванні в медичних установах міста, надаючи їм потрібні благодійні послуги, а також беруть активну участь у різноманітних благодійних заходах. До них належать організація концертів в обласному військовому шпиталі, збирання речей, продуктів, поповнення коштами мобільних телефонів, участь у благодійних акціях, організація консультування військових та їхніх родин, підготовка до реабілітаційної роботи з учасниками АТО й надання їм певних соціально-психологічних, юридичних та інших послуг.

Новими формами, методами та підходами наповнена волонтерська діяльність і в координаційному центрі «Допомога Дніпра» (проспект Д. Яворницького, 119 а), у волонтерському штабі Фонду оборони країни – кімнаті відпочинку для бійців на залізничному вокзалі «Вокзал-Дніпро», у районних військкоматах міста Дніпро, у співпраці із громадською організацією «Хто, як не я?», які співпрацюють з нами з початку АТО. Студенти університету чи не єдині, які беруться за таку волонтерську справу в нашому місті динамічно, швидко, творчо. Вони першими прийшли на допомогу дітям-сиротам та дітям-переселенцям з міст Красногорівка, Мар'їнка, Курахове Донецької області разом із соціальним партнером – Благодійним фондом «За майбутнє України» (голова – О.В. Лучко). Зібрано й передано дітям з військової зони з 2014 р. до сьогодні велику кількість святкових подарунків, організовано й здійснено волонтерський супровід канікулярного періоду перебування красногорівських дітей у місті Дніпро та ін., за що отримано подяку від координатора волонтерів Олени Косинової із Красногорівської міської ради.

Надовго запам'ятають студенти-волонтери захід, приурочений до Всесвітнього дня волонтера та до Дня Збройних сил України. 3 грудня 2015 р. проведено круглий стіл «Волонтерство і патріотизм: веління часу», на який були запрошені поважні гості: Дмитро Резніченко, боєць батальйону «Донбас», випускник факультету систем і засобів масової комунікації, Дмитро Кошка, боєць 93 бригади, волонтери Лариса Слупова, Лариса Скрипченко та голова громадської організації «Хто як не я?» Олена Лучко, проректор ДНУ

В.В. Іваненко. Відбувся перегляд документального фільму «Як ми стали добровольцями» режисера Лариси Артюгіної, який є своєрідною мозаїкою портретів тих, хто першим став на захист Батьківщини, пройшов Іловайський котел, і тих, хто назавжди залишиться в нашій пам'яті та на екрані; зустріч з героями кінострічки – бійцями та волонтерами Благодійного фонду «За майбутнє України», волонтерської групи «Хто як не я?», соціальними партнерами Центру соціальних ініціатив і волонтерства ДНУ імені Олеся Гончара; виступи студентів-волонтерів нашого університету з відеопрезентацією про організацію волонтерської роботи з переселенцями та військовослужбовцями із зони АТО.

На цьому пам'ятному заході вручили грамоти від наших соціальних партнерів найактивнішим студентам-волонтерам та їхнім керівникам: Юлії Заозірній (ДКМ-17-1), Ірині Веремейчик (ДС-17м-1), Яні Яковлевій, Анастасії Катлан (ДК-14-2), Дарії Івановій (ДК-15-1), Аллі Бардон (ДК-14-2), Христині Грибановій (ДС-14-3), Станіславу Брижаку (ДС-13-2), Денису Калюжному, (ДС-15м-1), Ользі Шеремет (УА-12-5), Катерині Старченко (ТП-15с-1), Захару Чернезі (ЗР-12-1), Анастасії Вислоцькій (ББ-15м-1), Дмитру Чемшиту (ЮП-15с-2), Вадиму Самбору (ПІ-15м-1) та ін. Грамоти вручили проректору В.В. Іваненкові і керівникові волонтерського центру З.П. Бондаренко.

Голова благодійного фонду О.В. Лучко також нагороджена грамотою від ДНУ імені Олеся Гончара за підтримку волонтерських і соціальних ініціатив та надійну співпрацю з нашим університетом. Учасникам круглого столу вручено буклет «Волонтерство і патріотизм: веління часу».

Значущою подією для студентів-волонтерів нашого вишу стало відкриття фотовиставки «Переможці» – проекту журналу Viva та ТСН 5 березня 2016 р. у Дюрамі Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. Яворницького. Проект об'єднав історії 17 бійців АТО та однієї жінки-волонтера. Його основою стала серія світлин відомого українського фотографа Олександра Мордерера та арт-директора Тетяни Рубльової, які продемонстрували, що люди із протезами – повноцінні члени суспільства, можуть бути щасливими, красивими та сповненими сил для нового життя. Куратор проекту – Соломія Вітвіцька, телеведуча новин ТСН на каналі 1+1 наголошує, що основна мета проекту – змінити громадську думку у ставленні до людей з обмеженими можливостями й показати, що українські герої після складних поранень залишаються повноцінними членами нашого суспільства.

Дніпровські волонтери, серед яких були і студенти-волонтери факультету психології ДНУ, першими відгукнулися після прем'єри в Києві й запросили організаторів фотовиставки «Переможці» до нашого міста та організовували з її учасниками зустрічі та бесіди.

Відбулося знайомство з учасниками проекту, його організаторами, зустріч з воїнами та волонтерами, серед яких Андрій Забігайло, Василь Пелиш, волонтер Анна Гвоздяр, куратор проекту Соломія Вітвіцька, головний редактор журналу VIVA! Іванна Слабошпицька та радниця губернатора Дніпропетровської обласної адміністрації Ольга Горб. Студенти організували

волонтерів у вихідні дні в Діорамі, де була виставка «Переможці» з 5 березня до 20 квітня 2016 р. (групи ДК-15-1, ДК-14-2), відвідування виставки світлин «Переможці» про воїнів АТО, які отримали фізичні ушкодження, але є сильні духом, зустрічі з бійцем Ю. Весельським, волонтерами та пропагандистами проекту, випускниками факультету психології Олександром Кутас, Дарією Оніщенко, Катериною Париляк; придбання журналів про воїнів, дописи на сайт ДНУ та в соцмережах Інтернету.

Студенти й викладачі ДНУ брали участь в урочистостях з нагоди відкриття 16 квітня 2016 р. у Дніпропетровському національному історичному музеї імені Д. Яворницького першої в Україні виставки бойових шевронів, яка презентує як шеврони військовослужбовців різних бригад і батальйонів, так і неформальні нашивки, спеціально виготовлені для бійців волонтерами, як, наприклад, «Кіборг», «Укроп» та ін., а також цивільні шеврони людей різних професій, волонтерів з різних організацій. Окрім шевронів та нашивок, на виставці були представлені пам'ятні дарунки від бійців: прапори з бойових дій, обереги, браслети, світлини, іконки – особисті речі воїнів АТО, які ті передавали в дарунок волонтерам, а також артефакти із зони АТО – прапори, ящики з-під патронів, сітки-«кікімори».

Серед волонтерів були й наші студенти-волонтери, які долучилися до справи волонтерів у куточку відпочинку для бійців на залізничному вокзалі Фонду оборони країни, – Денис Калужний, Тетяна Андрійченко, Ірина Веремейчик, Юлія Заозірна, Поліна Кривошеєва, Єлизавета Рись, Юлія Семенець, Марія Левченко, Руслана Левченко, Анастасія Горбаньова, Валерія Делалова, Марія Педан, Анастасія Савченко, Анастасія Вислоцька (біолого-екологічний факультет), Юлія Калугіна (факультет міжнародної економіки) та ін. У підготовці до відкриття унікальної виставки взяв участь і представник університету, учасник бойових дій на сході України, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України О.А. Репан.

Воєнні дії на сході України не закінчуються, і волонтерів продовжується. Наш новий, який уже встиг стати постійним, волонтерський напрям добровільної роботи – на залізничному вокзалі, у затишному куточку відпочинку для бійців АТО. Студенти у вільний від занять час мають змогу допомогти військовослужбовцям, які їдуть до Донбасу чи звідти додому або в різні військові частини.

«Зізнаюся, що живучи в Дніпрі, я й гадки не мала про існування такого куточка відпочинку для бійців», – сказала якось мені Олександра Данілова, студентка 1 курсу факультету психології, волонтерка Центру соціальних ініціатив і волонтерства й попросила записати її на третю зміну чергування. Після чергування ми зустрілися – стільки інформації, стільки емоцій! Знаєте, я поставила собі питання – чому не дізналася про це раніше, чому навіть не намагалася? Я побачила, як люди різного віку, різних статків і різних професій приходили сюди з подарунками. Тепло ставало на душі. Бачили б Ви обличчя волонтерів і бійців! Таке, здавалося б, незначне, як солодощі, кава, паперовий

й пластиковий посуд, предмети рукоділля, а скільки вогників вони запалюють в очах хлопців, які відпочивають у цьому місці після прибуття звідти або до відправлення туди, де й зараз неспокійно... Мене вразила обстановка й сердечність волонтерів, які були на зміні – Світлани Шелудько і Лілії Артюхіної. Запропонована дівчатами кава була найсмачнішою, а чарівні цукерки подавалися з «ароматом» позитивного настрою та нотками гумору. Я від студентів була з даруночками, вручила солодощі, печиво, чай, каву. Навзаєм отримала сердечко, виготовлене майстринями з волонтерського колективу вокзалу. Було дуже приємно. Цікавими були також історії від гостей та волонтерів, а стендів з бойовими та волонтерськими шевронами, – здається, в одному місці я ніколи стільки не бачила! За всіма ними – долі окремих бійців та людей небайдужих – волонтерів...», – захоплено розповіла дівчина.

«Мене вразило й те, – продовжувала майбутній психолог Олександра Данілова, – що всі військовослужбовці сповнені доброти та емпатії! Привозячи із собою покинутих на війні тварин, вони знаходять їм притулок у власних родин, у своїх домівках, бо це вже як побратими, які стали за час війни рідними. Для мене було так незвично і щемно чути історії про собак і котів, які «попереджали» бійців про вибухи, про приховані «розтяжки», про кроки «чужого», і бачити світлини друзів наших молодших на мобільних телефонах бійців та помічати декого й сьогодні поряд з хлопцями...» Згодом, помовчавши, вона сказала: «Від себе хочу додати, що відчуваєш неймовірну радість, зробивши щось корисне. Я зрозуміла, що волонтерство – це не лише моральний обов'язок кожної доброчесної людини, а й джерело духовного збагачення, невимуслене спілкування зі своїми однодумцями й бажання творити добро. Ці найпотасмніші думки з'являються відразу, коли ти опиняєшся там, де потрібний зараз. Це надзвичайно важливо: відчувати себе невід'ємною частиною нашого суспільства. Хай наші імена не будуть прописані, наприклад, у музеї чи в літописах, і їх ніхто не знатиме, але думка, що ти долучився до цієї важливої справи, буде викликати в тебе радість і гордість у найкращому розумінні, що не залишився осторонь сучасних подій. Ти – і є ця подія. Ти – українець! Де ти? Тут! Коли? У цю мить! Хотілося б, щоб це розуміли й відчували всі, тоді ми стаємо згуртованими і допомагаємо один одному. Я сподіваюся, що про свою країну та її бійців ми згадуватимемо не лише у свята, а завжди». Ось так дівчинка-першокурсниця представляє серед волонтерства міста нашу alma mater! І це також подія! Дякуємо за таке добре серце й добрі слова!

Не так давно в місті відкрився перший в Україні музей АТО за сприяння активних громадян міста Наталії Хазан та Віктора Хазана, Юрія Фанигіна та інших. Студенти і викладачі ДНУ стали першими відвідувачами. На факультеті психології в перші дні адаптації першокурсників до навчання організували відвідання ними музею АТО.

Вони були дуже вражені побаченим і почутим: обстріляні дорожні знаки з позначенням міст Донбасу, знищена воєнна техніка й чийсь автомобіль, жахливі історії, які їх супроводжують, – усе це навіть страх, співпереживання,

емпатію та надію. Надію на те, що незабаром усе це скінчиться. А пам'ятник воїнові-захисникові, якому дівчинка несе яблуко?! Без сліз неможливо це бачити. Слухаючи розповідь екскурсовода, бійця 93 бригади Дмитра Кошки, про пережите, не можна залишатися байдужим.

В оглядовій залі музею стіни прикрашають світлини з волонтерами та з історіями про них. На нас зі світлин дивилися волонтери-студенти, волонтери-педагоги, волонтери-лікарі, волонтери-учні, волонтери – люди різних професій й різного віку, які вважали своїм найсвятішим і першочерговим обов'язком допомогти тому, хто поїхав на схід боронити країну, тому, хто приїхав у наше місто як тимчасово переміщена особа.

Переглянутий фільм про військові події, пов'язані із захистом країни, її цінностей і національних надбань додав ще хвилювань... Адже захисниками є ті, про кого ми цього разу більше дізналися: наші містяни – мужні, хоробрі й добросердні, щедрі люди. Музей воїнам АТО – перший і єдиний в Україні, заснований саме в нашому місті, тому ми прийняли понад 80 тисяч переселенців та з початку війни до сьогодні не припиняємо надавати допомогу воїнам та їхнім сім'ям.

Волонтерський центр ДНУ бере участь у соціальному проекті «Підтримка дітей, які мешкають у небезпечній близькості до зони військового конфлікту» (2015–2017), що підготовлений Благодійною організацією «Благодійний фонд «За майбутнє України» (голова О.В. Лучко) як партнерська організація. Дітям, які мешкають у небезпечній близькості до зони військового конфлікту, протягом тривалого часу надаються соціально-психологічні, інформаційні, матеріальні та інші послуги.

Організація відпочинку дітей із Красногорівки Донецької області, які перебували під час канікул у місті Дніпро, засвідчила небайдуже, щире ставлення студентів і викладачів до наших маленьких гостей. Разом з координаторами Благодійного фонду «За майбутнє України» О. В. Лучко та Л. О. Скрипченко була організована волонтерська програма супроводу дітей під час їхнього перебування в місті на канікулах студентами-волонтерами факультету психології, біології, екології та медицини. З допомогою студентів Анни Дяченко, Станіслава Брижака, Марії Бердашевої, Дениса Калюжного діти відвідали університетський «Акваріум», зоомузей у навчальному корпусі №2, ботанічний сад університету, Наукову бібліотеку ДНУ, кіноцентр «Правда», взяли участь в організації квесту у парку імені Т.Г. Шевченка, у роботі майстер-класів з боді-арту (Маргарита Ротар, Ярослава Альохіна), фенічкоплетіння та косичкоплетіння (Наталія Дзюбак, Альона Гауба) тощо.

На День Святого Миколая університетський колектив передав за роки війни дітям із Красногорівки, Курахового та Зайцевого Донецької області близько 5 тисяч новорічних подарунків: наборів солодошів, іграшок, книжок тощо. У волонтерів було дуже багато роботи, бо більшість викладачів і студентів хотіли долучитися до цієї відомої благодійної акції «Від серця – до серця».

Волонтери ДНУ переконані, що спільна діяльність із благодійною організацією «Благодійний фонд «За майбутнє України» для підтримки та забезпечення волонтерського супроводу дітей, які мешкають у небезпечній близькості до зони військового конфлікту, сприяє підвищенню можливостей стресостійкості особистості, успішної адаптації дітей до різних умов життєзабезпечення, належного рівня виховання, розвитку та навчання.

Окремим напрямом є діяльність професійних і непрофесійних волонтерів щодо надання допомоги потерпілим у зоні АТО та переселенцям. Серед активних, сумлінних та ініціативних викладачів хотілося б назвати доцентів – О.О. Байер, Л.М. Ніколенко, Т.П. Приходько (факультет психології), С.Ю. Жарко, О.В. Гудошник (факультет систем і засобів масової комунікації). Сумлінно ставляться до роботи в координаційному центрі «Допомога Дніпра» аспірант факультету суспільних наук і міжнародних відносин Максим Красиков, який разом зі студентами факультету психології працював протягом літнього періоду, працівники соціально-психологічної служби ДНУ (В.І. Лазаренко, А.А. Денисенко) та психологи-практики із громадської організації «Дніпропетровська психологічна кризова служба» студенти-магістранти Юлія Горбачова та Діана Литвиненко (група ДС-14м-1з), які надавали психологічну допомогу вимушеним переселенцям та проводили навчально-методичний семінар у Верхньодніпровській районній раді для психологів освітніх закладів й місцевих волонтерів, за що відзначені Подякою районної ради міста Верхньодніпровськ. Згодом ці студенти презентували свій досвід на засіданні психологічного клубу факультету психології для студентів, майбутніх психологів.

Небайдужість до спільної справи надання допомоги тим, хто цього потребує, виявили працівники Наукової бібліотеки, які зібрали й передали 9 жовтня 2014 р. переселенцям і бійцям АТО теплі речі, термобілизну, дитячі іграшки, медикаменти, продукти, каремати, палатки, рукавиці, шапки, воду тощо. Речі передано до координаційного центру «Допомога Дніпра». 11 жовтня 2014 р. до 93, 17, 74 бригад і добровольчих батальйонів передано частину теплих речей, медикаменти й продукти. Координатори центру «Допомога Дніпра» висловлюють подяку колективу Наукової бібліотеки та ректорові ДНУ за надану допомогу та патріотично-естетичне оформлення пакунків бійцям.

З'явилися й нові форми роботи, наприклад, студентам з Донбасу й Криму, які навчаються в ДНУ. Це передусім тренінги і благодійні ярмарки. Центр соціальних ініціатив і волонтерства, рада студентів факультету психології ініціювали та провели ярмарок у нашому навчальному корпусі (надана допомога 10 студентам, а всього їх 20); разом із психологічною службою започатковано й проведено три тренінги (5, 12 і 19 жовтня психологом Н.В. Потаповою) у гуртожитку № 3 зі студентами, які прибули з Донбасу; разом із громадською організацією «Промінь» (голова – О. Л. Моргун) придбано зимові речі для шести студентів.

Студенти групи УА-12-5 факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства передали бійцям 93 бригади національну символіку,

державні прапори з написами й патріотичними віршами, придбали одяг для бійців (термобілизна, теплі балаклави, дощовики – 50 одиниць на суму 1800 гривень). Бійцям з Донецького аеропорту передані прапори, малюнки і листи, підготовлені під час ярмарку, який провела 3 жовтня 2014 р. на Арт-толоці рада студентів і волонтери.

11 жовтня 2014 р. студенти-волонтери взяли участь у народному ярмарку, який відбувся в літньому театрі парку імені Т.Г. Шевченка на підтримку 39, 74, 25 БТО, представивши майстер-клас з боді-арту.

Було відвідано 35 поранених у лікарні УВС: щоп'ятниці та щосередини (факультет психології разом з факультетом української й іноземної філології та мистецтвознавства).

Рада студентів ДНУ опікувалася пораненими в 2-й міській лікарні, разом з волонтерами центру відвідують переселенців з Донбасу, які лікуються в міській лікарні.

У жовтні 2014 р. психолог Р.Ю. Бабич та психолог-практик І. І. Диравка у Центрі соціальних ініціатив і волонтерства провели чергове заняття «Консультавання у кризовій ситуації» для студентів-волонтерів, які працюють з постраждалими на сході України.

З.П. Бондаренко та керівник Соціально-психологічної служби В.І. Лазаренко неодноразово надавали допомогу бійцям, які перебувають на лікуванні в лікарні УВС на вулиці Погрібняка, 16.

Центр соціальних ініціатив і волонтерства ДНУ відзначено Почесною грамотою Дніпропетровської ОДА (2014), грамотою Соборної районної ради міста Дніпро (2015-2016), пам'ятною медаллю «Захиснику Вітчизни» (2015) за важливий внесок волонтерів – студентів і викладачів ДНУ у справу допомоги постраждалим зі сходу України та військовим у зоні АТО.

Волонтерство й добровільність у контексті військово-патріотичного виховання у вищому навчальному закладі розглядаємо як дієвий метод виховання студентської молоді, як ресурс соціально-педагогічної та психологічної допомоги вимушеним переселенцям і постраждалим від воєнних дій на сході країни, як змогу формування готовності студентської молоді до роботи у волонтерських об'єднаннях у непередбачуваній ситуації та їхнього професійного самовизначення. Саме від рівня організації волонтерської роботи студентів багато в чому залежить якість їхньої професійної підготовки, рівень особистісного життєствердження майбутніх фахівців, людей нового часу й нових вимог.

Волонтерську роботу розглядаємо ще і як складову частину професійної підготовки фахівців у галузі освіти, як чинник особистісного розвитку, набуття професійно важливих знань, умінь та якостей, як умову успішної самореалізації й соціального становлення, як стиль життя сучасної молоді, як бренд волонтерської організації вишу.

Можливості успішного навчання, розвитку, здобуття професії, активної громадянської позиції, успішного волонтерювання в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара, безумовно, широкі.

Запровадження програм розвитку волонтерства та волонтерського руху в Україні, зокрема, у межах вищого навчального закладу, пов'язаних із громадянським, патріотичним вихованням студентів і їхньою професійною орієнтованістю, що можна побачити на прикладах діяльності ДНУ імені Олеся Гончара, є, з одного боку, свідченням розвитку нової форми соціального партнерства між різними державними й недержавними організаціями, фондами, товариствами, громадськими об'єднаннями тощо, з іншого, уможлиблює розширення сфери впливу нової освітньої парадигми (суб'єкт-суб'єктної), у якій цінність саморозвитку викладача-педагога поєднано із цінністю саморозвитку студента, причому не лише в процесі навчання, а й у їхній спільній позанавчальній активності.

Давньогрецькому філософу Платону належать такі слова: «Піклуючись про щастя інших, знаходиш своє власне...», і це справді так. Волонтерство – це особливий вид добродійної благодійної діяльності, що потребує особливої пожертви від людини – часу та особистої участі. Сенс діяльності волонтерів полягає в тому, що вони отримують духовну винагороду за свою роботу, набувають нового життєвого досвіду, професійних та особистісних якостей, умінь та навичок.

З фотолітопису діяльності Центру соціальних ініціатив і волонтерства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

*Урок мужності 10 травня 2017 р.
на факультеті психології*

*Волонтерки Анастасія
Савчук (ДК-15-1) та Марія
Педан (ДК-16-1) плетуть
маскувальні сітки
для бійців*

Волонтери з пораненими бійцями після перегляду фільму «Нескорений» у кінотеатрі «Правда»

Волонтери в кімнаті відпочинку для бійців «Вокзал-Дніпро»

Делегація університету – ректор М.В. Поляков (у центрі), перший проректор О.О. Кочубей, голова профкому О.Л. Тупиця, керівник Центру соціальних ініціатив і волонтерства З.П. Бондаренко – передає Дніпропетровському клінічному госпіталю обладнання і ліки, зібрані на благодійні внески студентів і викладачів

Керівник Центру соціальних ініціатив і волонтерства З.П. Бондаренко отримала Почесну грамоту від Дніпропетровської обласної державної адміністрації

Література

1. Бондаренко З. П. Добročинність та волонтерство як веління часу / Думки, підказані серцем. / ідея та заг. ред. М.В. Полякова; автори-упоряд. В. В. Іваненко, Н. П. Олійник. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2011. С. 70–81.
2. Бондаренко З. П. З історії розвитку благодійної діяльності та волонтерства в Катеринославі / Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Вип. 8. Кн. 2. Київ, 2005. С. 335–341.
3. Бондаренко З. П. Модель організації волонтерської роботи в умовах вищого навчального закладу // Соціальна педагогіка : теорія та практика. 2007. № 4. С. 50–59.
4. Іваненко В. В., Бондаренко З. П. Волонтерство як фактор соціального та професійного становлення студентів класичного університету // Філософсько-гуманітарні читання: Зб. науков. праць / відп. ред. О. В. Добридень; редактування В. Ю. Кравченко, А. І. Лівенко. Дніпропетровськ: ДЗ «ДМА», 2015. С. 6–13.
5. Історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара / голова. редкол. проф. М. В. Поляков. 4-те вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. 308 с.
6. Менеджмент волонтерських груп від А до Я: навч.-метод. посібник. За ред. Т. Л. Лях; авт.-кол. З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. Л. Лях та ін. Київ: Версо-04, 2013. 288 с.

Зоя Бондаренко

Розділ 5

ЛЕГЕНДИ РАТНОГО І ТРУДОВОГО ПОДВИГУ

НАШІ ВИХОВАНЦІ ТА ПРАЦІВНИКИ – ГЕРОЇ

5.1. ГЕРОЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

**ВЕРГУН
ЯКІВ
ПАНТЕЛЕЙМОНОВИЧ**

(1913–1985)

**Герой Радянського Союзу
(Указ Президії Верховної Ради
СРСР від 22 лютого 1944 р.)**

Яків Пантелеймонович Вергун народився 2 травня 1913 р. у селі Саївка П'ятихатського району Дніпропетровської області в родині селянина. 1928 р. закінчив школу зі срібною медаллю.

1930 р. вступив до Дніпропетровського державного університету (нині – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара), проте навчання не закінчив, оскільки тяжко захворів батько.

З 1934 р. Я. П. Вергун – у Дніпропетровському інституті соціалістичного виховання. Працював учителем хімії та біології, завучем, а з 1939 р. його призначено директором Курилівської середньої школи Петриківського району Дніпропетровської області.

У лавах Червоної армії перебував з 1939 р. Учасник походу Червоної армії в Західну Білорусію та Західну Україну. З 1940 р. – член ВКП(б) / КПРС.

З червня 1941 р. – на фронтах Другої світової війни. Був механіком-водієм танка. Під час війни брав участь в обороні Москви, Сталінграда, а потім і в Курській битві.

1942 р. закінчив Харківське танкове училище й був направлений на Сталінградський танковий завод випробувальником танків.

У серпні 1943 р. заступник начальника штабу 181 танкової бригади 18 танкового корпусу 5 гвардійської танкової армії Воронезького фронту капітан Я. П. Вергун отримав завдання на чолі особливого загону провести розвідку в глибокому тилу ворога: скориставшись раптовістю, знищити ворожий гарнізон у місті Золочів (Харківська область) та утримувати його до підходу основних сил корпусу, потім вийти в район міста Полтава, збираючи відомості про противника в цьому районі, і рухатися в західному напрямку.

У ніч на 6 серпня 1943 р. на чолі групи із чотирьох танків Яків Пантелеймонович Вергун увірвався в місто Золочів. Загін Я. П. Вергуна знищив 170 автомашин, 16 тягачів, 8 цистерн з паливом, 3 самохідні і 2 важкі гармати, підбив 4 та захопив 2 танки, знищив близько 220 німецько-фашистських загарбників. Під час бою Я. П. Вергун проникнув у ворожий штаб та знищив гранатами генерала і 8 офіцерів. В одному з боїв, коли його танк підбили, продовжував воювати на захопленому ворожому танкові.

Після звільнення міста Полтава, діючи в авангарді корпусу, в умовах бездоріжжя на чолі посиленої групи в найкоротший термін вийшов до річки Дніпро й у ніч на 29 вересня 1943 р. разом з діями 37 армії Степового фронту форсував річку в районі села Мишурин Ріг (Верхньодніпровський район Дніпропетровської області). Брав участь у боях з утримання та розширення плацдарму, у визволенні міста П'ятихатки та міста Кривий Ріг.

21 лютого 1944 р. за розвідувальні бої під Кривим Рогом Я. П. Вергуна нагороджено орденом Червоної Зірки.

Наказом Президії Верховної Ради УРСР від 22 лютого 1944 р. за мужність, відвагу та героїзм, проявлені в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, капітанові Якову Пантелеймоновичу Вергуну було присвоєно звання Героя Радянського Союзу із врученням ордена Леніна та медалі «Золота Зірка» (№ 3592).

Надалі брав участь у Кіровоградській, Корсунь-Шевченківській та Умансько-Ботошанській наступальних операціях, у визвольних операціях Румунії, Болгарії, Угорщини.

1944 р. закінчив Вищі академічні курси при Військовій академії бронетанкових та механізованих військ. Війну закінчив начальником розвідки 18 танкового корпусу 3 Українського фронту.

Наказом командувача бронетанковими військами 3 Українського фронту за № 060/Н від 29.05.1945 р. Я. П. Вергун отримав орден Олександра Невського.

24 червня 1945 р. брав участь у Параді Перемоги. Після війни продовжував службу в Радянській армії.

1948 р. майор Я. П. Вергун закінчив службу в лавах Червоної армії.

Після війни Герой Радянського Союзу повертається до педагогічної діяльності. Понад десять років очолював П'ятихатський районний відділ народної освіти.

1954 р. закінчив хіміко-біологічний факультет Криворізького педагогічного інституту.

У 1960–1961 рр. очолює педагогічний колектив школи-інтернату № 4 міста Кривий Ріг. Після повернення в П'ятихатки Я. П. Вергун працював директором восьмирічки.

Помер Я. П. Вергун 30 серпня 1985 р. Поховано Героя Радянського Союзу на Сурсько-Литовському кладовищі міста Дніпро.

Яків Пантелеймонович є почесним громадянином міст Золочів, П'ятихатки й села Саївка. Він нагороджений орденом Леніна (1944), Олександра Невського (1944), двома орденами Вітчизняної війни I ступеня (1942, 1944), орденом Вітчизняної війни II ступеня (1985), двома орденами Червоної Зірки (1944), медалями. Окрім фронтових нагород, має орден «Знак Пошани» та «Відмінник народної освіти УРСР» (60-ті рр.).

У селі Ульяновка Царичанського району Дніпропетровської області на будівлі школи, у якій до війни Я. П. Вергун працював на посаді директора, встановлено меморіальну дошку.

Література

1. Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь в двух томах / Пред. ред. коллегии И. Н. Шкадов. Москва: Воениздат, 1987. Т. 1. 911 с.
2. Золотые Звезды. Книга о дважды Героях и Героях Советского Союза, уроженцах Днепропетровщины / Авт. колл. Н. С. Головин, В. Н. Петрищева. Днепропетровск: «Промінь», 1967. С. 108–111.
3. И генерал, и рядовой...: Очерки о Героях Советского Союза – уроженцах Днепропетровской области. Днепропетровск: «Промінь», 1983. С. 101–104.

Тетяна Кедич

КОЛЕСНИКОВ ОЛЕКСІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

(1921–2015)

**Герой Радянського Союзу
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 4 лютого 1944 р.)**

Олексій Васильович Колесніков народився 17 березня 1921 р. у селі Македонівка Лутугинського району Луганської області в селянській родині. Після закінчення семирічної школи (1937) навчався в аероклубі міста Ворошиловград (нині – місто Луганськ). Майбутніх льотчиків навчали за прискореною програмою – у розпалі була фінська війна. Проте коли Олексій Колесніков приміряв погони лейтенанта, війна з фінами вже закінчилася, і його направили в полк бомбардувальників під Архангельськом.

1938 р. призваний на військову службу до Червоної армії у Ворошиловградську військово-авіаційну школу пілотів, яку закінчив 1940 р.

Військову службу лейтенант О. В. Колесніков розпочав у 80 бомбардувальному авіаполку, що базувався на аеродромі Ягодник під Архангельськом. Розпочав війну у вересні 1941 р. у складі 80 бомбардувального авіаполку, а за рік Олексій Васильович перейшов у розвідувальну авіацію Карельського фронту. Йому було лише 19 років, коли уперше підняв швидкісний бомбардувальник у небо.

На розвідку позицій ворога починав літати на старенькому літаку СБ, проте згодом військове командування виокремило пілоту-розвіднику новий штурмовик Пе-2, з яким О. В. Колесніков і пройшов усю війну. На «петлякові» (назва літака – прим. Т. К.) було прикріплено два потужних фотоапарати, які давали змогу знімати позиції противника з висоти до восьми кілометрів.

На фронтах Другої світової війни Олексій Колесніков з вересня 1941 р., коли полк, у якому він служив, було перекинуто на Мурманський напрям. Із травня 1942 р. – у 118 окремії розвідувальній ескадрильї. За роки війни О. В. Колесніков здійснив 312 бойових вильотів, із яких 90 – на бомбардування ворожих позицій і 222 – розвідувальні.

Успішно виконав низку відповідальних бойових завдань з розвідки аеродромів, станцій постачання, комунікацій та військ противника. 1942 р. пілот-розвідник О. В. Колесніков без прикриття, незважаючи на сильну протидію загороджувальної та винищувальної авіації ворога, виявив

аеродромну мережу й базування авіації супротивника на південній ділянці Карельського фронту. 22.02.1942 р. наказом командувача Карельським фронтом О. В. Колеснікова було нагороджено першою бойовою нагородою – орденом Червоного Прапора.

Найнапруженішим виявився 1943 р. У бойовій характеристиці О. В. Колеснікова зазначалося, що він здійснив 131 бойовий виліт, у повітрі за будь-яких обставин поводить себе впевнено. Наказом від 28.09.1943 р. О. В. Колеснікова нагороджено орденом Вітчизняної війни II ступеня, присвоєно військове звання – капітан.

Указом Президії Верховної Ради УРСР від 4 лютого 1944 р. за зразкове виконання бойових завдань командування на фронті, боротьбу з німецько-фашистськими загарбниками, за мужність та героїзм старшому лейтенантові Олексію Васильовичу Колеснікову присвоєно звання Героя Радянського Союзу із врученням ордена Леніна й медалі «Золота Зірка» (№ 3129).

Після війни 1947 р. О. В. Колесніков їде навчатися в Москву у Військово-повітряну академію, яку успішно закінчує 1949 р. Потім – служба в транспортній авіації на Сахаліні при штабі армії. Упродовж 1942–1991 рр. – член ВКП(б) / КПРС.

1960 р. підполковник О. В. Колесніков вийшов у відставку.

З 1960 р. мешкав у місті Дніпро, працював на підприємстві «Електромонтажпостачбуд» начальником цивільної оборони. 1996 р. вийшов на пенсію й до 75-ти років працював начальником охорони в нашому університеті. Має 56 років трудового стажу.

Нагороджений орденом Леніна (1944), двома орденами Червоного Прапора (1942, 1943), двома орденами Вітчизняної війни I ступеня (1944, 1985), орденом Вітчизняної війни II ступеня (1943), орденом Богдана Хмельницького II ступеня (2010) та медалями.

Помер Олексій Васильович Колесніков 15 квітня 2015 р. Поховано Героя Радянського Союзу, пілота-розвідника на Запорізькому кладовищі в місті Дніпро.

Література

1. Булкин С. П. Герои Отечества / [Вступ. стаття І. Х. Баграмяна]. 2-е изд., испр. и доп. Донецк: Донбас, 1977. 376 с.
2. Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь в двух томах / Пред. ред. коллегии И. Н. Шкадов. Москва: Воениздат, 1987. Т. 1. 911 с.
3. Немыкин А. К. Герои Днепропетровщины. Очерки о Героях Советского Союза и полных кавалерах ордена Славы. Днепропетровск: «Січ», 2006. С. 372–374.

Тетяна Кедич

**РИНДІН
ПАВЛО АНТОНОВИЧ**

(1901–1971)

**Герой Радянського Союзу
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 30 жовтня 1943 р.)**

Павло Антонович Риндін народився 1901 р. у селі Пилипчатино (нині – Артемівський район Донецької області) у родині робітника. Жив у місті Каттакурган Самаркандської області Узбекистанської РСР. З 1926 р. – член КПРС.

1932 р. закінчив Дніпропетровський фізико-математичний інститут. До війни Павло Антонович працював у середній школі № 9 міста Дніпропетровськ, був директором школи й учителем математики.

До Радянської армії призваний 1942 р., на фронт Другої світової війни потрапив у квітні того самого року. Був парторгом батальйону 120 стрілецького полка (69 стрілецька дивізія, 65 армія, Центральний фронт), зв'язківцем, бронебійником, кулеметником, заступником командира з полігчастини Ордена Червоної Зірки та Ордена Суворова Сівського полка.

15 жовтня 1943 р. старший лейтенант Риндін на чолі першої десантної групи батальйону переправився на правий берег Дніпра у селищі міського типу Радуль (Чернігівська область). Під артилерійно-мінометним вогнем П. А. Риндін підняв бійців в атаку. Зайнявши висоту, бійці закріпилися, відбили ворожі контратаки, забезпечили переправу інших підрозділів на зайнятий плацдарм.

Звання Героя Радянського Союзу отримав 30 жовтня 1943 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР із врученням ордена Леніна і медалі «Золота Зірка».

Останні бої застали колишнього рядового П. А. Риндіна у званні майора на ворожій землі, на заході міста Росток. У День Перемоги – 9 травня 1945 р. – прославленому полку здавалися в полон рештки розгромлених фашистських військ.

П. А. Риндін пройшов жорстокі кровопролитні бої під Смоленськом, на Курському виступі, форсував річки – Десну, Снов, Сож, Дніпро, Західний Буг, Віслу, Одер. Брав участь у штурмах фортець Торунь, Модлін, Сандомир

і Бидгощ. За участь у бою під польським містом Гдиня, де бій тривав п'ять діб і вдень і вночі, Павло Антонович отримав бойову нагороду – орден Суворова.

Майор запасу П. А. Риндін нагороджений орденами Леніна, Вітчизняної війни I ступеня, медалями.

У березні 1946 р. Павло Антонович повернувся до Дніпропетровська, працював директором Дніпропетровського коксохімічного технікуму.

В Каттакургані на алеї Героїв встановлено бюст Павлу Антоновичу.

Помер П. А. Риндін 11 червня 1971 р. Похований у місті Дніпро на Запорізькому кладовищі.

Література

1. Все Герои Советского Союза, рожденные в Донецкой области [Электронный ресурс] // Donbass.UA [сайт]. Режим доступа: <http://donbass.ua/news/region/2010/04/23/vse-geroi-sovetskogo-sojuza-rozhdennye-v-doneckoi-oblasti.html> (дата звернення 12.10.2017).
2. Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь в двух томах / Пред. ред. коллегии И.Н. Шкадов. Москва: Воениздат, 1988. Т. 2. 863 с.
3. Гордость нашего края: Рындин Павел Антонович // Кальмиусские вести. 2011. 30 января [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://kv.dn.ua/gordost-nashego-kraya-ryndin-pavel-antonovich.html> (дата звернення 12.10.2017).
4. Демишев Е. Учитель математики // Днепровская правда. 1946. №148 (27.04). С. 2.
5. Рындин Павел Антонович // Википедия. Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/РындинПавелАнтонович> (дата звернення 12.10.2017).
6. Рындин Павел Антонович // Герои страны [сайт]. Режим доступа: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=7924 (дата звернення 12.10.2017).

Ольга Хрушкова

ШВЕЦЬ СТЕПАН ІВАНОВИЧ

(1905–1998)

**Герой Радянського Союзу
(Указ Президії Верховної
Ради СРСР
від 18 вересня 1943 р.)**

Степан Іванович Швець народився 31 травня 1905 р. у селі Булгаківка (нині – Кременський район Луганської області) у селянській родині.

Працював на Рубежанському заводі силікатної цегли, на шахті в місті Лисичанськ Луганської області. 1930 р. став членом КПРС. 1931 р. закінчив два курси гірничого інституту в місті Сталіно (нині – Донецьк). Цього самого року призваний до лав Червоної армії, тому вимушений був кинути навчання. 1933 р. закінчив Сталінградську військову школу льотчиків. Працював в Управлінні міжнародних повітряних ліній Цивільного повітряного флоту, керував повітряним судном за маршрутом «Москва – Берлін».

На фронтах Другої світової війни з серпня 1941 р. – командир ескадрильї 16 гвардійського авіаційного полку, майор. До липня 1943 р. здійснив 190 успішних бойових вильотів на бомбардування об'єктів у глибокому і ближньому тилу ворога.

Під час одного з бойових вильотів літак С. І. Швеця був збитий, пілот здійснив стрибок, але стропи парашута переплуталися, і він не розкрився. Степан Іванович приземлився на великій швидкості і зламав хребет. Після кількох місяців лікування в госпіталі отримав вирок: «До служби в авіації не придатний». Коли повернувся у свій 748 дальньобомбардувальний полк (з 7 березня 1942 р. – 748 авіаційний полк дальньої дії), приховав від керівництва, що відсторонений від льотної роботи. Щоб С. І. Швець міг управляти літаком, членам екіпажу довелося переробити пілотське крісло в положення «напівлежачи».

18 серпня 1942 р. наказом № 250 народного комісара оборони СРСР 748 полк дальньої дії переформовано в 2 гвардійський авіаційний полк дальньої дії. У ніч на 30 серпня 1942 р. екіпаж літака ІЛ-4 гвардії майора С. І. Швеця брав участь у повітряному нальоті на столицю гітлерівської Німеччини – Берлін. Екіпаж Степана Івановича бомбив військові об'єкти в Данцизі, Кенігсберзі, Плоєшті. Під час Сталінградської битви (з 17 липня 1942 р. до 2 лютого 1943 р.) гвардії майор С. І. Швець на своєму ІЛ-4 бомбардував бойові об'єкти і скупчення живої сили ворога.

Під час битви на Курській дузі (з 5 липня до 23 серпня 1943 р.) гітлерівці прикривали зосередження своїх військ поблизу міст Орел, Курськ та Белгород щільним зенітним вогнем, проте ескадрилья бомбардувальників під командуванням С. І. Швеця завжди завдавала ворогові нищівних ударів.

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 18 вересня 1943 р. за зразкове виконання бойових завдань командування та проявлені мужність і героїзм гвардії майорові Швецю Степанові Івановичу присвоєно звання Героя Радянського Союзу із врученням ордена Леніна та медалі «Золота Зірка». Нагороджений двома орденами Червоної Зірки та двома орденами Вітчизняної війни I ступеня.

За всі воєнні роки С. І. Швець на літаках ІЛ-4 та В-25 здійснив 267 успішних бойових вильотів. 1946 р. був демобілізований у званні підполковника, поїхав до Криму, а згодом переїхав з родиною до Дніпропетровська. Працював лаборантом у Дніпропетровському державному університеті.

У повоєнний час Степан Іванович написав дві документальні повісті: «Під крилами – ніч» (1973), «Рядовий авіації» (1982) та художньо-біографічну повість «Крутогір'я» (1996).

Хронотоп повісті «Під крилами – ніч» охоплює події від початку Другої світової війни і до самої Перемоги, а також зустріч ветеранів через 25 років. Автор докладно описує своє передчуття війни ще в той час, коли він працював пілотом цивільної авіації на маршруті «Москва – Берлін». Під час польотів Степан Іванович помітив, що по всій Німеччині ведуть ретельну воєнну підготовку – важливі промислові об'єкти, склади палива та аеродроми німці маскували під навколишній ландшафт. Цю інформацію майбутній Герой СРСР передав до Москви, деякий час здійснював розвідку, керуючи пасажирським літаком, і доповідав у штаб. Останній політ рейсом «Москва – Берлін» екіпаж С. І. Швеця здійснив 21 червня 1941 р.

У повісті описані бойові вильоти самого автора та його товаришів-однополчан. Захоплює й те, з яким трепетом автор зображує свої бойові машини. Це не просто купа металу із гвинтами, це його вірні побратими, ніби спільний симбіотичний організм людини й літака. Сторінками повісті стежимо й за військовою кар'єрою Степана Івановича Швеця – від рядового льотчика до командира 2 гвардійського авіаційного полку.

Друга документальна повість – «Рядовий авіації» – це достовірна, хронологічно точна розповідь про життя й подвиги ветерана вітчизняної полярної авіації Євгена Івановича Борисенка, який за перші два роки війни здійснив 205 бойових вильотів, а після поранення 1943 р. був визнаний не придатним до льотної служби. Герой повісті не дожив тижня до виходу у світ книги про себе. С. І. Швець написав книгу про друга із суворою чоловічою ніжністю, як може написати лише льотчик про льотчика.

Остання повість Степана Івановича «Крутогір'я» – це ретроспекція в роки юності автора. Степан Чумак – це художній образ самого С. І. Швеця, про що свідчать ключові події в житті автора і його героя. Це і робота на шахті, і вступ

до лав комсомольців, а згодом – членство в КПРС та навчання в авіаційній школі. Саме в цій повісті з вуст шахткома прозвучать сакральні слова «Навчаючи інших – ми самі вчимося». Це гасло Дніпропетровського державного університету (нині – Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара), у якому протягом тривалого часу працював Степан Іванович. У Музеї історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара зберігається погруддя С. І. Швеця за авторством скульптора, народного художника України В. П. Небоженка (1983).

Життєвий шлях Степана Івановича був непростим, але з усіх складних ситуацій він виходив з гідністю, виявляючи неабияку мужність та героїзм. «Тяжкі випробування випали на долю мого покоління. Утім, якщо можна було б прожити життя спочатку, я знову почав би його зі служби в авіації», – неодноразово говорив Степан Іванович.

Помер Герой Радянського Союзу Степан Іванович Швець 3 січня 1998 р. Похований у місті Дніпро.

Література

1. Абрамовський С. 267 бойових вильотів! // Дніпропетровський університет. 2015. №6 (2918) 10 квітня. С. 2.
2. Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь в двух томах/ Пред. ред. коллегии И.Н. Шкадов. Москва: Воениздат, 1988. Т. 2. 863 с.
3. Особова справа Швеця С. І. // Архів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
4. Публичная библиотека. Степан Иванович Швець [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://publ.lib.ru/ARCHIVES/SH/SHVEC_Stepan_Ivanovich/_Shvec_S.I..html (дата звернення 12.10.2017)
5. Пуппо И. Крылья друга. // Днепр Вечерний. 1988. 18 февраля. С. 2.
6. Савичев Н. Швець С. И. Рядовой авиации. // Днепровская правда. 1982. 9 октября. С. 4.
7. Швець С. Крутогорье: Худ.-биографич. повесть. Днепропетровск: «Южная Пальмира», 1996. 240 с.
8. Швець С. И. Под крыльями – ночь: Докум. повесть. Днепропетровск: Промінь, 1973. 248 с.
9. Швець С. Рядовой авиации: Докум. повесть [о летчике В. И. Борисенко]. Москва. 1982. № 7. С. 3–111.
10. Швець Степан Іванович // Днепропетровский областной благотворительный фонд «Память» [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.erinnerung.dp.ua/sh/506-shvec-stepan-ivanovich.html> (дата звернення 12.10.2017).
11. Швець Степан Іванович // Герои страны [сайт]. Режим доступа: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=8428 (дата звернення 12.10.2017).

**ШИРШОВ
ПЕТРО ПЕТРОВИЧ**

(1905–1953)

**Герой Радянського Союзу
(Указ Президії Верховної Ради
СРСР від 22 березня 1938 р.)**

Петро Петрович Ширшов народився 25 грудня 1905 р. на околиці Катеринослава (Чечелівка) у родині службовця. Тут минули дитинство та юнацькі роки. Уже змалку він виявляв прихильність до природничих наук, збирав гербарії, здійснював екскурсії до Самарського лісу, де вивчав багату рослинність. Після революції родина Ширшових переїздить на вулицю Комсомольську, що біля міського парку (зараз парк імені Лазаря Глоби). Упродовж 1916–1920 рр. юнак навчався в реальному училищі.

1921 р. вступив на біологічний факультет Катеринославського (Дніпропетровського) інституту народної освіти. Майже відразу здібний юнак розпочав активну наукову діяльність під керівництвом відомого спеціаліста з гідробіології професора Д. О. Свіренка, згодом став його аспірантом (1926–1929). Коли професора було призначено керівником Одеського ботанічного саду, він переїхав до Одеси, куди пізніше до свого вчителя прибув і П. П. Ширшов, зацікавившись вивченням рослинного світу українських річок.

У 25 років Петро Петрович став науковим співробітником Одеського ботанічного саду, а через три роки він уже працював у Всесоюзному арктичному інституті в Ленінграді, вивчаючи проблеми водоростей північних морів. Здійснив наукові експедиції на Кольський півострів та Нову Землю для вивчення мікрофлори Заполяр'я, проводив такі дослідження в морі Лаптевих, Курському й Чукотському морях. 1932 р. П. П. Ширшов узяв участь у плаванні криголама «Сибіряков», який уперше в історії пройшов увесь Північний морський шлях. 1933 р. дослідника запросили в експедицію на пароплаві «Челюскін», яку очолював учений-полярник Отто Юлійович Шмідт. У Беринговій протоці «Челюскін» потрапив у міцний льодовий полон. Крига, що дрейфувала, винесла пароплав у Чукотське море, де в лютому 1934 р. він затонув. На кригу висадилися 104 учасники експедиції. Челюскінцям вдалося не лише врятуватися, а й виконати значну за обсягом роботу. За цей час (протягом двох місяців) П. П. Ширшов устиг провести дослідження рослинного планктону полярних морів та океанографічного режиму Північного

Льодовитого океану. Результати цього дослідження згодом широко застосовували в арктичному судноводінні та під час складання перших льодових прогнозів. Найбільше визнання як учений-полярник і людина виняткової енергії та мужності П. П. Ширшов отримав після участі в «папанінській» експедиції.

Ще під час «челюскінської епопеї» визрів план створення в районі Північного полюсу дрейфувальної наукової станції. Цей план був утілений у 1937–1938 рр., коли працювала перша науково-дослідна станція «Північний полюс». Керівником станції став відомий радянський полярник Іван Дмитрович Папанін, співробітниками – двоє челюскінців: гідробіолог Петро Ширшов та радист Ернст Кренкель, астроном-магнітолог Євген Федоров.

Станція дрейфувала в полярних льодах із травня 1937 до лютого 1938 р. (274 дні), подолавши відстань понад дві тисячі кілометрів і зібравши винятково цінні матеріали про природу Арктики.

Робота станції «Північний полюс» стала важливою віхою полярних досліджень. Ось короткий перелік наукових відкриттів світового значення, зроблених П. П. Ширшовим: уперше вивчив структуру товщі океанічних вод у районі полюса; відкрив наявність відносно теплого прошарку води, що надходить з Атлантичного океану; установив залежність дрейфу криги від постійних течій та вітрів; визначив швидкість та напрямок течій; виміряв глибину Північного Льодовитого океану на полюсі й на шляху дрейфу.

Одне з найважливіших відкриттів П. П. Ширшова: льодове покриття Північного Льодовитого океану не перешкоджає поширенню під ним світла, а отже, і розвитку життя. На всіх глибинах Полярного басейну живуть організми, а в кризі – одноклітинні водорості, адаптовані до низьких температур та умов довготривалого полярного дня й ночі.

Після повернення з полюса на Велику землю папанінців зустрічали в містах Радянського Союзу з ентузіазмом не меншим, ніж згодом Юрія Гагаріна.

П. П. Ширшов успішно поєднує наукову (доктор географічних наук, професор) та громадську роботу з діяльністю на державній службі: депутат Верховної Ради СРСР двох скликань; заступник начальника Головного північного морського шляху (1939–1942); нарком, згодом міністр морського флоту СРСР (1942–1948); дійсний член Академії наук СРСР (з 1939 р.); директор Інституту океанології АН СРСР; голова Тихоокеанського наукового комітету (1946–1950). За плідну працю Петро Петрович Ширшов нагороджений трьома орденами Леніна (1937, 1938, 1944), орденом Червоної Зірки (1934), медаллю «Золота Зірка» (1938), одержав звання Героя Радянського Союзу (1938) із врученням ордена Леніна та медалі «Золота Зірка».

Працюючи заступником начальника Головного північного морського шляху («Главсевморпуть»), Петро Петрович Ширшов керував евакуацією Мурманського судноремонтного заводу, виводив криголами «Ленін» і «Сталін» з Кольської затоки, рятував судна на острові Діксон від німецьких підводних човнів. І все ж єдиним покликанням П. П. Ширшова лишалися океанологічні

дослідження. З його ж ініціативи 1941 р. була заснована спеціальна лабораторія океанології АН СРСР, перетворена 1945 р. на самостійний інститут у системі Академії наук, незмінним директором якого вчений залишався до самої смерті.

З його ініціативи теплохід «Витязь» був переобладнаний на експедиційне судно спеціального призначення. На ньому вже 1949 р. П. П. Ширшов вирушив у перший океанологічний рейс. Це судно відразу стало «інститутом на воді» для комплексного дослідження морів і океанів, зокрема Тихого та Індійського.

Відновлюючи біографію свого батька, сповнену як героїчних, так і трагічних сторінок, Марина Ширшова 1981 р. звернулася до Ксенії Петрівни Гемп (ученого секретаря Архангельського інституту промислових винаходів), яка була знайома з Петром Петровичем у ті далекі 30-ті роки, із проханням написати про нього спогади. Літня жінка докладно описувала всі зустрічі з видатним полярником, наголошуючи, що «люди з яскраво вираженим характером не забуваються». Друзі та однодумці бачили в ньому зразкового дослідника, який з ПП-1 привіз унікальні результати, був завжди прикладом мужності та відданості справі науки, нерідко в надзвичайних умовах.

Помер П. П. Ширшов 17 лютого 1953 р. від тяжкої хвороби, яка посилилася після арешту та загибелі в сталінських таборих дружини, відомої кіноактриси Євгенії Гаркуші. Поховано його в Москві на Новодівочому кладовищі.

Діяльність Петра Петровича стала визначною віхою в історії полярних та океанологічних досліджень, він стояв біля витоків створення школи океанології й транспортного флоту. Ім'ям П. П. Ширшова названі вулиці в нашому місті та в Одесі, бухта на Землі Франца-Йосифа, підводний хребет у Беринговому морі, теплохід, основне його дітище – Інститут океанології Академії наук Росії.

Література

1. Богоров В. Г. Академик Петр Петрович Ширшов // Изв. АН СССР. Сер. географическая. Москва, 1953. С. 69–70.
2. Залесский К. А. Империя Сталина. Биографический энциклопедический словарь. Москва, 2000. 608 с.
3. Сузюмов Е. М. Курс – океан. Жизнь и деятельность П. П. Ширшова. Москва: Мысль, 1983. 128 с.
4. Сузюмов Е. М. Полярник, академик, министр // Морской флот. 1976. №1. С. 72–74.
5. Сузюмов Е. М. Четверо отважных. Москва: Просвещение, 1981. 144 с.

Тетяна Шевченко

ЮБКІН ВАСИЛЬ ПАВЛОВИЧ

(1920–1968)

Герой Радянського Союзу
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 24 березня 1945 р.)

Василь Павлович Юбкін народився 1 січня 1920 р. у селі Аполлонівка Солонянського району Дніпропетровської області в родині селянина-колгоспника, вихідця з Білорусі. Мати, давши синові ім'я Василь, ніби засвідчила підсвідомий потяг до героїчного вчинку, бо грецькою мовою воно означає «сильний, мужній». Василь закінчив сім класів Аполлонівської школи. У дитинстві він мріяв бути комбайнером, трактористом або водієм, щоб працювати на колгоспних полях, сіяти жито й пшеницю, збирати гарний урожай і дбати про своїх батьків. На жаль, його мрії не здійснилися.

1939 р. після закінчення Привільнянської середньої школи Василя Юбкіна мобілізують до Червоної армії й направляють проходити службу в танковому полку, а після закінчення навчання в Чирчикському танковому училищі випускника Василя Юбкіна призначають заступником політкерівника роти. Він завжди був відповідальною людиною, мав велику повагу й довіру серед військовослужбовців.

На початку Другої світової війни В. П. Юбкін перебував у Західній Україні, обіймаючи посаду політкерівника військової частини. Його перший бій з фашистськими загарбниками відбувся під Новоград-Волинським. Це були тяжкі кровопролитні бої. Ворог переважав чисельно. 37 танковий полк, стримуючи натиск фашистів, відходив на рубіж оборони під Києвом. Поблизу Клавдіївки радянські танкісти зайняли Брест-Литовське шосе й скували колони танків ворога, що проривалися сюди. Василь Павлович не випускав з рук важелів машини: згоріла одна – пересідав на іншу. І знову бої... Полк кинули на захист Дніпропетровщини. Тут відбулася пам'ятна зустріч танкіста з комдивом Ю. Г. Пушкіним. Генерал, не раз бачивши, як той професійно водить у бою червонозірчасту машину, забрав лейтенанта Юбкіна до себе в екіпаж. Хоробрий танкіст брав участь у боях за визволення різних міст: Луцька, Рівного, Житомира, Києва, Полтави, Ворошиловграда, Ростова-на-Дону і рідної Дніпропетровщини.

1942 р. бойова біографія Василя Павловича була пов'язана з Барвенково-Харківською військовою операцією, з обороною Північного Кавказу. Упродовж цього часу Василь Юбкін, тоді ще молодий, але мужній і відважний воїн,

побував на різних фронтах: Південно-Західному, Північно-Кавказькому, 1 Білоруському, був політпрацівником і командиром танкового, потім мінометного підрозділу. Після перепідготовки в Харківському училищі, евакуйований у місто Чирчик, він знову опиняється в танкових військах, знищує ненависного ворога.

В усіх боях й операціях дії Василя Юбкіна завжди вирізнялися зухвалістю, сміливістю й рішучістю. Це він у спекотний червневий день зі своїм танковим взводом вийшов у тил ворога, швидко форсував річку Свіслоч, увірвався в місто Лапичі, перекрив шляхи відступу ворожих військ, забезпечив успішну, без втрат, переправу радянської танкової бригади. Це дало змогу 1 Білоруському фронту відновити наступ і просунутися далеко на захід, підійшовши до Варшави. Під час знищення одного з ворожих заслонів був важко поранений командир танкової роти. Командування прийняв на себе лейтенант Юбкін. «Лейтенанте Юбкін! – пролунав у шлемофоні голос командира бригади. – Трьома машинами атакуйте Лішедул-Нові і Лішедул-Старі й забезпечте вихід інших підрозділів на річку». Виконуючи наказ командира, Василь Павлович, як і завжди, діяв за принципом: «роби на війні можливим те, що супротивник вважає неможливим». Зухвалі й стрімкі дії відважних радянських танкістів викликали паніку у ворога, який почав відступати до річки Нарев. Скориставшись цим, лейтенант Юбкін вийшов до північного краю Лішедул-Старі, де потрапив під вогонь добре замаскованих німецьких протитанкових гармат. Перший снаряд пробив бортову броню й важко поранив у ногу командира танка. У цей час пролунав другий постріл, який пробив лобову броню. Механік-водій та заряджувальник гармат були вбиті, а Василю Юбкіну осколки прошили обидві ноги нижче колін. Машина загорілася. Здавалося, загибель тих, хто ще залишався живий, неминуча, але лейтенант Юбкін вступив у нерівну боротьбу зі смертю. Стікаючи кров'ю та пересилоючи нестерпний біль у поранених ногах, він вивірився з танка. Головні сили танкової бригади вийшли на річку Нарев, стрімко форсували її, захопивши плацдарм на північному березі.

За мужність, відвагу та героїзм на фронтах Другої світової війни Василю Павловичу Юбкіну Указом Президії Верховної Ради СРСР від 24 березня 1945 р. присвоєно звання Героя Радянського Союзу із врученням ордена Леніна та медалі «Золота Зірка». Старший лейтенант Юбкін опритомнів лише на п'ятий день. Довгий час медики боролися за життя героя-танкіста, йому ампутували ноги. Виняткову витримку, силу волі виявив і сам Василь Павлович, він мужньо переніс 13 складних операцій. У моменти найбільшого душевного й фізичного напруження згадував рідну Аполлонівку та батьків. У чудовому місті Єреван, куди герой потрапив на лікування, від ліжка Юбкіна довгий час не відходила лікарка Ашхена Франгян, яка боролася за його життя. Смерть повільно відступила. Трохи зміцнівши, він відразу попросився до рідного Дніпропетровська. На жаль, радість зустрічі з рідним містом була короткочасною: знову почав прогресувати нещадний стамеліт, знову операція за операцією і нестерпний біль.

Естафету материнської турботи й уваги від Ашхени Карпівни прийняла лікар-хірург Лідія Петрівна Башмакова. Вона першою щиро підтримала уславленого танкіста: «Підеш учитися, Василю. Дамо тобі хороші протези, і ти із зіркою Героя будеш хлопцем хоч куди. Жодна дівчина не встоїть». Успішно склавши іспити, Василь Павлович 1 вересня 1947 р. став студентом історичного факультету Дніпропетровського державного університету. Однокурсники дивувалися його жадобі до знань, проте ніхто не знав, яких зусиль коштувала студентові його бадьора хода. Це був знов-таки результат підтримки вірних друзів – Володимира Онищенка, Василя Машури і світлоокої спритної Фаїни – майбутньої дружини Юбка.

1951р. Василь Павлович з відзнакою закінчує університет зі спеціальності «Основи марксизму-ленінізму» та їде до Києва на курси викладачів суспільних наук при Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка. 1952 р., повернувшись до Дніпропетровська, він починає працювати викладачем на кафедрі історії КППС, паралельно пише кандидатську дисертацію на тему «Боротьба КП(б)У за вирішення продовольчого питання в роки іноземної воєнної інтервенції й громадянської війни (грудень 1919–1920 рр.)», яку успішно захищає 1962 р. в Київському державному університеті імені Т. Г. Шевченка. Лекції доцента Юбка захоплювали студентів, особливо вражало те, що Василь Павлович, незважаючи на стан здоров'я, ніколи не дозволяв собі сидіти в аудиторії. «Пам'ятаю його в оточенні молодих людей, які зі щирою безпосередністю цікавилися героїчним минулим, – згадував доцент кафедри української історії та етнології ДНУ Тимофій Миколайович Кондратюк. – Василь Павлович Юбкін належав до типу людей, яким завжди приємно потиснути руку. Його відкритість і безпосередність захоплювали, внутрішня сила й витримка вражали». Паралельно із читанням лекцій, керівництвом семінаром пропагандистів при Кіровському райкомі КПУ, депутатством у Жовтневій райраді Василь Павлович працює над докторською дисертацією, але захистити її не вдається. 3 лютого 1968 р. його мужнє серце зупиняється.

Герой Радянського Союзу Василь Павлович Юбкін прославив Дніпропетровський національний університет. Видатний учений, талановитий педагог, організатор, громадський діяч і просвітитель, він завжди буде разом зі своїми учнями, з тими, кому він передав часточку свого серця й душі.

Література

1. Білоус Г. Гордість нашого району // Вперед. 1983. 21 квітня. С. 2.
2. Золотые звезды. Книга о дважды Героях и Героях Советского Союза, уроженцах Днепропетровщины. Днепропетровск: Промінь, 1967. 520 с.
3. И генерал, и рядовой...: очерки о Героях Советского Союза, уроженцах Днепропетровской области. Днепропетровск: Промінь, 1983. 567 с.
4. Навечно в сердце народном. Минск: Белорус. сов. энциклопедия, 1984. 607с.
5. Особова справа Юбка В. П. // Архів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Любов Мірошніченко

5.2. ГЕРОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПРАЦІ

**БРОДСЬКИЙ
ОЛЕКСАНДР ІЛІЧ**

(1895–1969)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 13 березня 1969 р.)**

Олександр Ілліч Бродський народився у Катеринославі (нині – Дніпро) 19 червня 1895 р. в родині інженера Іллі Юхимовича та його дружини Єфросинії Григорівни. 1913 р. закінчив Дніпропетровське реальне училище та вступив до Гірничого інституту на металургійний факультет, тоді ж розпочав наукову роботу в лабораторії Л. В. Писаржевського. Лев Володимирович побачив у здібному молодому студентові талановитого хіміка. Результатом їхньої співпраці стало розроблення способу отримання перекису водню шляхом електролізу сірчаної кислоти. З 1915 р. до 1917 р. О. І. Бродський працює лаборантом Хімічного комітету при Головному артилерійському управлінні в Петрограді, пізніше (1918–1921) – хіміком у лабораторії студентського кооперативу, а потім у лабораторії Ради народного господарства (місто Катеринослав).

Відчувши своє покликання до хімії, юнак одночасно з навчанням у Гірничому інституті відвідує лекції з хімічних дисциплін та складає іспити до Катеринославського університету, де навчається чотири роки. 1921 р. О. І. Бродський перейшов на п'ятий курс хімічного відділення фізико-математичного факультету Московського університету, після закінчення якого 1922 р. повернувся до рідного міста. Упродовж 1922–1923 рр. працював асистентом кафедри біохімії Катеринославського інституту народної освіти, наступні одинадцять років – доцентом. 1929 р. О. І. Бродський установив кількісну залежність електродного потенціалу від діелектричної проникності розчину. Під його керівництвом уперше в СРСР було створено пристрій з одержання важкої води (1934), концентратів важкого кисню (1937) та важкого азоту (1949). Захистивши докторську дисертацію на тему «Хімічна рівновага та розчинник», став професором кафедри фізичної хімії Дніпропетровського інституту народної освіти. Працював в Інституті фізичної хімії імені Л. В. Писаржевського АН УРСР (1927–1969), 1939 р. став директором цього інституту, був обраний академіком АН УРСР, а 1943 р. – членом-кореспондентом АН СРСР.

Академік АН УРСР Олександр Ілліч Бродський належав до когорти вчених, чий праці здатні докорінно змінити уявлення про навколишній світ. Практичне застосування наукових здобутків цієї людини значною мірою вплинуло на життя всього людства. Понад п'ятдесят років науковець віддав дослідницькій роботі, жодного разу не зрадивши своєму покликанню.

Його фундаментальні праці з хімії ізотопів, електрохімії розчинів, хімічної термодинаміки й реакційної здатності молекул здобули міжнародне визнання, сприяли піднесенню авторитету української науки у світі та заклали підґрунтя для подальшого розвитку багатьох інших розділів сучасної фізичної хімії. Олександр Ілліч розробив теорію тонкого фракціонування й розділення сумішей методом термодифузії, що є одним із основних способів збагачення легким ізотопом урану-235. Вагомий внесок О. І. Бродського у розв'язання цієї проблеми відзначив американський дослідник Роберт Юнг. У своїй статті («Яскравіше за тисячу сонць») автор подає прізвища десятків західних і лише п'яти радянських учених, які, на його думку, досягли суттєвого поступу в дослідженні проблеми ядерної зброї: І. В. Курчатов, Г. М. Флеров, К. А. Петржак, Я. І. Френкель і О. І. Бродський, який, наголошує Р. Юнг, «ще 1939 р. опублікував статтю про поділ ізотопів урану». О. І. Бродський уперше застосував стабільні ізотопи для вивчення механізмів хімічних реакцій, дослідив ізотопний обмін водню, кисню, сірки та азоту.

О. І. Бродський був почесним членом Всесоюзного хімічного товариства імені Д. І. Менделєєва, членом центрального правління товариства та головою Українського відділення хімічного товариства, почесним членом Польської академії наук (1963), членом редакційних колегій журналів «Журнал фізичної хімії», «Доповіді АН УРСР» та ін.

Він автор підручника для вищої школи («Фізична хімія» упродовж 1932–1948 рр. витримала 13 видань у СРСР та за кордоном, протягом кількох десятиліть була основним підручником з фізичної хімії у вищій школі) та монографій, серед яких «Сучасна теорія електролітів» (1934), «Хімія ізотопів» (1957), яка є першою монографією в цій галузі.

Завдяки його науковим розвідкам (понад 300 наукових праць) було започатковано широке застосування різноманітних ізотопів у народному господарстві, науці, техніці. Здобутки О. І. Бродського в галузі хімії ізотопів – яскравий приклад того, наскільки невіддільні одна від одної фундаментальна та прикладна науки.

За значні досягнення в науковій, науково-організаційній та суспільно-педагогічній діяльності Олександра Ілліча Бродського було відзначено премією ім. М. Г. Кучерова (1927), премією Комітету з хімізації СРСР (1936), Державною премією СРСР (1946), премією АН УРСР ім. Л. В. Писаржевського (1965), двома орденами Леніна (1953, 1969), орденом Трудового Червоного Прапора (1945), а 1969 р. він отримав звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

Широта наукових інтересів, глибина підходів до проблем, які вивчав, уміння застосувати для їхнього вирішення щонайефективніші методи,

сміливість в узагальненні висновків – саме ці риси, на думку В. Д. Походенка (учня та співробітника О. І. Бродського), разом із цілеспрямованістю та величезною працездатністю зробили Олександра Ілліча одним із найвизначніших учених-хіміків ХХ століття.

У подальшому досягнення з хімії ізотопів були використані школою академіка О. І. Бродського для дослідження теорії реакційної здатності та вивчення механізмів хімічних реакцій. Школа – це своєрідний стиль, манера працювати, думати, полемізувати, це ставлення до ідей, фактів, гіпотез, взаємини з колегами та багато іншого. Керівник наукової школи Олександр Ілліч Бродський постійно намагався пробудити в молодих колег інтерес до науки, всіляко розвивав їхню творчу ініціативу та самостійність, був дуже вимогливим до себе та свого оточення, намагався виховати ці риси в учнів. Але наука, як зауважує вчений, «не єдина радість у моєму житті. Ще більше я люблю людей та спілкування з ними, природу й мистецтво». Ніколи наукова праця не перешкоджала Олександрові Іллічу цікавитися музикою (він чудово грав на фортепіано), літературою (дуже подобалася поезія О. С. Пушкіна, міг годинами її декламувати), образотворчим мистецтвом. Він дуже вишукано одягався, любив квіти й сам вирощував рідкісні сорти троянд. Кожного, хто мав можливість з ним зустрітись, О. І. Бродський зачаровував привітністю, товарииськістю та доброзичливістю.

Помер Олександр Ілліч 21 серпня 1969 р. у Києві, похований на Байковому кладовищі. На вшанування пам'яті про О. І. Бродського на фасаді будівлі Інституту фізичної хімії імені Л. В. Писаржевського АН УРСР (Київ, проспект Науки, 31) виготовлено бронзову меморіальну дошку (1973). 2007 р. засновано Премію НАН України імені О. І. Бродського, яку вручають за видатні наукові роботи в галузі теорії хімічної будови, кінетики та реакційної здатності.

Література

1. Богуненко Н. Н., Пелипенко А. Д., Соснин Г. А. Бродский Александр Ильич // Герои атомного проекта. Саров: Росатом, 2005. С. 76.
2. Волков В. Выдающиеся химики мира: Биограф. справ. / В. Волков, Е. Вонский, Г. Кузнецова. Москва, 1991. 656 с.
3. Походенко В. Д. Життя та діяльність академіка О. І. Бродського // Вісник НАН України. 1995. № 9–10. С. 41–47.
4. Турченко Я. И. Основные пути развития общей, неорганической и физической химии на Украине Киев: Изд-во КГУ, 1957. С. 252–256.
5. Українська радянська енциклопедія: [в 12-ти т.] / гол. ред. М. П. Бажан; редкол.: О. К. Антонов та ін. 2-ге вид. Т. 2. Київ: Голов. ред. УРЕ, 1978. 542 с.
6. Шевченко Т. В. Бродський Олександр Ілліч // Славне сузір'я окриплених університетом: [нарис] / ідея та заг. ред. В. В. Іваненка, автори-упоряд. О. В. Гонюк, В. В. Іваненко, І. С. Попова. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 32–36.

Тетяна Шевченко

БУДНИК ВАСИЛЬ СЕРГІЙОВИЧ

(1913–2007)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 26 червня 1959 р.)**

Василь Сергійович Будник народився 24 червня 1913 р. у селі Семенівка (з 1958 р. – місто) Семенівського району Чернігівської області в родині агронома. 1932 р. закінчив Мінський архітектурно-будівельний технікум, 1940 р. – Московський авіаційний інститут, отримавши диплом з відзнакою зі спеціальності «Інженер-механік з озброєння літаків». Після інституту обіймав посаду інженера-конструктора в авіаційному конструкторському бюро Сергія Володимировича Ільюшина, де відразу долучився до роботи з доозброєння літака-штурмовика ІЛ-2. Цей літак відрізнявся від інших броньованою кабіною пілота, що в роки війни врятувало життя багатьох льотчиків. 1941 р. за роботу в КБ ім. С. В. Ільюшина з озброєння штурмовика ІЛ-2 Василь Сергійович отримав першу в житті урядову нагороду – медаль «За трудову доблесть». Із власної ініціативи 1941 р. перейшов до НДІ-1 Наркомату авіаційної промисловості, який займався перспективними розробленнями, пов'язаними із впровадженням в авіацію ракетної техніки.

У наступні роки Василь Сергійович Будник продовжує працювати в Ракетному НДІ-88, який пізніше став НДІ-1МАП (1943–1946). Будучи заступником Головного конструктора С. П. Корольова (1946–1951), В. С. Будник брав безпосередню участь у вивченні трофейної німецької ракетної техніки, у створенні перших радянських балістичних ракет Р-1, Р-2, Р-5 й організації їх серійного випуску. Був направлений до Німеччини, керував групою «Зоммерда» інституту «Нордхаузен» у радянській окупаційній зоні.

У серпні 1951 р. до Дніпропетровська спеціальним автобусом з Підлипок прибула група ракетників на чолі із заступником Головного конструктора ракетного НДІ Василем Сергійовичем Будником, який згодом став куратором від заводу «Південмаш» першого напрямку підготовки студентів на фізико-технічному факультеті Дніпропетровського державного університету (нині – Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара), захистивши докторську дисертацію (1960). 1962 р. йому присуджено вчене звання професора університету. З 1951 р. до 1954 р. В. С. Будник працює Головним

конструктором на заводі № 586, а з 1954 р. до 1972 р. – першим заступником Головного конструктора Особливого КБ № 586 М. К. Янгеля.

З 1972 р. до 1980 р. В. С. Будник – заступник керівника Дніпропетровського відділення Інституту механіки АН УРСР, у 1980–1988 рр. – заступник директора Інституту технічної механіки Академії наук і Національного космічного агентства України, у 1988–1998 рр. – радник при дирекції, з 1998 р. – головний науковий співробітник цього інституту.

Василь Сергійович Будник зробив великий внесок у розвиток ракетної техніки: керував створенням перших стратегічних ракет на компонентах палива з високою температурою кипіння, що довго зберігаються, ракет Р-12, Р-14, Р-16, а також МР-УР-100 і Р-36М з мінометною схемою старту, створенням космічних ракет-носіїв «Космос», «Космос-2», «Циклон» і космічних апаратів до них, розробленням і льотним випробовуванням рухомого ґрунтового ракетного комплексу з комбінованою ракетою (на твердому й рідинному паливі). Його ідеї є основою наукового напрямку оптимального проектування ракетно-космічних систем. Як професор Дніпропетровського державного університету (1962–1972), В. С. Будник читав лекції студентам, консультував молодих і старших науковців.

Заслуги Василя Сергійовича Будника відзначені багатьма званнями й нагородами: він – доктор технічних наук (1960), професор (1962), член-кореспондент АН УРСР (1964), академік АН УРСР (1967), заслужений діяч наук УРСР (1983), Герой Соціалістичної Праці (1959) із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот», лауреат Ленінської премії (1960), нагороджений медаллю ім. М. К. Янгеля (2004), ветеран космічної галузі України (2001), почесний працівник космічної науки України (2003). Нагороджений медалями «За трудову доблесть» (1941), «За доблесний труд у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (1946), орденами Трудового Червоного Прапора (1956, 1976), Леніна (1959, 1961), князя Ярослава Мудрого V ступеня (2004), почесний громадянин міста Дніпропетровськ (2006). В. С. Буднику 2000 р. як видатному науковцеві призначено державну стипендію (розпорядження від 21.03.2000 № 112/2000-рп «Про призначення стипендій видатним діячам науки»). Ім'ям ученого названо одну з вулиць Чернігова. На корпусі КБ «Південне» 2008 р. розміщено меморіальну дошку на честь В. С. Будника.

Література

1. 80-річчя академіка В. С. Будника // Вісник НАН України. 1993. № 6. С. 99.
2. Біловицька Н. Їм відомий шлях до зірок // Урядовий кур'єр. 2014/1. № 73. С. 18.
3. Бондаренко М. Почесний громадянин // Наше місто. 2006. 9 вересня. С. 3.
4. Бублик С. До 100-річчя від дня народження академіка НАН України В. С. Будника // Космічна наука і технологія. 2013. Т. 19. № 5. С. 70–72.

5. Будник Василий Сергеевич [Электронный ресурс] // Космический мемориал. Режим доступа: <http://space-memorial.narod.ru/desingers/budnik> (дата звернення 07.10.2017).
6. Будник Василь Сергійович // Державне космічне агентство України. Офіційний веб-сайт. Режим доступу: <http://www.nkau.gov.ua> (дата звернення 23.10.2017)
7. Будник Василь Сергійович [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ДП «КБ «Південне»». Режим доступу: <http://yuzhnoye.com/ua/company/history/budnik.html> (дата звернення 10.10.2017).
8. Будник Василь Сергійович: Конструктор. Вчений. Людина: [бібліогр. покажч.]. Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2010. 75 с.
9. Будник. Дело всей жизни / Авт.-состав. : В. Д. Ткаченко, А. Я. Стеценко, А. Э. Кашанов, З. Д. Будник. Под ред. А. В. Дегтярева. Днепропетровск: АРТ-Пресс, 2013. 586 с.
10. Горбулин В. П., Колтачихина О. Ю., Храмов Ю. А. Основные периоды и этапы развития ракетно-космической техники Украины. Ч.2. Создание боевых стратегических баллистических ракет и ракетных комплексов (1957–1990) // Наука та наукознавство. 2014. № 2. С. 76–103.
11. Дегтярев О. В., Новиков О. В. Академік Василь Сергійович Будник – один із засновників ракетно-космічної галузі України // Вісник НАН України. 2013. № 6. С. 89–95.
12. Игдалов И. М. Годы и спутники жизни. Днепропетровск: Вид-во КБ «Південне», 2005. 210 с.
13. Історія та сучасність міста Семенівка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.semenivka-rada.com/misto> (дата звернення 05.10.2017).
14. К 100-летию со дня рождения Василия Сергеевича Будника // Техническая механика. 2013. № 2. С. 1–7.
15. Колтачихина О. Ю., Храмов Ю. О. Основні періоди та етапи розвитку ракетно-космічної техніки України (до 60-річчя КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля) // Наука та наукознавство. 2014. № 1. С. 85–100.
16. Конюхов С. Н., Паппо-Корыстин В. С. Будник – пионер стратегической ракетной техники (к пятидесятилетию проекта ракеты Р-12) // Материалы чтений памяти К. Э. Циолковского. Калуга: Государственный музей истории космонавтики им. К. Э. Циолковского, 2003.
17. Конюхов С. Н., Дробахин О. И. Первопроходцы ракетостроения: академик В. С. Будник [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.space.com.ua/gateway/news.nsf/NewsALLR> (дата звернення 03.10.2017)
18. Конюхов С. Первый Главный // Конструктор. 2008. № 10 (802). С. 1.
19. Малієнко О. Апогей його життя: 3 нагоди 100-річчя від дня народження Василя Будника // Віче. 2013. № 13. С. 48–51.
20. Мисливець Н. Будник Василь Сергійович // Славне сузір'я окрилених університетом: [нарис] / ідея та заг. ред. В. В. Іваненка, автори-упоряд.

- О. В. Гонюк, В. В. Іваненко, І. С. Попова. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 36–40.
21. Пилипенко В. В. Василий Сергеевич Будник // Техническая механика. 2013. № 2. С. 8–11.
22. Пилипенко В. Научные будни Будника // Конструктор. 2008. № 10 (802). С. 3.
23. Платонов В. А. Макаров. Художньо-документальна біографія. Дніпропетровськ: Проспект, 2006. 304 с.
24. Призваны временем. От противостояния к международному сотрудничеству / Под общ. ред. С. Н. Конюхова. Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2004. 768 с.
25. Савчук В. С. В. С. Будник та його науково-конструкторська школа // Наука та наукознавство. 2013. № 3. С. 89–101.
26. Савчук В. С. Будник Василь Сергійович // Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара 1918–2008 / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 63–65.
27. Санин Ф. П. Василий Сергеевич Будник – первый Главный конструктор ракетного завода в Днепропетровске: [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://ihst.ru/~akm/34t1.htm> (дата звернення 01.10.2017).
28. «Секретний» підрозділ галузі: Нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету / Редкол.: М. В. Поляков (керівник). Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2001. 376 с.
29. Тюрин Н. И. О жизни и деятельности Василия Сергеевича Будника (к 75-летию со дня рождения) // Особистий архів професора Ф. П. Саніна. Машинопис. – 23 с.
30. Федоренко И. В., Зевако Е. С. В. С. Будник: от техника до академик-стратег ракетно-космической техники // Актуальные вопросы истории техники: материалы II Всеукр. научн. конф. (23–24 ноября 2003 г.). Киев: Государственный политехнический музей при НТУУ «КПИ», 2003. С. 68–72.
31. Федоренко И. В., Хуторной В. В. Роль В. С. Будника в становлении ракетно-космической отрасли Украины // Вісник Дніпропетровського університету. 2007. № 5. Серія : Історія і філософія науки і техніки. Вип. 14. С. 59–62.
32. Фомичев А. В небе черниговские ракеты // Деснянка. 2013. 24 жовтня (№ 8). С. 5.
33. Хуторной В. В. В. С. Будник и становление ракетно-космической техники в Украине // Наука та наукознавство. 2004. № 4. С. 242–247.
34. Шевченко С. Н., Кучеров Е. Д., Дорошев С. В. Будник Василий Сергеевич (24.06.1913 г. – 08.03.2007 г.) // Трудовая слава Днепропетровщины. Днепропетровск: Лира, 2013. С. 55–56.

**ВАТЧЕНКО
ОЛЕКСІЙ ФЕДОСІЙОВИЧ**

(1914–1984)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної
Ради СРСР від 8 грудня
1973 р.)**

Олексій Федосійович Ватченко народився 12 лютого 1914 р. у селі Лизавето-Кам'янка Катеринославської губернії, в селянській родині. 1925 р. пішов до початкової школи в рідному селі, а потім навчався в семирічній школі в сусідньому селі. 1932 р. закінчив сім класів і був направлений для подальшого навчання на робфак до Дніпропетровського фізико-хіміко-математичного інституту. Через рік Олексій стає студентом Дніпропетровського державного університету. Він вчиться на фізико-математичному факультеті, який закінчує 1938 р. У цей же час проходить військову підготовку і вже 1936 р. має військове звання молодшого лейтенанта запасу. О. Ф. Ватченко весь час, перебуваючи на державних посадах, цікавився життям університету, в якому навчався. З Дніпропетровським університетом пов'язане трудове життя його молодшої доньки Світлани Олексіївни Ватченко, яка після закінчення філологічного факультету успішно працює на кафедрі зарубіжної літератури Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Після закінчення університету Олексій Ватченко за розподілом працював спочатку вчителем, а потім завідувачем навчальної частини, згодом директором середньої школи № 87 у місті Дніпропетровськ. Активна громадська діяльність Олексія Федосійовича розпочинається вже в ці роки. З 1939 р. він стає депутатом райради в місті Дніпропетровськ. Класний керівник, вчитель фізики та математики, через рік – завуч, наступного року – директор школи. 25-річний директор з надією дивився в майбутнє, він не міг передбачити, що дуже швидко мирне життя зміниться бурхливими, трагічними подіями, які вплинуть на долю кожного. Його улюблені учні стануть підпільниками в окупованому місті і покладуть свої життя за перемогу, а сам він пройде тяжкими шляхами війни.

У березні 1941 р. Олексій як офіцер запасу був призваний до лав Червоної армії на перепідготовку командного складу, а вже з 22 червня бере участь у боях із загарбником. З першого дня війни і до 25 грудня 1941 р. молодий офіцер як командир батареї перебуває на Південно-Західному фронті, де йдуть запеклі бої. Потім був Північно-Західний, 2 Прибалтійський фронти. Служив О. Ф. Ватченко командиром батареї гармат, начальником артилерії 661 стрілецького полку 200 стрілецької дивізії. У серпні 1944 р. у боях на підступах до міста Рига (Латвія) був тяжко поранений, це було вже друге

поранення. Він довго перебував на лікуванні, а потім – на реабілітації. У цей час він повертається до Дніпропетровська. За бойові заслуги був нагороджений орденом Олександра Невського (1942), двома орденами Червоного Прапора (1944), медалями «За бойові заслуги» (1942), «За перемогу над Німеччиною» (1945). З фронту О. Ф. Ватченко повернувся у званні майора.

З 1945 р. працював заступником завідувача, потім завідувачем відділу народної освіти виконавчого комітету Дніпропетровської міської ради. З посад у освітянській галузі він переходить на партійну роботу, яка стала справжнім випробуванням як для нього, так і для його родини. Енергійного, ініціативного керівника направляли на роботу на нові й нові місця. Часті переїзди, цілодобова робота потребували від близьких розуміння та підтримки, які він повною мірою мав у своїй дружній родині. З 1948 р. він – на партійній роботі, зокрема був першим секретарем Хмельницького (1959–1963), Черкаського (1964–1965), Дніпропетровського (1965–1976) обкомів партії. Упродовж 1976–1984 – Голова Президії Верховної Ради УРСР; від жовтня 1984 р. – заступник Голови Президії Верховної Ради СРСР. Депутат Верховної Ради УРСР IV–V та VII–X скликань.

За самовіддану працю Олексій Федосійович Ватченко був відзначений державою. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 8 грудня 1973 р. Олексію Федосійовичу Ватченку присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот». Крім бойових нагород, він нагороджений сімома орденами Леніна (1958, 1964, 1966, 1969, 1973, 1977, 1984), орденом Жовтневої Революції (1971).

Багато років своєї звитяжної праці О. Ф. Ватченко віддав рідному місту. Серед того, що містяни із вдячністю згадують, наприклад, ініціювання відбудови Потьомкінського палацу в парку ім. Т. Г. Шевченка, палацу, діяльність якого згодом стане важливою складовою частиною життя нинішнього Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Зі служінням рідному місту пов'язане і життя молодшої сестри Олексія Федосійовича Горпини Федосіївни Ватченко, яка довгі роки була директоркою Дніпропетровського історичного музею.

Останні роки Олексій Федосійович обіймав одну з найвищих державних посад і жив у Києві, де і помер 22 листопада 1984 р. Похований на Байковому кладовищі.

Література

1. Ковпак Л. В. Ватченко Олексій Феодосійович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2003. Т. 1 : А–В. С. 450.
2. Лозицький В. С. Політбюро ЦК Компартії України: історія, особи, стосунки (1918–1991). Київ: Генеза, 2005.
3. Олексій Федосійович Ватченко // Вікіпедія. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 23.10.2017).

Ольга Вовводіна

**ГАЛАСЬ
МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ**

(1929–2006)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної
Ради СРСР
від 12 серпня 1976 р.)**

Михайло Іванович Галась народився 25 жовтня 1929 р. у селі Нижня Пайва Баєвського району Алтайського краю в родині політв'язня. Початком трудового шляху М. І. Галася стала праця в колгоспі. Трудову діяльність продовжив у Магадані, куди переселили його сім'ю. Саме тут сформувався інтерес до майбутньої професії. З 1949 р. до 1955 р. М. І. Галась навчається на конструкторському факультеті Ленінградського військово-механічного інституту, після його закінчення працює старшим інженером проектного відділу, згодом – відділу системи живлення ракети РПМФ для підводних човнів у СКБ п/с 385 (місто Златоуст).

З 1956 р. М. І. Галась обіймав посаду провідного конструктора ракетних комплексів 65-69, 14, 18 у Дніпропетровському КБ «Південне». З 1972 р. він – Головний конструктор і начальник Головного конструкторського бюро ДКБ-2, заступник Генерального конструктора ДКБ «Південне». У книзі «Секретний підрозділ галузі» зазначено, що за безпосередньої участі М. І. Галася колективу вдалося вирішити складні технічні проблеми в процесі створення й відпрацювання чотирьох поколінь бойових ракет, починаючи з першої бойової ракети ДКБ «Південне» SS-4 (8К63) і ракет-носіїв розроблення цього самого ДКБ («Космос», «Циклон», «Зеніт», «Енергія-Буран», «Морський старт»). Найзначнішими є роботи М. І. Галася в таких напрямках: створення ракетних комплексів стратегічного призначення на рідкому паливі, шахтного і залізничного базування на твердому паливі, створення космічних ракет-носіїв систем «Циклон», «Зеніт», ампулізація паливних систем ракет, мінометна схема старту ракет з контейнера, створення різних типів бойового оснащення, схем ступенів розведення апаратів і скидання обтічників. Значним є внесок М. І. Галася в конвеєрне виробництво: використання бойових ракет Р-36М, Р-36М УТТХ для запуску космічних апаратів за програмою «Дніпро». Він – Головний конструктор першого українського тролейбуса трьох типів

(з 1992 р.). З 2001 р. – Головний науковий співробітник КБ «Південне», консультант Головного конструктора.

Н. М. Мисливець зазначала, що Олена Галась, донька Михайла Івановича, випускниця фізико-технічного факультету нашого університету, в інтерв'ю «Комсомольській правді» розповідала: «Після початку перебудови гіганти радянської військової промисловості – Південний машинобудівний завод і конструкторське бюро «Південне» – «задишалися» без держзамовлення. Заступник Генерального конструктора Михайло Галась приходив у ті дні додому темнішим за хмару. На очах умирала справа його життя... Тоді в нього й народилася ідея робити замість ракет тролейбуси». Обставини потребували швидкого впровадження проекту створення тролейбусів. Михайлові Галасю та його команді дали шість місяців. Згодом він запише в «Книзі спогадів»: «Потрібно зламати усталену під час розроблення ракет систему проектування, запуску виробництва. І нарешті цей щасливий день настав – 26 травня 1991 р. дослідний зразок успішно пройшов випробування. Підприємство і спеціалісти були врятовані. Потім, щоправда, виникли нові ускладнення, з'ясувалося, що в містах України не так багато грошей, щоб купувати тролейбуси. Утім, основне всім було зрозуміло: ракетників рано списувати в запас, вони стануть у пригоді й у мирний час».

Журналістка Ірина Авраменко, посилаючись на спогади Михайла Івановича, розповіді його доньки Олени Михайлівни, пише: «І в часи Союзу, і після його розвалу життя ракетника було не цукор. Величезна відповідальність за «продукт», цілодобовий нагляд спецслужб – усе це не давало змоги розслабитися ні на хвилину. Додому Михайло Іванович Галась повертався о дев'ятій, а то й о десятій годині вечора. Часу на відпочинок не залишалося... Знімали стрес, спілкуючись із друзями-колегами. На проєкті Карла Маркса, біля будинку, де жила сім'я, до цього часу стоїть гараж, у якому вони збиралися...». І все ж Михайло Іванович ніколи не забував про родину, завжди намагався зробити щось приємне для доньки, дружини. Не забував навіть під час тривалих відряджень на Байконур, звідки регулярно надсилав знамениті байконурські тюльпани. Любив працювати на дачі, майструвати, робити своїми руками красиві меблі.

Михайло Іванович Галась отримав заслужені відзнаки, нагороди, звання. Він – кандидат технічних наук (1972), а потім – доктор технічних наук (1987), професор (1990). Лауреат Державної премії СРСР за значний технічний та організаторський внесок у створення ракети SS-9 (1967), Ленінської премії за значну творчу участь у розробленні кращої у світі ракети-носія «Зеніт» (1990). Йому присвоєно високе звання Героя Соціалістичної Праці (1976) із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот». Нагороджений орденами «Знак Пошани» (1959), Леніна (1961, 1976), Дружби народів (1999), Ярослава Мудрого V і IV ступенів (1999, 2004), пам'ятними медалями ім. Ю. О. Гагаріна, М. К. Янгеля, С. П. Корольова, В. П. Глушка, М. Г. Кузнецова, Ю. В. Кондратюка. Американський біографічний інститут обрав М. І. Галася Людиною року-2000. Він – член-кореспондент НАН України,

дійсний член Академії космонавтики ім. К. Е. Цюлковського, Інженерної академії наук та Академії військових наук Російської Федерації.

Тісні наукові та виробничі стосунки пов'язували Михайла Івановича із Дніпропетровським національним університетом, де він працював професором і завідувачем філіалу кафедри «Проектування і конструювання літальних апаратів», був членом спеціалізованих рад із захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата й доктора технічних наук. Ученого згадують добрим словом усі, хто працював під його керівництвом та поряд з ним, як справжнього подвижника ракетної справи, людину далекоглядну, виважену й цілеспрямовану. Помер М. І. Галась 5 квітня 2006 р.

Література

1. Авраменко И. Троллейбусы вместо ракет // Комсомольская правда. 2006. 20 мая. С. 4.
2. Галась Михаил Иванович [Электронный ресурс] // Космический мемориал. Режим доступа: <http://sm.evg-rumjantsev.ru/desingers/galas.html> (дата звернення 12.10.2017)
3. Как создавали украинский троллейбус [Электронный ресурс] // Информационно-аналитическая группа AUTO-Consulting. Режим доступа: <http://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=34670> (дата звернення 12.10.2017).
4. Мисливець Н. Галась Михайло Іванович // Славетне сузір'я окрилених університетом: [нарис] / ідея та заг. ред. В. В. Іваненка, автори-упоряд. О. В. Гонюк, В. В. Іваненко, І. С. Попова. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 55–57.
5. Призваны временем. От противостояния к международному сотрудничеству / Под общ. ред. С. Н. Конюхова. Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2004. 768 с.
6. Савчук В. С. Галась Михайло Іванович (1929–2006) // Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара 1918–2008 / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-е вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 92–93.
7. «Секретний» підрозділ галузі: Нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету / Редкол.: М. В. Поляков (керівник). Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2001. 376 с.
8. Сердюков І. Галась Михайло Іванович [Електронний ресурс] // Патріотичний інтернет-проект «Герої Країни». Режим доступу: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=15466
9. Шевченко С. Н., Кучеров Е. Д., Дорошев С. В. Галась Михаил Иванович (25.10.1929 г. – 05.04.2006 г.) // Трудовая слава Днепропетровщины. Днепропетровск: Лира, 2013. С. 74–75.
10. «Школа главных конструкторов. К семидесятилетию кафедры «Ракетостроение» БГТУ «ВОЕНМЕХ» им. Д. Ф. Устинова» / Под ред. В. А. Бородавкина, М. Н. Охочинского. СПб: ООО «Аграф+», 2016. 232 с.

**ГЕРАСЮТА
МИКОЛА ФЕДОРОВИЧ**

(1919–1987)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради
СРСР від 17 червня 1961 р.)**

Микола Федорович Герасюта народився 18 грудня 1919 р. у місті Олександрія (нині – Кіровоградська область). 1936 р. закінчив середню школу в рідному місті. 1941 р. завершив навчання на фізико-математичному факультеті Одеського державного університету зі спеціальності «Математика», а 26 червня 1941 р., отримавши диплом, вирушив на фронт. Брав участь в обороні Одеси, захищав Дніпропетровськ, воював під Сталінградом у 62 армії В. І. Чуйкова командиром взводу саперів. Зі своїм полком саперів дійшов до Берліна. Можливо, воєнна «професія» сапера, пов'язана з постійною небезпекою, ризиком, а з іншого боку – з особливою зібраністю, чітким розрахунком, волею й рішучістю – наклала відбиток на подальшу долю. Його бойовий шлях відзначений медалями «За оборону Сталінграда», «За відвагу», «За звільнення Варшави», «За взяття Берліна», орденом Червоної Зірки. М. Ф. Герасюта закінчив війну в Берліні заступником командира окремого саперного батальйону – капітаном.

У 1945–1947 рр. у Німеччині брав участь у проєкті «Нордхаузен», який передбачав збір документації й матеріальної бази про ракету ФАУ-2 під керівництвом тоді ще нікому не відомого Сергія Павловича Корольова. Практично всі учасники цієї групи були об'єднані в щойно утвореному Ракетному інституті (ОКБ-1). М. Ф. Герасюта, В. С. Будник, Р. Ф. Аппазов працювали у відділі під керівництвом С. П. Корольова. 1951 р. Микола Федорович Герасюта успішно захистив кандидатську дисертацію.

З 1951 р. М. Ф. Герасюта – співробітник КБ Дніпропетровського заводу № 586 (фахівець-балістик). Із 1954 р. працює під керівництвом М. К. Янгеля в ОКБ-586, КБ «Південне». За короткий термін під керівництвом М. Ф. Герасюти створена дніпропетровська школа балістиків, яка стала однією із провідних у колишньому СРСР.

1960 р. ученому присуджено науковий ступінь доктора технічних наук, наступного року – звання професора. 1961 р. М. Ф. Герасюту призначають заступником Головного конструктора з питань балістики, динаміки перехідних процесів, керування й точності ракет. З 1962 р. Микола Федорович – заступник

Головного конструктора ОКБ № 586 (сьогодні – ДКБ «Південне») і начальник проектно-теоретичного комплексу. Він зробив посутній внесок у становлення КБ як могутнього конструкторського підприємства. М. Ф. Герасюта – видатний учений у галузі прикладної механіки, динаміки, обчислюваної математики. Під його керівництвом і за безпосередньої участі створені чотири покоління ракет, зокрема: перша бойова ракета далекої дії на високотемпературних компонентах палива Р-12 (SS-4), яка здійснила революцію у справі боєздатності ракетного озброєння; перша бойова міжконтинентальна ракета Р-16 (SS-7), що стартувала з шахтних установок; перша орбітальна міжконтинентальна ракета, що вражає будь-яку ціль із двох напрямків (прямого і зворотного), Р-36 (SS-9-2); перша міжконтинентальна ракета з мінометним стартом із транспортно-пускового контейнера та віддільною головною частиною Р-36 (SS-18); перші конверсійні ракетonoсії «Космос» та «Циклон». Микола Федорович Герасюта – один з основних авторів розроблення чотирьох поколінь бойових ракетних комплексів – від Р-12 до Р-36 і космічних ракет-носіїв «Космос», «Інтеркосмос», «Циклон», «Зеніт».

М. Ф. Герасюта багато уваги приділяв розвитку вітчизняної науки й освіти. Він один з ініціаторів створення Інституту технічної механіки АН УРСР, його ім'я серед тих, хто заснував фізико-технічний факультет Дніпропетровського державного університету (нині – Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара), фундатор лабораторії систем автоматизованого контролю й управління (САКУ), доцент, професор, завідувач кафедри автоматики фізико-технічного факультету Дніпропетровського державного університету (1952–1985 рр.). За наполегливу й сумлінну працю М. Ф. Герасюта удостоєний багатьох почесних звань і нагород: лауреат Державної премії СРСР (1967), Герой Соціалістичної Праці (1961) із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот», нагороджений орденами Леніна (1959, 1961) та орденом Жовтневої Революції (1982), член-кореспондент АН УРСР (1967), лауреат Ленінської премії (1972), почесний громадянин міста Олександрія. 2005 р. у головному корпусі Одеського національного університету імені І. І. Мечникова відкрито меморіальну дошку на честь М. Ф. Герасюти.

Про Миколу Федоровича Герасюту завжди з особливою шаною згадують у ДНУ. У книзі, присвяченій пам'яті великого вченого-конструктора, одного з фундаторів ракетної техніки, вміщено спогади професорів фізико-технічного факультету Ю. Д. Шептуна, В. О. Ларіна, М. О. Якушкіна, які відзначили істотний внесок М. Ф. Герасюти в розвиток наукових досліджень, а також у вдосконалення підготовки спеціалістів з динаміки польотів і управління ракетами на фізико-технічному факультеті (ФТФ). Крім того, наголошено, що завдяки вченому розроблено новий план спеціальності, а науковці Дніпропетровського університету постійно брали участь у виконанні робіт КБ «Південне». М. Ф. Герасюта став творцем української наукової школи, що охоплює балістику, динаміку польоту, керування ракет і систем подолання протиракетної оборони ймовірного супротивника, алгоритмізацію обчислень,

удосконалення й практичне застосування обчислювальних методів у розрахунково-теоретичних проектах. Микола Федорович щедро ділився своїми науковими ідеями зі студентами, аспірантами, активно допомагав молодим талановитим науковцям. Під його керівництвом підготовлено чотири доктори і понад 60 кандидатів технічних наук. Вірними соратниками М. Ф. Герасюти в підготовці талановитої молоді завжди було керівництво ДДУ, професори та викладачі фізико-технічного факультету.

Помер Микола Федорович Герасюта 10 квітня 1987 р., похований на Сурсько-Литовському кладовищі в місті Дніпро.

Література

1. Герасюта Николай Федорович // Герои страны [сайт]. Режим доступа: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=15429 (дата звернення 08.10.2017).
2. Герасюта Николай Федорович / А. В. Новиков и др. Днепропетровск: Арт-пресс, 2005. 271 с.
3. Золоті імена Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (1865–2015): [наук. довідник] / упоряд.: М. О. Подрезова, В. В. Самодурова; бібліогр. ред. А. П. Бахчиванжи. 2-ге вид., перероб. і допов. Одеса: ОНУ, 2016. 206 с.
4. Мисливець Н. Герасюта Микола Федорович / Славетне сузір'я окрилених університетом: [нарис] / ідея та заг. ред. В. В. Іваненка, автори-упоряд. О. В. Гонюк, В. В. Іваненко, І. С. Попова. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 58–61.
5. Новиков А. В. Первопроходцы ракетно-космической техники: К 85-летию Н. Ф. Герасюты: [Электронный ресурс] // Аэрокосмический портал Украины. Режим доступа: <http://www.nkau.gov.ua/gateway/news.nsf/NewsALLR/90499A1267A60E02C2256F72004F93F1!open> (дата звернення 08.10.2017).
6. Панкратов Ю. Юбилей Прометея // Днепр вечерний. 1999. 18 декабря. С. 4.
7. Призваны временем. От противостояния к международному сотрудничеству / Под общ. ред. С. Н. Конюхова. Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2004. 768 с.
8. «Секретний» підрозділ галузі: Нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету / Редкол.: М. В. Поляков (керівник). Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2001. 376 с.
9. Федоренко И. В. Они были призваны временем... // Видатні конструктори України: матеріали наук. читань (21–22 жовтня 2004 р.). Київ: Національний техн. ун-т України «КПІ», 2005. С. 55–66.
10. Федоренко І. В. Історія становлення та розвитку науково-технічної школи М. Ф. Герасюти теорії польоту ракетно-космічної техніки (друга половина ХХ століття): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.07. Київ, 2009. 19 с.
11. Шевченко С. Н., Е. Д. Кучеров Е. Д., Дорошев С. В. Герасюта Николай Федорович (18.12.1919 г. – 10.04.1987 г.) / Трудовая слава Днепропетровщины. Днепропетровск: Лира, 2013. С. 309–310.

Альона Тараненко

ДОГУЖІЄВ ВІТАЛІЙ ХУССЕЙНОВИЧ

(1935–2016)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради
СРСР від 18 лютого 1984 р.)**

Віталій Хуссейнович Догужієв народився 25 грудня 1935 р. у місті Снакієве Донецької області в родині службовця; батько – Догужієв Хуссейн Пшекуйович (1910–1993), нащадок давнього адигейського роду, учасник Другої світової війни, мати – Догужієва Надія Іванівна (1915–1999), росіянка, походила з шахтарської сім'ї. Під час війни Віталій Хуссейнович був евакуйований разом з матір'ю та бабусею до Караганди (Казахстан), де 1943 р. пішов до школи. Після звільнення Донбасу від фашистів закінчував навчання на батьківщині в середній школі № 2 міста Димитров, був секретарем комітету комсомолу. У 1953–1958 рр. навчався на фізико-технічному факультеті Дніпропетровського державного університету зі спеціальності «Механіка» (кафедра двигунів літальних апаратів). Двічі його обирали членом комсомольського бюро факультету; мав розряди з таких видів спорту, як футбол, волейбол, легка атлетика, боротьба. Комунікабельний за складом характеру, займався в драматичному й естрадному гуртках. Їздив освоювати цілину, за сумлінну працю удостоєний грамоти ЦК ВЛКСМ.

Після закінчення університету В. Х. Догужієв був направлений на Златоустівський машинобудівний завод (нині – ВО «Златоустівський машинобудівний завод»), де працював протягом 1958–1967 рр. спочатку інженером-технологом, потім старшим інженером-технологом конструкторського відділу, очолював групу в конструкторському бюро, був начальником механіко-складального цеху виробництва ракетних двигунів. З успіхом працював над створенням газогенератора на одному компоненті – гептилі, що раніше вважалося неможливим. Побував на ракетних полігонах (Капустин Яр, місто Плесецьк Архангельської області, Байконур і північний полігон Військово-Морського Флоту), у місцях базування атомних підводних човнів з балістичними ракетами, у різних науково-дослідних інститутах, співпрацював із КБ двигунів на чолі з Головним конструктором О. М. Ісаєвим (нині – КБ хімічного машинобудування ім. О. М. Ісаєва). За півтора року роботи В. Х. Догужієва на посаді начальника цеху досягнуто великого прогресу у виробництві вузлів і блоків для серійних ракет і для дослідно-конструкторських робіт. Заступник начальника главку Міністерства загального

машинобудування С. О. Сігорський рекомендував його на посаду директора Усть-Катавського вагонобудівного заводу ім. С. М. Кірова. З лютого 1967 р. В. Х. Догужієв став керувати великим підприємством, що виконувало замовлення для оборонного комплексу. Під його керівництвом також випускали трамвайні вагони, які потім відправляли до Дніпропетровська. На передній стінці цих вагонів була трафаретка: «Виготовлено на заводі в місті Усть-Катав».

Віталій Хуссейнович виявив себе керівником, здатним вирішувати питання комплексно. Він залучив потужну будівельну організацію Міністерства середнього машинобудування СРСР для реконструкції заводу й будівництва об'єктів соціального призначення та житла. Його особливою гордістю був випуск нових твердопаливних і рідинних двигунів, уперше в серійному виробництві – киснево-водневого двигуна конструкції КБ О. М. Ісаєва. Крім того, підприємству довірено виготовлення коригуючої гальмівної установки двигунів, що була використана під час історичного стикування «Союзу» й «Аполлона». Згодом В. Х. Догужієва як передового директора заводу перевели до Москви, де він працював на найвищих державних посадах.

1974 р. В. Х. Догужієв закінчив Інститут управління народним господарством при Раді Міністрів СРСР. За успіхи в роботі він двічі нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора (1971, 1974), срібною медаллю ВДНГ СРСР (1976), а виробничі досягнення Усть-Катавського вагонобудівного заводу за період його керівництва відзначені орденом «Знак Пошани».

З 1976 до 1983 рр. В. Х. Догужієв – директор Златоустівського машинобудівного заводу й одночасно перший заступник начальника конструкторського бюро машинобудування В. П. Макєєва. Віталій Хуссейнович зробив великий внесок у технічне переобладнання машинобудівного заводу для виробництва балістичних ракет підводних човнів нового покоління. Під його керівництвом збільшено потужності за рахунок введення нових корпусів, у тому числі корпусу товарів народного споживання, щороку вводили в експлуатацію 30–31 тис. м² житла, почалося спорудження санаторію у Ялті.

Завдяки спільним зусиллям КБ машинобудування, Златоустівського заводу та суміжних організацій було створено та в травні 1983 р. узято на озброєння підводних човнів перший у СРСР ракетний комплекс із ракетою на твердому паливі міжконтинентальної відстані з касетною головною частиною. Паралельно працювали над створенням стратегічного ракетного комплексу на рідкому паливі. За досягнуті успіхи Златоустівський машзавод отримав одну з найвищих державних нагород – орден Жовтневої Революції (1978).

З 1983 р. В. Х. Догужієв – заступник міністра загального машинобудування СРСР, у колі його відповідальності – питання створення й виробництва ракетних комплексів морського базування та всіх ракетних

двигунів галузі. З 1987 р. він перший заступник міністра, з березня 1988 р. до червня 1989 р. – міністр загального машинобудування СРСР. Талановитий організатор промислового виробництва, В. Х. Догужієв був головою Державної комісії з літально-конструкторських випробувань БКС «Енергія-Буран». Готуючи запуск, він чотири з половиною місяці провів на космодромі Байконур, контролюючи взаємодію всіх технічних систем. Політ безпілотного «Бурана» проходив в автоматичному режимі (перший і на сьогодні єдиний випадок в історії космічних кораблів багаторазового використання, що мало велике значення для зростання міжнародного авторитету країни).

У липні 1989 р. В. Х. Догужієва призначили заступником Голови Ради Міністрів СРСР й одночасно головою Державної комісії з надзвичайних ситуацій (ДКНС). Він керував Урядовою комісією з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Разом з Радами Міністрів Росії, України та Білорусії Урядова комісія готує союзно-республіканську Програму з ліквідації наслідків цієї аварії, що була затверджена 1990 р. Верховною Радою СРСР саме після доповіді В. Х. Догужієва. Коли 1988 р. Вірменія постраждала від землетрусу, Віталій Хуссейнович з липня 1989 р. контролював та координував відновлювальні роботи, за що його відзначено високою державною нагородою цієї країни. ДКНС під керівництвом В. Х. Догужієва створила злагоджену систему для виконання завдань високої складності: мала системи зв'язку, які охоплювали всю країну, стратегічні продовольчі запаси й матеріально-технічні цінності.

Віталій Хуссейнович Догужієв – академік Російської академії космонавтики ім. К. Е. Цюлковського, лауреат Державної премії (1977), за створення ракетного комплексу ЗМ-65 удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці (1984) із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

З січня 1991 р. В. Х. Догужієв – перший заступник Прем'єр-міністра СРСР. Був головою комітету СРСР з підготовки до конференції ООН із питань навколишнього середовища й розвитку; головою радянської частини Радянсько-Фінляндської комісії з економічного співробітництва, займався вирішенням оперативних республіканських проблем, керував міжреспубліканською комісією з контролю за виконанням міжреспубліканської економічної угоди.

У кінці 1992 р. за його активної участі створений перший у Росії недержавний Пенсійний фонд – «Перший національний пенсійний фонд». З 1994 р. В. Х. Догужієва постійно обирали головою Ради фонду, а з 1997 р. і до кінця життя він очолював Раду ветеранів та старійшин Російської академії космонавтики ім. К. Е. Цюлковського, був членом президії. До серпня 1996 р. В. Х. Догужієв працював генеральним директором ВАТ «Військово-промислова інвестиційна компанія» в Москві. 1998 р. з його ініціативи Академією космонавтики створений Благодійний фонд ветеранів Російської академії космонавтики як некомерційна організація.

З кінця 2006 р. В. Х. Догужієв обіймав посаду голови Опікунської ради недержавного Пенсійного фонду в Москві. Нагороджений премією Уряду РФ

ім. Ю. О. Гагаріна в галузі космічної діяльності (2011) за розвиток ракетно-космічної промисловості та використання її результатів в інтересах науки й соціально-економічного розвитку. Цілеспрямованість, уміння порозумітися з людьми різних національностей і різного соціального стану, поставити мету й досягти її – основні риси вдачі В.Х. Догужієва як людини й керівника. Він – почесний громадянин Златоустівського міського округу (2012).

Помер Віталій Хуссейнович Догужієв 3 жовтня 2016 р. у Москві, похований на Троєкуровському кладовищі поряд із дружиною Валентиною Миколаївною. Його життєлюбство, чесність і принциповість та професійний талант назавжди залишаться в пам'яті людей.

Література

1. Всемирная энциклопедия космонавтики: В 2 т. Москва: Военный парад, 2002. Т. 1. 504 с.
2. Гражданская защита // Энциклопедический словарь. Москва: ДЭКС-ПРЕСС, 2005. – 568 с.
3. Инженеры Урала // Энциклопедия. Екатеринбург: Уральский рабочий, 2001. 696 с.
4. Космонавтика и ракетостроение // Биографическая энциклопедия. Москва: Столичная энциклопедия, 2006. – 896 с.
5. Кто есть кто в современном мире. Многотомное издание. Москва: Международный объединенный биографический центр, 2003. Т.1. Вып. V.
6. Мелуа Л. И. Ракетная техника, космонавтика и артиллерия. Биографии ученых и специалистов. Санкт-Петербург: Гуманистика, 2005. (Изд. 2-е). 1125 с.
7. Советское правительство: кто есть кто. Москва: Совет Министров СССР, 1990.
8. Фаворский В. В. Космонавтика и ракетно-космическая промышленность: Развитие отрасли (1976–1992). Сотрудничество в космосе. Москва: Машиностроение, 2003. Кн. 2. 430 с.

Світлана Нечипоренко

**ІВАНОВ
ІВАН ІВАНОВИЧ**

(1918–1999)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 17 червня 1961 р.)**

Іван Іванович Іванов народився 21 листопада 1918 р. у селі Рамени Бажевського району Тверської області (Російська Федерація) у багатодітній селянській сім'ї. Його батьки не мали змоги навчатися грамоті, тому мріяли, щоб їхні сини здобули належну освіту. Вони віддали в оренду свою хатину для першої нової школи в їхньому селі, в якій навчалися односельці віком від 8 до 30 років, серед них був і дев'ятирічний Іван. Він ріс допитливим учнем, добре засвоював матеріал, бо мав гарну пам'ять, а ввечері виконував обов'язки прибиральниці в цій школі.

1934 р. закінчив «семирічку» в сусідньому селі Шишково-Дубовому, а після смерті батька (1934) «став старшим в сім'ї Іванових». Нарівні з дорослими чоловіками хлопець виконував нелегку роботу, завжди був серйозним та відповідальним, мав повагу й довіру в колі односельців, які обрали його на посаду голови ревізійної комісії колгоспу (йому на той час виповнилося лише 16 років). «Намагався триматися мужньо, не піддавався впливу різних людей, якщо справа стосувалася прибутку чесних робіт», – так пригадував Іван Іванович про виконання своїх обов'язків на «першій посаді». У вільний від роботи час він займався самоосвітою, а його мати Ганна Олександрівна, дивлячись на нестерпний потяг до навчання, сказала синові: «Ідь та учись!»

І. І. Іванов закінчив авіаційний технікум (місто Рибінськ Ярославської області, 1940), потім Казанський авіаційний інститут (1946) та Вищі інженерні курси з нової техніки при МВТУ ім. М. Е. Баумана в Москві (1950). Трудову діяльність розпочав 1940 р. з посади технолога Казанського авіа моторного заводу в ОКБ. Брав участь у розробленні та створенні рідинних ракетних двигунів для бойових літаків, які встановлюють як додаткові для збільшення швидкості під час зльоту й у горизонтальному польоті та підвищення висотності й маневрування. Упродовж 1946–1951 рр. працював начальником конструкторської групи в ОКБ № 456 міста Хімки (Московська область), а через деякий час став заступником Головного конструктора ОКБ № 586 Державного комітету Ради Міністрів СРСР з оборонної техніки. Основний напрям наукової роботи виробничої діяльності Івана Івановича стосувався розроблення й створення рідинних ракетних двигунів (РРД), плазмових та

іонних двигунів й енергоустановок (ЕУ), зокрема космічних ядерних ЕУ. Працюючи в Хімках під керівництвом В. М. Глушка, брав участь у створенні двигунів для ракет Р-1, Р-2, Р-5. Його науковий доробок стосується забезпечення високої надійності двигунів та їхньої технологічності, дослідження стійкості процесу горіння палива в камерах згорання й газогенераторах, розроблення конструкторських та технологічних заходів для усунення в них високочастотних коливань. Під його керівництвом і за безпосередньої участі було розроблено РРД, які не мають аналогів у світовій практиці, та енергоустановки різного призначення, що характеризуються високими технічними якостями та надійністю, – це рульові двигуни для І і ІІ ступенів ракет, маршові двигуни для верхніх ступенів ракет, спеціальні космічні двигуни, двигуни для забезпечення спуску пілотованого космічного корабля на Місяць, пошуку місця посадки та її здійснення, для злету з Місяця, а також бортові джерела потужності для ракет-носіїв. Під час створення РРД та ЕУ вирішувалися складні наукові проблеми, що охоплюють широке коло спеціальних і загальних питань механіки. І. І. Іванов – один з ініціаторів створення виробничої та експериментальної бази з виготовлення, випробування РРД та їхніх агрегатів. Ці наукові доробки активно використовують в галузі сучасного ракетобудування.

Іван Іванович продовжував свою активну діяльність у конструкторському бюро «Південне» (місто Дніпропетровськ), організував й очолив у складі ОКБ № 586 Конструкторське бюро двигунів № 4. Упродовж 1958–1987 рр. – Головний конструктор КБ з розроблення двигунів, заступник Генерального конструктора ДКБ «Південне». Він мав неперевершені педагогічні здібності. Його викладацька діяльність пов'язана з Дніпропетровським державним університетом, зокрема з кафедрою теплотехніки (тепер – двигунобудування) фізико-технічного факультету Дніпропетровського державного університету (1953–1972): старший викладач (1953–1961), доцент (1961–1962), професор (1962–1972), був членом спеціалізованої ради ДДУ зі спеціальності «Теплові двигуни літальних апаратів». З 1962 р. – доктор технічних наук, а з 1978 – член-кореспондент АН УРСР. Згадуючи Івана Івановича, його колеги та колишні студенти передусім відзначають його гарні людські якості. Професор кафедри двигунобудування ФТІ Дніпропетровського національного університету імені Гончара Людмила Володимирівна Пронь щиро і тепло говорила про Івана Івановича: «Чесна, принципова, віддана справі людина. Згуртував колектив КБ «Південне». Більшу частину свого життя провів на роботі. Це був той рідкісний випадок, коли робота й хобі людини збігаються. Навіть на літній відпочинок Іван Іванович їхав прямо з роботи. Але така виняткова працездатність людини можлива лише за наявності надійного «тилу», яким була для Івана Івановича його дружина Олена Олексіївна. Саме вона виховувала трьох дітей (двох дочок та сина), займалася побутом, доглядала стареньких батьків. Родина Іванових жила досить скромно. Тут переважали інші цінності. Навіть отримання довгоочікуваної квартири в Хімках не завадило переїзду родини Іванових до Дніпропетровська».

І. І. Іванов був людиною науки, яка виховала цілу плеяду інженерів та вчених. За словами колишніх аспірантів, він буквально «няньчив кожну дисертацію». Автор понад 200 наукових праць, більшість з яких закритого типу, керівник двох докторських і 26 кандидатських дисертаційних робіт. Значний науковий доробок І. І. Іванова був високо оцінений на державному рівні: йому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці (1961) із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот», присуджено Ленінську премію (1964), Державну премію СРСР (1977), премію імені М.К. Янгеля (1985); він – кавалер орденів Леніна (1959, 1961), орденів Трудового Червоного Прапора (1956, 1969), ордена України «За заслуги» III ступеня (1998), багатьох медалей, серед яких медалі ім. С. П. Корольова (1981) та М. К. Янгеля (1982).

Видатний учений Іванов Іван Іванович помер 18 квітня 1999 р. Більшу частину свого життя науковець провів у Дніпропетровську (похований на Сурсько-Литовському кладовищі). Під його керівництвом виросли й пройшли велику життєву школу керівники КБ № 4: лауреат Державної премії, кандидат технічних наук В. М. Шнякін, директор ІТМ НАНУ й НКАУ, академік В. В. Пилипенко, доктор технічних наук, професор В. А. Задонцев, директор підприємства «Укркосмос» О. О. Макаров, завідувач кафедри двигунобудування ФТІ Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор технічних наук, професор Л. В. Пронь.

І. І. Іванов посідає почесне місце серед видатних учених у галузі ракетобудування. На думку головного наукового співробітника Інституту транспортних систем і технологій НАН України, доктора технічних наук, професора В.А. Задонцева, усе життя і трудова діяльність Івана Івановича є прикладом вірного служіння улюбленій справі – створенню оригінальних ідей у розвитку ракетно-космічної техніки, результати його шістдесятирічної праці актуальні в сучасній технічній науці України.

«Самородок». Так називають великий шматок чистого золота, знайдений у породі, але нерідко це слово має й інше значення. «Самородок», – так говорять про людину з уродження великим і незвичайним талантом. Якби не «самородки», то й музика, і малярство, і скульптура тощо були б біднішими, блідішими. Так само і фізика була б неможлива, якби нею не займалися «самородки», не засівали чистим, справді золотим зерном своїх знань, не підкріплювали глибоким почуттям відповідальності. Прикладом такого таланту був Герой Соціалістичної Праці, вчений Іван Іванович Іванов.

Література

1. Задонцев В. Двигатель №1: 95 лет со дня рождения И. И. Иванова – первого главного конструктора двигательного КБ-4 // Авиационно-космическая техника и технология. 2013. № 9. С. 14–24.
2. Назаренко В. Ф. І. І. Іванов – конструктор, учений, організатор // Технічна механіка. 2003. № 2. С. 6–17.
3. Пилипенко В. В. Іван Іванович Іванов // Технічна механіка. 2003. № 2. С. 3

**КОВТУНЕНКО
В'ЯЧЕСЛАВ МИХАЙЛОВИЧ**

(1921–1995)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 17 червня 1961 р.)**

В'ячеслав Михайлович Ковтуненко народився 31 серпня 1921 р. у місті Енгельс Саратовської області.

Після закінчення школи 1939 р. вступив до Рибінського авіаційного інституту. У серпні 1941 р., перервавши навчання, добровольцем пішов на фронт. Воював на Західному фронті, був заступником політрука роти 914 саперного полку 29 армії. Під час одного з боїв, у жовтні 1941 р., отримав важке поранення, був госпіталізований. У серпні 1942 р. В. М. Ковтуненка було демобілізовано з лав Радянської армії.

1942 р. В'ячеслав Михайлович вступив до Ленінградського державного університету на механіко-математичний факультет. Після закінчення університету 1947 р. почав працювати у підмосковному місті Калінінград на засекреченому в ті роки підприємстві НДІ-88 на посаді інженера-проектанта. В. М. Ковтуненко займався проблемами балістики, міцності й аеродинаміки перших вітчизняних балістичних ракет.

1953 р. разом із групою спеціалістів В. М. Ковтуненко був направлений для роботи над однією з тем С. П. Корольова в ОКБ № 586 (пізніше – КБ «Південне») у місто Дніпропетровськ. Головним конструктором конструкторського бюро був М. К. Янгель. Восени 1953 р. В'ячеслава Михайловича призначено начальником проектного відділу, який складався із чотирьох секторів: проектно-конструкторського, балістики і динаміки, навантаження і міцності, головних частин. У цей час він захистив кандидатську дисертацію на тему «Теоретичні та експериментальні дослідження аеродинаміки повітряних рулів» (1953).

1960 р. В. М. Ковтуненкові після захисту докторської дисертації присуджено науковий ступінь доктора технічних наук, цього самого року він став лауреатом Ленінської премії, а 1962 р. отримав звання професора. Паралельно з роботою в КБ «Південному» В'ячеслав Михайлович викладав у Дніпропетровському державному університеті на фізико-математичному факультеті і був завідувачем кафедри аеромеханіки й тепломасообміну. За час своєї педагогічної діяльності він підготував велику групу аспірантів, випускників ДДУ, які гідно продовжують його справу.

1961 р. на базі ОКБ № 586 було організовано КБ № 3, яке проектувало

ракетно-космічні комплекси наукового, воєнного та народно-господарського призначення. Начальником і головним конструктором КБ № 3 призначено В. М. Ковтуненка, паралельно він працював заступником М. К. Янгеля. За активної участі В'ячеслава Михайловича розроблено й успішно реалізовано програму «Космос».

У Дніпропетровську В'ячеслав Михайлович керував проектними роботами зі створення перших бойових ракет Р-12, Р-14, Р-16 та ін. Після успішного запуску першої балістичної ракети далекої дії отримав звання Героя Соціалістичної Праці із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот» (1961).

Перший супутник серії ДС («Дніпровський супутник», у відкритій пресі – «Космос-1») складали в напівпідвальному приміщенні цеху № 26 Південмашу, оскільки спочатку завод не був пристосований для виготовлення космічних апаратів.

Уніфікувавши платформи космічних апаратів, удалося скоротити строки розроблення та виготовлення космічних апаратів, значно знизити їхню вартість. За перше десятиріччя космічних досліджень на базі трьох уніфікованих платформ (ДС-У1, ДС-У2, ДС-У3) створено й виведено на орбіти близько 40 наукових супутників 30 найменувань, а всього за цей період запущено понад 125 космічних апаратів.

Під керівництвом В. М. Ковтуненка розроблено кілька типів супутників абсолютно нового напрямку в оборонній техніці, зокрема й космічні апарати оглядового та детального радіотехнічного спостереження («Цілина-О» і «Цілина-Д»), які відзначені високими науковими преміями країни.

1966 р. при Академії наук СРСР створено раду з міжнародного співробітництва в галузі дослідження і використання космічного простору, скорочено – Інтеркосмос. Її головою затверджено члена Президії АН СРСР академіка Бориса Петрова, членом Ради й першим генеральним директором міжнародної програми «Інтеркосмос» став професор В. М. Ковтуненко.

14 жовтня 1969 р. на космодромі Капустин Яр у присутності вчених дев'яти зарубіжних країн дніпровський носій «Космос-1» (11К63) вивів на орбіту космічний апарат ДС-УЗ-ІК-1 («Інтеркосмос-1»). 22 із 25 автоматичних супутників серії «Інтеркосмос» розробили, виготовили та запустили дніпропетровці.

У межах радянсько-французького проекту «Аркад» запущено серію космічних апаратів «Ореол» (1971, 1973, 1981) для дослідження фізичних явищ у верхній атмосфері Землі та вивчення природи полярного саява.

В останні роки всі проекти, що мали науково-дослідний характер і реалізувалися під керівництвом В'ячеслава Ковтуненка, здійснювалися у межах міжнародного співробітництва. Визнанням його досягнень у розвитку вітчизняної та світової космонавтики стало обрання В. М. Ковтуненка членом-кореспондентом Академії наук Української РСР (1972).

Для комплексного вивчення космічного простору, фізичної природи сонячної активності та геофізичних явищ, проведення експериментів

в інтересах народного господарства створено дві модифікації Автоматичних універсальних орбітальних станцій з орієнтуванням на Землю (АУОС-З) і на Сонце (АУОС-С) – це був величезний крок у фундаментальних дослідженнях космічного простору, практично всі експерименти на АУОСах стали унікальними і відзначені присудженням груп винахідників на чолі з В. М. Ковтуненком Державної премії СРСР (1978).

До 1977 р. В. М. Ковтуненко обіймав посади начальника сектора, заступника начальника, Головного конструктора КБ «Південне». У грудні 1977 р. його призначено Головним конструктором, а 1986 р. – Генеральним конструктором і Генеральним директором НВО ім. С. А. Лавочкина у Москві. Переважна більшість проектів, які здійснювалися під його керівництвом, були міжнародними. 1987 р. його затверджено дійсним членом Міжнародної академії астронавтики.

Уклавши перші контракти з Індією, де В. М. Ковтуненко користувався глибокою повагою й авторитетом, лавочкінці сприяли створенню й виведенню на орбіти трьох індійських супутників за допомогою вітчизняних ракет-носіїв. За особистої участі й під керівництвом В'ячеслава Михайловича були реалізовані найбільші науково-технічні проекти «Венера», «Марс», «Астрон», «Фобос», «Інтербол», «Прогноз», «Гранат». Найяскравішим прикладом цього служить реалізація проекту «Венера – комета Галлея» («Вега»), що стала подією в історії світової космонавтики.

Накопичений колективом В. М. Ковтуненка неоціненний досвід в подальшому було використано для розроблення супутникових систем зв'язку «Дзеркало», «Купон», «Норд», принципово нових інформаційних космічних систем, високоорбітальних систем спостереження з використанням великогабаритних космічних телескопів.

В'ячеслав Михайлович помер 10 липня 1995 р. після тривалої хвороби. Похований у Москві на Троєкуровському кладовищі.

Література

1. Абрамовський С.Р. Ковтуненко В'ячеслав Михайлович // Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара 1918–2008 / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 216–217.
2. Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь в двух томах / Пред. ред. коллегии И. Н. Шкадов. Москва: Воениздат, 1987. Т. 2. 863 с.
3. Ковтуненко Вячеслав Михайлович // Герои страны [сайт]. Режим доступа: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=13585 (дата звернення 23.10.2017).
4. Развитие ракетно-космической техники в Украине: Учебник / Ф. П. Санін, Є. О. Джур, Л. Д. Кучма, В. В. Хуторний. Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2002. 402 с.

Ольга Хрушкова

КОМАНОВ ГЕННАДІЙ ГЕННАДІЙОВИЧ

(1924–2003)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради
СРСР від 23 липня 1969 р.)**

Геннадій Геннадійович Команов народився 4 лютого 1924 р. у Донецькій губернії (станція Ясинувата, з 1938 р. – місто) в родині залізничника. Школу закінчив 1942 р. на Уралі, куди був евакуйований з родиною батька, тоді ж був призваний до лав армії. Під час Другої світової війни служив механіком 20 гвардійського бомбардувального авіаційного полку 3 гвардійської (згодом 13 гвардійської) бомбардувальної авіаційної дивізії. Готував літаки до бойових завдань та ремонтував їхні двигуни. Жодного разу не відмовив двигун та не підвело налаштоване обладнання. Г. Г. Команов пройшов бої за річку Дон, форсував Дніпро, був на Курській дузі, брав участь у звільненні Севастополя, Одеси, Дніпропетровська, у прориві блокади Ленінграда, штурмах Кенігсберга, Варшави, Берліна. Отримав контузію. Звільнений у запас 1949 р.

Вищу освіту Геннадій Команов здобуває в повоєнному Дніпропетровську. Вступивши на навчання до Гірничого інституту (1949–1952), згодом у складі групи кращих студентів переводиться до Дніпропетровського університету на новостворений фізико-технічний факультет, де отримує кваліфікацію «інженер-механік» у галузі ракетної техніки. По завершенні навчання (1954) отримує направлення на Південний машинобудівний завод (тоді – п/с 186, з 1961 р. – Державний союзний завод № 586, з 1966 – Південний машинобудівний завод, з 1978 – Виробниче об'єднання «Південний машинобудівний завод»), на якому пропрацював 39 років (1954–1982) – до пенсії.

На заводі вся діяльність була пов'язана з ракетною технікою: 1954 – заступник начальника цеху холодного штампування, 1957–1963 рр. – начальник цеху головної зборки, 1963–1965 – начальник галузевого виробництва із стендових випробувань ракетних двигунів, 1964 – головний диспетчер, заступник начальника виробництва заводу, 1965–1974 рр. – начальник виробництва заводу, 1974–1976 рр. – заступник директора зі спеціального ракетного будівництва, 1977 р. – головний інженер, перший заступник Генерального директора Виробничого об'єднання «Південний машинобудівний завод».

Поєднуючи виконання двох завдань – налагодження серійного виробництва й відпрацювання дослідних зразків, Г. Г. Команов організував

технологічне поопераційне конвеєрне складання ракет з наступним їх випробуванням, фарбуванням і відправленням замовникові. Паралельно проводилося дослідження шляхів підвищення надійності ракет під час їхнього виготовлення, розроблялися наукові методи зварювання та контролю за якістю й герметичністю паливних баків ракет. Наслідком наукових досліджень став захист кандидатської дисертації на тему «Дослідження питань конструктивно-технічного забезпечення надійності вузлів й агрегатів у процесі виробництва» (1974). Організаційний талант Григорія Команова сприяв успішному створенню й запровадженню технології виробництва бойових ракетних комплексів Р-12 (8К63), Р-14 (8К65), Р-16 (8К64), Р-36 (8К67), Р-36М (15А14), МР-УР100 (15А15), МР-УР100 УТТХ (15А16).

Загалом Геннадій Команов має 60 наукових публікацій, 25 авторських свідоцтв про винаходи, брав участь в організації роботи над створенням чотирьох поколінь бойових ракет, ракет-носіїв та космічних апаратів за проектами конструкторського бюро «Південне», космічного ракетного комплексу «Зеніт», ракет-носіїв «Циклон-2», «Циклон-3», командних ракет «Периметр», у розробленні та створенні першого у світі бойового залізничного ракетного комплексу.

Кар'єра Геннадія Команова засвідчила органічне поєднання його наукових інтересів і організаційних здібностей. 1982 р. він переведений на посаду директора Дніпропетровського науково-дослідного інституту технології машинобудування (УкрНДІТМ). Цей інститут є ланкою в ланцюзі: наукове проектування (КБП) – технологія (УкрНДІТМ) – виготовлення (ВО ПМЗ). За той час, поки Г. Г. Команов очолював інститут, було розроблено й впроваджено нові технології виготовлення ракет, зокрема рідинні ракетні вироби, організовано процес намотування корпусів ракет з композиційних матеріалів та виробництво контейнерів на Сафонівському заводі пластмас. Розроблення інституту втілені також на Дніпропетровському електродному заводі, на Павлоградському механічному заводі та на інших підприємствах. Інститут був відповідальним у галузі й за забезпечення технологіями й обладнанням інших ракетних комплексів («Енергія – Буран»). 1984 р. Г. Г. Команов отримав звання старшого наукового співробітника, 1995 р. – академіка Міжнародної академії біоенерготехнологій.

Зусилля Г. Г. Команова на професійній ниві відзначені державними нагородами. За видатні заслуги у виконанні завдань 1969 р. йому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот», 1976 р. він став лауреатом Ленінської премії. За трудові заслуги нагороджений Почесною грамотою Президії Верховної Ради Української РСР, двома орденами Леніна (1961, 1969), двома орденами Трудового Червоного Прапора (1959, 1966), дипломом ім. льотчика-космонавта СРСР Ю. О. Гагаріна від Федерації космонавтики СРСР, медалями ім. С. П. Корольова, ім. М. К. Янгеля, ім. Ю. О. Гагаріна тощо.

Вихід на пенсію не поставив крапку в професійній діяльності Григорія Команова. Він узяв участь у створенні, а згодом і очолив (став його першим

директором, 1996–1997) Дніпропетровський національний центр аерокосмічної освіти молоді України (НЦАОМУ), який тісно співпрацював з нашим університетом. Геннадій Геннадійович визначив основні напрями роботи Центру, його структуру. Переважно завдяки його зусиллям Центр оснащений натурними експонатами ракетної техніки.

Геннадій Команов пішов із життя 27 червня 2003 р., похований на Запорізькому кладовищі міста Дніпро. Одна з вулиць міста за рішенням Дніпропетровської міської ради названа на його честь. Як пам'ять про нього стоять експонати в Національному центрі аерокосмічної освіти молоді України. Увічнення пам'яті людини, яка уславила місто й навчальний заклад, що дав їй путівку в професію, поширення знань про неї здійснюють працівники Музею історії університету та Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького. У його фондах зібрано меморіальний комплекс матеріалів Г. Г. Команова із 60 одиниць, зокрема світлини, документи, листи із фронту, грамоти, диплом про присвоєння Ленінської премії, грамота Героя Соціалістичної Праці, посвідчення, вітальні адреси, пам'ятні медалі, значки. Крім того, у музеї створено виставку «Земля, Космос, Земля», у межах якої зібрано матеріали, що розкривають участь видатних учених у справі розвитку космічної галузі в Україні, зокрема й Г. Г. Команова.

Ім'я Геннадія Команова занесене до Енциклопедії сучасної України, до біографічних щорічників «Імена України» Інституту гуманітарних досліджень Української академії наук національного прогресу (Київ, 1999, 2001), до Біографічної міжнародної енциклопедії (А. І. Мелуа, 2003), Енциклопедії космонавтики.

Література

1. Аэрокосмический портал Украины / К 80-летию со дня рождения Г. Г. Команова Режим доступа: <http://www.space.com.ua/gateway/news.nsf/NewsALLR/> (дата звернення 23.10.2017).
2. Мелуа А. И. Ракетная и космическая техника. Москва; СПб., 2003. 752 с.
3. Паппо-Корыстин В., Платонов В. Днепропетровский ракетно-космический центр. Краткий очерк становления и развития. ДАЗ-ЮМЗ-КБЮ. Хроника дат и событий. Днепропетровск, 1994. 180 с.
4. Сатин В., Джур С. Развитие ракетно-космической техники на Украине. Днепропетровск, 2001. 392 с.
5. «Секретний» підрозділ галузі: Нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету / Редкол.: М. В. Поляков (керівник). Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2001. С. 264.
6. Создатели ракетной техники // Урядовий кур'єр. 1999. 8 травня.

Ірина Кропивко

**КУРДЮМОВ
ГЕОРГІЙ В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ**

(1902–1996)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 13 березня 1969 р.)**

Георгій В'ячеславович Курдюмов народився 14 лютого 1902 р. у місті Рильськ Курської губернії, де й закінчив гімназію, а потім Єдину трудову школу II ступеня. Після закінчення трудової школи (1918–1919) проводив вечірні заняття з математики, працював учителем у сільській школі.

З дитинства цікавився математикою й фізикою, тому вступив до Ленінградського політехнічного інституту на фізико-математичний факультет. Навчаючись у політехнічному, Георгій В'ячеславович бере участь в експериментальній роботі під керівництвом академіка А. Ф. Йоффе, працює в лабораторії рентгенівських променів. З 1926 р. до квітня 1928 р. він – аспірант цього інституту. Навчаючись в аспірантурі, продовжував досліджувати структуру загартованої й відпущеної сталі. Зміни атомно-кристалічної структури сталі, що відбуваються внаслідок термічного оброблення – проблема, над якою почав працювати молодий учений. Його гіпотеза про бездифузійний характер мартенситного перетворення мала блискуче підтвердження в процесі роботи в лабораторії професора Г. Закса в Берліні, яку він відвідав 1929 р. під час наукового відрядження. Г. В. Курдюмов запропонував схему перебудови ґратки аустеніту в ґратку мартенситу, згодом відому як «орієнтування Курдюмова – Закса». Праці Г. В. Курдюмова, молодого талановитого науковця, отримали визнання металофізиків усього світу. З 1930 р. Георгій В'ячеславович – завідувач рентгено-металографічної лабораторії Ленінградського фізико-технічного інституту, досліджував механізм фазових перетворень в евтектоїдних сплавах.

Навесні 1932 р. Г. В. Курдюмов їде у відрядження до Дніпропетровська для організації рентгенометалографічної лабораторії в фізико-технічному інституті. Цей рік був знаменним для розвитку української фізико-технічної наукової думки. Окрім успішної наукової роботи, у ці роки Г. В. Курдюмов займається також і педагогічною роботою, у 1933–1941рр. – професор ДДУ. Наукова діяльність Г. В. Курдюмова вплинула на життя і становлення ДДУ. 1934 р. на фізичному факультеті було відкрито кафедру металофізики, яку він

очолив. Серед університетських кафедр такого напрямку кафедру металофізики називають першою в Радянському Союзі.

Наукова діяльність ученого в Дніпропетровському ФТІ отримала широке визнання. Г. В. Курдюмов став одним з організаторів Дніпропетровського фізико-технічного інституту. 1934 р. Г. В. Курдюмову було присвоєно звання професора, а 1937 р. – учений ступінь доктора фізико-математичних наук. 1939 р. він був обраний дійсним членом Української академії наук і членом її Президії. Результати наукових досліджень цих років дали підстави для висновків про те, що мартенситне перетворення полягає в послідовній перебудові решітки, у якій атоми не міняються місцями, а лише переміщуються один щодо іншого на відстані, не перевищуючи міжатомних.

Внесок цього видатного вченого в наукове життя Дніпропетровського державного університету є надзвичайно цінним, оскільки в ті роки вивчення фізико-математичних дисциплін відзначалося своєю продуктивністю й було результативним. Якщо говорити про роботу Г. В. Курдюмова в той період, то не можна не згадати про неоціненну роль, яку він відіграв у справі впровадження в роботу лабораторій металургійних і машинобудівних заводів нашої держави методів рентгеноструктурного аналізу.

З початком Другої світової війни Дніпропетровський фізико-технічний інститут евакуйований до Магнітогорська, і вся робота була скерована на справу оборони держави. На той час Г. В. Курдюмов займається розробленням і створенням нових матеріалів для танкової броні, очолює Комітет учених допомоги фронту при Магнітогорському міськомі партії. За участь у роботі з поліпшення властивостей бойових сталей був удостоєний разом з іншими вченими премії Наркомату танкової промисловості. Їхня праця сприяла зміцненню військово-економічного потенціалу країни.

1944 р. Дніпропетровський фізико-технічний інститут було переведено до Москви й перейменовано в Інститут металознавства і фізики металів, що увійшов до складу Центрального науково-дослідного інституту чорної металургії. Упродовж 1944–1978 рр. Г. В. Курдюмов керує Інститутом металознавства і фізики металів (Москва) у складі ЦНДІЧМ. Переїзд до Москви не послабив зв'язків з дослідженнями українських учених. Близько десяти років він був членом Президії АН УРСР, організував у Києві лабораторію металофізики АН УРСР, яка згодом стала Інститутом металофізики АН УРСР (1945) – одним з найбільших в Україні фізичних інститутів.

У повоєнні роки Г. В. Курдюмов продовжив дослідження мартенситних перетворень. Його метод виявився напрочуд результативним і дав змогу передбачити наявність двох зовсім невідомих раніше явищ: ізотермічного перетворення аустеніту в мартенсит і термостійкості балансу за мартенситних перетворень (відкриття СРСР № 239). Ці два явища Г. В. Курдюмов передбачив 1947 р., а наступного експериментально підтвердив разом з іншими науковцями інституту. За дослідження мартенситу й мартенситних перетворень 1949 р. учений удостоєний Сталінської премії СРСР I ступеня. 1946 р. Г. В. Курдюмова було обрано членом-кореспондентом АН СРСР, а 1953 р. – академіком АН

СРСР. Протягом 20 років він очолював Об'єднану наукову раду з комплексної проблеми «Фізика твердого тіла».

1962 р. Г. В. Курдюмов сприяв організації нового наукового закладу – Інституту фізики твердого тіла Академії наук СРСР. І сьогодні цей інститут є лідером серед закладів, які займаються проблемами сучасної фізики. Г. В. Курдюмов зробив велику справу: наповнив новий інститут особливою творчою енергією та атмосферою, схожою на ту, що існувала в лабораторії видатного російського фізика А. Ф. Йоффе. Інший напрям його досліджень – вивчення процесів відпускання загартованої сталі. Він створив теорію перерозподілу атомів вуглецю у свіжозагартованому мартенситі. Георгій В'ячеславович вперше використав електронну мікроскопію, його відкриття 1980 р. називають «ефектом Курдюмова».

Г. В. Курдюмов був удостоєний численних премій та відзнак: п'ять орденів Леніна (1954, 1962, 1969, 1975, 1982), два ордени Трудового Червоного Прапора (1945, 1958), орден Жовтневої Революції (1972), Державна премія УРСР у галузі науки і техніки (1984), престижні наукові премії нашої держави й за кордоном, був обраний членом багатьох академій і наукових товариств декількох країн світу. 1969 р. йому присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот». Г. В. Курдюмова обирали членом Німецької академії наук, Національної інженерної академії США, почесним доктором Гірничо-металургійної академії в Кракові (Польща), почесним членом Японського інституту металів, а також металургійних товариств США, Англії, Франції, Польщі.

Наукові винаходи Г. В. Курдюмова та його школа є одними з найважливіших у галузі термічного оброблення металів, на них ґрунтуються широко використовувані в промисловості методи термооброблення й поліпшення міцності конструкційних сталей, створюються нові процеси та матеріали. Георгій В'ячеславович назавжди увійшов в історію розвитку фізико-технічної науки як основоположник, світовий лідер металофізики.

Помер Георгій В'ячеславович Курдюмов 6 липня 1996 р. На вшанування пам'яті його ім'я присвоєно Інституту металофізики НАН України, а Президія НАН України заснувала премію ім. Г. В. Курдюмова.

Література

1. Бондарчук П. М. Курдюмов Георгій В'ячеславович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. ; Київ: Наук. думка, 2009. Т. 5. С. 519.
2. Коваль Ю. М. Курдюмов Георгій В'ячеславович // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.]; Київ, 2003–2016.
3. Савчук В.С. Курдюмов Георгій В'ячеславович // Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара 1918–2008 / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 251–254.

**МАКАРОВ
ОЛЕКСАНДР МАКСИМОВИЧ****(1906–1999)****Двічі Герой Соціалістичної Праці
(Укази Президії Верховної Ради
СРСР від 17 червня 1961 р.,
від 12 серпня 1976 р.)**

Олександр Максимович Макаров народився 12 вересня 1906 р. у станиці Цимлянська Ростовської області в родині токаря Максима Ілліча Макарова. 1 жовтня 1929 р., успішно склавши вступні іспити, став студентом Ростовського інституту інженерів шляхів сполучення зі спеціальності «Теплоенергетика». З 1948 р. переведений на роботу до Дніпропетровська директором заводу допоміжного обладнання. З 1950 р. – начальник виробництва Дніпропетровського автозаводу. 1951 р. завод було передано до Міністерства оборонної промисловості, із цього року почалася «ракетна біографія» самого заводу та О. М. Макарова. З лютого 1954 р. – начальник виробництва, потім головний інженер – заступник директора Дніпропетровського заводу п/с № 186. З березня 1961 р. – директор Державного союзного заводу № 586 (Дніпропетровськ). 1966 р. підприємство перетворено в Південний машинобудівний завод, директором якого знову стає А. М. Макаров. Після чергового перетворення 1978 р. – Генеральний директор Виробничого об'єднання «Південний машинобудівний завод» (1978–1986). За 35 років роботи в ракетній галузі в Дніпропетровську О. М. Макаров зробив неоціненний внесок у створення й розвиток радянської ракетно-космічної техніки. Під його керівництвом було налагоджено виробництво найскладніших міжконтинентальних балістичних ракет. Працюючи в найтіснішому співробітництві з Генеральним конструктором ОКБ № 586 (згодом ДКБ «Південне») М. К. Янгелем, протягом багатьох років очолював роботи з освоєння промислового виробництва всіх типів ракет, які розробило це ОКБ. Кероване О. М. Макаровим підприємство стало основним виробником і постачальником міжконтинентальних балістичних ракет для ракетних військ стратегічного призначення СРСР, а також ракет-носіїв для запуску радянських космічних апаратів.

Під керівництвом О. М. Макарова Південний машинобудівний завод перетворився на потужний виробничий комплекс, що забезпечує виготовлення основних систем й агрегатів міжконтинентальних і космічних ракет: виробництво корпусів ракет, виробництво рідинних маршових і рульових ракетних двигунів, виробництво приладів і систем автоматики, металургійне виробництво, вогневі стендові випробування рідинних ракетних двигунів,

виробництво космічних апаратів та автоматичних орбітальних станцій, виробництво твердопаливних ракет, зокрема й рухомого базування. Усього за роки роботи О. М. Макарова завод освоїв виробництво чотирьох поколінь балістичних ракет і понад 400 космічних апаратів, випустив велику кількість «мирної продукції» (лише тракторів – понад 300 000 одиниць).

До студентської аудиторії Олександр Максимович повернувся вже як викладач. Сталося це в Дніпропетровському державному університеті, де 30 липня 1968 р. О. М. Макарова обрано професором кафедри технології виробництва фізико-технічного факультету. У такий спосіб Олександр Максимович поєднував наукову й адміністративну діяльність. Під керівництвом О. М. Макарова й за його особистої участі проведено понад 100 науково-дослідних робіт, результатом яких було вирішення основних проблемних питань технології й конструкції ракетно-космічних комплексів, космічних об'єктів різного призначення, розвиток і нарощування потужностей, величезне за масштабами будівництво виробничих корпусів і реконструкція наявних цехів. Багато сил і часу він приділяв підготовці інженерних кадрів для машинобудівних галузей. З 38 років (1948–1986 рр.), відданих Південмашу, 25 років Олександр Максимович був Генеральним директором цього ракетного гіганта.

О. М. Макаров – Почесний громадянин Дніпропетровська, заслужений машинобудівник УРСР (1981). Серед його нагород – Ленінська премія (1966), Державна премія СРСР (1981), премія ім. академіка М. К. Янгеля (1980). Він двічі Герой Соціалістичної Праці (1961, 1976) із врученням ордена Леніна і золотих медалей «Серп і Молот», нагороджений п'ятьма орденами Леніна (1959, 1961, 1966, 1969, 1976), орденами Трудового Червоного Прапора (1944, 1956), орденом Жовтневої Революції (1971), орденом Ярослава Мудрого V ступеня (1996), орденом Дружби (1996). Олександр Макаров опинився на передових рубежах ракетно-ядерного протистояння СРСР – США. Брав участь у створенні всіх чотирьох поколінь бойових ракетних комплексів, від першої корольовської «одиночки» до знаменитого «Скальпеля» (SS-24) – першого і єдиного у світі «ракетного потяга».

З ім'ям О. М. Макарова пов'язані революційні перетворення ракетних комплексів стратегічного призначення на космічні носії світового рівня («Космос-1», «Інтеркосмос», «Циклон-2», «Циклон-3»), а також створення «Зеніта» – носія XXI століття. Під його керівництвом створювалися не лише найнадійніші космічні ракети нашого часу, а й найвідоміша ракета SS-18, яку американці назвали «Сатана». Олександра Максимовича називали «ракетним зубром», «патріархом вітчизняного ракетобудування». Це була людина неперевершених організаторських здібностей. У принципових питаннях О. М. Макаров був категоричним, не визнаючи компромісів. Водночас ішов по життю як турботлива й мудра людина. Завдяки Олександру Максимовичу наше місто стало одним з найкрасивіших в Україні. Величезну роль у забудові Дніпропетровська відіграв Південмаш: з'явилися нові житлові масиви Перемога, Тополя, Червоний Камінь. Важко перелічити все зроблене

Південмашем для благоустрою й розвитку міста: Діорама «Битва за Дніпро», Дніпропетровський театр опери та балету, нове приміщення аеропорту, центральний стадіон «Метеор» – найбільший в Україні універсальний видовищно-спортивний палац, Палац водних видів спорту, нові мости через Дніпро – все це стало візитною карткою міста. І до всього причетний О. М. Макаров як керівник Південмашу. Олександр Макарову одному з перших городян присвоєно звання «Почесний громадянин Дніпропетровська» (28 червня 1978 р.). Серед інших досягнень Олександра Макарова – створення футбольного клубу «Дніпро» і підтримка тренерського таланту Валерія Лобановського. Олександр Максимович Макаров – людина, яка пройшла довгий земний шлях і погляди якої були спрямовані в майбутнє.

Пам'ять про Олександра Максимовича Макарова вшановують на державному рівні. 12 вересня 2006 р. у Дніпропетровську відбулися заходи, присвячені 100-річчю від дня народження видатного ракетобудівника. Урочистості були організовані відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 січня 2006 р. № 23 «Про святкування 100-річчя з дня народження О. М. Макарова» і відбулися 12 вересня 2006 р. Напередодні, 11 вересня 2006 р., у Національному космічному агентстві відкрилася фотовиставка, присвячена 100-річному ювілею легендарного ракетобудівника. 12 вересня на замовлення НКАУ в ефірі першого національного телеканалу УТ-1 був показаний документальний фільм «Той самий Макаров». Його ім'я присвоєно державному підприємству ВО «Південний машинобудівний завод», на центральному майдані якого відкрито пам'ятник видатному директорові. У місті 1981 р. встановлено погруддя двічі Героя Соціалістичної Праці на майдані його імені. Засновано золоту медаль імені Макарова за видатні досягнення в техніці. Напередодні 100-річчя від дня народження патріарха вітчизняного ракетобудування постановою міськради вулицю Більшовицьку перейменовано на вулицю Макарова, на фасаді Палацу спорту «Метеор», який є його дітищем, встановлено меморіальну дошку; також меморіальна дошка є на будинку, де мешкає родина Макарових (нині – вул. Комсомольська, 68), відкрито пам'ятник О. М. Макарову на його батьківщині, у станиці Цимлянська. Указом Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2006 р. ім'я О. М. Макарова присвоєно Національному аерокосмічному центру освіти молоді України.

У сузір'ї вітчизняних ракетобудівників Олександр Максимович Макаров посідає особливе місце. Сподвижник Сергія Корольова, Михайла Янгеля, Володимира Уткіна, він пройшов шлях від мастильника в річковому пароплаванні до керівника перших у країні автомобільних підприємств, від в'язня сталінських таборів (616 днів працював на каторжних роботах) до директора ракетного гіганта, продукція якого впливала на політичний клімат усієї планети.

Помер Олександр Максимович Макаров 9 жовтня 1999 р. Похований на Запорізькому кладовищі міста Дніпро.

Література

1. Венок славы: антология художественных произведений о Великой Отечественной войне: в 12 т. Т. 12: Ради жизни на Земле / [сост. В. Ф. Заливако]. Москва: Современник, 1986. 736 с.
2. Копейко В. І. Портрет без ретуші: До 100-річчя О. М. Макарова: Спогади. Дніпропетровськ: Арт-прес, 2006. 496 с.
3. Кучма Л. Украина – не Россия. Москва: Время, 2003. 560 с.
4. Мітків Ю. Книга про легендарного директора. До 100-річчя від дня народження О. М. Макарова: Світ космонавтики // Світогляд. 2007. № 1. С. 40–41.
5. Платонов В. Макаров. Художньо-документальна біографія. Дніпропетровськ: Проспект, 2006. 304 с.
6. Платонов В. Почесний громадянин // Рідне місто моє./Упоряд. В. В. Слобода. Дніпропетровськ: ПП«Ліра ЛТД», 2006. 276 с.
7. Подлесна В. Макаров Олександр Максимович // Славетне сузір'я окрилених університетом: [нарис] / ідея та заг. ред. В. В. Іваненка, автори-упоряд. О. В. Гонюк, В. В. Іваненко, І. С. Попова. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 176–180.
8. «Секретний» підрозділ галузі: Нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету / Редкол.: М. В. Поляков (керівник). Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2001. 376 с.

Олександра Гонюк

МОССАКОВСЬКИЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

(1919–2006)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 5 серпня 1982 р.)**

Володимир Іванович Моссаковський народився 27 серпня 1919 р. у місті Мелітополь Запорізької області. Закінчивши середню школу, став студентом фізичного факультету Дніпропетровського державного університету.

Відразу здійснити мрію стати фізиком завадила війна. У жовтні 1939 р. був призваний до лав Червоної армії і направлений до 339 зенітно-артилерійського полку, який дислокувався на околицях міста Баку. Він пройшов усю війну від помічника командира взводу (1942) до командира дешифрувальників у батареї артилерійської розвідки (1945), брав участь у Барановицькій, Брестській, Каунаській, Кенігсберзькій, Берлінській наступальних операціях. Перебував протягом війни у складі 3 Білоруського, 3 Українського фронтів. Перемогу В. І. Моссаковський зустрів у складі 1 Українського фронту. За участь у бойових діях нагороджений орденом Червоної Зірки (1945), медалями «За бойові заслуги» (1944) та «За взяття Берліна» (1945).

Після повернення до рідного університету В. І. Моссаковський продовжив навчання на фізико-математичному факультеті зі спеціальності «Механіка» (із другого курсу самостійно опрацьовував розділи з вищої математики, усі роки навчання був іменним стипендіатом). Закінчивши університет (1950), вступив до аспірантури при кафедрі теоретичної механіки, а вже 1952 р. достроково захистив кандидатську дисертацію у Львівському державному університеті.

1952 р., коли в ДДУ було організовано фізико-технічний факультет, Володимир Іванович очолив кафедру механіки суцільних середовищ, а пізніше, захистивши докторську дисертацію (1954), завідував кафедрою аеродинаміки і прикладної теорії пружності, а також працював на Південному машинобудівному заводі (1956–1964).

Упродовж 1959–1961 рр. В. І. Моссаковський – декан фізико-механічного факультету Дніпропетровського державного університету, організатор і науковий керівник науково-дослідної лабораторії міцності і надійності

конструкцій ДДУ. З 1964 р. до 1986 р. – ректор нашого університету. Він розробив нові математичні методи, які дали змогу виконати низку досить складних завдань. Під його безпосереднім керівництвом створено нові інтерференційно-оптичні методики досліджень, що допомогли отримати значні експериментальні результати для вирішення проблеми контактної взаємодії твердих тіл. Він сформував наукову школу механіки в галузі математичної теорії пружності, механіки крихкого руйнування, керував фундаментальними та прикладними дослідженнями статички й динаміки тонкостінних конструкцій.

За часів перебування Володимира Івановича на посаді ректора було збудовано близько 20 об'єктів життєдіяльності університету, серед них студентське містечко, будинок для викладачів університету, Палац спорту, відкрито нові факультети, кафедри, спеціальності, розширилися зв'язки із провідними підприємствами регіону. Університет посідав призові місця, беручи участь у конкурсах, що проводилися серед вищих навчальних закладів (1983–1985). Усі ці досягнення зумовлені ще й тим, що ректор перебував на стажуванні у Сполучених Штатах Америки та знайомився з роботою багатьох університетів і вищих технічних навчальних закладів, детально вивчав їхню роботу, а потім з успіхом запроваджував увесь здобутий досвід у Дніпропетровському державному університеті.

Науковий доробок В. І. Моссаковського складає понад 270 праць, 7 монографій, серед яких «Контактні задачі математичної пружності» (1985), «Контактні взаємодії елементів оболонкових конструкцій» (1988), «Міцність ракетних конструкцій» (1990), два навчальних посібники для студентів та багато авторських свідоцтв. Під його керівництвом написано й захищено 47 кандидатських та 11 докторських дисертацій. У Дніпропетровському державному університеті створено школу в галузі механіки деформівного твердого тіла.

1967 р. В. І. Моссаковський був обраний членом-кореспондентом, а 1972 – дійсним членом Академії наук УРСР. Наукова біографія вченого рясніє доповідями на міжнародних конгресах (у США, 1969; Голландії, 1976; Канаді, 1980; Данії, 1984; Фінляндії, 1999). Володимир Іванович знав близько десяти іноземних мов, а англійською володів досконало, оскільки це була мова всіх міжнародних наукових зібрань.

В. І. Моссаковський очолював роботу редколегій відомих наукових видань, у тому числі – міжвузівських збірників наукових праць «Гідроаеромеханіка і теорія пружності», «Динаміка і міцність важких машин». Він був відповідальним редактором Вісника Дніпропетровського університету, серія «Механіка», фахових збірників наукових праць «Проблеми обчислювальної механіки і міцності конструкцій», «Методи розв'язування прикладних задач механіки деформівного твердого тіла», серії збірників наукових праць Інституту кібернетики НАН України та ін.

1982 р. В. І. Моссаковському присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці «за фундаментальні розроблення в галузі механіки деформівного твердого тіла і підготовку висококваліфікованих спеціалістів» із врученням

ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот». Також він нагороджений двома орденами Трудового Червоного Прапора (1967, 1969), орденами Вітчизняної війни II ступеня (1985), «Знак пошани» (1961), двома орденами Леніна (1976, 1982), орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (1998), медаллю імені академіка М.К. Янгеля (1981), медаллю імені академіка С.І. Вавилова (1974) та багатьма іншими відзнаками.

В. І. Моссаковський – видатний учений-механік, прекрасний викладач і організатор вищої школи, доктор фізико-математичних наук, професор, академік АН України (1967), заслужений діяч наук Української РСР (1999), Герой Соціалістичної Праці (1982), депутат Верховної Ради УРСР IX та X скликань, почесний громадянин міста Дніпропетровськ (1999), ректор Дніпропетровського державного університету (1964–1986), заслужений професор та почесний ректор нашого університету, лауреат Державної премії СРСР у галузі науки і техніки та лауреат премії Ради Міністрів СРСР (1970, 1981), член Національного комітету з теоретичної і прикладної механіки, неодноразово нагороджений Почесними грамотами Верховної Ради України. Його ім'я занесено до книги трудової слави Дніпропетровщини. За оцінкою Міжнародного бібліографічного інституту (Кембридж, Великобританія) він визнаний Людиною 2000 року.

Після виходу на пенсію життя відомого вченого було присвячене діяльності на посаді радника ректора ДНУ, керівництву науково-дослідною лабораторією прикладної математики й механіки, роботі у вченій раді університету, раді факультету прикладної математики й докторської спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій у галузі механіки. Він був членом президії обласної Ради ветеранів та президентом міського Фонду соціального захисту вчених та членів їхніх сімей.

Помер Володимир Іванович Моссаковський 13 липня 2006 р. Похований у місті Дніпро на Запорізькому кладовищі. Його іменем названа одна з вулиць нашого міста (колишня Клари Цеткін).

Література

1. Володимир Іванович Моссаковський // Сторінки історії. Ректори. Дніпропетровськ: Пороги, 2007. С. 50–53.
2. Дзюба А.П. Моссаковський Володимир Іванович // Професори Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара 1918–2008 / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 320–322.
3. Історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара / голова редкол. проф. М. В. Поляков. 4-те вид., перероб. і допов. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. 308 с.
4. Іваненко В. В. Постаць академіка В. І. Моссаковського. Модернізація Дніпропетровського університету в 1960–1980-х рр. // Придніпров'я: Історико-краєзнавчі дослідження. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського нац. ун-ту, 2012/2013. Вип. 11. С. 85–90.

5. От солдата до академика (к 85-летию Владимира Ивановича Моссаковского) // Время. События. Люди. 2004. № 2. С. 14–18.
6. Поляков М. В. «Особливості злету наукової творчості університету цілком справедливо пов'язані з іменем академіка, Героя Соціалістичної Праці Володимира Івановича Моссаковського» // Время. События. Люди. 2004. № 3. С. 5–10.

Людмила Ромас

**САЙГАК
ВОЛОДИМИР
МИХАЙЛОВИЧ**

(1938–1996)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 1 жовтня 1985 р.)**

Володимир Михайлович Сайгак народився 31 жовтня 1938 р. у селі Дмитрівка Петропавлівського району Дніпропетровської області в сім'ї колгоспника. Після закінчення Дмитрівської середньої школи вступив до Дніпропетровського державного університету, який закінчив 1960 р. Цього самого року отримав направлення на роботу в центральне спеціалізоване конструкторське бюро (на той час філіал № 3 ОКБ-1).

В. М. Сайгак належить до тих, хто прокладав шлях у всесвіт для всього людства. Він працював у колективі, який журналісти назвали «командою перших». Практично все життя В. М. Сайгака було пов'язане з Державним науково-виробничим ракетно-космічним центром «ЦСКБ-Прогрес». Саме тут було створено й передано в експлуатацію дев'ять модифікацій ракет-носіїв типу «Восток», «Молния», «Союз».

16 працівників згаданого центру удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці, а понад тисяча – нагороджені орденами й медалями. Разом з підприємствами-співвиконавцями проектів фахівці «ЦСКБ-Прогрес» удостоєні 5 Ленінських премій і 14 Державних премій СРСР. Одним з лідерів і керівників цього «зоряного» колективу якраз і був В. М. Сайгак – Герой Соціалістичної Праці (1985), лауреат Державної премії СРСР (1971), лауреат премії Ради Міністрів СРСР з науки і техніки (1981), академік Академії космонавтики ім. К.Е. Цюлковського, член-кореспондент Міжнародної академії інформатизації.

1960 р. випускник фізико-технічного факультету Дніпропетровського державного університету Володимир Сайгак (тоді йому виповнилося 22 роки) прибув за призначенням на роботу до Куйбишева на Перший авіаційний завод і незабаром почав виконувати свої обов'язки в 25-му відділі. Цю структуру доволі швидко було реорганізовано у філіал № 3 «корольовського» ДКБ-1, і вона стала «стартовим майданчиком» у професійній діяльності молодого фахівця, якому судилося відіграти помітну роль у практичному освоєнні всесвіту.

Уже 1964 р. підприємство, на якому працював В. М. Сайгак, стало

провідним у створенні ракет-носіїв типу Р-7А та автоматичних космічних апаратів дистанційного зондування Землі. Атмосфера юності, романтики, розкутості творчого пошуку, з одного боку, а з іншого – таємничості, причетності до грандіозної справи державної ваги, до освоєння всесвіту, що видавався на той час сферою фантастики, сформували характер Володимира Сайгака. Саме тут, у філіалі № 3 ДКБ-1, він стрімко зростає професійно: конструктор, інженер-конструктор, старший інженер-конструктор, провідний конструктор, провідний інженер-конструктор. Зростання це відбувалося під час розроблення ракет-носіїв типу Р-7 – проекту, що став етапним для радянського ракетобудування. Як провідний конструктор В. М. Сайгак координував процес розроблення і випуску технічної документації, підготовки виробництва, організації серійного виготовлення ракет-носіїв «Восток», «Союз», «Молния» та їхніх модифікацій, брав участь у випробуванні цієї техніки на полігонах; перші два ступені ракети-носія, що забезпечила політ першого в історії людства космонавта Юрія Гагаріна, були виготовлені в Куйбишеві за безпосередньої участі В. М. Сайгака. Молодого вченого дуже цінував Сергій Павлович Корольов за його високу відповідальність, сміливість, винахідливість і рішучість.

1967 р. філіал № 3 ДКБ-1 отримує найменування Куйбишевського філіалу центрального конструкторського бюро експериментального машинобудування (ЦКБЕМ). У новій структурі, яка виконує завдання виняткової державної ваги й унікальної науково-технічної значущості, Володимир Михайлович обіймає відповідальні посади провідного інженера-конструктора, а потім – провідного конструктора, а вже 1971 р. його удостоєно першої вагомої відзнаки – Державної премії СРСР. У цьому самому році він отримує ще й звання «Ветеран ЦСКБ» (а йому лише 33 роки), дуже шановане в колах вітчизняних ракетобудівників.

1974 р. згаданий філіал реорганізовано в самостійну організацію – Центральне спеціалізоване конструкторське бюро (ЦСКБ). В. М. Сайгак працює тут головним конструктором напряму, заступником головного конструктора з координації та управління. З квітня 1985 р. він стає заступником Генерального конструктора Центру, начальником відділення ЦСКБ. Тут триває розроблення й модифікація ракет-носіїв середнього класу. У 40 років В. М. Сайгак – заступник Генерального конструктора ЦСКБ. У своєму щільному графіку В. М. Сайгак знаходив час і для наукової, викладацької та виховної діяльності на кафедрі «Конструкції та проектування літальних апаратів» Самарського державного аерокосмічного університету. Він належав до тих унікальних фахівців, яким повністю довіряють керівники навіть у найскладніших проектах і в найкритичніші моменти (а таких ситуацій у практиці створення, випробування, експлуатації космічної техніки завжди безліч), і водночас щиро, глибоко, усією душею люблять підлеглих.

Ставлення до колег у Володимира Михайловича також було особливим. Він умів подбати про соціальну сферу підприємства, вирішити безліч проблем, життєво важливих для тисяч трудівників космічного підрозділу та для їх сімей.

Усе життя Володимира Михайловича було пов'язане з ракетобудуванням та розвитком космосу. За 36 років своєї трудової діяльності він пройшов шлях від рядового конструктора до заступника керівника підприємства, творця ракет, супутників і бойової техніки. Помер В. М. Сайгак 13 серпня 1996 р.

23 квітня 1998 р. відбулося урочисте відкриття меморіальної дошки на будинку, де він народився та виріс. На честь видатного земляка 1998 р. рішенням восьмої сесії Дмитрівської сільської ради XXII скликання вулицю 50 років Жовтня в селі Дмитрівка перейменовано на вулицю академіка Сайгака.

Література

1. Возвращение космического рыцаря [Електронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ufg.com.ua/modules.php?op=modload&name=AStatic&file=prnt&sid=171> (дата звернення 23.10.2017).
2. Кордюкова В. О секретной работе академика Сайгака земляки узнали только после его смерти [Електронный ресурс]. Режим доступа: <http://gorod.dp.ua/news/82112> (дата звернення 23.10.2017).
3. Сайгак Владимир Михайлович // Герои страны [сайт]. Режим доступа: www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=20072 (дата звернення 23.10.2017).

Людмила Ромас

**СЕМЕНОВ
ЮРІЙ ПАВЛОВИЧ**

Народився 20. 04. 1935 р.

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 15 січня 1976 р.)**

Юрій Павлович Семенов народився 20 квітня 1935 р. у місті Торопець Тверської області (РРФСР) у родині службовця. Раннє дитинство (1937–1941) майбутнього конструктора космічних апаратів проходило в місті Ржев (РРФСР), куди був направлений на роботу його батько – Павло Олександрович Семенов, бухгалтер за фахом, який під час і після війни (уже у званні майора) перебував на військовій службі як керівник фінансового відділу. У перші дні Другої світової війни батько був мобілізований на фронт, а Юрій разом з матір'ю Поліною Федорівною евакуюються в Пермську область, де поблизу села Вогулка мешкали з початку 1930-х років відправлені в заслання радянською владою батьки матері Марія та Федір Тарасови. У сільській школі Вогулки Юрій Семенов пішов до першого класу.

Після закінчення війни 1946 р. родина Семенових переїжджає до Дніпропетровська (нині – Дніпро, Україна) за місцем служби батька. Юрій відвідує четвертий клас міської середньої школи № 23, яку 1953 р. успішно закінчує й вступає до Дніпропетровського державного університету (нині – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара) на фізико-технічний факультет, де навчається зі спеціальності «Інженер-механік» (рідинні ракетні двигуни). У червні 1957 р. Юрій Семенов одружується з Валентиною Кириленко, своєю колишньою однокласницею. У подружжя народилися дві доньки: Тетяна (1958) та Ольга (1964).

З 1958 до 1963 рр. Ю. П. Семенов працював інженером, начальником групи в ОКБ-586 (нині – ДП «КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля»), зокрема над створенням бойових ракетних комплексів, відомих сьогодні як Р-12, Р-14, Р-16, і перших супутників серії «Космос». 1964 р. Ю. П. Семенов переведений на роботу до ОКБ-1 (місто Калінінград, Московська область). Пізніше ця установа буде реформована в Центральне конструкторське бюро експериментального машинобудування (ЦКБЕМ), на базі якого було створене НВО «Енергія» ім. С. П. Корольова, перейменоване згодом у Ракетно-космічну корпорацію «Енергія» ім. С. П. Корольова (сьогодні це підприємство має назву ПАТ «Ракетно-космічна корпорація “Енергія” імені С. П. Корольова»). Очільник ОКБ-1 С. П. Корольов призначає Ю. П. Семенова заступником провідного

конструктора корабля «Союз». Через три роки він стає провідним конструктором космічних пілотованих апаратів «7К-Л1» («Зонд»), підготовлених для обльоту Місяця й відпрацювання техніки повернення на Землю, що й було здійснено 1968 р. «Зондом-5» з експериментальними черепахами на борту. 1969 р. постало питання про створення орбітальної станції наукового й народногосподарського призначення. Провідним конструктором, а фактично – науково-технічним керівником проекту ДОС (довгострокової орбітальної станції) став Ю. П. Семенов. Першу станцію такого типу – «Салют» – було виведено на орбіту у квітні 1971 р. Наступного року Ю. П. Семенова призначено Головним конструктором орбітальних станцій. Під його керівництвом розробляють проект станції другого покоління – «Салют-4», що 1974 р. була виведена на орбіту. За створення станції «Салют-4» Головний конструктор Ю. П. Семенов був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці (1976) із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот».

З ініціативи й за безпосередньої участі Юрія Павловича Семенова було розроблено технологію дозаправлення орбітальних станцій у польоті за допомогою спеціально створених для цих цілей транспортних вантажних кораблів (автоматичний вантажний корабель-заправник «Прогрес-1» уперше стартував до станції в січні 1978 р.). Стикувальний агрегат давав змогу робити заміну екіпажу на станції під час перебування одночасно двох кораблів «Союз», забезпечуючи в такий спосіб постійний пілотований політ. Довгострокова орбітальна станція третього покоління «Салют-6» була виведена на орбіту у вересні 1977 р.

У січні 1978 р. Ю. П. Семенова призначено заступником Генерального конструктора, Головним конструктором космічних кораблів і станцій, директором програми міжнародного співробітництва. 1980 р. під його керівництвом було розроблено комплексну програму робіт НВО «Енергія», де чільне місце було відведене розробленню орбітальних систем, а також багаторазової космічної системи «Енергія – Буран», яку з 1981 р. уже як перший заступник Генерального конструктора очолив Ю. П. Семенов. Під його керівництвом було реалізовано проект транспортних кораблів «Союз», «Прогрес», а також орбітальних станцій «Салют» та багатомодульної і пілотованої – «Мир». Її базовий блок був успішно запущений на орбіту в лютому 1986 р. У серпні 1989 р. Ю. П. Семенова призначено Генеральним конструктором НВО «Енергія», а 1991 р. – і його Генеральним директором.

Після розпаду СРСР Ю. П. Семенов був одним з тих, хто взяв на себе завдання налагодити виробничі зв'язки із суміжними підприємствами, які тепер уже належали суверенним країнам. Як президент (з 1994 р.) Ракетно-космічної корпорації «Енергія» імені С. П. Корольова, Ю. П. Семенов докладає зусиль для реалізації міжнародного проекту «Морський старт». Наукова й інженерна діяльність Ю. П. Семенова в останні роки його роботи в РКК «Енергія» зосереджена на розробленні російського сегмента Міжнародної космічної станції і транспортних засобів її обслуговування на базі космічних кораблів, на

створенні перспективних ракетно-космічних систем, телекомунікаційних апаратів нового покоління, вирішенні науково-технічних проблем збільшення терміну активного функціонування космічних апаратів на орбіті й підвищення ефективності їхньої експлуатації, розробленні перспективних космічних технологій ХХІ століття (питання екології та відновлення озонового шару Землі), максимальному використанні сонячної енергії, зокрема для висвітлення північних районів Землі тощо. Одночасно Ю. П. Семенов керує роботами за конверсійною програмою, зокрема створенням на базі космічних технологій протезно-ортопедичних виробів. У 1989–2005 рр. Ю. П. Семенов очолює раду головних конструкторів, призначену скеровувати й координувати діяльність підприємств і організацій ракетно-космічної галузі.

Ю. П. Семенов – лауреат Ленінської (1978) і Державної премій СРСР і РФ (1985, 1999), Герой Соціалістичної Праці (1976), заслужений діяч науки і техніки Російської Федерації (1996). Він – член-кореспондент АН СРСР (1987), дійсний член Російської академії наук (2000), член Міжнародної академії астронавтики (1986), Російської інженерної академії (1992). Він – почесний громадянин міста Корольов (1995) і Московської області (2005). Ю. П. Семенова нагороджено премією Алана Д'Емлія (1991), Міжнародною премією Франсуа-Ксав'є Баньо за особистий внесок у створення унікального комплексу «Мир» (1999), орденами Трудового Червоного Прапора (1971), «За заслуги перед Батьківщиною» III ступеня (1995), медалями, зокрема Золотою медаллю ім. К. Е. Цюлковського (1987), Золотою медаллю ім. С. П. Корольова (2001).

Хоч Юрій Павлович Семенов і присвятив майже все життя роботі в Росії, але наукові та виробничі зв'язки із Дніпропетровськом ніколи не втрачав. Очолювана ним РКК «Енергія» тісно співпрацювала з Дніпропетровським КБ «Південне», а через нього і з Дніпропетровським державним (нині – національним) університетом. Ученому присвоєно звання почесного доктора Дніпропетровського державного університету (1993). Зараз Юрій Павлович перебуває на заслуженому відпочинку, однак його внесок у справу освоєння космічних просторів, надзвичайно важливий для всього людства, назавжди ввійшов до анналів нашої історії.

Література

1. Мисливець Н. Семенов Юрій Павлович // Славетне сузір'я окрилених університетом: [нарис] / ідея та заг. ред. В. В. Іваненка, автори-упоряд. О. В. Гонюк, В. В. Іваненко, І. С. Попова. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 274–279.
2. Особова справа студента Семенова Ю. П. // Архів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
3. Официальный сайт ПАТ «РКК «Энергия» им. С. П. Королева». Режим доступа: <http://www.energia.ru> (дата звернення 09.10.2017).

Ольга Шаф

**СМЕТАНІН
ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ****(1925–1999)****Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради
СРСР від 5 листопада 1982 р.)**

Юрій Олексійович Сметанін народився 5 травня 1925 р. у селі Голодаївка Київського району Ростовської області. Проживав у станиці Мечетинська до початку Другої світової війни. З початком війни його сім'я евакуювалася до міста Астрахань. Юрій працював слюсарем-мотористом у майстернях кінного заводу. 1943 р. Юрія призвали в армію й направили в Уфимську школу молодших командирів. Випуск був прискореним, і вже на початку 1944 р. сержант Сметанін потрапив на фронт, де став командиром бойової групи мінометників. Брав участь у звільненні України, нагороджений медаллю «За відвагу» (1944), був поранений. Звільняв Польщу, нагороджений орденом Червоної Зірки (1944), знов отримав важке поранення. У лютому 1945 р. лікарська комісія визнала Ю. О. Сметаніна інвалідом третьої групи, і він повернувся до рідної станиці, де закінчив школу. Після війни працював учителем середньої школи (1945–1946).

Восени 1946 р. стає студентом Московського авіаційного інституту, де за роки навчання виявив себе як творча особистість. На п'ятому курсі, коли студентів розподіляли за спеціальностями, Юрія відібрали в групу, яка навчалася за таємним напрямком, їм читали закриті курси лекцій, і практику вони проходили в закритих установах. Це був перший випуск ракетників МАІ. Переддипломну практику й дипломування Юрій Сметанін проходив в НД-88 у КБ С. П. Корольова, де виконував креслення ракети Р-5. Дипломний проект «Стратегічна крилата ракета» Юрій Сметанін захистив на «відмінно». Інститут закінчив 1952 р. зі спеціальності «Інженер-механік з літакобудування».

З 1952 р. О. Ю. Сметанін працював у КБ «Південне» в Дніпропетровську на посадах інженера-конструктора (1952), начальника групи (1952–1956), начальника сектора (1956–1959), начальника відділу (1959–1965), заступника Головного конструктора (1965–1972), першого заступника конструктора з наукової роботи та систем дослідження (1972–1999). Брав активну участь у розробленні ракет Р-1 і Р-2, створенням яких керував С. П. Корольов. В ОКБ № 586 повною мірою розкрився творчий талант Юрія Олексійовича. Він став одним з основних розробників ракети на високотемпературних компонентах палива 8К63 і тривалий час очолював напрямок з розроблення практично всіх видів бойового оснащення балістичних ракет у Дніпропетровську, зокрема

й моноблочних різних калібрів, що розділяються з індивідуальним наведенням кожного блоку в ціль. Дуже швидко Ю. О. Сметанін стає керівником одного з найважливіших напрямів створення ракет стратегічного призначення – їх бойового оснащення. Він – член команди М. К. Янгеля, В. С. Будника, В. М. Ковтуненка. Юрій Олексійович створює унікальну систему колективної проектної творчості, яка дає змогу йому і колективам, які були в його підпорядкуванні, вирішувати найскладніші, практично завжди нові науково-технічні проблеми високоякісно й у найкоротші терміни. Очолюючи з 1961р. проектний відділ головних частин і космічних апаратів, він став одним з ентузіастів створення першого українського супутника ДС-1 – Дніпропетровський супутник. Згодом Ю. О. Сметанін запропонував оригінальне вирішення проблеми уніфікації супутників, що уможливило в найкоротші терміни реалізувати програми створення супутників, які замовляла Академія наук СРСР, що отримали назву ДС-У1, ДС-У2, ДС-У3, ДС-У4, ДС-У5.

1964 р. фронтові поранення надовго прикували Ю. О. Сметаніна до лікарняного ліжка, але вивільнили час для підготовки кандидатської дисертації. 1965 р. Ю. О. Сметанін захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата, а 1978 р. – доктора технічних наук.

Ю. О. Сметанін активно поєднував свою дослідницьку роботу з науково-педагогічною. Велику увагу він приділяв підготовці інженерних і наукових кадрів для ракетно-космічної галузі. З 1965 р. він за сумісництвом працював у Дніпропетровському державному університеті на фізико-технічному факультеті, спочатку як викладач, потім обіймав посади доцента та професора. Дніпропетровський державний університет був одним з небагатьох колишнього Радянського Союзу, який готував інженерів-конструкторів у галузі ракетно-космічної техніки. Упродовж 1985–1989 рр. Ю. О. Сметанін паралельно з роботою в КБ «Південне» завідував кафедрою технічної механіки ДДУ. 1988 р. Ю. О. Сметаніна було обрано членом-кореспондентом АН УРСР, а 1997 р. його обрали іноземним членом Міжнародної академії космонавтики ім. К. Е. Цюлковського за вагомий внесок у розбудову ракетно-космічної галузі.

Ю. О. Сметанін під час своєї роботи в КБ «Південне» брав участь у розробленні балістичних ракет, космічних апаратів і ракет-носіїв, таких як SS-18, «Циклон-2», «Циклон-3», «Зеніт-2», «Зеніт-3», «Дніпро» та ін. Крім того, учений керував забезпеченням системного підходу процесу проектування, проведенням розрахунків основних характеристик експериментального відпрацювання й надійності ракет. Більшість його наукових праць присвячено питанням технічної механіки, міцності, оптимізації структур складних механічних систем аеродинаміки, проектуванню й оцінці ефективності прогресивних технічних комплексів. За вагомі заслуги у вітчизняному ракетобудуванні та зміцненні обороноздатності країни Ю. О. Сметанін був 1982 р. удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот». Він лауреат Ленінської премії (1976) та

лауреат Державної премії України (1985). 1997 р. Американський біографічний інститут визнав Ю. О. Сметаніна Людиною року.

Тривалий час член-кореспондент НАН України, професор Юрій Олексійович Сметанін був першим заступником Генерального конструктора з наукової роботи, потім став заступником з питань системних розроблень. За участі Ю. О. Сметаніна народжувалися шедеври бойового ракетобудування SS-18 і SS-24 («Скальпель»), космічний носій ХХІ століття «Зеніт». Під його керівництвом розробляли проекти сучасних бойових ракетних комплексів, залізничного й шахтного базування з «мінометним» стартом, космічних ракетних комплексів «Циклон» і «Зеніт», які не мають аналогів у світі. Ю. О. Сметанін – один з ініціаторів проекту «Морський старт».

Ю. О. Сметанін часто бував у закордонних наукових відрядженнях з метою обміну досвідом проектування та вдосконалення аерокосмічних систем у таких країнах, як США, Франція, Великобританія, Італія, ПАР, Австралія та ін. Він був гідним представником вітчизняної ракетної галузі. Останні роки життя були для Юрія Олексійовича періодом справжнього міжнародного визнання: 1992 р. його обирають членом Академії космонавтики ім. К. Е. Цюлковського; у 1994–1995 рр. він бере участь у виданні «Енциклопедії космонавтики», редагує міжнародний довідник «Космічні пускові системи»; Міжнародний центр Кембриджа розмістив його біографію в міжнародному збірнику інтелектуалів «Who is Who» («Хто є Хто»).

Відомий учений і конструктор у галузі ракетно-космічної техніки, доктор технічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, дійсний член Академії космонавтики ім. К. Е. Цюлковського, Герой Соціалістичної Праці (1982), лауреат Ленінської (1976) та Державної премій УРСР (1985), кавалер ордена Трудового Червоного Прапора (1959), ордена Жовтневої Революції (1971), орденів Леніна (1961, 1982), ордена Вітчизняної війни I ступеня (1985). Учень М. К. Янгеля та В. С. Будника, Юрій Олексійович Сметанін усе життя присвятив створенню ракет військового та космічного призначення, штучних супутників Землі.

Помер Ю. О. Сметанін 30 березня 1999 р., похований у місті Дніпро.

Література

1. Інститут архівознавства Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www1.nas.gov.ua/Person/S/Documents/SmetaninYuO.pdf> (дата звернення 23.10.2017).
2. Платонов В. Ракеты во сне и наяву // Рабочая трибуна. 1997. 26 сентября.
3. Юрий Сметанин: Проектанты сгорают на небесах // Зеркало недели. 2007. 14-20 апреля. №14 (643).
4. Энциклопедия «Космонавтика» // Режим доступа: <http://www.rtc.ru/encyk/biogrbook/01A/about.shtml> (дата звернення 23.10.2017).

**УС
СТАНІСЛАВ
ІВАНОВИЧ**

Народився 23. 10. 1936 р.

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 2 березня 1990 р.)**

Станіслав Іванович Ус народився 23 жовтня 1936 р. у селі Широке Дніпропетровської області в сім'ї службовців. Після переїзду родини до Дніпропетровська С. І. Ус спочатку навчався в середній школі № 29, а завершив середню освіту в школі № 30.

1954–1959 рр. стали часом навчання в Дніпропетровському державному університеті. Після закінчення вищого навчального закладу С. І. Ус розпочав свій трудовий шлях: прийшовши в колектив КБ «Південне» (тоді – ОКБ № 586) молодим спеціалістом (учень В. Ф Уткіна), він став провідним конструктором цього стратегічно важливого підприємства.

Починаючи з 1965 р., перебував на посадах інженера та старшого інженера (1965), провідного конструктора (1966), провідного конструктора комплексу (1971), головного конструктора з комплексу Р-36М і його наступних модифікацій.

С. І. Ус – відомий спеціаліст у галузі розроблення ракетних комплексів стратегічного призначення, зокрема ракетного комплексу «Сатана». Він займався питаннями їх проектування, експериментального відпрацювання та серійним виробництвом трьох поколінь ракетних комплексів стратегічного призначення, зокрема першого у світі комплексу з головною частиною, яка розділяється. Станіслав Іванович – один з організаторів кооперації співвиконавців розроблення виробників ракетних комплексів, реконструкції й розвитку експериментальної та виробничої бази, а також вимірювального комплексу для випробувань ракет. С. І. Ус був активним організатором та керівником конверсійного напрямку в Україні.

Працюючи в КБ «Південне», перебував на багатьох посадах: заступника Генерального директора «Космотрансу», Головного конструктора напрямку КБ «Південне» ім. М. К. Янгеля та Головного конструктора програми «Дніпро».

Багаторічна трудова діяльність С. І. Уса відзначена численними нагородами: лауреат премії Ленінського комсомолу (1970), лауреат Ленінської премії (1982), Герой Соціалістичної Праці (1990) із врученням ордена Леніна і золотой медалі «Серп і Молот», лауреат премії Уряду Росії в галузі науки

і техніки (2004). Нагороджений двома орденами Леніна (1976, 1990) та багатьма іншими нагородами СРСР і України.

С.І. Ус – академік Академії технологічних наук України, заслужений машинобудівник України (2006).

Станіслав Іванович – активний учасник політичного життя держави: депутат Дніпровської міської ради, член постійної комісії міської ради з питань транспорту, шляхового господарства та зв'язку.

Література

1. Бакланов О. Ведущий, депутат, яхтсмен-горнолыжник // Конструктор. 2006. № 15. С. 2.
2. Особова справа Уса С. І. // Архів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.
3. Ус Станислав Иванович // Герои страны [сайт]. Режим доступа http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=19115 (дата звернення 10.10.2017).

Людмила Ромас

**УТКІН
ВОЛОДИМИР ФЕДОРОВИЧ**

(1923–2000)

**Двічі Герой Соціалістичної Праці
(Укази Президії Верховної Ради
СРСР від 29 серпня 1969 р.,
від 12 серпня 1976 р.)**

Володимир Федорович Уткін народився 17 жовтня 1923 р. у місті Пустобор Єрахтурського району на Рязанщині (пізніше це містечко, яке пов'язано передусім з роботою лісопильного заводу, занепало) у робітничій родині. Володимир, другий син Федора Дем'яновича й Онисі Юхимівни Уткіних, навчався в середній школі № 2 (місто Касимов Рязанської області), закінчивши її з відзнакою фактично в переддень війни.

У серпні 1941 р. Володимир Уткін був призваний до лав Червоної армії і направлений в училище зв'язку, а потім – у 21 окремий полк зв'язку, де служив військовим телеграфістом. З 1942 р. і до кінця війни В. Ф. Уткін воював на різних фронтах – Волховському, Північнокавказькому, Південному, 4 і 1 Українських, 3 Білоруському, пройшовши шлях від Волхова до Берліна, – по суті, від першого до останнього дня війни, завершив його старшиною 49 окремої роти зв'язку 278 Сталінської Червонопрапорної сибірської ордену Суворова II ступеня винищувальної авіаційної дивізії Резерву Ставки Верховного Головнокомандування. За мужність і відвагу був нагороджений трьома бойовими орденами й медалями (два ордени Червоної Зірки (1944, 1945) та медаль «За бойові заслуги» (1943)).

1946 р. Володимир Уткін вступає до Ленінградського військово-механічного інституту (нині – Балтійський державний технічний університет «Воєнмех» ім. Д. Ф. Устинова) на факультет реактивного озброєння. У цьому самому закладі вже на другому курсі вчиться його молодший брат Олексій Уткін. З третього курсу В. Ф. Уткін працює інженером за сумісництвом у науково-дослідному секторі інституту. Після захисту дипломної роботи у квітні 1952 р. В. Ф. Уткін отримує призначення в Болшево, проте через відсутність житла (адже на той час уже мав родину: дружину Валентину Павлівну (у дівоцтві – Логінову) та доньку Наталю (1950)) домовляється про переведення до Дніпропетровська (нині – Дніпро, Україна) у СКБ заводу № 586 (на базі якого 1954 р. буде утворено ОКБ № 586, нині – Державне підприємство «Конструкторське бюро “Південне” ім. М. К. Янгеля»), де працює інженером-конструктором, старшим інженером, потім очолює різні науково-дослідні й проектно-конструкторські підрозділи як начальник групи, начальник сектора,

заступник начальника відділу, заступник Головного конструктора. 1967 р. він призначений першим заступником Головного конструктора й начальника КБ «Південне», 1971 р. – Головним конструктором і начальником, а 1979 р. – Генеральним конструктором і начальником цієї установи, з 1986 р. В. Ф. Уткін – Генеральний директор і Генеральний конструктор цієї установи.

За роки роботи в КБ «Південне» за безпосередньої участі, а потім і під керівництвом В. Ф. Уткіна було створено й поставлено на озброєння кілька типів ракетних комплексів стратегічного призначення. Найвідомішою зі створених є МБР – СС-20 («Сатана»). Сьогодні ця грізна зброя слугує мирним цілям – запуском супутників (конверсійна ракета-носіє «Дніпро»). Унікальною на той час була твердопаливна ракета мобільного базування СС-22 («Скальпель») – основа єдиного у світі мобільного залізничного комплексу стратегічного призначення. Створення цих комплексів гарантувало СРСР паритет у галузі ракетно-ядерної зброї, що в результаті сприяло досягненню міжнародних домовленостей із Заходом про обмеження стратегічного озброєння. Паралельно з роботами над бойовими ракетними комплексами розробляли космічні ракети-носії «Космос» і «Циклон», «Зеніт», вводили в експлуатацію супутники оборонного й наукового призначення. В. Ф. Уткін брав участь у роботах у галузі міжнародного співробітництва з досліджень й освоєння космічного простору. Знаменною подією стала реалізація програми «Інтеркосмос», що була значним внеском у справу спільного дослідження навколоземного простору вченими різних країн. У співдружності із французькими вченими був здійснений проект «Аркад» за допомогою супутника «Орел».

Посідаючи адміністративні посади в КБ «Південне», В. Ф. Уткін співпрацює із Дніпропетровським державним університетом (нині – Дніпровським національним університетом імені Олеся Гончара), зокрема з фізико-технічним факультетом. З 1958 р. він як член спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій має вагоме слово в питаннях комплектації штату викладачів, бере участь у господарчо-договірних наукових розробленнях. КБ «Південне» від початку свого існування тісно пов'язане з фізико-технічним факультетом ДНУ передусім спільним напрямом наукової діяльності як теоретична та практична ланки вітчизняного ракетобудування та освоєння космосу, тому цілком закономірною є участь В. Ф. Уткіна як Генерального конструктора в навчальному процесі, у визначенні тематики й кола наукових проблем дипломних та дисертаційних проектів, у формуванні замовлень на наукові розроблення, у матеріальній підтримці наукових досліджень. У Дніпропетровському державному університеті навчалися й успішно захистили дисертації донька В. Ф. Уткіна – Наталя Володимирівна (у шлюбі – Сітнікова) та її чоловік. Зараз родина Уткіних мешкає в Москві.

З 1990 р. В. Ф. Уткін – Генеральний директор Центрального науково-дослідного інституту машинобудування (ЦНДІмаш) (Москва, Росія). Під його керівництвом в інституті вели наукові дослідження з різних розділів Федеральної космічної програми, науково-дослідні та дослідно-конструкторські

роботи з метою створення експериментальних апаратів спеціального призначення та міжнародної космічної станції (МКС). Його призначено співголовою спільної з НАСА експертної комісії – «комісії Уткіна-Стаффорда», яка здійснює взаємний контроль над проблемними питаннями створення МКС. В. Ф. Уткіна неодноразово обирали до Верховної Ради СРСР (1972–1991 рр.).

В. Ф. Уткін – дійсний член Російської академії наук, Національної академії наук України, Міжнародної академії астронавтики, президент Академії космонавтики імені К. Е. Цюлковського, почесний член Російської академії ракетних та артилерійських наук, Голова координаційної науково-технічної ради РКА і РАНЕІ з досліджень та експериментів на пілотованій станції «Мир» і російському сегменті МКС. Його видатні заслуги були двічі відзначені званням Героя Соціалістичної Праці (1969, 1976) із врученням орденів Леніна і золотих медалей «Серп і Молот», Ленінською (1964) та Державною (1980) преміями, орденами Леніна (1961, 1966, 1969, 1973, 1976, 1983), орденом Трудового Червоного Прапора (1959), медалями, зокрема «За трудову доблесть» (1956).

У ЦНДІмаш у жовтні 2003 р. було відкрито меморіальну дошку й відбулися урочисті заходи, присвячені 80-річчю від дня народження Володимира Федоровича Уткіна. До його ювілею вийшла книга «Генеральний конструктор. Книга о В. Ф. Уткине» за редакцією М. А. Анфімова. У місті Касимов Рязанської області 1999 р. організовано музей братів Володимира й Олексія Уткіних. 2002 р. у Касимові біля рідної школи академіка В. Ф. Уткіна було відкрито меморіал: бронзове погруддя видатного конструктора та макет ракети «Зеніт». Його ім'я має одна з вулиць цього міста. У квітні 2001 р. була впроваджена Срібна і Золота медаль імені В. Ф. Уткіна як нагорода за особистий внесок у розвиток народного господарства Росії й Рязанської області та зміцнення обороноспроможності країни. До 90-ї річниці від дня народження видатного конструктора було видано книгу «Уткін. Звезды Генерального конструктора» (за загальною редакцією О. І. Дегтярьова).

Література

1. Брусиловский А. Владимир Федорович Уткин // Третья международная научно-техническая конференция «Космонавтика. Радиоэлектроника. Геоинформатика»: тезисы. Рязань, 2000. 358 с.
2. Владимир Федорович Уткин [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.nkau.gov.ua> (дата звернення 23.10.2017).
3. Владимир Федорович Уткин. Лауреаты Государственной премии Украины в области науки и техники 2003 года [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.kosmotras.ru/2000.htm> (дата звернення 23.10.2017).
4. Владимир Федорович Уткин (директор ЦНИИмаш (1990–2000г.г.)). История предприятия [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.tsniimash.ru> (дата звернення 07.10.2017).
5. Владимир Федорович Уткин // Офіційний сайт ДП «КБ «Південне»». Режим доступа: <http://www.yuzhoe.com> (дата звернення 07.10.2017).

6. Генеральный конструктор. Книга о В. Ф. Уткине» / Председатель редакционного совета Н. А. Анфимов. ЦНИИмаш, 2003. 512 с.
7. Конюхов С. Академик Владимир Федорович Уткин – Генеральный конструктор КБ «Южное» // Людина і космос: VI Міжнародна науково-практична конференція: Зб. тез. Дніпропетровськ, 2004.
8. Конюхов С. Він бачив майбутнє ракетобудування // Вісник НАНУ. Київ, 2003. №11. С.50–56.
9. Негода А. В. Ф. Уткин // Аэрокосмический вестник. Киев, 2005. №5. С.43–44.
10. Ребров М. Конструктор «Сатаны» // Наука и жизнь. 1995. №2. С.26–30.
11. Уткин. Звезды Генерального конструктора / под общ. ред. А. И. Дегтярева. Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2013. 672 с.

Ольга Шаф

**ЯГДЖІЄВ
ЛУКА ЛАЗАРОВИЧ**

(1910–1993)

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 17 червня 1961 р.)**

Народився Лука Лазарович Ягджієв 29 червня 1910 р. у селі Желябівка Сейтлерського району Кримської області (тепер – АР Крим, Україна). У рідному селі Лука Лазарович закінчив початкову школу й почав працювати в господарстві свого батька та найматися на роботи до інших людей. 1926 р. Лука Ягджієв закінчив школу селянської молоді та продовжив навчання у Кримському технікумі механізації сільського господарства.

У досить юному віці (24 роки) він обійняв посаду начальника гаража й ремонтних майстерень (1934–1936) того самого Кримського технікуму механізації сільського господарства, пізніше викладав спецдисципліни в школі масової кваліфікації (місто Євпаторія, 1936–1938 рр.).

Навчання в Ленінградському політехнічному інституті (1938–1941) було перерване війною: після закінчення третього курсу добровольцем пішов на фронт, де воював упродовж 1941–1945 рр., а потім ще два роки після війни продовжував службу в армії, перебуваючи на різних посадах.

Із 1947 р. до 1950 р. Лука Лазарович – провідний інженер-випробувальник Дніпропетровського автомобільного заводу, начальник цеху (1951), начальник корпусу (1951), заступник начальника виробництва (1953), начальник виробництва заводу (1954), заступник головного інженера (1960).

Він брав участь у роботі над виготовленням автомобіля-амфібії великої вантажопідйомності (ВAB – великий автомобіль водоплавний) для збройних сил. Цей автомобіль стояв на озброєнні кілька десятиліть.

1963 р. Л. Л. Ягджієв без відриву від виробництва закінчив фізико-технічний факультет Дніпропетровського державного університету зі спеціальності «Двигуни літальних апаратів» і, уже маючи за плечима величезний досвід роботи, 1965 р. став головним інженером Дніпропетровського автомобільного заводу, який пізніше було перепрофільовано та перейменовано на Південний машинобудівний завод. Л. Л. Ягджієв брав безпосередню участь у розробленні й освоєнні технології виготовлення міжконтинентальних балістичних ракет, ракетоносів космічних кораблів. Першими ракетами, виготовленими на «Південмаші», були аналоги німецьких Фау-2, за ними йшли ракети Р-5м, сконструйовані С. П. Корольовим, а потім – Р-12, розроблені в КБ «Південмашу» під керівництвом М. К. Янгеля.

На посаді головного інженера Л. Л. Ягджієв перебував аж до пенсійного віку (1977 р.). Як інженер-випробувальник зробив вагомий внесок в освоєння технологій виготовлення ракет бойового призначення. Під його керівництвом розроблено й здійснено комплекс ефективних організаційно-технічних заходів для вдосконалення технології виготовлення виробів основного й допоміжного виробництва; освоєно серійне виробництво ракет 8к63, 8к64, 8к65, 8к67, 8к67М (ампулізований варіант), започатковано низку прогресивних технологічних процесів, проведено оснащення й реконструкцію основних цехів ракетно-космічного виробництва.

Оскільки значна частина таких проєктів зазвичай має «закритий» характер, про їх успішність і значущість у нашій країні знають за нагородами, отримуваними учасниками цих робіт. Лука Лазарович Ягджієв 1961 р. був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці із врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот» (за створення зразків ракетної техніки й забезпечення успішного польоту Ю. О. Гагаріна), а 1963 р. отримав Ленінську премію. 1977 р. став лауреатом Державної премії СРСР. В арсеналі його нагород три ордени Леніна.

Проживав Л. Л. Ягджієв у місті Дніпропетровськ. Помер 15 серпня 1993 р., похований на Сурсько-Литовському кладовищі в місті Дніпро.

Література

1. Головні інженери 1944–1992. Ягджієв Л. Л. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.yuzhmash.com/about/history/engineers> (дата звернення 23.10.2017).
2. Ягджиев Лука Лазаревич // Герои страны [сайт]. Режим доступа: http://www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=11488 (дата звернення 23.10.2017).
3. Ягджиев Лука Лазаревич // Википедия. Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Ягджиев,_Лука_Лазаревич (дата звернення 23.10.2017).

Людмила Ромас

**ЯНГЕЛЬ
МИХАЙЛО КУЗЬМИЧ**

(1911–1971)

**Двічі Герой Соціалістичної Праці
(Укази Президії Верховної Ради
СРСР від 26 червня 1959 р.,
від 25 жовтня 1961 р.)**

Михайло Кузьмич Янгель народився 25 жовтня 1911 р. у селі Зирянова (нині – Іркутська область). Михайло був шостою дитиною в багатодітній селянській родині, мав 11 сестер і братів. Рід М. К. Янгеля походить з України: його дід, Лаврентій Янгель, був виселений з Чернігівської губернії до Сибіру.

Михайло Янгель здобув початкову освіту в трирічній Зирянівській школі. Згодом навчався в середній школі в Нижньоілімську. Восени 1926 р. Михайло Янгель став учнем школи ФЗН (фабрично-заводського навчання) в Москві, одночасно працюючи в типографії, а потім помічником майстра на текстильній фабриці імені Червоної армії і флоту (Московська область). У липні 1931 р. М. К. Янгеля зарахували до лав Комуністичної партії. 1932 р. за комсомольською путівкою майбутній конструктор вступає до Московського авіаційного інституту (нині – Московський авіаційний інститут (національний дослідницький університет)), де успішно навчається за фахом «Літакобудування». Вибір майбутньої професії, очевидно, зумовлений великою популярністю в 30-ті роки аеропланерства. Під час навчання в МАІ Михайло Янгель приділяє багато уваги громадській роботі: стає секретарем комсомольського групового осередку, секретарем факультету, членом партійного комітету, 1935 р. – секретарем комітету комсомолу МАІ. У вересні 1935 р. М. К. Янгеля, на той час ще студента, запрошують на роботу конструктором в ОКБ М. М. Полікарпова. Його робота була тісно пов'язана з темою дипломного проекту – конструювання швидкісного винищувача. Після успішного захисту дипломної роботи М. К. Янгель їде у відрядження до США, де бере участь у розробленні літака I-153, працює в акціонерному товаристві «Амторг» (США). Після повернення до СРСР 1940 р. його призначено помічником Головного конструктора в ОКБ М. М. Полікарпова. У кінці цього самого року Михайло Янгель одружився з Іриною Стражевою. У подружжя народилися донька Людмила й син Олександр.

Під час Другої світової війни М. Янгель обіймає посади від конструктора до заступника директора на авіаційному заводі ім. В. Р. Менжинського в КБ М. М. Полікарпова. 1944 р. його призначено заступником Головного інженера

ОКБ, а з травня 1945 р. – провідним інженером у конструкторське бюро В. М. Мясіщева. У повоєнні роки (1946–1948) М. К. Янгель, працюючи в апараті Міністерства авіаційної промисловості, координує і вирішує вузлові проблеми розвитку вітчизняного літакобудування. 1948 р. його направляють на навчання в Академію авіаційної промисловості, яку він закінчує з відзнакою 1950 р.

У квітні 1950 р. М. К. Янгеля призначено на посаду начальника відділу, згодом – заступника Головного конструктора в конструкторському бюро С. П. Корольова, директора, головного інженера НДІ-88 (місто Калінінград, Московська область). Улітку 1954 р. М. К. Янгелю доручено очолити нове конструкторське бюро, засноване на базі конструкторського відділу серійного ракетного заводу № 586 у місті Дніпропетровськ (нині – Дніпро, Україна) для розроблення й випуску 8К63 – ракети на високотемпературних компонентах палива з автономною системою керування. Для виконання поставлених перед ним завдань, а саме – формування колективу бюро (в умовах нестачі кваліфікованих спеціалістів) налагодження дослідного виробництва, М. К. Янгель розпочав співробітництво із Дніпропетровським державним університетом (нині – Дніпровським національним університетом імені Олеся Гончара), зокрема з фізико-технічним факультетом, який був організований на базі фізико-математичного факультету 1951 р. саме для підготовки інженерів-ракетобудівників.

Дніпропетровський державний університет для М. К. Янгеля був тією «кузницею» кадрів, від яких залежав успіх роботи його конструкторського бюро, тому як член спеціалізованої вченої ради він мав вагоме слово в питаннях комплектування штату викладачів. М. К. Янгель особисто відбирав талановитих випускників для роботи в конструкторському бюро, визначаючи у співбесіді вид діяльності майбутнього працівника, де його здібності могли б розкритися щонайповніше. Керівництво КБ на чолі з М. К. Янгелем ставило перед ученими фізтеху конкретні наукові завдання, брало участь у господарчо-договірних наукових розробленнях, забезпечуючи університет матеріальною базою. Саме завдяки М. К. Янгелю та його високим професійним вимогам на фізико-технічному факультеті сформувався потужний колектив науковців, який своїми (хоч і засекреченими) науковими досягненнями підняв університет до рівня провідних вишів колишнього СРСР.

Михайло Кузьмич Янгель обіймав посаду Головного конструктора ОКБ № 586 (нині – Державне підприємство «Конструкторське бюро “Південне” ім. М. К. Янгеля») упродовж 1954–1971 рр. Під його керівництвом побудовані радянські стратегічні ракети Р-12, міжконтинентальні ракети Р-14 і Р-16, завдяки яким вдалося створити надійний ракетний щит країни. Саме на базі ракет Р-12 та Р-14 були створені ракетні війська стратегічного призначення. Технічні досягнення очолюваного М. К. Янгелем КБ пов’язані й із розробленням та випуском ракет Р-36, МР-УР100, Р-36М, космічних ракет-носіїв «Космос», «Космос-2», «Циклон-2», «Циклон-3», ракетного блоку місячного корабля комплексу Н1-Л3, космічних апаратів «Космос»,

«Інтеркосмос», «Метеор», «Цілина». Наука зобов'язана М. К. Янгелю й глибокими теоретичними дослідженнями в галузі аеродинаміки. Його обрано академіком Академії наук УРСР (1961) та АН СРСР (1966). М. К. Янгель бере участь і в політичному житті країни як делегат XXII, XXIII і XXIV з'їздів КПРС, як кандидат у члени ЦК КПРС, як депутат Верховної Ради СРСР VII і VIII скликань.

Михайло Кузьмич Янгель помер у день свого шістдесятиріччя під час урочистого святкування власного ювілею в Москві 25 жовтня 1971 р. Його заслугу перед країною, народом у розвитку нових напрямів ракетно-космічної техніки, у забезпеченні пріоритету Радянського Союзу в цій галузі складно переоцінити. Вона відзначена Ленінською (1960) та Державною (1967) преміями СРСР. М. К. Янгель – двічі Герой Соціалістичної Праці (1959, 1961) із врученням орденів Леніна та золотих медалей «Серп і Молот», нагороджений орденами Леніна (1956, 1959, 1961, 1969), орденом Жовтневої Революції (1971), премією та Золотою медаллю ім. С. П. Корольова АН СРСР (1970). Школа М. К. Янгеля виплекала яскраве сузір'я видатних учених-конструкторів, спеціалістів світового рівня, талановитих керівників галузі, державних діячів, серед яких: В. М. Ковтуненко, С. М. Конюхов, О. О. Негода, В. Ф. Прісняков, Ю. П. Семенов, В. Ф. Уткін та багато інших.

У Нижньоілімську споруджено пам'ятник ученому, у Железногорськ-Ілімську (Іркутської області), а також у Дніпрі, на космодромах Байконур (Казахстан) і Плесецьк (РФ) установлені його бронзові погруддя. Меморіальні дошки увічнюють його пам'ять на будівлях текстильної фабрики в Красноармійську, Московського авіаційного інституту, ЦНДІ машинобудування в Корольові, ДКБ «Південне» й на корпусі № 10 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. М. К. Янгель – почесний мешканець міста Байконур. Його ім'я присвоєно Харківському інституту радіоелектроніки, Державному конструкторському бюро «Південне» (Дніпро), а також навчальним закладам, зокрема середнім школам у селищі Березняки та в Усть-Ілімську (Іркутська область). Заснована стипендія його імені в МАІ (Москва), ДНУ (Дніпро). Федерація космонавтики (нині Аерокосмічне товариство) України заснувала медаль імені М. К. Янгеля. Ім'я видатного конструктора мають вулиці в Москві, Києві, Дніпрі та інших містах, а також кратер на Місяці й астероїд, селище в Іркутській області, пік на Памірі, океанський суховантаж «Академік Янгель». У селищі Березняки Нижньоілімського району Іркутської області облаштований будинок-музей М. К. Янгеля. На державному рівні було відзначене 100-річчя видатного конструктора: Національний банк України випустив ювілейну срібну монету, у Національному технічному університеті України (НТУУ) «КПІ» відбулися наукові читання за участі провідних фахівців ракетно-космічної галузі, а також доньки вченого – Людмили Михайлівни Янгель. На веб-сайті Державного космічного агентства України було відкрито спеціальний розділ з новинами, статтями, книгами, світлинами й фільмами про М. К. Янгеля. На честь славетного ракетобудівника запущено на орбіту український супутник «Січ-2».

Література

1. Губарев В. Конструктор. Несколько страниц из жизни М. К. Янгеля. Москва: Политиздат, 1977. 110 с.
2. Михаил Кузьмич Янгель // Офіційний сайт ДП «КБ «Південне»». [Електронний ресурс]. Режим доступа: <http://www.yuzhoe.com> (дата звернення 07.10.2017).
3. Платонов В., Горбулин В. Михаил Кузьмич Янгель. Київ, 1979. 114 с.
4. Стражева И. Тюльпаны с космодрома. Москва, 1978. 382 с.
5. Янгель. Жизнь, отданная Родине / под общ. ред. А. В. Дегтярева. Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2011. 352 с.

Ольга Шаф

5.3. ГЕРОЇ УКРАЇНИ

**АЛЕКСЕЄВ
ЮРІЙ СЕРГІЙОВИЧ**

Народився 06. 12. 1948 р.

**Герой України
(Указ Президента України
від 22 серпня 2002 р.)**

Народився Юрій Сергійович Алексєєв 6 грудня 1948 р. у місті Дніпропетровськ (нині – Дніпро, Україна) у робітничій родині. Його батько, Алексєєв Сергій Андрійович, після служби в Червоній армії працював головним механіком заводу «Червоний Профінтерн». Мати, Віра Павлівна, працювала змінним майстром на заводі хімічних виробів.

1956 р. Юрій Алексєєв уступив до першого класу середньої загальноосвітньої школи № 9, яку закінчив 1966 р. зі срібною медаллю. Він успішно складає вступні іспити в Дніпропетровський державний університет (нині – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара) на фізико-технічний факультет, де навчається зі спеціальності «Двигуни літальних апаратів». Ю. С. Алексєєва, студента третього курсу, запросили на роботу на кафедру двигунобудування для виконання господарчо-договірних робіт, пов'язаних з ракетобудуванням. Без відриву від навчання Юрій Сергійович працює за сумісництвом у Комплексній фізико-технічній лабораторії (корпус № 6 ДДУ), де займається монтажем стендів для випробування мікродвигунів для ракет. Він успішно закінчує університет 1972 р.

Після закінчення університету Ю. С. Алексєєв влаштовується на роботу на Південний машинобудівний завод, де пройшов шлях від помічника майстра до старшого майстра (1972–1980), заступника начальника цеху, начальника цеху (1980–1985), заступника головного інженера (1985–1988), головного інженера, першого заступника Генерального директора (1988–1992), а із жовтня 1992 р. – Генерального директора ВО «Південний машинобудівний завод» (нині – ДП «Виробниче об'єднання Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова»). Юрій Сергійович одружений, має сина Дмитра (1975 р. н.).

Під час роботи на Південмаші Ю. С. Алексєєв не припиняє зв'язків із Дніпропетровським державним університетом: розробляє спільні з науковцями цього навчального закладу наукові проекти. На посаді директора він курирує господарчо-договірні розроблення, які ведуть учені університету, як голова Державної екзаменаційної комісії бере участь у захистах дипломних проєктів,

займається розподілом і працевлаштуванням на завод особливо здібних випускників фізико-технічного факультету. Ю. С. Алексєєв ініціював благодійні внески, що зміцнювали матеріальну базу факультету, впроваджував персональні стипендії найталановитішим студентам. У День космонавтики 12 квітня він нерідко брав участь у проведенні днів фізико-технічного факультету, наймаючи для цього Палац машинобудівників.

Керуючи Південмашем в умовах економічної кризи 90-х років минулого століття, Ю. С. Алексєєв зміг налагодити безперебійну роботу підприємства з випуску нових видів продукції (тролейбус, шасі лігача, трактор «Дніпро»), сприяв збереженню кадрового потенціалу й забезпеченню пріоритету ракетно-космічного напрямку діяльності заводу. На посаді Генерального директора Ю. С. Алексєєв зробив великий внесок у створення й освоєння виробництва ракетних комплексів стратегічного призначення, таких як Р-36М, Р-36М УТТХ, МР-УР100 УТТХ, Р-36М2 (СС-18 «Сатана»), РТ-23 УТТХ (СС-24 «Скальпель»), космічних носіїв «Циклон», «Зеніт», космічних апаратів воєнного та народногосподарського призначення «Цілина», «Океан», «Січ». Юрій Сергійович – один з ініціаторів та організаторів міжнародної програми «Морський старт», у якій задіяна потужна за технічними характеристиками ракета-носій «Зеніт-3 SL», створена ВО ПМЗ разом з КБ «Південне», а також програм «Дніпро», «Наземний старт», «Циклон-4».

Світова громадськість високо оцінила успішну реалізацію міжнародних космічних проектів «Дніпро», «Морський старт», організацію міжнародних конференцій з питань космічних досліджень. На 57-му Міжнародному конгресі астронавтів у Валенсії (Іспанія) Юрія Сергійовича прийняли до складу Міжнародної академії астронавтів.

Широко відома у світі й «земна» продукція підприємства. Трактори з маркою ПМЗ знають в 11 країнах світу. Тролейбуси «Південмашу» користуються попитом не лише в регіонах України, але й далеко за її межами. У ті роки був освоєний випуск автоматизованих ліній для виробництва маргарину, майонезу, обладнання для м'ясопереробної продукції та ін. За ліцензією фірми «Windpower» на Південмаші виробляють вітротурбіну.

З липня 2005 р. Юрій Сергійович Алексєєв – Генеральний директор Національного космічного агентства України (із грудня 2010 р. – Голова Державного космічного агентства України). У межах його діяльності – фінансування, комплектація кадрів агентства та його структурних підрозділів, забезпечення співпраці з підприємствами, що належать до сфери управління НКАУ. За безпосередньої участі Ю. С. Алексєєва були укладені план українсько-китайського співробітництва на 2007–2011 рр., угоди про спільні проекти із провідними космічними агенціями світу – CNES (Франція), ДЛР (Німеччина), ЕКА (Європейський Союз), НАСА (США).

Ю. С. Алексєєв – керівник підготовки та виконання Загальнодержавної космічної програми України на 2008–2012 рр. та на 2013–2017 рр. Під його керівництвом була підготовлена й затверджена Концепція реалізації державної політики у галузі космічної діяльності на період до 2032 р.

Як голова Державного космічного агентства України Ю. С. Алексєєв продовжував наукові зв'язки з ДНУ, зокрема в проектах зі зберігання та утилізації радіоактивних відходів. Юрій Сергійович, повертаючись до рідного міста, нерідко зустрічається з колишніми друзями й однокурсниками, бере участь у факультетських справах.

Ю. С. Алексєєв був членом Ради директорів Міжнародної космічної компанії «Космотрас», членом Ради експортерів при Кабінеті Міністрів України.

Ю. С. Алексєєв – академік Академії інженерних наук України (1991), Академії технологічних наук України (1993). Він – лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1993, за розроблення конструкції, технології виготовлення та освоєння серійного виробництва пасажирських тролейбусів великої місткості серії ПМЗ-Т). Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (1998), медаллю «За трудову доблесть» (1984), медалями імені С. П. Корольова, М. К. Янгеля, Ю. В. Кондратюка, Федерації космонавтики СРСР, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2002), має звання Героя України із врученням ордена Держави (2002). 2004 р. Американський біографічний Інститут визнав Ю. С. Алексєєва Людиною року.

До ювілею Ю. С. Алексєєва було видано книгу «Космический лидер: к 65-летию со дня рождения Ю. С. Алексеева» (укладачі В. І. Копейко, Е. І. Кузнецов, М. О. Мітрахов), де зібрано присвячені його постаті нариси колег, друзів, учнів.

Література

1. Алексєєв Юрій Сергєєвич // Енциклопедія космонавтики. Режим доступа: <http://mr.rtc.ru/encyk/bibl/biblioteka.shtml> (дата звернення 08.10.2017).
2. Алексєєв Юрій Сергїйович // Державне космічне агентство України. Офіційний веб-сайт. Режим доступа: <http://www.nkau.gov.ua> (дата звернення 23.10.2017).
3. Алексєєв Юрій Сергїйович // Герої України [сайт]. Режим доступа: <http://ukrgeroes.narod.ru/AlekseevYuS.html> (дата звернення 23.10.2017).
4. Космический лидер: К 65-летию со дня рождения Ю. С. Алексеева. / ГКА Украины, ред.-сост. В. И. Копейко, Э. И. Кузнецов, Н. А. Митрахов. Киев: Феникс, 2014. 240 с.
5. Кузнецов Э. И. Ю. С. Алексєєв: притяжение космоса // Аэрокосмический портал Украины [сайт]. Режим доступа: <http://nkau.gov.ua/gateway/news.nsf/d24648715d5b1dbdc3256ab4002b5cec/19b034d9d3089b78c2257c39004aed5c!OpenDocument&Highlight=0,Алексєєв> (дата звернення 12.10.2017).
6. Особова справа студента Алексєєва Ю.С. // Архів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Ольга Шаф

**ГОНЧАР
ОЛЕСЬ ТЕРЕНТІЙОВИЧ**

(1918–1995)

**Герой України
(Указ Президента України
від 14 липня 2005 р.)**

**Герой Соціалістичної Праці
(Указ Президії Верховної Ради СРСР
від 31 березня 1978 р.)**

Олесь (Олександр) Терентійович Гончар народився 3 квітня 1918 р. у селі Ломівка (передмістя Дніпропетровська) у сім'ї робітників – Георгіївського кавалера Терентія Сидоровича і Тетяни Гаврилівни Біліченків. 1921 р. після смерті матері її брат, Яків Гаврилович, забрав хлопчика від батька й мачухи до слободи Суха (раніше – Суха Балка) Кобеляцького району Полтавської області, де минули дитинство й юність майбутнього корифея української літератури. 28 серпня 2000 р. там відкрито музей-садибу, а тоді, у 20-ті роки, це була проста селянська хата його неписьменної бабусі Єфросинії Євтихіївни. Бабуся переробила всі потрібні документи, і до школи Олесь уступив уже не Сашком Біліченком, а Гончаром. 1933 р. закінчив семирічну школу в селі Бреусівка Козельщанського району. З 1933 р. до вересня 1934 р. працював у редакції районної газети «Розгорнутим фронтом», упродовж 1933–1937 рр. навчався в Харківському технікумі журналістики ім. М. Островського, по закінченні якого недовго працював учителем. З 1937 по 1938 рр. Олесь Гончар – співробітник редакції Харківської обласної молодіжної газети «Ленінська зміна». З вересня 1937 р. по червень 1941 р. – студент філологічного факультету Харківського державного університету. Із червня 1941 р. до листопада 1945 р. захищав Вітчизну від німецько-фашистських загарбників. У грудні 1945 р. вступив до Дніпропетровського державного університету (нині – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара) і продовжив навчання на філологічному факультеті. 1946 р. – викладач-стажист кафедри української літератури цього університету. 1946 р. переїздить до Києва, вступає до аспірантури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України. З 1947 р. до 1949 р. – головний редактор журналу «Вітчизна». Упродовж 1959–1971 рр. Олесь Гончар – голова правління Спілки письменників України. 1959–1986 рр. – секретар правління Спілки письменників СРСР, депутат Верховної Ради СРСР та Верховної Ради УРСР. З 1973 р. – голова Українського республіканського Комітету Захисту Миру, член Всесвітньої Ради Миру. З 1976 р. – кандидат у члени ЦК КПРС, член ЦК Компартії України (обирався

на XX – XXI з'їздах Компартії України). 1976 р. – депутат Верховної Ради СРСР VI–XI скликань, обирався депутатом Верховної Ради УСРС. 14 липня 1995 р. помер у Києві, похований на Байковому кладовищі.

Перші новели («Іван Мостовий», «Черешні цвітуть», «Орля»), повість «Стокозове поле» надруковані в 1938–1941 рр. у журналах «Молодий більшовик» і «Радянська література». На фронті писав вірші (публікувався в дивізійній газеті; 1985 р. – видано окремою збіркою «Фронтові поезії»). 1946–1948 рр. опубліковано романи «Альпи», «Голубий Дунай», «Злата Прага», що склали трилогію «Прапороносці». 1947 р. – повість «Земля гуде», оповідання (збірки «Південь», 1951; «Новели», 1954; «Чари комиші», 1958; «Маша з Верховини», 1959), повісті «Микита Братусь» (1951) та «Щоб свігився вогню» (1955), романи «Таврія» (1952) і «Перекоп» (1957). У 1960-ті – романи «Людина і зброя» (1960), «Тронка» (1963), «Собор» (1968), новели «На косі», «Кресафт», «За мить щастя» та ін. У 1970-ті – романи «Циклон» (1970), «Берег любові» (1976), повість «Бригантина» (1973). У 1980-ті – роман «Твоя зоря» (1980), новели «Геній в обмотках», «Ніч мужності», «Народний артист», «Сотрда» та ін., оповідання «Чорний Яр». У доробку О. Т. Гончара – літературознавчі, літературно-критичні, публіцистичні статті, нариси, зібрані в книгах «Про наше письменство» (1972), «Письменницькі роздуми» (1980), «Щоденник» (2000–2004).

За участь у Великій Вітчизняній війні Олесь Гончар нагороджений орденами Слави III ступеня та Червоної Зірки, трьома медалями «За відвагу». 1948 р. отримав Сталінську премію за романи «Альпи» і «Голубий Дунай», 1949 р. – за роман «Злата Прага». 1962 р. – Державну премію УРСР ім. Т. Г. Шевченка за роман «Людина і зброя»; 1964 р. – Ленінську премію за роман «Тронка». 1978 р. обраний академіком АН УРСР, удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці з врученням ордена Леніна і золотої медалі «Серп і Молот». 1982 р. Роман «Твоя зоря» відзначено Державною премією СРСР. Нагороджений Золотою медаллю ім. О. О. Фадєєва та премією ім. С. К. Нејмана. 1992 р. обраний почесним доктором Альбертського університету (Канада). 1993 р. Міжнародний біографічний центр у Кембриджі (Англія) визнав О. Гончара «Всесвітнім інтелектуалом 1992 / 93 років». Відповідно до рішення вченої ради від 8 квітня 1993 р. Олесь Терентійович Гончару присвоєно звання почесного доктора Дніпропетровського державного університету. 2005 р. він удостоєний звання Героя України (посмертно). До дня народження Майстра 15 квітня 2003 р. з ініціативи ректора М. В. Полякова на фасаді корпусу № 2, одного з найстаріших корпусів ДНУ, що розміщений у самому центрі міста, встановлено бронзове погруддя Олесь Гончара (автор – член Спілки художників України, народний художник України В. П. Небоженко).

З 25 червня 2008 р. Дніпропетровський національний університет має ім'я Олесь Гончара (Розпорядження Кабінету Міністрів України № 884-р). Крім того, ім'я Майстра присвоєно науковій бібліотеці ДНУ, одній з вулиць Дніпра, Києва, Харкова, Івано-Франківська, Білої Церкви, Чернівців, Полтави та ін.

Окрім іменної Гончарівської аудиторії (909) у першому корпусі університету, в Дніпрі є ще одне особливе місце, де все нагадує про нашого славетного земляка. Це будинок його сестри Олександри Терентіївни Соби на вулиці Клубній, 25, у якому в нелегкі повоєнні роки жив і писав свої твори Олесь Гончар. Будинок-музей, на стіні якого встановлена меморіальна дошка, узято на державний облік як пам'ятник культури.

19 жовтня 2007 р. за ініціативи адміністрації, учнівського та батьківського колективів у Дніпродзержинській ЗОШ № 25 (тепер – Кам'янській) відкрито літературний музей Олесь Гончара.

1996 р. на фасаді будинку Роліг (Київ), де жив і працював О. Т. Гончар, встановлено бронзовий горельєфний портрет (скульптори В. О. Бик, Р. В. Найда). 2001 р. у Києві відкрито бронзовий пам'ятник О. Т. Гончарові (художник і скульптор В. А. Чепелик) у сквері на розі вулиць М. Коцюбинського і Чапаєва, неподалік будинку, в якому жив письменник. 2011 р. на лівому аркбутані Михайлівського Золотоверхого монастиря відкрито меморіальну дошку Герою України як ініціатору відбудови собору (скульптор Р. В. Найда).

2014 р. відкрито меморіальну дошку на фасаді Херсонського державного університету; у Луцьку на вулиці Олесь Гончара (2009) є меморіальна дошка з написом «Вулиця названа на честь видатного українського письменника і громадського діяча Олесь Гончара».

3 квітня 1996 р. у Харкові відкрито меморіальну дошку українському письменникові на будинку філії бібліотеки Харківського державного університету, в якому навчався митець (скульптор С. А. Якубович). 29 березня 2016 р. у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна відкрито іменну аудиторію Олесь Гончара. На фасаді Запорізького національного університету розміщено меморіальну дошку (навчальний корпус № 2).

Ім'я О. Гончара присвоєно спеціалізованій школі № 76 у Києві, середній школі № 2 міста Кобеляки Полтавської області, бібліотеці № 155 Києва, Херсонській універсальній науковій бібліотеці, Козельщанській центральній районній бібліотеці Полтавської області, Полтавській обласній бібліотеці для юнацтва тощо.

Засновано чотири державні академічні стипендії імені Майстра: дві в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, одна в Дніпровському національному університеті імені Олесь Гончара, одна в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна.

Засновано такі премії Олесь Гончара: 1996 р. – Міжнародну недержавну українсько-німецьку літературну премію імені Олесь Гончара за найкращий твір молодого автора, 1997 р. – Державну літературну премію Олесь Гончара, 2003 р. – Літературну премію імені Олесь Гончара (премію за найкращу публікацію на сторінках всеукраїнського журналу «Бористен»).

Література

1. Видатні постаті України : Біографічний довідник / Г. В. Щокін, М. Ф. Головатий, В. А. Гайченко та ін. Київ: МАУП, Книжкова палата України, 2004. С. 239–242.
2. Галич В. М. Олесь Гончар – журналіст, публіцист, редактор. Київ: Наук. думка, 2004. 816 с.
3. Галич О. Олесь Гончар у вимірах non fiction: монографія. Луганськ: Книжковий світ, 2011. 260 с.
4. Гончар В. «Я повен любові...» (Спомини про Олеся Гончара). Київ: «Сакцент плюс», 2008. 448 с.
5. Гончар О. Т. Катарсис. Київ: Укр. світ, 2000. 280 с.
6. Гончар Олесь. Листи / Упоряд. В. Д. Гончар, Я. Г. Оксюта; Передм. В. О. Яворівського. Київ: Укр. письмен., 2008. 431 с.
7. Гоян Я. П. Собор української душі : Літ. портрет Олеся Гончара. 3-тє вид. Київ: Веселка, 2007. 62 с.
8. Олійник Н. Олесь Терентійович Гончар // Хто людство розумом перевершив: [нарис] / Ідея та заг. ред. М. В. Полякова; авт.-упоряд. В. В. Іваненко, І. С. Попова. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2011. С. 6–23.
9. Сторінки історії. Олесь Гончар / Авт.-упоряд. І. С. Попова, Н. П. Олійник, А. І. Рудинська. 2-ге вид. Дніпропетровськ: Пороги, 2008. 288 с.

Наталія Олійник

**ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ
ПАВЛО АРХИПОВИЧ****(1924–2009)****Герой України
(Указ Президента України
від 25 серпня 2004 р.)**

Павло Архипович Загребельний народився 25 серпня 1924 р. у селі Солошине Кобеляцького району Полтавської області в селянській родині. Батько – Архип Панасович (1894–1974), мати – Варвара Кирилівна (1895–1930). Рано залишився без матері. Щойно закінчивши школу, не маючи ще й 17 років, пішов на фронт. Був двічі поранений. Після другого поранення 1942 р. потрапив у полон. Спроби втекти виявилися невдалими. Звільнений з полону американцями 1945 р., залишився без лівого ока й зубів, захворів на туберкульоз. 1945 р. працював у радянській військовій місії в Західній Німеччині. 1945–1946 рр. – рахівник у колгоспі.

Упродовж 1946–1951 рр. навчається в Дніпропетровському університеті на філологічному факультеті. Студент-відмінник перебуває в складній ситуації. В архіві університету зберігається особова справа студента П. А. Загребельного. Інстанції з рідного села інформують університет про матеріальну скруту в родині Загребельних, де батько – інвалід. Під час навчання в університеті Павло Загребельний друкує першу статтю в газеті, пише перше оповідання, знайомиться з майбутньою дружиною Еллою Михайлівною Щербань, з якою прожив усе життя. У Дніпропетровську народжуються діти – донька Марина (1952) та син Михайло (1957). Журналістську діяльність розпочав 1951 р. в Дніпропетровську. Спочатку працював літературним консультантом Дніпропетровського відділення Спілки письменників України, літературним редактором обласної газети «Днепровская правда», а з 1964 р. – завідувачем відділу, заступником головного редактора журналу «Вітчизна» (Київ).

1961 р. (до 1963 р.) стає головним редактором газети «Літературна Україна», переїжджає до Києва. За час його редакторської діяльності газету перейменовано в «Літературну Україну». У 1964–1979 рр. Павло Загребельний – секретар правління Спілки письменників України, в 1979–1986 рр. – голова Спілки письменників України, Голова Комітету з Державних премій ім. Тараса Шевченка (1979–1987). Депутат Верховної Ради СРСР X–XI скликань (1979–1989), Верховної Ради УРСР IX скликання (1974–1979). Член КПРС (1960–1990), кандидат у члени ЦК КПУ (1974–1979), член ЦК КПУ (1979–1989).

У незалежній Україні був членом Комітету з Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1996–2005).

Але найосновніша його діяльність – творча. Друкуватися почав 1949 р. Його називають патріархом української літератури. За півстоліття написав понад 40 книг, серед яких п'ять збірок оповідань, чотири повісті, дві книжки есеїв, літературних портретів, публіцистики, 25 романів. Увійшов у літературу як новеліст зі збірками «Каховські оповідання» (1953, у співавторстві з Юрієм Пономарьовим), «Степові квіти» (1955), «Учитель» (1957), «Новели морського узбережжя» (1958). Далі були повісті «Марево» (1956), «Там, де співають жайворонки» (1956), «Долина довгих снів» (1957), «Дума про невмирущого» (1957), романи «Європа 45» (1959) та «Європа. Захід» (1961) про налагодження повоєнного життя в Західній Німеччині, «Шепіт» (1966) і «Добрий диявол» (1967), присвячені прикордонникам, також вийшли роман «Спека» (1960) і «День для прийдешнього» (1963). У 60-ті рр. з'являється інтерес до історичної тематики. Першим був роман «Диво» (1968), згодом – «Євпраксія» (1975), «Роксолана» (1980), «Я, Богдан» (1983), «Тисячолітній Миколай» (1994). Також виходить робітничка трилогія «З погляду вічності» (1970), «Переходимо до любові» (1971), «Намилена трава» (1974) та міфологічні романи на матеріалі історії Київської Русі «Первоміст» (1972) і «Смерть у Києві» (1973), романи-диалогії «Левине серце» (1978) та «Вигнання з раю» (1986). На матеріалі сучасності написаний роман «Розгін» (1976). Потужний критичний струмінь властивий творам «Південний комфорт» (1988) і «День шостий» (1985). Новаторськими формально і тематично стали збірка «Неймовірні оповідання» (1987), повість «В-Ван» (1988), політичний роман з елементами фантастики «Безслідний Лукас» (1989). У часи незалежної України Павло Загребельний друкує цикл пригодницьких повістей «Ангельська плоть» (1993), «Попіл снів» (1995), романи «Зона особливої охорони» (1999), «Ключ од сейфа» (2001), а також уже згадуваний роман «Тисячолітній Миколай» (1994). Зламні для історії України 90-ті рр. репрезентовані в романах «Юлія» (2000), «Брухт» (2002), «Стовпотворіння» (2004), повісті «Гола душа» (1992) та короткій повісті «Катаклізма» (2005).

Критична діяльність Павла Загребельного представлена збіркою есеїстики «Неложними устами» (1981) та «Думки нарозхрист» (1998). Також у доробку письменника є драматургійні тексти. П'єси за мотивами романів «Хто за? Хто проти?» (1967), «І земля скакала мені навстріч» (1976), «Межі спокою» (1982) йшли на сценах театрів України. Відбувалися покази вистав за романами «Євпраксія», «Роксолана». Павло Загребельний написав кілька сценаріїв, за якими на Київській кіностудії ім. О. П. Довженка знято художні фільми «Ракети не повинні злетіти» (1964), «Перевірено – мін немає» (1965), «Лаври» (1972), «Ярослав Мудрий» (1981, дві серії), «Прискорення» (1986).

Потужний масив літературного спадку визначив вагоме місце Павла Загребельного в українському літературному процесі другої половини ХХ–початку ХХІ ст. У радянській літературі письменник був інакшим, його проза не пафосна, вона постає імітацією пафосу (Т. Гундорова) і може слугувати

виправданням існування соціреалістичної епохи в літературі (Олег Коцарев), його книги просто цікаво читати (Сергій Жадан). Книги Павла Загребельного перекладені 23 мовами. Видавництво «Фоліо» видало 15 романів письменника.

Творчість Павла Загребельного відзначена багатьма нагородами. За романи «Первоміст» і «Смерть у Києві» одержав Державну премію УРСР ім. Тараса Шевченка (1974). За «Розгін» здобув Державну премію СРСР (1980). Нагороджений також орденами Жовтневої Революції, Трудового Червоного Прапора (двічі), Вітчизняної війни II ступеня, Дружби народів, «Знак Пошани» (двома), має орден Богдана Хмельницького III ступеня, орден князя Ярослава Мудрого V ступеня, Почесну грамоту Кабінету Міністрів України. Найвищою винагородою стало присвоєння звання Героя України із врученням ордена Держави (2004) до 80-річного ювілею письменника.

Павло Архипович помер 3 лютого 2009 р. і похований на Байковому кладовищі в Києві. Прощалися з письменником у клубі Кабінету Міністрів України, куди прийшло понад півтисячі осіб, серед яких – президент України Віктор Ющенко, актор Богдан Ступка, письменники Анатолій Дімаров, Олег Черногуз, Олесь Ульяненко та ін. Відспівали митця у Володимирському соборі.

На честь 90-річчя письменника в серпні 2014 р. на фасаді будинку № 5 по вул. Терещенківській у Києві, де в 1977–2009 рр. він жив, відкрито меморіальну дошку. Син Михайло 2011 р. видав книгу-біографію «Павло Загребельний». У галереї Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтва України (на території заповідника «Софія Київська») експоновано документально-книжкову виставку, присвячену Павлу Загребельному. 24 серпня 2014 р. вийшов на екрани документальний фільм «Павло Загребельний. До запитання». У Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г. С. Пшеничного зібрано понад 80 одиниць обліку аудіовізуальних документів про творчу й громадську діяльність П. А. Загребельного.

Документи про Павла Загребельного, що зберігаються в архіві Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, опубліковані в книзі «Сторінки історії. Павло Загребельний» (автори-упорядники І. С. Попова, Н. П. Олійник, А. І. Рудинська), яку видали науковці факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства. Студенти вивчають його творчість у курсових і дипломних роботах. 2004 р. відбулася Всеукраїнська наукова конференція «Павло Загребельний. Творчий портрет на тлі епох». Восени 2008 р. відкрито іменну аудиторію письменника, у якій представлені його книги та подарунки письменника нашому університетові. Ювілею письменника присвячено документальний фільм «Далекий, мов зоря, близький, як промінь сонця», авторами якого стали викладачі кафедри української літератури та працівники прес-центру університету. До дня народження письменника на факультеті української й іноземної філології та мистецтвознавства щорічно проводять Загребельнівські читання.

Література

1. Дончик В. Завжди несподіваний, завжди цікавий: до 70-річчя Павла Загребельного // Дивослово. 2004. № 8. С. 63–66.
2. Загребельний М. Павло Загребельний. Харків: Фоліо, 2013. 121 с.
3. Іваничук Р. З погляду вічності: до 80-річчя Павла Загребельного // Дивослово. 2004. № 8. С. 62–63.
4. Касян Л. Г. Духовний материк на ім'я Павло Загребельний [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tsdkffa.archives.gov.ua/Publications/Kasian/Kasyan.pdf> (дата звернення 08.10.17).
5. Кропивко Ірина. Загребельний Павло Архипович // Славетне сузір'я окрилених університетом: [нарис] / ідея та заг. ред. В. В. Іваненка, автор-упоряд. О. В. Гонюк, В. В. Іваненко, І. С. Попова. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. С. 97–101.
6. Панченко В. Тисячолітній Загребельний (Сторінки спогадів і подорожні нотатки з малої батьківщини письменника) // Дивослово. 2009. №7–8. С. 62–67.
7. Слабошпицький М. Інший Загребельний // Дивослово. 2004. № 8. С. 66–68.
8. Слабошпицький М. Людина в Системі і поза нею: Життя і творчість П. Загребельного // Урядовий кур'єр. 2004. 28 серпня.
9. Славинський М. «Усе життя робив одне й те саме – читав та писав» (П. Загребельний) // Віче. 2009. №1. С. 68–69.
10. Сторінки історії. Павло Загребельний: Наукове видання. Дніпропетровськ: Пороги, 2005. 198 с.
11. Фашенко В. В. Павло Загребельний. Нарис творчості. Київ: Дніпро, 1984. 207 с.
12. Шпиталь А. До 85-ліття Павла Загребельного // Слово і час. 2009. № 8. С. 101–107.
13. Штогрін Ірина. Павло Загребельний: Той, хто не втратив контакт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/1378794.html> (дата звернення 13.10.2017).

Ірина Кропивко

КОМАНОВ ВОЛОДИМИР ГЕННАДІЙОВИЧ

Народився 19. 06. 1938 р.

**Герой України
(Указ Президента України
від 29 серпня 2002 р.)**

Володимир Геннадійович Команов народився 19 червня 1938 р. у місті Волноваха Донецької області в родині службовця. Наш університет може пишатися тим, що саме він дав пугівку в життя цій видатній людині. Випускник фізико-технічного факультету 1960 р. Володимир Команов отримав направлення на працевлаштування на секретне підприємство п/с № 203 – тепер Державне конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля. Колишній студент упевнено долав посадові щаблі: інженер-конструктор (1960), старший інженер (1964), провідний конструктор (1965), Головний конструктор ракетно-космічного напрямку (1986–1996). З 1996 р. – заступник Генерального конструктора, директор української програми «Морський старт» та постійний представник КБ у групі управління проектом міжнародної програми «Sea Launch». Помічник Генерального директора ДП «Виробниче об'єднання «Південмаш»» (2003–2005). Кандидат технічних наук. 1980 р. захистив дисертацію на тему «Оптимізація програм проведення експериментальної отработки и летных испытаний ракет-носителей». Академік Міжнародної академії астронавтики (1997), академік Міжнародної інженерної академії, Міжнародної академії аеронавтики.

Володимир Команов брав безпосередню участь у розробленні нових методів і засобів телеметричних вимірів акустичних і вібраційних режимів, у вивченні їхнього впливу на працездатність бортових агрегатів і систем під час запуску бойових ракет шахтного базування (1960–1966). Здійснював технічне керівництво розробленням, експериментальним відпрацюванням, льотними випробуваннями і переданням в серйїну експлуатацію космічних ракетних комплексів «Циклон-2», «Циклон-3», «Зеніт», «Енергія-Буран» (1966–1996). Для створення першого в історії космонавтики морського старту забезпечив розроблення й реалізацію комплексу заходів щодо адаптації наземного космічного ракетного комплексу «Зеніт» до морських умов запуску за проектом «Sea Launch» («Морський старт»).

Про цей проект Володимир Команов зазначає, що на момент його початку «Кваагет» (Норвегія) шукав застосування своїм плавучим платформам, Україна – ефективному використанню «Зенітів», Росія – розгінному блоку DM.

«Boeing» (США) об'єднав усіх під дахом Sea Launch. «Зеніт» – ракетний носій і серце програми – привабив «Boeing» рівнем своєї автоматизації. На пусковому майданчику не було жодної людини, а на підготовку ракети до пуску вистачало десяти днів тоді, як інші потребували місяців. Ще однією важливою деталлю В. Г. Команов називає горизонтальне збирання «Зеніта», адже в умовах океану вертикальне збирання триступеневої ракети просто неможливе. Крім того, на відміну від інших ракет, «Зеніт» – екологічно чистий носій.

Робота над створенням космічного ракетного комплексу «Зеніт» та керівництво програмою «Морський старт» дали змогу Україні, яка позбавилася статусу ядерної держави, зберегти статус ракетно-космічної держави. Діяльність Володимира Команова відзначена численними державними нагородами. Зокрема, Ленінською премією (1980) та Державною премією України в галузі науки й техніки (1995), званням «Заслужений машинобудівник України» (1995). Він має Почесну відзнаку Президента України (орден «За заслуги» III ступеня) за видатний внесок у створення ракетно-космічних систем, зміцнення міжнародного співробітництва в космічній галузі та у зв'язку з 10-річчям першого запуску ракети-носія «Зеніт» (Указ Президента України № 293/95 від 11 квітня 1995 р.). 29 серпня 2002 р. Указом Президента України Леоніда Кучми № 778/2002 за визначні заслуги перед Українською державою у створенні сучасних ракет-носіїв, вагомий внесок в організацію та виконання робіт з реалізації міжнародного проекту «Морський старт» йому, на той час заступникові Генерального конструктора Державного конструкторського бюро «Південне» імені М. К. Янгеля, директорів програми «Морський старт», присвоєно звання Героя України із врученням ордена Держави. В. Г. Команов – почесний громадянин міста Дніпро. Його портрет – на стелі «Герої України – гордість регіону», відкритий у грудні 2013 р. неподалік будівлі облдержадміністрації.

Володимир Геннадійович на запитання журналіста, які риси потрібні людині, щоб стати героєм України, відповів, що потрібно працювати, не шкодуючи себе, і жартома додав, що потрібно також правильно одружитися. На думку одного із його знайомих, якби не дружина, Інеса Костянтинівна (вона також вихованка нашого університету, за фахом – філолог, як, до речі, і багато дружин інших видатних фізтехівців-випускників ДНУ), він героєм не був би.

Володимир Команов продовжує активне життя, залучає до улюбленої справи молодь. Цього року (квітень 2017) на базі Національного центру аерокосмічної освіти молоді ім. О. М. Макарова (НЦАОМ) за підтримки ДП «Конструкторське бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля» та Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара відбулася XIX Міжнародна молодіжна науково-практична конференція «Людина і космос». Серед тих, хто звернувся з вітальним словом до учасників на офіційному відкритті конференції, були Володимир Команов та ректор ДНУ Микола Поляков.

Разом Володимир Команов і Микола Поляков відкрили портретну галерею Героїв Радянського Союзу, Соціалістичної Праці та Героїв України в головному корпусі нашого університету (2013). Випускник 1960 р., Герой

України, брат Героя Соціалістичної Праці Геннадія Геннадійовича Команова, також випускника фізико-технічного факультету нашого університету, Володимир Геннадійович Команов у зверненні до студентів наголосив, що це вагома подія для університету, бо «важко сказати, чи є така кількість Героїв Соціалістичної Праці, Героїв Радянського Союзу та Героїв України в інших вишах Дніпра і країни загалом. Мало хто із цих людей мені не знайомий. Зазначу, що вперше бачу своє зображення у колі моїх сподвижників і вчителів. Таке відчуття, ніби зараз спілкуюся з ними. Думаю, що ця галерея важлива насамперед не для нас – тих, хто вже відбувся, а для вас, студентів. Щоб ви могли сюди приходити, вивчати і «писати» свої біографії з біографій цих непересічних особистостей».

Володимир Геннадійович також нерідко звертається до першокурсників нашого університету на посвяти в студенти. Йому є що їм розповісти, і він може надихнути власним прикладом і прикладом своїх однокурсників, серед яких – добре відомі імена: Генеральний директор КБ «Південне» (1995–2011) С. М. Конюхов, Генеральний директор «Південмашу» (1992–2005) Ю. С. Алексєєв, Генеральний директор Національного космічного агентства України (1995–2005) О. О. Негода, секретар Ради безпеки й оборони України (1994–1996) В. П. Горбулін, два генеральні конструктори ракетної техніки в Російській Федерації – Ю. П. Семенов (НВО «Енергія») і А. К. Недайвода (КБ «Салют») та Президент України (1994–2004) Леонід Кучма.

Література

1. В Днепропетровске открыли стелу «Герои Украины – гордость региона» [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://dnep.pr.info/news/073034-dnepropetrovsk-stella-geroi-ukrainy> (дата звернення 07.10.2017).
2. Володимир Команов: «Галерея Героїв важлива не для нас – тих, хто вже відбувся, а, передусім, для студентів» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dnu.dp.ua/news/1295> (дата звернення 07.10.2017).
3. Дрыга Алёна, Чернявский Сергей. Владимир Команов: Чтобы стать Героем, нужно не шадить себя [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://gorod.dp.ua/news/108235> 10.09.2015 (дата звернення 07.10.2017).
4. Платонов Владимир. Владимир Команов: Решение компании Sea Launch — это Божий дар Украине [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://zn.ua/ECONOMICS/vladimir_komanov_reshenie_kompanii_sea_launch_eto_bozhiy_dar_ukraine.html 24 октября, 1997 (дата звернення 07.10.2017).
5. Ракетная техника, космонавтика и артиллерия: биографии ученых и специалистов: [энциклопедия] / А. И. Мелуа. 2-е изд., доп. Москва; СПб.: Гуманистика, 2005. 1125 с.

Ірина Кропивко

**КОНЮХОВ
СТАНІСЛАВ МИКОЛАЙОВИЧ**

(1937–2010)

**Герой України
(Указ Президента України
від 12 квітня 2004 р.)**

Станіслав Миколайович Конюхов народився 12 квітня 1937 р. у селі Бекренево Вологодської області (РСФСР). У роки воєнного лихоліття маленький Станіслав з матір'ю Анною Миколаївною й братом жили у Вологді, після війни – у Харкові, Києві, де хлопчик пішов до школи, а з 1948 р. – у Дніпропетровську (нині – Дніпро, Україна), куди було направлено на службу його батька, Миколу Миколайовича Конюхова, військовослужбовця. 1954 р. закінчив середню школу із золотою медаллю й за результатами співбесіди вступив до Московського вищого технічного училища ім. М. Е. Баумана (зараз Московський державний технічний університет ім. М. Е. Баумана), але через побутову невлаштованість повернувся до Дніпропетровська і вступив до Дніпропетровського державного університету (нині – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара) на шойно відкритий фізико-технічний факультет, де отримав спеціальність «Виробництво безпілотних літальних апаратів». Дипломний проект на тему «Ракета для морського підводного старту» був успішно захищений 1959 р. Значний вплив на фахове зростання Станіслава Конюхова мав високий науковий рівень викладачів факультету, серед яких були всесвітньо відомі спеціалісти ракетно-космічної техніки В. С. Будник, М. Ф. Герасюта, М. Б. Двінін, І. І. Іванов, М. І. Дуплищев, М. В. Ковтуненко, П. І. Нікітін, Ф. Ф. Фалунін та ін.

Із серпня 1959 р. розпочинається трудова діяльність С. М. Конюхова на посаді інженера-конструктора в ОКБ-586 (зараз – Державне підприємство «Конструкторське бюро “Південне” ім. М. К. Янгеля»). У 1961–1962 рр. – старший інженер ДКБ «Південне», у 1962–1963 – провідний інженер, у 1963–1964 – провідний конструктор ДКБ «Південне», у 1964–1974 роках – начальник відділу цього підприємства. 1964 р. С. М. Конюхова призначено керівником новоствореного відділу науково-технічної інформації (ВНТІ), уже за два роки він керує відділом надійності, вагома роль якого була зумовлена вимогами до якості ракетних бойових комплексів та ракет-носіїв, що зростали. Після захисту дисертації із проблеми забезпечення надійності ракетних комплексів 1970 р. С. М. Конюхову присвоєно науковий ступінь кандидата технічних наук. Цього самого року його призначають начальником проектного відділу, який займається створенням бойових ракетних комплексів третього покоління 15A14 та 15A15. За безпосередньої участі вченого було розроблено новаторську

технологію мінометного старту ракет із транспортно-пускового контейнера. З 1974 до 1978 рр. він очолює спеціалізоване відділення при тематичному конструкторському бюро, де розробляли й відпрацьовували бойове оснащення. Згодом його призначено заступником головного конструктора КБ стратегічних ракет та космічних носіїв, а з 1978 по 1984 – заступником начальника проектного комплексу. Важливе місце в науковій та інженерно-технічній діяльності С. М. Конюхова в цей період посідають розроблення ракет-носіїв «Циклон» і «Зеніт». З 1984 до 1986 рр. С. М. Конюхов обіймає посаду начальника й головного конструктора КБ зі створення штучних супутників Землі, де керує розробленням космічних апаратів військового, наукового й народногосподарського призначення на зразок «Океан», «Інтеркосмос». Наприкінці 1986 р. С. М. Конюхова призначено на посаду першого заступника Генерального конструктора КБ «Південне». Під його керівництвом проводили випробування твердопаливних ракет у Плесецьку. Незважаючи на напружений графік робіт, С. М. Конюхов 1987 р. захищає докторську дисертацію, присвячену проблемі «мінометного» старту й експериментальному відпрацюванню різноманітного бойового оснащення.

З 1987 до 1992 рр. за сумісництвом завідує кафедрою системного проектування Інституту підвищення кваліфікації Міністерства загального машинобудування. У цей період його роботи в експлуатацію входить космічний апарат «Океан-О1», призначений для океанографічних досліджень, поставлені на бойове чергування два твердопаливних ракетних комплекси і найпотужніша на той час бойова ракета 15A18M, більше відома як СС-18 («Воевода»).

З 1991 р. С. М. Конюхова призначено на посаду Генерального конструктора ДКБ «Південне», а з 1995 – Генерального конструктора – Генерального директора ДКБ «Південне». За нових економічних та політичних умов після розпаду СРСР С. М. Конюхов розробляє програму діяльності підприємства, яка розгорталася в трьох напрямках: роботи в галузі ракетно-космічної техніки, створення ракетно-реактивного озброєння, конверсійні програми. Під його керівництвом було створено унікальний ракетно-космічний комплекс «Морський старт» з ракетою-носієм «Зеніт-3SL», космічний носій «Дніпро» на базі знятої з озброєння міжконтинентальної ракети СС-18 («Воевода»), яким сьогодні виводять на орбіту космічні апарати Великої Британії, Франції, Італії, США та багатьох інших країн під егідою міжнародної компанії «Космотрас», а також ракетно-космічний комплекс «Циклон-4». Згідно з розпорядженням Прем'єр-міністра України С. М. Конюхова призначено Генеральним конструктором ракетно-реактивного озброєння в Україні (2001). У цей самий час С. М. Конюхов завідує (за сумісництвом) кафедрою проектування літальних апаратів Національного аерокосмічного університету ім. М. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», є головним редактором галузевого науково-технічного збірника (1991). З 1992 р. він є членом експертної ради ВАК України. З березня 1996 р. він – член Ради з питань науки та технічної політики при Президентові України,

із червня 2000 р. – член Комітету з державних премій України в галузі науки і техніки, з 2005 р. – віце-президент Міжнародної академії астронавтики.

ДП «КБ "Південне"» ім. М. К. Янгеля» від початку свого існування тісно пов'язане з фізтехом ДНУ як теоретична та практична ланки вітчизняного ракетобудування та освоєння космосу, тому цілком закономірною є участь С. М. Конюхова як члена спеціалізованої вченої ради на фізико-технічному факультеті ДНУ із захисту дисертацій (з 1988 р.) у навчальному процесі: у визначенні тематики й кола наукових проблем дипломних проєктів, дисертацій аспірантів та наукових співробітників ДНУ, у формуванні замовлень на наукові розроблення. С. М. Конюхов бере активну участь у науковому житті рідного факультету своєї alma mater, передусім у підготовці наукових кадрів як експерт, опонент.

С. М. Конюхов є лауреатом Державної премії СРСР (1977), Премії АН України ім. М. К. Янгеля (1991), Державної премії України в галузі науки і техніки (2001), Премії Уряду Російської Федерації в галузі науки і техніки (2005), дійсним членом Національної академії наук України, академіком Академії інженерних наук України (1991), Міжнародної інженерної академії (1992), Академії космонавтики ім. К. Е. Цюлковського (1994), Нью-Йоркської Академії наук (1996), Міжнародної академії астронавтики (1997). С. М. Конюхов має звання «Заслужений машинобудівник України» (1993). Його нагороджено орденом Трудового Червоного Прапора (1982), Почесною відзнакою Президента України (1994), орденом «За заслуги» III, II і I ступеня (1994, 1997, 2007), орденом Дружби (1997) і Пошани (2004) Російської Федерації, Золотою медаллю ім. В. Ф. Уткіна РФ (2003). Він має звання «Герой України» (2004) із врученням ордена Держави. Видатному вченому-конструкторові присвоєно звання почесного доктора Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (2008). Він є почесним громадянином міста Дніпропетровськ (2011), у якому його іменем названо провулок (2017). До ювілею видатного ракетобудівника видано книгу про його життя і діяльність «Конюхов. К 75-летию со дня рождения» (за заг. ред. О. В. Дегтярьова).

Література

1. Конюхов. К 75-летию со дня рождения / под общ. ред. А. В. Дегтярева. Днепропетровск: АРТ-ПРЕСС, 2014. 256 с.
2. Конюхов С. Н.: «Я точно не подгонял свой день рождения ко Дню космонавтики» // Вселенная, пространство, время. 2007. № 4. С. 28–31.
3. «Секретний» підрозділ галузі: Нариси історії фізико-технічного інституту Дніпропетровського національного університету / Редкол.: М. В. Поляков (керівник). Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2001. С. 264.
4. Станислав Николаевич Конюхов // ДП «КБ «Південне»» [сайт]. Режим доступу: <http://www.yuzhoe.com> (дата звернення 07.10.2017).

НІКОЛАЄВ ВОЛОДИМИР КОСТЯНТИНОВИЧ

Народився 01. 08. 1945 р.

Герой України
(Указ Президента України
від 19 серпня 2006 р.)

Володимир Костянтинович Ніколаєв народився 1 серпня 1945 р. у місті Дніпропетровськ (нині – Дніпро), де мешкає й зараз. Закінчивши 1963 р. Дніпропетровський енергобудівний технікум (сучасний Дніпровський державний коледж будівельно-монтажних технологій та архітектури), відслужив в армії. 1965 р. розпочав навчання на вечірньому відділенні фізико-технічного факультету Дніпропетровського державного університету, а 1971 р. здобув диплом інженера-механіка зі спеціальності № 0539 «Виробництво літальних апаратів». Свою трудову діяльність В. К. Ніколаєв розпочав ще під час навчання в технікумі в межах виробничої практики – з 1962 р. працював у закритому науково-дослідному інституті (так звана «Поштова скринька № 187», сучасний Дніпровський проектний інститут), а 1967 р. став співробітником Дніпропетровського державного університету. Науково-дослідній роботі в галузевій технологічній лабораторії при кафедрі технології виробництва фізико-технічного факультету Володимир Костянтинович присвятив близько 25 років життя. Обіймав посади старшого механіка, інженера, старшого наукового співробітника. Лабораторія тісно співпрацювала з Південним машинобудівним заводом та іншими промисловими об'єктами, підпорядкованими оборонному міністерству загального машинобудування. Цей підрозділ сучасного ДНУ імені Олеся Гончара було створено як «відкритий», хоч його надбання також були зашифрованими й засекреченими, а співробітники отримували відповідний інструктаж щодо нерозголошення робочої інформації, спілкування з іноземцями й навіть відвідання громадських місць відпочинку. Сьогодні Володимир Костянтинович може без обмежень повідомити: за чверть століття встиг попрацювати над багатьма важливими госпдогвірними темами, зокрема в галузі порошкової металургії. Наприклад, він розробляв матеріали для вузлів тертя корабельної артилерійської зброї. В. К. Ніколаєв має понад 100 публікацій у фахових виданнях України, колишнього СРСР, зарубіжних наукових журналах, понад 20 авторських свідоцтв на винаходи.

Однак Володимир Костянтинович відомий не стільки своєю науково-дослідницькою діяльністю, як громадянським подвигом: ще під час навчання в технікумі він почав займатися донорством. Комсорг запропонував студентам здати кров для однієї з породиць у пологовому будинку неподалік від науково-дослідного інституту, і Володимир Костянтинович погодився. Проте регулярно здавати кров почав не одразу – лише з 1976 р. став постійно навідуватися на станцію переливання. Сам донор в одному з інтерв'ю зізнається: «Грошей ніколи не брав. Просто було цікаво, скількома літрами крові зможу поділитися без шкоди для свого здоров'я. Ось так і втягнувся. Що я відчуваю після кожної донації? Піднесення і радість. Донорство зобов'язує та стимулює: уже сорок років веду здоровий спосіб життя. Лише з нагоди свята можу «перехилити» чарочку або дві. Утім, не зловживаю». І до цього часу Володимир Костянтинович не зупиняється: продовжує приходити на станцію переливання, зокрема 6 жовтня 2017 р. здавав кров під час чергової акції, яку проводила обласна лікарня на допомогу воїнам АТО. Це була для В. К. Ніколаєва 726 донація крові.

Не можна не зауважити, що на сучасному етапі розвитку медицини цільну кров не переливають – лише потрібні компоненти. Отже, за один раз В. К. Ніколаєв здає 400 грамів крові, з них відбирають плазму, на яку є високий попит, а еритроцитну масу повертають донорові. З 400 мілілітрів крові отримують 300-340 мілілітрів плазми. І хоч у медицині втрату 400 грамів крові кваліфікують як «гостру втрату крові» (для порівняння: у західних країнах за один раз беруть 100 грамів крові), у В. К. Ніколаєва всі фізіологічні показники в нормі, вага тіла стабільна – 78 кілограмів. Люди з оточення Володимира Костянтиновича, журналісти, які спілкуються з ним, зауважують, що, незважаючи на солідний вік (72 роки), він виглядає здоровим і бадьорим, його голос під час телефонної розмови можна сплутати з голосом принаймні сорокарічного чоловіка. В інтерв'ю Володимир Костянтинович зауважує: «У чому секрет моєї молодості? У донорстві. Я уже чотири десятиліття поспіль регулярно здаю кров. Подекуди двічі на місяць, подекуди – один раз. Лікарі кажуть, що така процедура сприяє самооновленню та омолодженню організму, покращує роботу імунної системи. А ще це ефективна профілактика від різних захворювань, зокрема, серцево-судинних. Та що там лікарі? Я це відчуваю на собі! Організм функціонує без збоїв. Тому й ходжу на станцію переливання крові регулярно. У спеціалістів немає зауважень щодо мого здоров'я. І ніколи не було. Коли виповнилося 60 років, почали натякати, мовляв, поважний вік, час поберегти себе. Згадували якусь радянську інструкцію, що обмежувала вік донора. Та я наполіг на своєму».

За понад 700 донацій крові Володимир Костянтинович безвідплатно здав близько 520 літрів крові та 234 літри плазми. За підрахунками лікарів, це врятувало життя близько двох тисяч людей. В. К. Ніколаєв має найпоширенішу, другу позитивну групу крові. Він абсолютний лідер в Україні за всіма донорськими параметрами: кількістю донацій, обсягом забраної крові та отриманої плазми тощо.

22 липня 2016 р. у КЗ «Дніпропетровська обласна станція переливання крові» відзначали 40-річчя донорської біографії Володимира Костянтиновича Ніколаєва. Схожого прикладу медичні працівники не можуть пригадати не лише в Дніпрі, а й далеко за його межами. Це унікальне явище у вітчизняній та світовій трансфузіологічній практиці. Його рекорд занесений до Книги рекордів України. Відомості про свою діяльність В. К. Ніколаєв подавав до Книги рекордів Гіннеса, однак його обійшов австралієць Джеймс Харрісон, який з 1954 р. здав кров понад 1000 разів і врятував життя близько 2,5 мільйонів дітей.

За своє життя Володимир Костянтинович був удостоєний близько 20 нагород, серед яких і знак «Почесний донор СРСР». Але найдорожчими вважає дві з них – срібну медаль «Заслужений донор України», отриману вже в роки незалежності, і міську нагороду «За вірну службу рідному місту». Звання «Заслужений донор України» дають донорам, які безоплатно здали кров та (або) її компоненти в кількості 100 й більше разових максимально можливих доз, отже, Володимир Костянтинович заслужив щонайменше на 7 таких звань. 2013 р. у Дніпрі відкрито стелу Героїв України, де серед інших є й портрет Заслуженого донора України В. К. Ніколаєва.

Указом Президента України Віктора Ющенка № 699/2006 від 19 серпня 2006 р. за подвиг і самопожертву, виявлені заради врятування життя та здоров'я громадян України, донорові Володимиру Костянтиновичу Ніколаєву присвоєно звання Герой України із врученням ордена Держави. Він перший і поки що єдиний громадянин нашої держави, хто отримав найвище звання Героя України саме за донорство.

Дружина Володимира Костянтиновича – Лариса Василівна, також випускниця фізико-технічного факультету ДДУ, підтримує чоловіка в його донорській діяльності, хоч і хвилюється за стан здоров'я.

Подружжя мешкає в місті Дніпро, має двох дочок і трьох онуків.

Література

1. В Днепропетровске открыли стелу Героев Украины [Электронный ресурс] // Dnepr.com. 24. 12. 2013 [сайт]. Режим доступа: https://www.dnepr.com/main/news_dnepr/14511-v-dnepropetrovske-otkryli-stelu-geroev-ukrainy.html <https://life.pravda.com.ua/society/2011/08/23/84456/> (дата звернення 08.10.17).
2. Донорський рекорд: протягом 40 років Володимир Ніколаєв здав півтонни крові [Електронний ресурс] // Урядовий кур'єр. 27. 10. 2016 [сайт]. Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/news/protyagom-40-rokiv-volodimir-nikolayev-zdav-pivton/> (дата звернення 10.10.17).
3. Интервью с Владимиром Николаевым (беседовал Тарас Ткачук) [Электронный ресурс] // Факты. 24. 07. 2003 [сайт]. Режим доступа: <http://fakty.ua/79845-mirovoj-rekordsmen-po-sdache-krovi-vladimir-nikolaev-quot-na-nashej-stancii-perelivaniya-chudesnyj-zhenskij-kollektiv-tak-chego-sprashivaetsya-tuda-ne-pohodit-quot> (дата звернення 07.10.17).

4. Іванова В. Герой України відзначив 40-річчя донорської біографії [Електронний ресурс] // ДонорUA. 1. 08. 2016 [сайт]. Режим доступу: <https://donor.ua/news/2075> (дата звернення 08.10.17).
5. Ніколаєв Володимир Костянтинович // Герої України [сайт]. Режим доступу: <http://ukrgeroes.narod.ru/NikolaevVK.html> (дата звернення 09.10.17).
6. Скиданова М. Донор-рекордсмен отдал 400 литров своей крови // Сегодня: электрон. версия газ. 10. 06. 2010. Режим доступа: <https://www.segodnya.ua/regions/dnepr/donor-rekordcmen-otdal-400-litrov-svoej-krovi.html> (дата звернення 08.10.17).
7. Указ Президента України «Про присвоєння В. Ніколаєву звання Герой України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/699/2006> (дата звернення 09.10.17).

Ірина Пасько

СІЧОВИЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

(1929–2005)

**Герой України
(Указ Президента України
від 8 травня 1999 р.)**

Володимир Іванович Січковий народився 10 травня 1929 р. у селі Інгулець Дніпропетровської області. Батько Іван Феодосійович – токар, мати Наталія Петрівна – домогосподарка. У роки війни опинився на окупованій території. Батька й старшого брата погнали до Німеччини. Він залишився за старшого. Трудову діяльність розпочав 1944 р. учнем токаря в шахтоуправлінні «Інгулець». Середню освіту здобув у вечірній школі. 1948 р. вступив до Херсонського судномеханічного технікуму, де отримав диплом техника-технолога, що дало змогу влаштуватися майстром на військовий Херсонський суднобудівний завод (1948–1952).

Справжній кар'єрний злет розпочався після одруження та переїзду до Дніпропетровська. З 1952 р. Володимир Січковий працює на ВО «Південний машинобудівний завод» – колишньому автомобільному заводі. У ті роки відкрите найменування заводу було п/с 186. Володимир Іванович отримує посаду інженера, а згодом старшого інженера відділу техніки безпеки (1952–1954) на виробництві секретної техніки – «автомобілів вертикального злету». На той момент на заводі вже налагоджено випуск ракети Р-1 і розпочато підготовку до освоєння ракети Р-2. В. І. Січковий залишає престижну посаду й переходить старшим майстром у цех трубопроводів, що є «артеріями та венами кровеносної системи» ракети. Швидко досягає посади начальника цеху (1957–1966), побувавши за цей короткий час начальником відділення й заступником начальника цеху (1954–1957). Упродовж 1966–1978 рр. працює головним диспетчером виробництва, начальником виробництва – заступником директора ВО «Південмаш». У 1978–1993 рр. він уже заступник Генерального директора з виробництва – директор ракетно-космічного заводу, а з 1993 р. – перший заступник Генерального директора ВО «Південний машинобудівний завод» з виробництва. Отримує звання академіка Інженерної академії України. Перебуваючи вже на високих посадах, Володимир Січковий навчається в Дніпропетровському державному університеті на фізико-технічному

факультеті, який закінчує 1967 р. зі спеціальності «Виробництво літальних апаратів».

Володимир Січковий пропрацював на «Південмаші» 41 рік, почавши простим інженером і завершивши кар'єру першим заступником генерального директора з виробництва. Початок його кар'єри збігся в часі із проривом у галузі ракетобудування. Володимир Іванович брав участь у розробленні першої стратегічної ракети Михайла Янгеля 8К63(Р-12), а згодом – і в створенні та освоєнні ракетноносіїв «Зеніт» і «Циклон», а також «Зеніт-3SL» для міжнародної програми «Морський старт». Під його керівництвом були виготовлені й удосконалені розгінні блоки ракетно-космічного комплексу «Енергія – Буран». У його послужному списку – участь у створенні й освоєнні бойових ракетних комплексів 8К67, 8К67М, 15А14, 15А15, 15А16, 15А18, 15А18М. Під його керівництвом і за його безпосередньої участі відпрацьована технологія виготовлення ємностей паливних відсіків ракет 15А18, 15А18М. Разом з отриманням незалежності в державі розпочато розроблення нових космічних проєктів, серед яких, крім «Морського старту», були «Дніпро», «Наземний старт», «Циклон-4», у здійсненні яких роль Володимира Івановича була однією із ключових.

Володимир Січковий одним з перших в Україні й перший з ракетобудівників отримав звання Героя України із врученням ордена Держави за заслуги у створенні ракетно-космічної техніки. Указ Президента України № 488/99 підписаний 8 травня 1999 р. В. Січковий – четвертий у списку Героїв України після Б. Патона, Л. Малої, В. Сацької. Прикметно, що нагорода знайшла свого героя на його 70-річний ювілей.

Герой України – не єдина нагорода Володимира Івановича Січкова за професійні досягнення. Видатний ракетобудівник має три ордени (орден «Знак Пошани» (1959), Орден Трудового Червоного Прапора (1961), Орден Леніна (1971)). Він є лауреатом Державної (1977) та Ленінської (1991) премій СРСР. Нагороджений Почесною відзнакою Президента України (1994). Варто зазначити, що заслуги Володимира Івановича перед державою – не лише в розбудові її оборонного комплексу, космічних носіїв, а й у конверсії військового виробництва на мирний лад. Під його керівництвом на «Південмаші» розпочато виробництво українських тролейбусів і трамваїв та виготовлено перші 700 вітроенергетичних установок.

До Дніпропетровського державного університету Володимир Іванович Січковий прийшов уже сформованою особистістю з визначеним колом зацікавлень. Маючи досвід самостійного навчання (вечірня школа) та бажання поповнити знання, потрібні для кваліфікованого виконання експериментальних завдань конструкторів КБ «Південне», В. І. Січковий стає слухачем робітничого факультету, організованого 1961 р. на заводі на громадських засадах. Тричі на тиждень по чотири години він перебуває на заняттях, які проводять студенти фізико-технічного факультету. Також вивчає дисципліну «Організація і планування виробництва», яку викладають працівники філіалу кафедри фізико-технічного факультету під керівництвом директора заводу професора

Олександра Максимовича Макарова, організованої на Державному союзному заводі № 586 (так тоді називався Південмаш) згідно з наказом Міністерства загального машинобудування. Утворення філіалу кафедри стало черговим кроком до налагодження тісних зв'язків між заводом і університетом, що тривали з 1952 р., коли в університеті відкрито фізико-технічний факультет для розвитку ракетно-космічної галузі.

В. І. Січковий отримує диплом університету зі спеціальності «Виробництво літальних апаратів» за скороченим терміном навчання (1964–1967) на вечірньому відділенні. Ця подія зафіксована на великій груповій фотокартці з випускниками та викладачами фізико-технічного факультету ДДУ 1967 р., що зберігається у фондах Дніпропетровського національного історичного музею імені Д. І. Яворницького. На ній – В. І. Січковий поряд із такими видатними фахівцями-ракетобудівниками, як Олександр Максимович Макаров, Лука Лазарович Ягджієв, Геннадій Геннадійович Команов, Петро Васильович Головін, які стали Героями України, Героями Соціалістичної Праці, лауреатами Ленінської та Державної премій, кавалерами багатьох державних нагород. В історичному музеї загалом зібрано понад 400 предметів і документів, на основі яких організовано виставку «Земля, Космос, Земля» про участь видатних учених і виробників у справі розвитку космічної галузі в Україні, зокрема й Володимира Івановича Січового.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара шанує своїх героїв. Портрет В. І. Січового перебуває серед портретів Героїв України, Героїв Радянського Союзу та Героїв Соціалістичної Праці, чий імена пов'язані з нашим університетом. Ректор університету Микола Вікторович Поляков ставить Володимира Івановича в приклад новим поколінням студентів, вітаючи першокурсників у стінах альма-матер і демонструючи, яких висот можна досягти, маючи бажання вчитися й працювати. Крім того, портрет та ім'я В. І. Січового закарбовані на пам'ятній стелі «Герої України – гордість регіону», відкритій у Дніпрі 2013 р. біля будівлі облдержадміністрації. У Кривому Розі 2014 р. відкрито оновлений історико-меморіальний комплекс «Стела Героїв» з 14 мозаїчними панно авторства архітектора Бориса Кохно й художника Георгія Бахмутова. Після реконструкції до імен Героїв Радянського Союзу і Героїв Соціалістичної Праці, викарбуваних на гранітних табличках, додано імена Героїв України, серед яких Володимир Іванович Січковий.

Література

1. Бузало В. Й. Січковий Володимир Іванович // Енциклопедія історії України: у 10-ти т. Київ: Наук. думка, 2012. Т. 9 С. 590.
2. Платонов Володимир. Володимир Січковий: портрет в інтер'єрі ракет // Zn.ua. 17.09.2004. Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/volodimir_sichoviy_portret_v_intereri_raket (дата звернення 08.10.17).
3. Січковий Володимир Іванович // Герої України [сайт]. Режим доступу: <http://ukrgeroes.narod.ru/SichovyVI.html> (дата звернення 09.10.17).

4. Січковий Володимир Іванович // Золоте сузір'я України [сайт]. Режим доступу: <http://who-is-who.ua/main/page/suzirya/22/443> (дата звернення 08.10.17).

Ірина Кривко

СУШКЕВИЧ ВАЛЕРІЙ МИХАЙЛОВИЧ

Народився 14. 06. 1954 р.

**Герой України
(Указ Президента України
від 13 жовтня 2008 р.)**

Валерій Михайлович Сушкевич народився 14 червня 1954 р. у місті Тараша Київської області в родині Михайла Сергійовича та Катерини Володимирівни Сушкевичів, шкільних учителів фізики й математики. Ще трирічним хлопчиком Валерій Михайлович разом з молодшим братом перехворіли на поліомієліт з ускладненнями опорно-рухової системи. У малого Валерія виявилися паралізованими всі кінцівки. Згодом руки відновили рухливість, натомість ноги лишилися чутливими, але нерухомими, тож довелося користуватися милицями, інвалідним візком. Однак, незважаючи на це, захопившись водними видами спорту, В. М. Сушкевич уже студентом став дворазовим чемпіоном України, а потім і СРСР із плавання, посів 5-те місце в змаганнях на першості Європи.

1971 р., попри волю батька, який бачив сина бухгалтером на «сидячій» роботі, Валерій Михайлович вступив на механіко-математичний факультет Дніпропетровського державного університету, обравши спеціальність «Прикладна математика», й 1976 р. успішно здобув фах математика-програміста. Уже в студентські роки В. М. Сушкевич зібрав групу спортсменів-інвалідів, організувавши для них заняття в басейні. Після завершення навчання вступив до аспірантури (1976–1978), однак не захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата фізико-математичних наук, надавши перевагу виробничій та громадсько-політичній діяльності.

У 1974–1975 рр. у вільний від навчання час працював слюсарем Дніпропетровського металозаводу, з 1978 до 1980 р. – старшим інженером Дніпропетровського відділення Тульської філії Державного спеціального конструкторсько-технологічного бюро автоматизованих систем управління Міністерства тракторного та сільськогосподарського машинобудування. Протягом липня – грудня 1980 р. Валерій Михайлович обіймав посаду старшого інженера Дніпропетровської філії Павлодарського проектно-конструкторського технологічного інституту автоматизації і механізації НВО збірних механізмів Міністерства тракторного та сільськогосподарського машинобудування.

Наступні 10 років В. М. Сушкевич присвятив роботі інженера-програміста, старшого інженера-програміста обчислювального центру

виробничого експериментального трикотажного об'єднання «Дніпрянка», відтак із часу завершення навчання в аспірантурі до 1990 р. працював за фахом, здобутим у стінах сучасного ДНУ імені Олеся Гончара. Як неодноразово розповідав в інтерв'ю Валерій Михайлович, у радянські часи інваліда І групи роботодавці фактично не мали права наймати. Відтак, влаштовуючись на нову посаду, спочатку мав довести майбутньому керівникові свій професіоналізм: брав додому завдання, над якими тижнями працювали досвідчені групи з кількох фахівців, і виконував їх самостійно за один-два дні.

З 1990 р. розпочалася активна громадська діяльність Валерія Михайловича, яка засвідчила його небайдужість до проблем людей з обмеженими можливостями, розуміння їхніх потреб, яке, на жаль, з'явилося через власний досвід: до 1992 р. він очолював Дніпропетровську асоціацію фізкультури і спорту інвалідів «Оптиміст», був головою Дніпропетровської обласної федерації фізкультури і спорту інвалідів. У 1990–1994 рр. був співголовою Всеукраїнської організації інвалідів «Союз організацій інвалідів України», у 1994–1996 рр. – віце-президентом Національного комітету спорту інвалідів України. Про свою роботу в цей період В. М. Сушкевич розповів в одному з інтерв'ю: «Паралімпійський рух – велике досягнення світової цивілізації. У нас в Україні він починався... з половини стола у підвалі! Це було в часи «агонії» Радянського Союзу (1989), коли вийшла постанова ВЦСПС про створення фізкультурно-спортивних клубів для людей з інвалідністю. Я тоді лише починав як громадський діяч. Прийшов у Дніпропетровську до ДСО профспілок і сказав, що хочу відкрити такий фізкультурно-спортивний клуб. Там не надто зраділи. Утім, один з керівників галузі, який пізніше став міністром спорту, мене зрозумів і сказав: ось тут у підвалі профспілок є стіл, і півстола можу тобі виділити. Працюй! З того підвалу все й почалося». Після цього знаковими подіями стало відкриття українського центру «Інваспорт», перші медалі паралімпійців на Іграх в Атланті 1996 р., створення дитячих спортивних шкіл для дітей з інвалідністю в кожній області України, організація Всеукраїнської спартакіади «Повір у себе».

З 1990 р. В. М. Сушкевич долучився й до політичного життя міста й області, а пізніше – усієї держави. 1990 р. він був обраний депутатом Дніпропетровської обласної ради народних депутатів (1990–1994), поєднуючи громадську діяльність із захисту прав спортсменів-інвалідів з політичною кар'єрою. Із червня 1992 р. обіймав посаду провідного спеціаліста комітету з питань соціально-культурної сфери Дніпропетровської обласної державної адміністрації, з вересня 1994 р. – провідного спеціаліста комітету з питань соціально-культурної сфери Дніпропетровської обласної ради народних депутатів, у 1995–1998 рр. повернувся до попередньої роботи.

1998 р. В. М. Сушкевич був уперше обраний до Верховної Ради України як народний депутат III скликання від політичної партії Всеукраїнського об'єднання «Громада». Його призначили першим заступником голови Комітету Верховної Ради України у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів. Цю посаду Валерій Михайлович обіймав до 2000 р., відколи на два роки став

головою цього Комітету. З 2001 р. – голова Всеукраїнського громадського соціально-політичного об'єднання «Національна асамблея інвалідів України».

З 2002 до 2014 р. В. М. Сушкевич був народним депутатом Верховної Ради України. Законодавчу роботу Валерій Михайлович поєднував з виконанням різноманітних обов'язків у профільних комітетах Верховної Ради: у 2002–2006 рр. був членом Комітету Верховної Ради України у справах пенсіонерів, ветеранів та інвалідів, а впродовж 2007–2014 рр. був головою цього комітету.

Крім того, з 1994 до 2000 р. В. М. Сушкевич обіймав посаду президента Української федерації спорту інвалідів з ураженнями опорно-рухового апарату, 2007 р. був президентом Національного комітету спорту інвалідів України. Упродовж 1996–1997 рр., 2000–2005 рр. В. М. Сушкевич був радником Прем'єр-міністра України на громадських засадах, у 2002–2005 рр. – радником Президента України на громадських засадах.

З грудня 2014 р. до сьогодні В. М. Сушкевич обіймає посаду уповноваженого Президента України із прав людей з інвалідністю Адміністрації Президента України.

Як парламентар В. М. Сушкевич є автором законів України «Про гуманітарну допомогу», «Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування громадських організацій інвалідів та їх підприємств», «Про державну соціальну допомогу дітям-інвалідам та інвалідам з дитинства», постанови Верховної Ради України «Про заходи щодо поліпшення соціального захисту інвалідів» тощо, співавтором законів «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», проекту закону України «Про продовольчі банки» тощо.

Загальний трудовий стаж В. М. Сушкевича складає понад 42 роки, стаж державної служби – майже 25 років. За сумлінну працю він був удостоєний низки державних нагород, серед яких: звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України» (1996); орден «За заслуги» II ступеня (2002); Почесна грамота Кабінету Міністрів України (2004); орден «За заслуги» I ступеня (2004); орден князя Ярослава Мудрого V ступеня (2006); орден князя Ярослава Мудрого IV ступеня (2012); Почесна Грамота Верховної Ради України (2013); орден князя Ярослава Мудрого III ступеня (2016).

Будучи президентом Паралімпійського комітету України та президентом Національного комітету спорту інвалідів України, він вивів українські збірні на передові рубежі у світовому спорті. Зокрема, на XV Паралімпійських літніх іграх в Ріо-де-Жанейро українці встановили 109 рекордів і завоювали 117 медалей. Усе це завдяки унікальному поєднанню в Україні державної системи спорту інвалідів та паралімпійського руху, розробником якого став В. М. Сушкевич. Його команда забезпечила рекордні темпи розвитку в Україні нових паралімпійських видів спорту, які забезпечили найвищі чемпіонські світові результати (футбол ДЦП, танці на візках, фехтування на візках). За чотири роки спортсмени із цих видів спорту піднялися до чемпіонів світу.

Завдяки роботі команди В. М. Сушкевича кількість інвалідів, що займаються паралімпійськими видами спорту, в Україні зросла на 71%, а кількість дітей-інвалідів – на 64%.

За визначні особисті заслуги у розвитку паралімпійського і дефлімпійського руху в Україні, реалізації державних програм реабілітації інвалідів, багаторічну активну громадсько-політичну діяльність 13 жовтня 2008 р. указом Президента № 925/2008 В. М. Сушкевич удостоєний звання Героя України із врученням ордена Держави.

В. М. Сушкевич, незважаючи на проблеми із здоров'ям, реалізував себе не лише в професійній та громадській діяльності, але й в особистому житті. Має двох дітей, сина Олександра й доньку Наталію, які, як і батько, опікуються правами людьми з інвалідністю. Із другою дружиною, Юлією Миколаївною, виховує одинадцятирічного сина Михайла.

Література

1. Валерий Сушкевич: «Милостыню не подаю никогда принципиально» (Беседовал Валерий Бондаренко) [Электронный ресурс] // Zn.ua. 9. 08 2002. Режим доступа: https://zn.ua/SOCIETY/valeriy_sushkevich_milostynyu_ne_podayu_nikогда_principialno.html (дата звернення 08.10.17).
2. Валерий Сушкевич: «Проблемы олимпийского спорта цепляют и заражают и паралимпийский спорт» (Беседовала Наталья Влащенко) [Электронный ресурс] // 112.ua. 18. 01. 2016. Режим доступа: <https://112.ua/obshchestvo/problemy-olimpiyskogo-sporta-celyayut-i-zarazhayut-i-paralimpiyskiy-sport-359643.html> (дата звернення 08.10.17).
3. Валерій Сушкевич: «Для нашого центру ми придумали унікальну адресу – Вулиця рівних прав і можливостей» (Бесіду вела Ольга Опанасенко) [Електронний ресурс] // Укрінформ. 13. 05. 2016. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2015836-valerij-suskevich-prezident-nacionalnogo-komitetu-sportu-invalidiv-ukraini.html> (дата звернення 10.10.17).
4. Сушкевич Валерій Михайлович // Герої України [сайт]. Режим доступу: <http://ukrgeroes.narod.ru/SushkevichVM.html> (дата звернення 09.10.17).
5. Указ Президента України «Про присвоєння В. Сушкевичу звання Герой України» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/925/2008> (дата звернення 09.10.17).
6. Уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю Адміністрації Президента України Сушкевич Валерій Михайлович: біографічна довідка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/administration/apu-structure/upovnovazhenij-prezidenta-ukrayini-z-prav-lyudej-z-invalidni> (дата звернення 09.10.17).

Ірина Пасько

ХОРИШКО ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ

Народився 03. 12. 1958 р.

**Герой України
(Указ Президента України
від 20 серпня 2008 р.)**

Володимир Дмитрович Хорішко народився 3 грудня 1958 р. у селі Миколаївка Синельниківського району Дніпропетровської області. Закінчив радіофізичний факультет Дніпропетровського державного університету зі спеціальності «Системотехніка». У своїх інтерв'ю неодноразово наголошував на тому, що фахова освіта надзвичайно допомогла йому в плануванні й організації підприємницької діяльності.

Перші кроки в бізнесі Володимир Дмитрович разом з партнерами, зокрема Сергієм Федоровичем Прокаєвим, зробили в галузі ремонту комп'ютерів, що дало змогу зібрати стартовий капітал для серйознішої справи. 1991 р. вони створили підприємство, яке мало вирішити проблему дефіциту запасних частин, що постала після розпаду СРСР унаслідок розриву економічних зв'язків між колишніми республіками. Підприємство успішно впоралося із цим завданням – задовольняло потребу в запасних частинах спочатку вітчизняної, а згодом й іноземної техніки. Із часом виробництво розширилося, підприємство перетворилося на товариство «Корпорація “Агро-Союз”» – одну з найбільших бізнес-структур в аграрному секторі. Сьогодні ця компанія поставляє запчастини, виробляє сільськогосподарську техніку, розводить свиней, корів та страусів. При корпорації працюють школа пілотів, парашутний клуб (з 2002 р.) та кінологічний центр (з 1997 р.).

1993 р. «Агро-Союз» організував власний автотранспортний підрозділ для оперативного постачання запчастин клієнтам, 1997 р. було створено сільськогосподарський підрозділ корпорації, а 1998 р. – авіакомпанію «Авіа-Союз» для авіаційно-хімічних робіт з використанням інноваційних технологій і засобів захисту рослин. 1999 р. організовано мотоклуб «Агро-Союз», а 2000 р. відкрито мотодром. Того самого року корпорація збрала перший 18-метровий широкозахватний культиватор, провела всі польові випробування й здобула ліцензію на право виробництва сільськогосподарської конструкції фірми «HORSCH», а також запровадила нову сільськогосподарську діяльність – промислове страусівництво. 2008 р. на базі підприємства створено першу в Україні страусову бійню. До кінця 2000-х рр. «Агро-Союз» під керівництвом В. Д. Хорішка та С. Ф. Прокаєва впевнено посів

позицію лідера в галузі завдяки новітнім методам ведення господарства.

Коли 1997 р. «Агро-Союз» розпочав реформування колективного сільгосппідприємства «Дружба» в селі Майське Синельниківського району Дніпропетровської області, то зіштовхнувся з багатьма проблемами, властивими аграрному секторові. Традиційне оброблення землі спричинило посилення водної та вітрової ерозії, зменшення вмісту органічних речовин у ґрунті та погіршення екологічного стану загалом. Фахівці корпорації почали шукати дієві засоби вирішення цих проблем і зупинилися на технології No-till. Упроваджували її поступово – до 2001 р. ще мінімально обробляли землю, відтоді перейшли на нову технологію повною мірою. «Агро-Союз» – «піонер» в освоєнні «нульової» технології оброблення ґрунту в Україні. Якщо за орної організації сільського господарства врожай на 80 % залежить від примх природи, то за системою No-till цей вплив зменшено до 20 %. Щорічне глибоке плужне оброблення ґрунту є затратним процесом, що завдає непоправної шкоди ґрунтовій мікрофлорі, посилює ерозію та деградацію родючого шару. Натомість нерозоране поле пронизане на 1–3 метри вглиб мільярдами капілярів, що залишилися після кореневої системи рослин чи виникли внаслідок життєдіяльності черв'яків та інших організмів. Ці ходи насичуються вологою, яка взимку замерзає й розриває канали. Такий процес і є природним розрихлюванням, що не потребує механічного втручання. Під час збирання врожаю подрібнені пожнивні залишки рівномірно розподіляються по полю, завдяки чому формується ґрунтозахисне покриття, яке протистоїть вітровій та водній ерозії, забезпечує збереження вологи, запобігає проростанню бур'янів, є базисом для відновлення родючого шару. Пожнивні рештки зберігають вологу в ґрунті впродовж усього вегетаційного періоду. У разі стовідсоткового покриття поля рештками рослин ерозія повністю відсутня, а за умови 50-відсоткового – не перевищує 80%. На полях, де застосовують «нульову» технологію, збільшується інфільтрація води, бо регенерується вертикальна пориста система й збільшується вміст органічних речовин. Технологія No-till сприяє відновленню природної структури ґрунту, захищає його від руйнування дощовими краплями, нівелює температурні перепади, збільшує доступ води до коренів рослин, позитивно впливає на хімічні, фізичні та біологічні властивості ґрунту. Унаслідок цього підвищується його врожайність. Ще один вельми важливий результат – за роки використання технології збереження ресурсів в «Агро-Союзі» збільшився вміст гумусу в ґрунті.

Така технологія передбачає використання лише одного трактора та одного посівного комплексу на всі культури. «Агро-Союз» налагодив власне виробництво широкозахватного посівного комплексу «Horsch – Агро-Союз», на рахунок якого три світові рекорди (наприклад, 21 травня 2005 р. протягом доби було посіяно 740 гектарів кукурудзи). Загалом застосування No-till забезпечує скорочення парку техніки на 90 %, зменшення витрат паливно-мастильних матеріалів – на 70%, часу оброблення посівної площі – на 50%, витрат добрив – на 30%. За традиційної технології землеробства на один літр пального опосередковано виробляють 50 кілограмів зерна, а за «нульової» – 123. Для

оброблення 10 тис. гектарів землі, щоб отримати лише сходи, потрібно мати потужність техніки у 8 тис. кінських сил, що дорівнює 0,8 кінських сил на гектар. За «нульового» оброблення ґрунту – 500, тобто 0,05 кінських сил на гектар. У 14 разів зменшується металоємність застосування техніки на гектар (74 кілограми в традиційному землеробстві, 5 – із застосуванням No-till).

Урожай на полях «Агро-Союзу» значно перевищує середні показники в області. 2007 р. Дніпропетровщина молотила по 17,3 центнера з гектара. У південних регіонах області ячменю збирали лише по 2–3 центнери. Водночас в «Агро-Союзі» на полях, де «нульову» технологію застосовують упродовж кількох років, урожайність озимої пшениці сягає 50 центнерів, а ячменю – 20-30 центнерів.

Такі високі показники – заслуга передусім саме В. Д. Хорішка, який задля набуття передового досвіду відвідав безліч фермерських господарств США, Канади, Європи, Прибалтики, організував низку міжнародних конференцій, аби поділитися своїм досвідом з іншими аграріями. Із цього приводу головний редактор сільськогосподарського журналу «Зерно» Ю. Гончаренко зазначає: «Загалом він відмінно робить свою справу – організовує, захоплює, переконує. І потрібно розуміти, що, яким би не був талановитим лідер, успіху не буде, якщо не підняти на втілення ідеї «нульового» землеробства всю Україну. Тому й почав «Агро-Союз» проводити міжнародні конференції, привозити фермерів, які втрих обробляють 5–10 тис. гектарів, учених та дослідників, які довели, що без орного оброблення можна отримувати величезні (порівняно з нашими) врожаї та щорічно збільшувати родючий шар ґрунту». «Агро-Союз» організовує й програми для молоді, зацікавленої в розвитку сільського господарства, наприклад, проект «Агробізнесінкубатор» 2012 р.

Указом Президента України Віктора Ющенка № 749/2008 від 20 серпня 2008 р. за визначний особистий внесок у зміцнення потенціалу агропромислового комплексу України, впровадження інноваційних технологій в сільськогосподарське виробництво, вагомі трудові досягнення директорів товариства «Корпорація “Агро-Союз”» Дніпропетровської області Володимирі Дмитровичу Хорішку присвоєно звання Герой України із врученням ордена Держави.

В. Д. Хорішко нагороджений також орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (2007) за вагомий особистий внесок у розвиток агропромислового комплексу України, досягнення високих показників у виробництві сільськогосподарської продукції, багаторічну сумлінну працю та з нагоди Дня працівників сільського господарства. Корпорація «Агро-Союз» неодноразово ставала переможцем конкурсу «Роботодавець року» у групі IV (від 501 до 1000 працівників).

Сини В. Д. Хорішка, Володимир і Дмитро, займаються політичною та підприємницькою діяльністю (Володимир – депутат Дніпропетровської обласної ради від партії «Батьківщина» з 2015 р.).

Література

1. Гончаренко Ю. Украина переходит на No-till. Одновременно и очень быстро [Электронный ресурс] // Зерно. Август, 2009. С. 19–24. Режим доступа: http://www.zerno-ua.com/wp-content/uploads/zerno_verstka_08_09.pdf (дата звернення 12.10.2017).
2. «Разговор о совести»: беседа главного редактора журнала «Зерно» Юрия Гончаренко с директором корпорации «Агро-Союз» Владимиром Хоришко на международной конференции по No-till в пос. Майское близ Днепропетровска [Электронный ресурс] // Зерно. Август, 2006. С. 4–8, 10. Режим доступа: http://www.zerno-ua.com/wp-content/uploads/05_2006_web2.pdf (дата звернення 12.10.2017).
3. Хоришко Владимир Дмитриевич [Электронный ресурс] // Latifundist.com. Режим доступа: <https://latifundist.com/dosye/horishko-vladimir-dmitrievich> (дата звернення 12.10.2017).
4. Хоришко Владимир Дмитриевич [Электронный ресурс] // Мост: информационное агентство Днепра [сайт]. Режим доступа: http://most-dnepr.info/database/horishko_vladimir.htm (дата звернення 12.10.2017).
5. Хорішко Володимир Дмитрович // Герої України [сайт]. Режим доступу: <http://ukrgeroes.narod.ru/HorishkoVD.html> (дата звернення 12.10.2017).

Ірина Пасько

ШЕВЧЕНКО ВОЛОДИМИР ПАВЛОВИЧ

Народився 05. 01. 1941 р.

**Герой України
(Указ Президента України
від 19 серпня 2006 р.)**

Володимир Павлович Шевченко народився 5 січня 1941 р. у селі Підгороднє Дніпропетровського району Дніпропетровської області.

1957 р. В. П. Шевченко закінчив середню школу зі срібною медаллю, до золотої медалі після закінчення школи, каже, – «не дотягнув через четвірку з геометрії». Щоправда, у цей період він спробував піти батьковим шляхом – після 7-го класу вступив до Дніпропетровської спецшколи Військово-повітряних сил, але провчився там лише рік – тодішній керівник СРСР Микита Хрущов саме розпочав реформу щодо скорочення бюджету на утримання армії – насамперед за рахунок скорочення кількості курсантів.

Після закінчення школи В. П. Шевченко став студентом математичного факультету Дніпропетровського державного університету, а з другого курсу перейшов у групу механіків. Його дипломна робота була опублікована в «Доповідах Академії наук СРСР» – для студента це був небачений успіх. 1962 р. В. П. Шевченко вступив до аспірантури кафедри теоретичної механіки й у 24 роки став кандидатом наук.

З 1968 р. діяльність Володимира Павловича пов'язана з Донбасом. У Донецькому державному університеті він виконував обов'язки завідувача кафедри теоретичної і прикладної механіки, а вже 1971 р. був обраний деканом математичного факультету. У той час молодших за нього деканів, вочевидь, не було в усій системі вищої освіти України. Упродовж 1975–1986 рр. був проректором із навчальної роботи, а 1986 р. став ректором ДонДУ. 1995 р. В. П. Шевченка обрано академіком НАН України. З 1996 р. Володимир Павлович Шевченко очолював Донецький науковий центр НАН України та Міністерства освіти і науки України, його було обрано членом Президії НАН України.

Докторська дисертація В. П. Шевченка (1982) присвячена методам фундаментальних розв'язків у теорії тонких пружних оболонок. Загалом його наукові інтереси охоплюють широке коло питань розвитку теорії фундаментальних розв'язків у задачах про деформування оболонкових конструкцій довільної гауссової кривини. Він розробив методи побудови

фундаментальних розв'язків для анізотропних оболонок, які перебувають у полі дії локальних статичних, динамічних або температурних навантажень. Ці методи базуються на теорії узагальнених функцій, на концепціях застосування двовимірної інтегральної перетворення Фур'є та його аналітичного обернення із введенням нових неklasичних спеціальних функцій.

Одержані фундаментальні розв'язки в аналітичній формі ефективно застосовані під час розв'язання нових класів мішаних задач для анізотропних оболонок через зведення їх до систем граничних сингулярних інтегральних рівнянь. Отже, для оболонок довільної кривини з різними фізичними параметрами побудовано фундаментальні матриці пружних переміщень, зусиль, моментів; розроблено методику явного визначення ядер граничних сингулярних інтегральних рівнянь. Широко відомі праці вченого і щодо побудови та дослідження системи граничних інтегральних рівнянь для кількох класів мішаних задач теорії ізотропних, ортотропних та трансверсально-ізотропних оболонок довільної кривини, зокрема для оболонок із криволінійними тріщинами, включеннями, отворами, зонами контактних навантажень за силових або температурних впливів. Розроблено та досліджено кілька класів актуальних задач прикладного спрямування про деформування оболонок локалізованими силовими статичними, силовими динамічними або температурними навантаженнями. На підставі теоретичних досліджень визначено властиві цьому класу деформаційних процесів фундаментальні фізико-механічні ефекти, які відображають вплив чинників геометричного характеру та ступеня анізотропії на напружено-деформований стан оболонок.

Останнім часом В. П. Шевченко приділяє велику увагу дослідженням проблем динаміки та стійкості руху твердих тіл з порожнинами, які містять пружні включення, однорідну або стратифіковану рідину.

Науковий доробок вченого охоплює понад 150 друкованих праць, серед них «Граничные интегральные уравнения в теории пластин и оболочек» (1986, соавтор); «Задачи термоупругости тонких оболочек с разрезами» (1988, соавтор); «Механика композитов. Т. 7: Концентрация напряжений» (1998, соавтор), яким притаманні глибина та переконливість теоретичних узагальнень, тісний зв'язок з потребами виробництва. Учений підготував 4 докторів та 10 кандидатів наук. Він був головним редактором наукового журналу «Вісник Донецького університету».

У діяльності В. П. Шевченка інтенсивний творчий пошук гармонійно поєднується з науково-організаційною та громадською роботою. Як голова Донецького наукового центру він багато робив для розвитку фундаментальної науки в Донбасі, концентрації зусиль наукових установ та вищих навчальних закладів незалежно від їх відомчого підпорядкування на розв'язанні науково-технічних та соціально-економічних проблем Донецької та Луганської областей, для зміцнення зв'язків науки з виробництвом. За його безпосередньої участі в лютому 2000 р. укладено договір про співробітництво між Донецьким науковим центром та Донецькою обласною державною адміністрацією. Розроблено низку цільових програм співробітництва з підприємствами регіону

(концерн «Стирол», ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»).

Він приділяє значну увагу відродженню національної ідеї, культури, пошуку талановитої молоді в містах і селах України. За його почином було відкрито українськомовний ліцей при ДонНУ та Гуманітарний інститут у Маріуполі, розроблено та впроваджено в життя концепцію другої вищої освіти, у п'яти містах Донецької області започатковано центри з підготовки та перепідготовки спеціалістів.

В інтерв'ю газеті «Україна молода» Володимир Павлович розповідав: «На сьогодні в нас десь 60 відсотків навчального процесу ведеться українською мовою. І я цим пишаюся. Як і тим, що ми ще 20 років тому першими серед усіх українських ВНЗ створили при університеті повноцінний українськомовний ліцей. Учнів туди набирали за конкурсом. Також уперше в Україні я запровадив так звані українськомовні потоки. У таких спосіб стали забезпечувати якісну підготовку національних педагогічних і наукових кадрів. То була наша патріотична ініціатива. Ми власним прикладом довели, що подавати донеччан як затятих україноненависників є великою брехнею. Просто українську мову ми впроваджували природним, еволюційним шляхом, коли люди усвідомлюють потребу досконало оволодіти нею».

До речі, у цьому ліцеї він відкрив і клас грецької мови, бо на Донеччині мешкають до 200 тисяч вихідців з Еллади. А свого часу в Маріуполі започаткував гуманітарний коледж, який згодом став інститутом, а зараз – самостійним університетом. Там насамперед навчають дітей грецького походження, які бажають вивчати рідну мову, національну культуру, традиції.

Під його керівництвом Донецький університет першим серед українських вишів підписав Болонську конвенцію та увійшов до Європейської асоціації університетів. Загалом університет протягом тривалого часу входив до десятка кращих вишів України.

Громадянську й наукову позицію Володимира Павловича визначає прагнення до діалогу. У своєму інтерв'ю газеті «Голос України» він говорив: «Науки не може бути в межах одного окремого регіону. Для плідної роботи вченим потрібно спілкування з колегами й вивчення іншого досвіду. Отже, особливість наукової роботи настроює на відкритий діалог». Тісне співробітництво пов'язувало очолюваний В. П. Шевченком Донецький науковий центр і Західний науковий центр Національної академії наук України. Підписаний між ними договір про співробітництво в науковій сфері став першою акцією вищих навчальних закладів і наукових інститутів, розташованих на заході й сході країни. Багато зробив Володимир Павлович для розширення зв'язків ДонНУ з університетами країн Європи і світу. Донецький національний підтримував зв'язки з 26 університетами світу, мав угоди про співпрацю з університетами Греції, Німеччини, Великобританії, Франції, США, Китаю та інших країн, був членом асоціації університетів Європи, двох міжнародних асоціацій (Євразійської й AIMOS).

У Володимира Павловича Шевченка було багато громадських обов'язків: з березня 1996 р. він був членом двох Рад при Президентів України – з питань мовної політики та науки й науково-технічної політики; членом Президії Національної ради Конгресу української інтелігенції (з 1995 р.); головою Донецького обласного об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта»; членом Президії Національного комітету України з теоретичної і прикладної механіки (з 1999 р.); членом Президії НАН України (з 1996 р.); головою Донецького наукового центру НАН України й МОН України (з 1996 р.); членом Державної акредитаційної комісії України (з 2010 р.); у 1992–2002 рр. він був депутатом Донецької облради, а у 2006–2010 рр. – членом Донецького міськвиконкому. В. П. Шевченко має високе звання Героя України із врученням ордена Держави (2006), є лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (2003), заслуженим діячем науки і техніки України (1991), нагороджений відзнакою НАН України «За наукові досягнення» (2006), відзнакою АПН України (2006), знаком «Шахтарська слава» III (1995), II (2004), I (2006) ступеня, орденом князя Ярослава Мудрого V (1999) та IV (2000) ступеня, орденом Святого князя Володимира Великого (2001), орденом Франції «Академічна пальма» (2003), Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2002) та Почесною грамотою Верховної Ради України (2005), іменними знаками: «Відмінник вищої школи СРСР», «Відмінник вищої школи України», «За доблесну працю», «Наставник молоді». Його ім'я як заслуженого діяча науки й техніки України внесене до міжнародного довідника «Хто є хто» (Лондон, вид-во «Європа», 1992–1993) і «Хто є хто в українській політиці».

2010 р. тодішній міністр освіти Д. В. Табачник без пояснень звільнив В. П. Шевченка з посади ректора. Сам В. П. Шевченко прокоментував своє звільнення так: «За 42 роки роботи в Донецьку я не заслуговую такого ставлення ані з боку держави, ані місцевої влади. Претензій до мене як до ректора чи до університету ніяких немає. Університет входить до десятка найкращих університетів України, та, вочевидь, ректор, мабуть, також». Звільнення ректора Донецького національного університету з 24-річним стажем, доктора фізико-математичних наук, академіка НАН України, Героя України Володимира Шевченка викликало справді всеукраїнський резонанс. Численні підписи на його підтримку відомих людей заповнили сайт «Майдан».

Зараз В. П. Шевченко займається науковою діяльністю, читає лекції у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса (м. Вінниця), готує нове покоління молодих освічених фахівців для рідної держави.

Література

1. Академик Владимир Шевченко: «Сотрудничество Донецких и Львовских ученых вливает «свежую кровь» в нашу научную и учебную жизнь» // Голос Украины. 17 мая. 2008. № 343. С. 2.
2. Володимир Шевченко – ректор Донецького національного університету // Золота книга української еліти. К., 2001. Т. 6. С. 160–161.

3. Володимир Шевченко: Я не японець, щоб робити характері // Україна молода. 17 серпня. 2010. № 184.
4. Кузнецов К. Французька «Пальма» для українського академіка: [про вручення ордена «Шевальє академічних пальм» ректору Донецького національного університету Шевченку В. П.] // Дзеркало тижня. 29 травня. 2004. С. 14.
5. Отін Є. С. Гідний син свого народу: [про Шевченка В. П.]. // Факти та події. 2002. № 1 (34).
6. Спажук В. И. На изломе веков: художественно-документальная повесть [о В. П. Шевченко]. Донецк: Юго-Восток, 2000. 352 с.
7. Шевченко В. // Кто есть кто в украинской политике. Вып 3. Киев. 1996. С. 153.
8. Шевченко Володимир Павлович // Учені Донецького національного університету. Донецьк, 2007. С. 69–71.
9. Шевченко Володимир Павлович учений-механік // Імена України – 2007 : біографічний енциклопедичний словник. Київ, 2007. С. 572.

Олена Романова

Післяслово

Для Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара ця книга стане особливою. І не лише тому, що приурочена до сторіччя нашого вишу, а передусім через те, що в ній зроблено спробу підбити проміжний підсумок нашої непростой, але славної історії, осмислити здобутки та накреслити перспективи на майбутнє, обернутися назад, аби з новими силами й насагою розвивати вітчизняну науку й освіту далі. Ця книга потрібна, бо вона написана про людей, які творили історію нашого університету. Збереження пам'яті про їхні діяння – наша почесна місія, адже без минулого, як відомо, немає майбутнього.

В історії Дніпровського університету, як і всієї країни, було немало трагічних, порою неоднозначних сторінок та контрверсійних особистостей. Друга світова війна забрала роки, які могли б бути покладені на розвиток науки, культури, відірвала від роботи й навчання багатьох і багатьох наших співробітників та студентів. Немало з них віддали життя. Утім, університет вистояв, повернувся до мирного життя. Ще з більшим завзяттям працюючи на користь свого народу, дбаючи про престиж у світі, він виплекав потужне гроно науковців, державних діячів, політиків, митців. Сьогодні знову Україна та її народ, виснажені «гібридною» війною, змушені активізувати всі свої резерви. Знову, на жаль, не для поступального розвитку, а насамперед задля самозбереження. Не стоїть остронь і університет, відпускаючи своїх вихованців, науковців на фронт. Як хочеться сподіватися на те, що в подальшій історії ДНУ вже не буде жертв і втрат, а постануть лише здобутки. Уже не буде потрібним у новій мирній багатій Україні волонтерський рух, яким славний наш університет сьогодні. Упевнені, що наступні сторінки історії нашого закладу, як і всієї країни, будуть написані лише світлими фарбами.

Це видання – не стільки про історію Дніпровського університету, а першою чергою про громадський, науковий, професійний подвиг його людей: викладачів, працівників, студентів. Ми пишаємося їхніми здобутками, горді тим, що так чи інакше долучалися до їхнього успіху. З наших стін вийшли на високі літературні орбіти класики вітчизняного письменства – Валеріан Підмогильний, Павло Загребельний, Олесь Гончар, іменем якого названо заклад. Перебуваючи в епіцентрі освітянського, наукового, мистецького життя нашого краю, держави загалом, університет підтримує високу інтелектуальну й культурну планку молодій еліті, яка творитиме історію університету та своєї країни в майбутньому.

Наша книга, отже, також про перспективу, майбуття, про тих, хто вірить у світле завтра. Ця книга – підсумок прожитого й звершеного, але вона не має кінця, бо щодня літопис Дніпровського національного університету пишуть далі, збагачують новими іменами, новими славними справами.

**ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ –
СПІВРОБІТНИКІВ ДНІПРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА**

Біляцька Валентина Петрівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Бондаренко Зоя Петрівна – канд. пед. наук, доц. кафедри педагогіки та спеціальної освіти, керівник Центру соціальних ініціатив і волонтерства.

Воєводіна Ольга Андріївна – канд. філол. наук, доц. кафедри зарубіжної літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Гонюк Олександра Валеріївна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Іваненко Валентин Васильович – д-р істор. наук, проф., проректор з науково-педагогічної роботи у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Іщенко Ігор Васильович – д-р політ. наук, доц., в.о. зав. кафедри міжнародних відносин факультету суспільних наук і міжнародних відносин, голова Ради ветеранів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Кедич Тетяна Володимирівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Кропивко Ірина Валентинівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Лакей Ігор Михайлович – старший викладач кафедри економічної теорії та маркетингу економічного факультету.

Ляпін Сергій Олександрович – старший лаборант групи аналізу у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді.

Марфобудінова Марія Михайлівна – методист I категорії групи аналізу у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді.

Мірошніченко Любов Василівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Нечипоренко Світлана Володимирівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Олійник Наталія Петрівна – канд. філол. наук, доц., зав. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства, науковий керівник групи аналізу у сфері гуманітарної освіти та виховання молоді.

Пархоменко Анатолій Іванович – зав. лабораторії кафедри систем автоматизованого управління фізико-технічного факультету.

Пасько Ірина Володимирівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Поляков Микола Вікторович – д-р фіз.-мат. наук, проф., член-кореспондент Національної академії наук України, ректор Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Попова Ірина Степанівна – д-р філол. наук, проф., декан факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Репан Олег Анатолійович – канд. істор. наук, доц. кафедри історії України історичного факультету.

Романова Олена Іванівна – д-р філол. наук, проф., зав. кафедри зарубіжної літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Ромас Людмила Миколаївна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Саричев Володимир Іванович – д-р екон. наук, канд. істор. наук, проф., зав. кафедри фізичної культури та спорту факультету медичних технологій діагностики та реабілітації.

Середюк Володимир Олександрович – канд. хім. наук, інженер міжкафедральної лабораторії персональних комп'ютерів.

Світленко Сергій Іванович – д-р істор. наук, проф., декан історичного факультету.

Тараненко Альона Володимирівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Хрушкова Ольга Анатоліївна – канд. філол. наук, доц. кафедри української мови факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Шаф Ольга Вольтівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української літератури факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Шахрайчук Ігор Антонович – канд. істор. наук, доц. кафедри історії України історичного факультету.

Шевченко Тетяна Василівна – канд. філол. наук, доц. кафедри української мови факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства.

Яценко Віталій Якович – канд. істор. наук, доц. кафедри загальної історії та етнополітики історичного факультету.

Науково-популярне видання

МИ ПАМ'ЯТАЄМО! УНІВЕРСИТЕТ ЗВИТЯЖНИЙ

Статті та нариси

Автори-упорядники:

**ІВАНЕНКО Валентин Васильович,
ПОПОВА Ірина Степанівна,
МАРФОБУДІНОВА Марія Михайлівна**

Редактор *Н.Г. Майборода*

Технічний редактор *Н.Г. Майборода*

Оригінал-макет *С.О. Ляпін*

Оформлення дизайну обкладинки *Л.М. Карась*

Підписано до друку 27.11.2017 р.
Формат 60х90/16. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 14,5
Наклад 300 пр. Зам. № 268

Видавництво і друкарня «Ліра»
49107, м. Дніпро, вул. Наукова, 5
Свідоцтво про внесення до Держреєстру
ДК №188 від 19.09.2000.